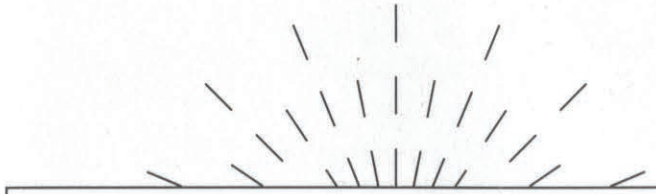

ŠERIDAN LE FANU

KARMILA

i druge priče strave

Prevod sa engleskog
Mia Kefer
Aleksandar B. Nedeljković
Sava Kuzmanović
Ivan Velisavljević
Dejan Ognjanović

ORFELIN
IZDAVAŠTVO

Novi Sad
2020

Za izdavača:
Milenko Bodirogić

Urednici:
Dr Dejan Ognjanović
Milenko Bodirogić

Naslov originala:
Carmilla, Strange Event in the Life of Schalken the Painter, Madam Crowl's Ghost, Sir Dominick's Bargain, Squire Toby's Will, The Familiar, Green Tea, The Dead Sexton

Lektura i korektura:
Lidija Diklić

Ilustracije na koricama i u knjizi:
Dragan Bibin

Grafičko rešenje edicije:
David Tankosić

Priprema za štampu:
Komiko, Novi Sad

Orfelin izdavaštvo
Kosovska 23
Novi Sad
Telefon: 021 447217
orfelinns@gmail.com
www.orfelin.info

Štampa:
ALFA–GRAF NS, Novi Sad

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.111(417)-32
821.111(417).09:929 Le Fanu J. S.
ISBN 978-86-6039-028-0
COBISS.SR-ID 308844295

Bez dopuštenja izdavača nije dozvoljeno reprodukovanje nijednog dela ove knjige.

KARMILA

Carmilla

Prvi put objavljena u časopisu *Dark Blue*, u dva dela (decembar 1871 – mart 1872).

Prvi put revidirana i sa uvodnim delom u zbirci *U tamnom ogledalu* (*In a Glass Darkly*, 1872).

Prolog

Ovu priču, koja sledi, doktor Martin Heselijus je zapisao na osnovu obimne korespondencije sa osobom kojoj su se ti događaji desili; bukvalno, zapisao je njeno svedočanstvo. Priložio je uz to i jednu zasebnu stranicu sa svojim prilično opširnim komentarom.

Ali, doktor Heselijus ima i sasvim drugo delo, naučni esej na istu temu, napisan na način karakterističan za njega: sa mnogo znanja i učenosti, veoma neposrednim i konciznim pristupom. Taj esej će biti zasebna knjiga u sabranim delima tog izuzetnog čoveka, kad ih budemo objavili.

Pošto ja, u svojstvu njegovog sekretara, objavljujem ovu priču ne kao naučno delo, nego samo da bih zainteresovao široku publiku, „laike", neću nimalo skraćivati ispovest inteligentne dame koja ju je ispričala. Iz istog razloga neću priložiti ni doktorovu sumarnu naučnu interpretaciju ovog slučaja. Samo ću navesti doktorov komentar da se ovde pominju „neke od najdubljih tajni naše dualne egzistencije, kao i posrednici koji do tih tajni imaju pristup".

Kada sam pronašao ispovest ove dame, želeo sam da nastavim korespondenciju sa njom, koju je doktor Heselijus započeo pre toliko mnogo godina, zato što sam stekao utisak da je ona izvor verodostojnih informacija saopštenih dobro odmerenim rečima. Nažalost, ispostavilo se da je u međuvremenu umrla.

Ona, međutim, verovatno ne bi mogla mnogo dodati pripovesti koju imate na sledećim stranicama, jer u njoj su događaji opisani (koliko ja mogu proceniti) savesno i detaljno.

I
Jedan rani strah

Mi u Štajerskoj, iako nismo neki veličanstveni ljudi, stanujemo u zamku. Ovde se za zamak kaže „šlos". U ovom delu sveta, i sa malim prihodima može se daleko stići. Osam ili devet stotina godišnje učiniće za vas čuda. Ne bismo mi u domovini mogli sa tim iznosom da se krećemo u društvu bogatih. Moj otac je Englez, i ja imam englesko prezime, iako nikad Englesku ne videh. Ali ovde, u ovom usamljenom i grubom predelu, gde je sve tako čudesno jeftino, stvarno ne znam kako bismo sa nekim dodatnim količinama novca mogli živeti udobnije ili luksuznije.

Otac mi je bio u austrijskoj službi, a kad je dobio penziju, prodao je očevinu i kupio ovu feudalnu palatu, kao i maleno imanje na kome ona stoji, veoma povoljno.

Ništa ne bi moglo biti slikovitije niti usamljenije. Zgrada je na brežuljku u šumi. Drum, veoma star i uzan, prolazi ispred pokretnog mosta, koji bi se mogao podizati i spuštati, mada za mog vremena nije bio nijednom podignut; a taj most vodi preko širokog i dubokog odbrambenog jarka sa vodom, u kojoj ima puno ribe, uglavnom grgeča, i po kojoj između belih lokvanja plove labudovi.

Iznad svega toga, prednja fasada šlosa pokazuje svoje mnogobrojne prozore; svoje kule, i gotsku kapelu.

Ispred kapije šuma ustupa mesto livadi nepravilnog oblika, a na desnoj strani – gledajući iz zamka – nalazi se strmi gotski most preko rečice koja tu izlazi na svetlo dana posle mnogih krivudanja kroz duboke senovite šume. Rekoh, veoma usamljeno mesto; a vi ocenite sami da li je tako. Petnaest milja šume se prostire udesno, a dvanaest milja ulevo. Najbliže nastanjeno selo udaljeno je nekih sedam milja. Najbliži nastanjeni šlos sa ma kakvim istorijskim asocijacijama je dvorac generala Špilsdorfa, skoro dvadeset milja desno od nas.

Najbliže *nastanjeno* selo, rekoh, jer postoji, samo tri milje na zapad, tačno na pravcu ka Špilsdorfovom zamku, i jedno izumrlo selo, sasvim u ruševinama; crkvica veoma starinska, sad bez krova, a unutar nje, levo i desno od oltara, truležom i gljivama pokriveni grobovi ponosite, izumrle familije Karnštajn; njihov nekad bejaše i podjednako opusteli zamak koji, iz najgušćeg dela šume, nadgleda tihe ruine sela.

U vezi sa razlogom napuštanja ovog izuzetno lepog ali melanholičnog mesta postoji jedna legenda, koju ću vam ispričati drugom prilikom.

Moram vam reći sada koliko je malen broj stanovnika ovog našeg šlosa. Ne uračunavam poslugu, niti one članove našeg domaćinstva koji stanuju u zgradicama koje su pridodate zamku, ali ipak zasebne. Začudićete se kad čujete! Moj otac, koji je najdobronamerniji čovek na svetu, ali već u znatnoj starosti; i ja, sa samo devetnaest godina, koliko sam imala u vreme kad se moja priča dešava. Otac i ja bili smo cela ta familija u zamku. Moja mati, štajerska dama, umrla je još dok sam bila beba, ali sam imala jednu dobrodušnu guvernantu koja je došla da me čuva; ne pamtim doba kad to debelo, dobroćudno lice nije bilo u mojoj svesti kao nešto prisutno i blisko. Bila je to madam Perodon, rodom iz Berna u Švajcarskoj; ona mi je svojom negom i dobrom dušom donekle nadoknadila gubitak majke, a majku ne pamtim baš ni najmanje, toliko sam je rano izgubila. Madam Perodon je na večeri bila, sa nama, treća osoba. Postojala je i četvrta, jedna gospođica koju smo zvali madmoazel De Lafonten; mislim da biste vi Englezi rekli za nju da je „završna guvernanta". Ona je govorila francuski i nemački, gospođa Perodon francuski i nekakav slabo naučeni engleski, a moj otac i ja smo govorili engleski, delimično iz patriotskih razloga, da taj jezik ne bi bio izgubljen među nama. Posledica ovoga bila je „kula vavilonska" u našoj kući; gosti koji bi nam došli u posetu smejali su se tom jezičkom galimatijasu, a ja ovde neću ni pokušati da ga reprodukujem.

Postojale su još i dve-tri mlade dame, moje prijateljice, približno mojih godina, koje su ponekad dolazile u posetu; katkad sam i ja odlazila kod njih, uzvratno.

To su bile naše redovne socijalne veze; ali, naravno, bilo je i slučajnih poseta, kad naiđe neko od naših „komšija" iz neke kuće udaljene samo pet ili šest liga. Život mi je, ipak, bio veoma usamljenički, u to vas mogu uveriti.

Guvernante su imale otprilike onoliko kontrole nada mnom koliko i možete očekivati da tako ozbiljne i mudre osobe imaju nad jednom prilično razmaženom devojčicom, kojoj je otac dopuštao da radi maltene šta god hoće.

Prvi strašan događaj u mom životu, događaj koji je ostavio neizbrisiv trag, ujedno je i jedan od najranijih kojih se uopšte sećam. Neki će smatrati da je bio toliko beznačajan da ga ne bi trebalo ovde ni beležiti. Videćete, međutim, nešto kasnije, zašto je neophodno da ga pomenem. Na gornjem spratu zamka, pod strmim krovom od hrastovine, bila je velika soba koju su zvali „dečja soba" iako je služila samo za mene jednu. Imala sam tada možda šest godina; i jedne noći probudila sam se, pogledala iz kreveta levo-desno po sobi, i videla sam da ni moja dadilja, a ni njena pomoćnica, nisu tu. Zaključila sam da sam sama. Nisam se uplašila, jer bila sam jedno od one srećne dece od kojih sva okolina pomno krije priče o duhovima, o vilama, i uopšte sva ona saznanja koja bi mogla navesti dete da se pokrije jorganom preko glave kad vrata iznenada zaškripe u noći ili kad zbog poslednjih treptaja umiruće sveće senka jednog od četiri krevetska stuba zapleše po zidu nekako čudno, nekako bliže licu. Ali ja sam takođe zaključila da su me njih dve zanemarile, a to me je naljutilo, pa sam počela pomalo da cvilim, što je bila priprema za neumoljivu dernjavu; onda, na svoje iznenađenje, ugledah jedno svečano i uozbiljeno, ali veoma lepo lice, koje je, nedaleko od kreveta, gledalo pravo u mene. Bilo je to lice neke mlade dame koja kleči a ruke je zavukla pod jorgan. Pogledala

sam je sa nekim zadovoljnim čuđenjem, i prestala da jecam. Ona me je pomilovala, pa se uvukla pod jorgan i privila me uz sebe, smeškajući se; odmah sam osetila neku divnu smirenost, i opet zaspala. Probudio me je osećaj da mi se dve igle zabadaju u grudi, istovremeno, vrlo duboko. Kriknula sam. Ona dama se trgla i naglo odmakla, zureći netremice u mene, a onda skliznula na pod; učinilo mi se da se sakrila pod krevet.

Sada sam bila, po prvi put, uplašena, pa sam krenula sa junačkom dernjavom, iz petnih žila. Dotrčala je dadilja, pa njena pomoćnica, pa za njima nastojnica, i kad su čule moju priču, počele su govoriti da to nije ništa, da je beznačajno. Umirivale su me kakogod su najbolje umele. Ali, iako sam bila dete, videla sam da su blede u licu, i da ne uspevaju sasvim da sakriju neku duboku zabrinutost; zavirivale su pod krevet, i svud po sobi, pa i pod stolove; naglim pokretima otvarale su ormane; a nastojnica je prošaputala dadilji: „Prođi rukom preko te strane kreveta, ima jedno ulegnuće, koje je još toplo; neko jeste ležao tamo; to je jednako sigurno kao što je da to nisi bila ti."

Pamtim da me je dadiljina pomoćnica mazila, i da su sve tri pregledale moja prsa, da vide na kakve se to ubode žalim; složno su rekle da nema ni najmanjeg traga ičeg takvog. Pa ipak su ostale tu, i sedele u „dečjoj sobi" budne do jutra; od tada, pa sve do otprilike moje četrnaeste godine, uvek je jedna od njih, ili neka druga žena iz posluge, bdela uz mene po celu noć.

Posle ovog događaja bila sam, dugo, veoma nervozna. Zvali su doktora, koji je bio star i beložut u licu. Kako dobro pamtim, i danas, to njegovo sumorno-hladno, zlovoljno, izduženo lice, pomalo rošavo od preležanih velikih boginja! Njegovu periku, boje kestena, takođe. Još dugo posle toga on je dolazio svakog drugog dana i davao mi da pijem neki lek, koji sam ja, dabome, mrzela.

Onog jutra, nakon što sam videla priviđenje, bila sam u jakom strahu, i nisam mogla podneti da ostanem sama, ni na trenutak, pa ni kad je bio beli dan.

Pamtim da je otac došao, stajao neko vreme pored kreveta, pričao veselo, postavio dadilji nekoliko pitanja, a jednom odgovoru se vedro nasmejao; potapšao me je po ramenu, i poljubio, i rekao mi da se ne plašim, da je to bio samo san i da mi san ne može ništa nauditi.

Ali mene to nije smirilo, jer znala sam da poseta te nepoznate žene nije bila san; upravo zato sam se *silno* plašila.

Donekle me je utešila dadiljina pomoćnica, koja me je ubeđivala da je u stvari ona bila ta koja je došla tokom noći, pogledala me, i legla u krevet pored mene; i da sigurno zbog pospanosti nisam prepoznala njeno lice. Dadilja je ovo potvrđivala, ali nisam im poverovala sasvim.

Pamtim da je kasnije tog dana ušao u sobu, u pratnji dadilje i nastojnice, jedan vrlo dostojanstven starac u dugoj crnoj svešteničkoj odeždi, i da je popričao malo sa njima, a i sa mnom, veoma ljubazno; njegovo lice bilo je baš slatko i puno blagosti; rekli su mi da će se oni svi moliti zajedno sa mnom, i da sastavim ruke ispred sebe i da sa njima ponovim nekoliko puta, kad god oni kažu reči: „Gospode, čuj sve dobre molitve za nas, tako ti Isusa". Mislim da je glasilo doslovce tako. Ponavljala sam ih i sama, kasnije, mnogo puta, a i u molitvama sa dadiljom.

Tako dobro pamtim slatko lice tog čoveka sasvim sede kose, odevenog u crno, dok je stajao nada mnom u gruboj, visokoj, mrkoj sobi; oko njega, nezgrapno izdeljani nameštaj star preko tri stotine godina; u senovitu atmosferu ulazi tek malo svetlosti, kroz malu rešetku. Kleknuo je, za molitvu, a i sve tri žene su kleknule takođe, pa se molio glasom iskrenim ali drhtavim; i to dugo, činilo se meni. Zaboravila sam sve ostale događaje u svom životu pre ovog; a i veliki period posle ovog događaja izbledeo je iz mog sećanja, takođe; i tako, ove scene koje sam upravo opisala ostaju kao ostrvo živopisnih ali izolovanih slika fantazmagorije, okruženo tamom.

II
Gost

Sada ću vam ispričati nešto tako čudno da će biti potrebno sve vaše poverenje u moju iskrenost kako ne biste posumnjali u istinitost onog što sledi. Ali, ne samo što je istina, nego štaviše istina u koju sam se svojim očima uverila.

Bilo je jedno lepo letnje veče, a otac me je, kao i mnogo puta pre toga, zamolio da prošetam s njim po proplanku što se prostirao ispred zamka i sa koga se, kao što sam opisala, širio divan šumski vidik u mnogo pravaca.

„General Špilsdorf neće moći da nam dođe u posetu onako skoro kao što sam se nadao", reče moj otac, dok smo se šetali.

Već nekoliko nedelja smo znali da će nam Špilsdorf doći u posetu, koja je bila najavljena za sledeći dan. Trebalo je da dovede svoju nećaku i štićenicu, madmoazel Rajnfelt, koju ja nikad nisam videla, ali za koju se pričalo da je veoma šarmantna devojka; obećala sam sebi da ću u njenom društvu provesti mnogo srećnih dana. Sada me je ovo otkazivanje razočaralo više nego što to može i zamisliti neka mlada dama koja stanuje u gradu, ili u kakvom zbijenom, prometnom susedstvu. Propale su nedelje mog sanjarenja o toj poseti i o novom poznanstvu.

„A kad će moći?" pitala sam.

„Ne do jeseni. Barem dva meseca neće moći, rekao bih", odgovorio je. „Sada mi je veoma drago, kćeri, što nikada nisi upoznala gospođicu Rajnfelt."

„Zašto?" upitah ja, prepadnuta ali i silno radoznala.

„Zato što je ta jadna mlada dama mrtva", odgovori on. „Zaboravio sam, eto, da ti kažem; ali, nisi bila u sobi kad je generalovo pismo, juče uveče, stiglo."

Bila sam šokirana. General Špilsdorf jeste pomenuo, u svom prvom pismu, šest ili sedam nedelja ranije, da ona nije u onako

dobrom zdravstvenom stanju kao što bi on to želeo, ali, ni najmanjeg nagoveštaja nije bilo o opasnosti po život.

„Evo generalovog pisma", reče. „Bojim se da je veoma potresen; meni se čini da je ovo pisao maltene u rastrojstvu."

Seli smo na grubo istesanu klupu od brvana, ispod nekoliko veličanstvenih starih lipa. Sunce je zalazilo, u punoj raskoši svoje melanholije, iza šumskog horizonta, a rečica je krivudala pokraj mnogih plemenitih stabala, i pokraj naših nogu takoreći, pa ispod strmog starog mosta; odražavajući na površini sve slabiji, grimizni sjaj neba. Pismo generala Špilsdorfa bilo je tako neobično, tako silovito, a na pojedinim mestima i tako protivrečno, da sam ga pročitala dvaput – ali ni tad ga nisam mogla shvatiti, osim kao dokaz da se generalov um poremetio od jada.

Glasilo je: „Izgubio sam svoju dragu kćer, jer kao takvu sam je voleo. Tokom poslednjih nekoliko dana bolesti drage Berte nisam bio u stanju da vam pišem. A pre toga, nisam imao nikakvu predstavu u kakvoj je opasnosti. Izgubio sam je, a sada kad znam *sve*, prekasno je. Umrla je u miru nevinosti, i u slavnoj nadi budućeg blagoslova. Demon koji je izdao našu zanesenu gostoljubivost kriv je za to. Mislio sam da u kuću primam nevinost, veselje, šarmantnu družbenicu mojoj Berti sada izgubljenoj. Nebesa! Kako sam nerazuman bio? Boga hvalim da je moje dete umrlo ne sluteći šta je uzrok njenim patnjama. Otišla je ne spoznavši ni najmanji nagoveštaj o prirodi svoje bolesti i o prokletoj strasti osobe koja je donela sav taj jad. Posvetiću sve preostale dane svog života samo jednom zadatku, a to je da monstruma dogonim i satrem. Rečeno mi je da postoji šansa da ostvarim ovu pravednu i milosrdnu nameru. U ovom trenutku jedva da postoji trunčica svetlosti da mi obasja put. Proklinjem nadmenu svoju nesklonost da poverujem onda kad je poverovati trebalo; svoju prezira dostojnu glumu nadmoćnog znanja; svoju slepoću, zadrtost – sve – ali prekasno. Ne mogu sad pisati niti govoriti sabrano. Nemam smirenosti. Čim se malo priberem, posvetiću

se istraživanju, koje me može odvesti možda čak do Beča. Jednog dana, ove jeseni, kroz dva meseca, a možda i ranije, ako dotle poživim, videću Vas – naravno, ako mi dopustite; i tada ću Vam ispričati stvari koje sad ne bih ni smeo da stavim na hartiju. Zbogom mi ostajte. Molite se za mene, prijatelju dragi."

Tim rečima se završilo ovo neobično pismo. Iako nikad nisam videla Bertu Rajnfelt, oči su mi se ispunile suzama, zbog iznenadnog saznanja o njenoj smrti; bila sam, uz to, i iznenađena, i duboko razočarana.

Sunce je, dok sam čitala pismo, zašlo, i već je bio suton kad ga vratih ocu.

Bilo je blago i vedro veče, a mi smo se šetkali dokono, i raspravljali o mogućem značenju tih snažnih i nepovezanih rečenica koje sam upravo pročitala. Skoro čitavu milju smo se vraćali do mesta gde drum stiže pred kapiju našeg zamka, pa je, dok smo stigli tamo, mesec već izašao, blistav. Na pokretnom mostu čekale su nas madam Perodon i madmoazel De Lafonten, koje su izašle pred kuću, i to bez svojih uobičajenih visokih šešira, da bi uživale u divnoj mesečini.

Čuli smo, dok smo išli ka njima, njihove glasove, predane živahnom čavrljanju. Stadosmo uz njih, na pokretni most, i okrenusmo se da se i mi divimo prelepom prizoru.

Travnati prostor po kome smo upravo završili šetnju ležao je ispred nas. Levo od nas, uzani drum je vijugao zalazeći među šumarke stabala uzvišenih poput lordova; brzo je nestajao u gustini šume. Na desnoj strani, taj isti drum prelazio je rečicu, mostom slikovitim i visokim, pokraj koga stoje ruine jedne gardoš-kule u kojoj su nekad, davno, bili vojnici koji su čuvali taj prelaz; odmah sa druge strane mosta je uzvisina, mala ali takođe strma, obrasla drvećem, a tamo se između senki i gustih puzavica vidi neko veliko sivo kamenje.

Preko travnatog ravnog prostora sad se prikradala neka tanka izmaglica, kao dim; kroz nju smo videli, tu i tamo, slabi odblesak mesečine na talasima reke.

Ne može se zamisliti prizor veće blagosti. Zbog vesti koje sam upravo saznala, bio je sad presvučen tugom; ali ništa nije moglo da poremeti tu duboku i vedru smirenost, tu začaranu tajnovitost.

Stajali smo tako, otac i ja, i ćutke gledali. Dve guvernante su bile malo iza nas, i slatkorečivo su govorile o mesecu.

Gospođa Perodon je bila debela, sredovečna, i sklona romantici, volela je da poetično govori i uzdiše. Gospođica De Lafonten – kao što se moglo i očekivati s obzirom da je njen otac bio Nemac za koga se pričalo da je poznavalac psihologije i metafizike i pomalo mistićar – saopšti da je dobro poznata činjenica da mesec, kad sija ovako intenzivno, nagoveštava prisustvo neke naročite duhovne aktivnosti. Dejstvo punog meseca, pri takvom sjaju, reče ona, višestruko je. On deluje na snove, on deluje na ludake, za koje se i kaže da su „lunatici", oni od Lune; on deluje na nervozne, i vrši druge čudesne uticaje na život. Ispričala je šta se desilo nekom njenom rođaku, oficiru na trgovačkom brodu, koji je jedne takve noći spavao na palubi, na leđima, izloživši lice punom dejstvu mesečine, a onda usnio da neka starica noktima kao kandžama grebe i vuče jednu stranu njegovog lica; kad se probudio, zaista mu je polovina lica bila grozno izborana i zategnuta, odvučena ustranu; godinama se oporavljao od toga, i nikad mu se nije u potpunosti vratio negdašnji izgled.

„Mesec je, noćas", reče ona, „pun idiličnog i magnetičnog uticaja – i, pogledajte, iza nas svi prozori na prednjoj strani šlosa odsijavaju i svetlucaju tim srebrom, to je tako veličanstveno, kao da su neke nevidljive ruke upalile svetlo u svim sobama, za prijem nekih vilinskih gostiju."

Ponekad je naš duh nemaran i mi nismo raspoloženi da pričamo, ali nam prija da slušamo razgovore drugih; tako sam i ja samo gledala, a zvonki tok razgovora te dve dame mi je prijao.

I otac je neko vreme ćutao, a onda reče: „Mene je neka seta uhvatila noćas." Onda, citirajući Šekspira, koga je ponekad čitao glasno da ne bismo zaboravili engleski, on dodade:

> Tišti me mora; ona, rekoste,
> Tišti i vas; al' kako je navukoh,
> Kako je nađoh ili stekoh ja[1]

„Zaboravih kako ide dalje", nastavi on. „Ali me obuzima osećaj da neka velika nesreća lebdi nad nama. Pretpostavljam da neke veze s tim ima ono uznemirujuće pismo koje smo dobili od našeg jadnog generala."

U tom trenutku, našu pažnju privukoše zvuci kolskih točkova i mnogobrojnih kopita na drumu.

Približavali su se sa one izdignutije strane šume i spuštali su se ka mostu. Vrlo brzo čitav taj ekipaž – kola, konji, i jahači u pratnji – izroni iz pravca šume. Most su prvo prešla dvojica konjanika; zatim kočija, koju su vukla četiri konja; za kočijom još dvojica konjanika.

Videlo se da su to putne kočije neke osobe visokog ranga; prizor veoma redak kod nas; sada smo svi netremice gledali tamo. Samo koji tren kasnije, sve postade još mnogo zanimljivije, jer dok su kočije prelazile sam vrh „grbe" maloga mosta, jedan od prednja dva konja se uplaši, i prenese svoju paniku na ostale; posle dva-tri trzaja tamo i amo, poleteše sva četiri u ludi galop, projuriše između dvojice jahača koji su bili napred, i kao uragan, drumom nizbrdo ka nama.

Prizor je bio utoliko bolnije uzbudljiv što su se kroz prozor kočije čuli ženski krici.

---

[1] Vilijam Šekspir, *Mletački trgovac*, I, 1 (Preveo: Velimir Živojinović) *(prim. ur.)*

Svi pođosmo korak-dva bliže, obuzeti radoznalošću i užasom; ja ćutke, dok su ostalo troje na razne načine dali glasa svojim osećanjima.

Naša napetost nije dugo trajala. Blizu mesta gde drum prolazi ispred pokretnog mosta zamka, raste jedno prastaro lipovo drvo, čije je debelo korenje na više strana donekle izronilo iz zemlje; a naspram tog drveta, sa druge strane druma, stoji kameni krst; konji su, videvši krst, u svome zastrašujuće brzom kretanju skrenuli tako da jedan točak udari na kvrge korenja.

Znala sam šta će se desiti. Pokrila sam rukama oči, da ne gledam, i još sam okrenula glavu na drugu stranu; sledećeg trena čula sam povik i vrisak mojih guvernanti, koje su otišle još korak-dva ispred mene.

Radoznalost mi otvori oči, i ja videh prizor potpune pometnje. Dva konja su ležala na zemlji, kočija je bila izvrnuta na jednu stranu, točkovi su se uprazno vrteli u vazduhu; muškarci su žurno uklanjali uzde i amove, a jedna dama, po čijoj se figuri i držanju slutilo da je ona ta koja zapoveda, a koja je izašla iz kočije, stajala je po strani, ruku stisnutih na prsima. Oberučke je držala maramicu, koju je povremeno dizala do očiju. Iz kočije, kroz vrata, iznesoše sada jednu mladu devojku koja nije davala nikakve znake života. Moj dragi stari otac bio je već pokraj starije dame; držeći šešir u ruci, on joj se obraćao, verovatno nudeći svoju pomoć i sve što može da pruži naš dvorac. Dama kao da ga nije čula, ili barem nije mogla ni na šta drugo da obrati pažnju osim na vitku devojku koju su upravo sad položili na nagib obale.

Priđoh. Mlada dama je bila, videlo se sad, samo ošamućena, nikako ne mrtva. Moj otac, koji se ponosio time da je pomalo i lekar, već je prislonio prste na njen zglavak. Saopštio je starijoj gospođi, koja se predstavila kao majka te devojke, da se puls, mada slab i neravnomeran, jasno oseća; a ona sklopi ispravljene šake ispred sebe i pogleda u nebesa, kao da zaneseno nudi svoju

zahvalnost Bogu, ali brzo prestade s tim i vrati se plakanju, na onaj teatralni način koji je, verujem, nekim osobama urođen.

Bila je to, kao što obično kažu, žena „dobrog izgleda za svoje godine"; mora biti da je nekada bila vrlo lepa; visoka ali ne vitka, sva u crnom satenu, prilično bleda, sa licem ponositim i zapovedničkim ali sada na čudan način uznemirenim.

„Ko je ikad rođen za ovoliku zlu sreću?" reče ona, kršeći ruke, dok sam prilazila. „Krenem na putovanje života i smrti, gde zbog izgubljenih sat vremena može biti izgubljeno sve, a onda se desi ovo. Moje dete se neće još ko zna koliko dugo oporaviti u dovoljnoj meri da nastavi put. Moram je ostaviti: ne mogu da se zadržavam, ne smem. Možete li mi reći, gospodine, koliko je udaljeno najbliže selo? Moram je ostaviti tamo; neću videti svoje drago dete, neću čak moći nijednu reč o njoj niti od nje čuti, sve dok se ne vratim, kroz tri meseca."

Ja povukoh oca malčice za kaput, pa mu prošaputah u uvo: „Oh! Tata! Molim te, pitaj da joj dozvole da ostane kod nas – bilo bi to tako divno. Pitaj, molim te."

„Ako madam poveri svoje dete staranju moje kćeri, i njene dobre guvernante, madam Perodon, dakle pod mojim sveukupnim nadzorom, biće to za nas velika čast i obaveza, pa ćemo prema našoj gošći postupati sa svom onom pažnjom i odanošću koju zaslužuje."

„Ne mogu se tako surovo nametati vašoj dobroti i plemenitosti, gospodine", reče starija dama, glasom pomalo rasejanim.

„Naprotiv, bila bi to velika ljubaznost prema nama u trenutku kad nam je najpotrebnija. Moju kćer je upravo danas surovo izneverila sreća, jer nam neće doći jedna poseta kojoj smo se unapred mnogo radovali. Ako poverite ovu mladu damu našoj nezi, biće to za moju kćer najbolja uteha. Najbliže selo veoma je daleko, a u njemu nema gostionice u kojoj biste mogli ostaviti kćer; a na putovanja još dalja ne možete je voditi bez ozbiljnog ugrožavanja njenog zdravlja. Ako, kao što kažete, ne možete

odložiti vaše putovanje, onda se morate sa kćerkom rastati noćas, a to nigde ne biste mogli sa iskrenijim garancijama dobre i časne brige i nege nego što imate ovde."

Nešto u izgledu i držanju te dame toliko je imponovalo, da je čovek i bez pogleda na njen ekipaž naprosto odmah znao da je to osoba od značaja u društvu.

U međuvremenu su podigli kočiju, a konje, sada sasvim poslušne, opet upregli.

Dama je pogledala na svoju kćer, možda ne baš sa tako mnogo naklonosti koliko se moglo očekivati; onda je pokretom ruke pozvala mog oca u stranu, i oni odoše nekoliko koraka dalje, tamo gde mi ostali nismo mogli čuti njihov razgovor; nešto mu je govorila, a lice joj je bilo kruto i strogo, nimalo nalik na ono dotad.

Imala sam utisak da moj otac ovu promenu nije primetio, i to me je veoma začudilo, a osim toga bila sam neizrecivo radoznala da saznam šta ona to njemu govori, tako brzo i neodložno, maltene na samo uvo.

Mislim da im je dva ili najviše tri minuta prošlo u tome, onda se ona okrenula, i sa nekoliko brzih koraka otišla do mesta gde je njena kćer ležala sa glavom u naručju madam Perodon. Kleknula je tamo, i nešto progovorila devojci u uvo, a madam Perodon je pretpostavila da je to neki mali blagoslov; najzad je svoju kćerku žurno poljubila, i pohitala u kočiju. Vrata se za njom zatvoriše, dvojica poslužitelja u svečanim uniformama naskočiše na svoja mesta iza kabine, jahači mamuznuše svaki svog konja, dvojica postiljona počeše pucketati bičevima, a konji povukoše napred i pređoše već sledećeg trenutka u žustri kas koji je pretio da se pretvori u novi galop; ode kočija uz užurbani zveket točkova, a za njom, tom istom brzinom, odoše i zadnja dva jahača iz pratnje.

III
Upoređujemo beleške

Otpratili smo ih pogledom, ali brzo nestadoše u našim šumama, kroz koje se uveliko provukla izmaglica; zvuci kopita i točkova takođe su uskoro zamrli u tihom noćnom vazduhu.

Nije ostalo ništa što bi nas uverilo da ova malopređašnja avantura nije bila naša trenutna iluzija, ništa osim te mlade dame, koja je tek tad otvorila oči. Nisam to stvarno videla, jer lice joj je bilo okrenuto na drugu stranu, ali podigla je glavu, očito osmotrivši prostor oko sebe, a onda je slatkim i žalosnim glasom upitala: „Gde je mama?"

Naša dobra madam Perodon joj odgovori nežno, i dodade nekoliko umirujućih i ohrabrujućih rečenica.

Onda sam, čula kako devojka pita: „Gde sam? Kakvo je ovo mesto?" i, nekoliko sekundi posle toga, „Ne vidim kočiju; matska, gde je ona?"

Gospođa Perodon je odgovorila na svako pitanje najbolje što je umela; pa se malo-pomalo mlada dama priseti udesa koji se dogodio. Bilo joj je drago što niko u kočiji, niti u pratnji, nije ranjen; a kad je doznala da ju je majka ostavila ovde i da se tri meseca neće vratiti, ona zaplaka.

Krenula sam da utešnim rečima madam Perodon dodam svoje, ali madmoazel De Lafonten podiže ruku ispred mene i reče: „Ne prilazi, ona sad može razgovarati samo sa jednom po jednom osobom; još malo dodatnog uzbuđenja moglo bi biti za nju previše."

Razmišljala sam ovako: čim nju udobno smeste u krevet, ja ću odjuriti gore u njenu sobu da je vidim.

U međuvremenu je otac poslao slugu da odjaše i da dovede ovdašnjeg doktora, koji je živeo na oko dve lige odavde; a jedna spavaća soba bila je u pripremi za prihvat mlade dame.

Neznanka sada ustade i, oslanjajući se na ruku madam Perodon, pođe laganim koracima preko pokretnog mosta, pa kroz kapiju dvorca.

U holu je posluga čekala njen dolazak. Bez ikakvog odlaganja je odvedoše gore u njenu sobu, a mi odosmo u onu gde smo obično sedeli, i koja nam je služila kao dnevna. Bila je to dugačka soba sa četiri prozora koji gledaju preko kanala sa vodom i preko pokretnog mosta, na travnato i šumsko prostranstvo koje sam opisala.

Nameštaj je od stare izrezbarene hrastovine, ormani veliki, stolice tapacirane grimiznim satenom iz Utrehta. Zidovi su prekriveni tapiserijama, uokvirenim u pozlaćene ramove; tapiserije prikazuju ljudske figure u prirodnoj veličini, ali u drevnim i vrlo neobičnim kostimima; ti ljudi love i sokolare i uglavnom su vedrog raspoloženja. Soba nije toliko svečana da ne bi bila u isti mah i veoma udobna; ovde smo pili čaj, jer je moj otac, u svom patriotizmu, uporno insistirao da uz kafu i toplu čokoladu treba da pijemo, kao pravi Englezi, i čaj.

Tu smo sedeli te noći i, uz upaljene sveće, pričali o malopređašnjim avanturama.

Sa nama su sedele i obe guvernante, madam Perodon i madmoazel De Lafonten. Mlada neznanka, tek što je legla u krevet, utonula je u dubok san; njih dve su je tada ostavile, prepuštajući da na nju pazi samo jedna služavka.

„Kako vam se sviđa naša nova gošća?" pitala sam, čim je madam ušla. „Ispričajte mi sve o njoj."

„Meni se izuzetno sviđa", odgovori madam, „i mislim da je, maltene, najlepše stvorenje koje sam ikad videla; otprilike je tvojih godina, i tako je blaga i fina."

„Apsolutno je prelepa", ubaci madmoazel, koja je bila navirila za trenutak u sobu neznanke.

„A kakav tek sladak glas!" dodade madam Perodon.

„A da li ste primetile treću ženu u kočiji, onu koja uopšte nije ni izlazila", upita madmoazel, „nego je samo gledala s prozora?"

„Ne, nismo je videle."

Onda nam ona opisa neku groznu crnkinju, sa obojenim turbanom na glavi, koja je sve vreme zurila kroz prozor kočije, i klimala glavom, i podsmešljivo se kezila prema damama; oči su joj blistale, očne jabučice se jako belasale, a zubi su joj bili iskeženi kao u besu.

„A jeste li primetile kako je loše izgledao taj odred njenih pratilaca?" upita madam.

„Tačno", reče moj otac, koji je upravo tada ušao, „ružni neki drugari, izgledaju kao sa vešala pokupljeni, ja u životu gore nisam video. Nadam se da neće opljačkati tu jadnu damu u šumi. Ali, bistri su to nevaljalci; ispravili su i osposobili kočiju za minut."

„Usuđujem se reći da su premoreni od velikog putovanja", reče madam. „A njihova lica ne samo što su imala zao izgled, nego su bila i tako čudno izmršavela, mračna, i natmurena. Priznaću da sam veoma radoznala; nadam se da će nam mlada dama ispričati sve o tome, sutra, ako se bude dovoljno oporavila."

„A, ja bih rekao da neće", uzvrati moj otac, sa misterioznim osmehom, i malo klimnu glavom, kao da on o tome zna još nešto ali neće da nam kaže.

Tek sad smo postale veoma radoznale da otkrijemo šta je to bilo u onom razgovoru, kratkom ali iskrenom, između njega i dame u crnom satenu, neposredno pre njenog odlaska.

Čim sam ostala nasamo sa tatom, pitala sam ga da mi to kaže. Nije bilo potrebno da mnogo navaljujem.

„Nema nekog posebnog razloga da ti ne kažem", reče on. „Rekla je da okleva da nas optereti tim zadatkom, da se o njenoj kćerki brinemo, jer je to devojka delikatnog zdravlja, i nervozna; ali, dodala je, nije sklona nikakvim napadima – to je sama rekla, ja je to nisam pitao – niti iluzijama; štaviše, potpuno je zdravog razuma."

„Baš je čudno što je to rekla!" ubacih ja. „To je tako nepotrebno."

„U svakom slučaju, *rečeno je*", nasmeja se on, „a ti tražiš da znaš sve što je bilo, ali zapravo malo ima da se kaže. Nastavila je tako što je rekla 'Ja sam na jednom dugom putovanju koje je od *vitalnog* značaja' – tu reč je naglasila – 'i koje mora biti brzo i tajno; vratiću se kroz tri meseca po moje dete; u međuvremenu, ona neće ni reč reći o tome ko smo, odakle smo, i kuda smo se uputili'. Posle tih reči, više nijednu nije izgovorila; a sve što je dotad rekla bilo je na veoma čistom francuskom. Kod reči *tajno*, zastala je, ćutala nekoliko sledećih sekundi, i gledala me netremice u oči. Pretpostavljam da je htela naročito da istakne tu reč. Videla si kako je brzo otišla. Nadam se da, primajući njenu kćer na stanovanje ovde, nisam učinio veliku glupost."

Ja sam, međutim, bila oduševljena. Čeznula sam da vidim našu gošću, da pričam s njom; jedino me je sprečavalo to što još nisam od doktora dobila dozvolu. Vi varošani pojma nemate koliko je nama, koji živimo na ovako usamljenim mestima, važno svako novo prijateljstvo.

Doktor je stigao tek oko jedan sat, te noći; ali ja ni slučajno nisam mogla da odem na spavanje pre toga; podjednako kao što ne bih mogla ni da prestignem, pešice, kočiju kojom se ona gospođa odvezla.

Kad je sišao u našu dnevnu sobu, lekar se veoma povoljno izjasnio o svojoj pacijentkinji, koja je već sedela u krevetu; njen puls je bio sasvim regularan, i zapravo se nije primećivalo da joj išta fali. Nije imala nikakvu povredu, a mali šok koji su njeni nervi pretrpeli prošao je bez ikakvih štetnih posledica. Naravno, rekao je, ne bi moglo biti štete ni od moje posete, ako smo obe za tu posetu voljne. Dobivši ovu lekarsku dozvolu, odmah sam poslala služavku da pita da li je gošća saglasna da je ja na nekoliko minuta posetim u njenoj sobi.

Služavka se odmah vratila sa odgovorom da će gošći biti izuzetno drago.

Možete biti sigurni da mi nije trebalo dugo da iskoristim ovo njeno dopuštenje.

Naša gošća je ležala u jednoj od najlepših soba u šlosu. Ta soba je bila, čak bi se moglo reći, pomalo svečana. Naspram kreveta je na zidu bila tapiserija sa melanholičnom temom, tu se videla Kleopatra kako prinosi zmije svojim prsima; i na ostalim zidovima bile su tapiserije, takođe malo izbledele, sa drugim dostojanstvenim i klasičnim temama. Ali bilo je i pozlaćenih drvoreza na nameštaju, i drugih bogatih i raznobojnih dekoracija na raznim mestima u sobi, da više nego nadoknade sumornost te jedne stare tapiserije.

Levo i desno od kreveta stajale su sveće. Devojka je sedela u postelji; njena vitka i lepa figura bila je u mekanoj svilenoj kućnoj haljini na kojoj je bilo izvezeno cveće a po rubovima, na nešto jačoj svili, rombovi; kad je, posle udesa, ležala na tlu pored kočije, majka joj je preko nogu bila prebacila upravo tu haljinu.

A zbog čega sam, prilazeći krevetu i tek zaustivši da izgovorim svoj skromni pozdrav, zanemela na trenutak, i čak se zateturala korak-dva unazad? Reći ću vam.

Videla sam upravo ono žensko lice koje me je posetilo one noći u mom detinjstvu, ono lice koje je ostalo tako jasno urezano u moje pamćenje, i o kome sam toliko godina razmišljala sa užasom, u trenucima kad niko nije mogao da nasluti šta mi je na umu.

Lepo lice, čak prelepo; u ovim prvim trenucima susreta, imalo je isti onaj melanholični izraz, koji se, međutim, već sledećeg trenutka ozario čudnim ukočenim osmehom prepoznavanja.

Ćutanje je potrajalo čitav jedan minut, a onda, najzad, ona progovori prva; jer, ja to nisam mogla.

„Kako je to čudesno!" reče ona. „Pre dvanaest godina sam, u snu, videla tvoje lice, i ono me je kao duh pratilo sve do danas."

„Da, stvarno čudesno!" rekoh ja, savlađujući, što nije bilo lako, užas zbog koga sam u tih prvih nekoliko trenutaka zanemela.

„Pre dvanaest godina, u viziji ili u stvarnosti, *ja* sam svakako videla tebe. Nisam mogla zaboraviti tvoje lice. Ono je ostalo preda mnom od tada pa sve do danas."

Njen osmeh sada postade mekši. Šta god da mi se u njemu učinilo čudno, sada je nestalo, a njeni obrazi sa jamicama levo i desno od osmejka doprineli su da to sad bude lice koje je zaista oduševljavalo lepotom i inteligencijom.

Sada spokojnija, nastavila sam više u skladu sa onim što gostoljubivost preporučuje, naime, poželela sam joj dobrodošlicu, objasnila koliko se svi radujemo njenom slučajnom dolasku, i koliko sam naročito ja zbog tog dolaska srećna.

Dok sam govorila, uhvatla sam je za ruku. Bila sam pomalo stidljiva, kao što je već slučaj sa mnogim usamljenim osobama, ali u toj situaciji postadoh elokventna, pa čak i odvažna. Neznanka mi je stisnula ruku, i stavila drugu preko nje, a oči su joj sijale; pogledavši žurno u moje oči, osmehnula se opet, i pocrvenela.

Vrlo lepo je odgovorila na moju dobrodošlicu. Sela sam pored nje, još uvek zapanjena; a ona reče:

„Moram ti ispričati moju viziju o tebi; tako je to čudno, ti i ja smo imale obe isti san, i to kako živopisan, a u snu je svaka videla onu drugu, i to sa ovim, današnjim izgledom lica, a tada smo bile tek devojčice. Ja sam tada bila dete od šest godina, i probudila sam se iz nekog konfuznog i nemirnog sna, i našla sam se u jednoj sobi koja uopšte nije ličila na moju dečju sobu: bila je nespretno obložena pločama od nekog tamnog drveta, imala je ormane, krevetske stubove, i stolice, i tu i tamo neke klupe. Kreveti su bili, mislila sam, svi prazni, štaviše mislila sam da u sobi nema nikog osim mene; neko vreme sam razgledala sobu i divila se nekim stvarima u njoj, a naročito jednom gvozdenom svećnjaku sa dva kraka. Sasvim sigurno bih prepoznala taj svećnjak sad. Onda sam se zavukla pod jedan krevet da bih došla do prozora, ali tad sam čula da neko plače; izvukla sam se ispod kreveta i, onako još na kolenima, videla *tebe* – apsolutno

sam sigurna, tebe – i izgledala si evo tačno isto ovako kao sad; prelepa, sa zlatnom kosom i krupnim plavim očima, i sa ovakvim usnama – tačno ovakvim kao što su sad tvoje. Tvoj izgled me je pridobio; popela sam se na krevet i zagrlila te, i mislim da smo obe tada zaspale. Onda me je probudio vrisak; ti si sedela, tu u krevetu, i vrištala. Uplašila sam se, kliznula sam sa kreveta na pod, i, učinilo mi se, na trenutak izgubila svest; a kad sam opet došla k sebi, bila sam u svojoj kući, u svojoj dečjoj sobi. Nikada posle toga nisam zaboravila tvoje lice. Ne bi me mogla zavarati neka delimična sličnost. Ti si ona koju sam tada videla."

Sad je bio red na mene da ispričam svoju viziju, i ja to učinih. Moja nova poznanica nije skrivala koliko je to, za nju, čudesno.

„Ne znam koja bi od nas dve trebalo više da se plaši one druge", reče ona, opet se smešeći. „Da si manje lepa, mislim da bih te se veoma plašila, ali pošto izgledaš ovako kao što izgledaš, i pošto smo obe tako mlade, meni sada osećanja govore da sam se, naprosto, upoznala s tobom pre dvanaest godina, i da već imam pravo na intimnost sa tobom; u svakom slučaju čini se kao da je sudbina htela, još od našeg najranijeg detinjstva, da postanemo prijateljice. Pitam se da li i ja tebe privlačim na tako čudan način kao i ti mene; nikad nisam imala prijateljicu – hoću li je sad imati?" Uzdahnula je, a njene tamne oči zurile su strastveno u moje.

Istina je bila, da sam i ja imala neka prilično neobjašnjiva osećanja prema ovoj divnoj neznanki. „Privlačnost" je bila prava reč, ona me je zaista privlačila, ali, i odbijala; bila je tako divna, nečim me je neopisivim pridobijala.

Opazila sam da će uskoro umor da joj se prikrade, i neka melanholija, pa sam joj odmah poželela laku noć.

„Doktor smatra", dodala sam, „da bi trebalo da kućna pomoćnica sedi budna pored tebe noćas; jedna upravo i čeka, i uverićeš se da je ona vrlo korisno i tiho stvorenje."

„To je vrlo ljubazno od vas, ali ja ne bih nikad, nikad mogla da zaspim ako bi neko dežurao pored mene. Nije mi potrebna nikakva ispomoć – a priznaću i jednu svoju slabost, muči me strah od provalnika. Naša kuća je bila opljačkana, i tom prilikom su ubijene dve osobe iz naše posluge, zato ja uvek zaključavam vrata. To mi je postalo navika – a po tvom ljubaznom izgledu unapred znam da ćeš mi oprostiti. Vidim da u bravi postoji ključ."

Zagrlila me je svojim lepim rukama, pa sam bila u njenom naručju nekoliko trenutaka, a u uvo mi je prošaputala: „Laku noć draga, vrlo je teško rastati se od tebe, ali, laku noć; sutra ću te, ali ne rano ujutro, opet videti."

Sa uzdahom je utonula opet nazad, na jastuke, i ispratila me pogledom punim naklonosti i melanholije; još jednom je promrmljala, „Laku noć, prijateljice draga."

Osobina je mladih da lako, impulsivno, osete prema nekoj osobi naklonost, čak i ljubav. Meni je tada laskala ova očita, mada do tog trenutka još ničim zaslužena, naklonost. Dopalo mi se i to poverenje sa kojim me je od prvog trenutka primila. Bila je očigledno rešena da budemo vrlo bliske prijateljice.

Sledeći dan dođe, i naš novi susret. Bila sam oduševljena mojom novom družbenicom; naime, u mnogo kom pogledu oduševljena.

Njena lepota nije na dnevnom svetlu ništa izgubila – moja poznanica je bila svakako najlepša osoba koju sam ikad videla, pa se izgubio onaj neprijatni učinak prepoznavanja, vezan za davni san.

Priznala je da je i ona bila preneražena kada me je juče videla, i da je osetila istu takvu delimičnu antipatiju pomešanu sa divljenjem, kao ja. Sada smo se zajedno smejale tim našim prolaznim strahovima.

IV
Njene navike – jedna šetnja

Rekoh da me je šarmirala u mnogo kom pogledu.

Međutim, ne baš u svim pojedinostima.

Bila je natprosečne visine, za ženu. Počeću tako što ću je opisati. Bila je vitka i graciozna. Osim što su njene kretnje bile usporene – *veoma* usporene – ništa u njenoj pojavi nije nagoveštavalo ma kakvu invalidnost. Njena je koža bila baršunasta i blistava; oči krupne, tamne i sjajne; kosa zaista predivna, a tek kad je raspusti preko ramena – pa, ja nikada nisam videla kosu tako veličanstveno gustu i dugačku. Često sam podvlačila ruke pod tu kosu, i smejala se i čudila njenoj težini. Neverovatno lepa kosa, mekana, podatna, tamnobraon sa ponekom nijansom zlata. Dok je moja poznanica sedela zavaljena u stolicu u svojoj sobi, volela sam da podižem pa ispuštam tu kosu, da gledam kako se zbog svoje težine ruši iz mojih ruku nadole; pa da je presavijam, ili uplićem u kike, ili širim. Nebesa! Da sam samo znala celu istinu!

Pomenula sam da je bilo i nekih pojedinosti koje me nisu oduševljavale. Mada mi se dopalo kako me je sa punim poverenjem prihvatila one prve noći, kasnije je ostala sasvim rezervisana kad sam je pitala o njenoj majci, o njenoj prošlosti, kući, zapravo o ma čemu u vezi sa njenim životom, ili planovima, ili ljudima iz njenog okruženja. Ni jednu jedinu reč o svemu tome nije progovorila. Možda su moji zahtevi bili nerazumni, možda čak i rđavi; trebalo je da poštujem svečani zahtev koji je mome ocu postavila ona dostojanstvena dama u crnom satenu. Ali radoznalost je jedna beskrupulozna strast koja nikad ne miruje i kojoj nijedna devojka ne može strpljivo odolevati a naročito ako je misteriozno nešto o drugoj devojci. Kakve bi štete mogle nastati za ikoga, ako bi ona meni ispričala to što sam ja toliko vatreno željna da saznam? Pa zar ona nema

poverenja u moju trezvenost i čast? Zašto mi ne veruje kad joj obećavam da, od onog što mi otkrije, neću preneti nijedan glasak nijednom dišućem smrtniku.

Postojala je neka hladnoća, činilo mi se, neobična za njene godine, u načinu kako je sa melanholičnim osmehom ali dosledno odbijala da mi omogući makar i tračak uvida u svoj život.

Ne mogu reći da smo se svađale oko ovoga, jer ona nije htela ni oko čega da se svađa. Zaista nije bilo fer od mene da navaljujem, i zaista nisam pokazala dobro vaspitanje, ali, nisam se ni mogla uzdržati; a, svejedno, rezultat je ostao nula.

Barem sam ja, u svome pomanjkanju savesti, nulom ocenila ono što mi ona jeste rekla o sebi, a što se svelo na tri vrlo slaba podatka.

Prvo – zvala se Karmila.

Drugo – njena porodica je bila veoma drevna i plemenita.

I treće – njen dom je bio negde na zapadu.

Ali nije mi htela reći ni prezime te porodice, ni heraldičke oznake na njihovom grbu, ni naziv njihovog imanja, pa čak ni državu u kojoj su živeli.

Nemojte pomisliti da sam je stalno gnjavila sa takvim pitanjima. Čekala sam pogodne prilike, pa sam više ubacivala insinuacije, nego direktno navaljivala. Jedanput ili dvaput sam je, ipak, direktnije napala. Ali kojom god sam se taktikom poslužila, rezultat je uvek bio potpuni neuspeh. Nije vredelo ni prebacivati joj, ni milovati je. Ali treba ovo da dodam: njeno izbegavanje bilo je praćeno tako ljupkim izrazima tuge i žaljenja, tako mnogobrojnim, ponekad čak i strastvenim izjavama da joj se sviđam, i da ima poverenja u moju čast, i tako mnogobrojnim obećanjima da će mi na kraju sve postati poznato, da nisam mogla naći u svom srcu odlučnosti da se dugo ljutim na nju.

Ona bi me ponekad obgrlila svojim lepim rukama oko vrata, i privukla me k sebi, prislonila obraz uz moj, i prošaputala usnama koje su sad bile sasvim blizu mog uva: „Najdraža, tvoje

srce je ranjeno; nemoj me smatrati okrutnom zbog toga što sledim zakone svoje snage i svoje slabosti; ako je tvoje srce ranjeno, zajedno s njim i moje divlje srce krvari. U zanosu ogromnog poniženja živim u tvom toplom životu, a ti ćeš umreti – umreti, slatko umreti – ulazeći u moj. Ništa ja tu ne mogu izmeniti; i kako se ja približavam tebi, tako ćeš se ti, kad dođe vreme, približavati drugima, pa ćeš naučiti strastveni zanos te surovosti, koja je, ipak, ljubav; i zato, neko vreme nemoj ni pokušavati da saznaš ništa više o meni i mojima, nego, svim svojim duhom punim ljubavi, naprosto imaj poverenja u mene."

A kad bi ispričala takvu rapsodiju, onda bi me privukla u još čvršći drhtavi zagrljaj, a mekani poljupci njenih usana blago bi se žarili na mom obrazu.

Ni ovaj njen način govora, a ni to njeno uznemirenje, nisu mi bili shvatljivi.

Ti ne baš pametni zagrljaji događali su se samo ponekad, ne često; ja sam tada, priznaću, uglavnom želela da prestanu, ali svaki put bih nekako zanemoćala. Njene reči promrmljane u uvo bile su kao neka uspavanka, koja je stišavala moj otpor i bacala me u trans, iz koga sam se uspevala izvući tek kad bi ona skinula ruke s mene.

U tim misterioznim raspoloženjima, Karmila mi se nije dopadala. Doživljavala sam neko čudno, burno uzbuđenje koje je čak postajalo i prijatno, ali se sa uživanjem mešalo nejasno osećanje straha i gađenja. Nisam imala nijednu jasnu misao o Karmili dokle god je neka od tih scena trajala, ali sam bila svesna ljubavi koja prerasta u obožavanje ali i u užasnuto gađenje. Znam da je to paradoks, ali ne umem drugačije da opišem svoja osećanja.

Pišem sada, evo, posle više od deset godina, koje od tog doba prođoše, samo se zbrkano i užasnuto prisećam pojedinih događaja i situacija, na tom putu patnje kojim sam se tada, nesvesno, zaputila; ali se živo i vrlo oštro sećam glavnog toka moje priče. Pretpostavljam da u svačijem životu ima izvesnih

emocionalnih scena, kad se strasti najluđe uzdignu i sasvim polude, i baš te scene budu najmutnije, najnejasnije zapamćene.

Ponekad bi moja neobična i lepa družbenica provela i čitav sat vremena u apatiji, a onda bi me dohvatila za ruku, koju bi stisnula sa puno naklonosti, pa popustila stisak; pa opet stisnula, pa opet, i tako više puta; a dok mi je to radila, blaga rumen bi joj oblivala lice, i zurila mi je u oči pogledom raspuštenim i vatrenim, a disanje joj je bilo tako burno da joj se dekolte brzo nadizao i spuštao. Ličilo je to na strast ljubavnika; bilo mi je zbog toga neprijatno i stidela sam se; baš je bilo odvratno, ali me je nosilo neodoljivom snagom; sa trijumfom u pogledu privlačila me je k sebi, a njene vrele usne su, poljubac za poljupcem, putovale preko mog obraza; a onda bi prošaputala, maltene zajecala: „Bićeš moja, *moja*, ti i ja smo jedno, zauvek". Onda bi se bacila unazad u naslon stolice, i prekrila šakama oči, a ja bih ostala da drhtim sama.

„Jesmo li mi u nekom srodstvu?" pitala sam je često; „Šta ti to pokušavaš da kažeš, svim ovim? Možda te podsećam na neku osobu koju voliš; ali, ne smeš ovo, mrzim to; ne znam te – a ne znam ni samu sebe, kad ovako izgledaš i pričaš."

Onda bi ona, suočena sa žestinom mog odgovora, uzdahnula, pa bi okrenula glavu od mene, i ispustila mi ruku.

Poštovala sam te njene veoma neobične manifestacije, i trudila se, uzalud, da uobličim neku zadovoljavajuću teoriju – jer ih nisam mogla objasniti kao glumu ili trik. Nepogrešivo se videlo da iz Karmile povremeno provaljuju neki suzbijeni instinkti i emocije. Da li je nju, uprkos onome što je njena mati po svojoj volji rekla, povremeno zahvatao napad ludila; ili je tu bilo nekog skrivanja, i neke romanse? Svojevremeno sam u jednoj knjizi naišla na neke stare priče o takvim stvarima. Šta ako je ovo vrlo mlad muškarac, dečak zapravo, koji se maskirao u žensko, pa se, uz pomoć lukave stare avanturistkinje, uvukao u našu kuću da bi ostvario svoje namere? Ali bilo je mnogo dokaza koji su obarali ovu teoriju, inače veoma prijatnu mojoj taštini.

Poprilično me je obasipala onom vrstom pažnje koju bi mi galantni udvarač veoma rado dao. Ali, između tih strastvenih momenata bili su dugi intervali savršeno običnog ponašanja, veselja, ili melanholije i utonulosti u neke tužne misli, a za to vreme, osim što sam ponekad osetila da me njene oči prate sa nekim melanholičnim žarom, Karmila se ponašala otprilike kao da joj nisam ništa. Osim u tim pomenutim naletima misterioznog uzbuđenja, njeno ponašanje bilo je sasvim devojačko; sem toga, uvek je kod nje postojala ta usporenost i klonula stišanost sasvim nespojiva sa muškom energičnošću.

U ponečemu su njene navike bile naprosto čudne. Možda ne bi bile toliko čudne po mišljenju gradske dame, koliko su čudno izgledale nama, rustikalnim ljudima. Silazila je u trpezariju veoma kasno, obično ne pre jedan sat popodne, a i tad bi samo popila šolju vruće čokolade, a pojela ne bi ništa; onda smo nas dve izlazile u šetnju, koja je bila samo najlakše šetkanje, pa ipak bi Karmila, maltene odmah, izjavila da je iscrpljena, pa smo se ili vraćale u šlos, ili bismo sedele na jednoj od klupa koje su bile postavljene tu i tamo, između drveća. Ali sva ta njena klonulost i nejakost bila je telesna, ne duhovna. Karmila je uvek bila živahna pričalica, i vrlo inteligentna.

Ponekad bi na tren načinila neku aluziju o svom domu, ili bi pomenula neku avanturu ili situaciju, ili neku ranu uspomenu, a sve to je ukazivalo na neki narod čudnih manira ili na običaje o kojima mi nismo znali ništa. Iz tih slučajnih nagoveštaja postepeno sam sticala utisak da je njena domovina mnogo udaljenija nego što sam to u prvi mah mislila.

Dok smo jednog popodneva tako sedele pod drvećem, pored nas prođe neka pogrebna povorka. Sahranjivali su jednu mladu devojku, koju sam često viđala, kćerku jednoga od šumara koji krstare ovim šumama i čuvaju ih. Taj jadni čovek je stupao za kovčegom svoje drage kćeri, jedinice; videlo se da je sasvim

slomljenog srca; a za njim su išli seljaci, u koloni, dvoje po dvoje, i pevali neku pogrebnu tugovanku.

Ja sam ustala da iskažem poštovanje dok su prolazili, štaviše pridružila sam se njihovom pevanju.

Moja prijateljica me protrese prilično grubo, a ja se okrenuh, iznenađena.

Ona reče odsečno: „Zar ne čuješ koliko im je to neprikladno?"

„Naprotiv, mislim da je vrlo slatko", odgovorila sam, nervozna što me je prekinula u pevanju; vrlo sam se nezgodno osećala jer se moglo desiti da učesnici u toj kratkoj koloni opaze to što se kod naše klupe dešava, i da nam zamere.

Nastavih zato da pevam, ali me ona opet prekide. „Probadaš mi uši", reče Karmila, maltene ljutito i prstima zapuši uši. „Osim toga, otkud ti znaš da su moja religija i tvoja iste; ranjavaju me vaše forme, a te ukope mrzim. Koliko tu nepotrebnog petljanja bude! Pa, i *ti* moraš umreti, i svako mora; i svi, nakon toga, budu srećniji. Kući idemo."

„Moj otac je otišao sa sveštenikom, oni su sad kod crkve, na groblju. Mislila sam da znaš da će ona biti sahranjena danas."

„*Ona*? Ma baš mene briga za seljačine. Ne znam ja ko je to *ona*", odgovori Karmila, sevajući onim lepim očima.

„Ona je jedna siromašna devojka, kojoj se pre dve nedelje pričinilo da vidi duha, i koja je od tog dana polako umirala, i juče, konačno, izdahnula."

„Ništa mi ne pričaj o duhovima, jer onda neću moći noćas da zaspim nimalo."

„Nadam se da ne dolazi neka kuga, ili groznica; ali, stvari počinju tako da izgledaju", nastavih ja. „Mlada žena našeg svinjara umrla je pre samo nedelju dana, a žalila se da ju je, dok je ležala u krevetu, nešto ščepalo za gušu i umalo zadavilo. Tata kaže da se takve jezive fantazije ponekad javljaju uz pojedine oblike groznice. A samo dan pre toga, ta žena je bila savršeno

zdrava. Onda je, posle tog događaja, samo tonula, iz dana u dan, i za pet-šest dana bila je mrtva."

„Odlično, nadam se da je *njena* sahrana gotova, i *njena* pogrebna pevancija, tako da nas neće maltretirati ta disharmonija i taj seljački dijalekt. Uh, što sam se unervozila. Sedi ovde pored mene, i drži me za ruku; stisni jako-jako-najjače."

Mi smo se bile puteljkom vratile malo prema kući, i našle drugu klupu.

Ona sede. Lice joj se promeni na takav način da me je na trenutak preplašila. To lice se zatamnilo, dobilo je neku groznu modru boju; stisnula je zube, a i pesnice, namrštila se, zagledana u jednu tačku na tlu negde kod njenih nogu, a tresla se nekom drhtavicom nezaustavljivom kao u malariji. Činilo se da svim svojim energijama suzbija neki napad, i da je to kao nadvlačenje konopca, najvećim naporom, bez daha; najzad joj se ote dugi prigušeni krik patnje, nakon čega histerija, malo po malo, popusti. „Eto! Eto šta se desi kad neko svojim pogrebnim pojanjem davi ljude", reče ona konačno. „Drži me, drži me i ne mrdaj se. Ovo me prolazi."

Postepeno ju je to, zaista, i prošlo. Možda u želji da poništi sumorni utisak koji su na mene ostavili malopređašnji prizori, ona postade neuobičajeno živahna i pričljiva; i tako dođosmo kući.

Tada sam po prvi put videla simptome te delikatnosti zdravlja koju je njena mati pominjala. Bio je to, takođe, prvi put da vidim kod nje bilo šta nalik na nastup besa.

I jedno i drugo je prošlo poput letnjeg oblaka; nikada više, osim u jednom slučaju, nisam videla kod nje bes; a reći ću vam odmah kakav je to slučaj bio.

Ona i ja smo gledale kroz jedan od dugačkih prozora dnevne sobe, kad u dvorište uđe, dolazeći preko mosta, lutalica, osoba meni dobro poznata. On je dolazio u šlos otprilike dvaput godišnje.

Bio je grbav, i imao je oštre mršave crte koje obično prate taj deformitet. Osmehivao se, iznad svoje šiljaste crne brade, osmehom od uva do uva, pokazujući bele očnjake. Bio je obučen u okeržuto, crno, i skerletno crveno, i pritegnut i izukrštan tolikim opasačima i uprtačima da ih ja ni prebrojati ne bih mogla, a sa njih je visilo svašta i koješta. Iza sebe je nosio magičnu lanternu i dve kutije, meni dobro poznate. U jednoj je bio salamander, u drugoj mandragora. Moj otac se i jednom i drugom tom monstrumu smejao. Bejahu sašiveni, koncem, od različitih komada majmunskih tela, papagajskih, veveričjih, ribljih, i tela ježeva; ali, uklopljeni i sašiveni veoma uredno, tako da je utisak bio takav da se posmatrač morao malo trgnuti kad ih prvi put vidi. Imao je ovaj grbavac i violinu, i jednu kutiju sa nekim skalamerijama za prizivanje ovoga ili onoga, dva tanka mača (nalik na rapire), a o pojasu neke maske; nekoliko drugih misterioznih kutija i kutijica visilo je s njega, a imao je u ruci jedan crni štap sa cevastim bakarnim navlakama na oba kraja. Njegov pratilac bio je mršav pas prilično nezgodnog izgleda, koji ga je u stopu pratio do mosta ali je tu stao, podozrivo osmotrio, i posle nekog vremena počeo da zavija grozno i očajno.

U međuvremenu, šarlatan se zaustavio u sredini dvorišta, podigao groteskni šešir, veoma ceremonijalno nam se naklonio, i počeo izgovarati komplimente veoma glasno, na jadnom francuskom, i nemačkom ne mnogo boljem. Onda, izvadivši violinu i gudalo, poče da grebucka neku živahnu melodiju, a uz nju i da peva nešto falš ali veselo, i da pleše, a to su kod njega bili neki smešni stavovi i radnje, pa sam se počela smejati, iako je pas onako larmao.

Onda on priđe našem prozoru, sa mnogo osmeha i pozdrava, držeći šešir u levoj ruci, a gudalo pod miškom, i, fluentnošću koja nije zastajala da uzme vazduh, poče da brblja dugotrajnu reklamu o svim svojim postignućima, i sposobnostima koje stavlja nama na raspolaganje, a koje su iz raznih oblasti, takođe

i o svakovrsnim zabavnim i retkim stvarima koje bi mogao prikazati, ako to mi od njega zatražimo.

„Ako gospođe izvole, mogu kupiti amajliju protiv upira, koji ide kao vuk, koliko čujem, kroz ove šume", reče on, i ispusti svoj šešir na pločnik dvorišta.[2] „Od tog upira sada umiru na sve strane, levo, desno, ali, evo talismana koji nikad ne omane; prikačite ga, samo, za vaš jastuk, i onda se možete smejati upiru u lice."

Taj njegov talisman bio je ovalno izrezan komadić jagnjeće kože, na kojem su bili iscrtani kabalistički dijagrami i šifre.

Karmila ga istog trena kupi, a i ja uzeh jedan.

Gledao je ka nama, a mi smo se osmehivale dole na njega, jer nas je zabavio; to mogu reći barem za sebe. Njegovo prodorno crno oko, dok je zurio gore u naša lica, kao da je opazilo nešto što je na trenutak vezalo njegovu radoznalost.

Trenutak nakon toga, on je već odmotavao jedan kožni namotaj u kome su bili mnogobrojni, maleni, čudnovati instrumenti od čelika.

„Obratite pažnju, moje dame", reče on, prikazujući instrumente, ali obraćajući se samo meni, „ja poučavam, između ostalih stvari manje korisnih, i umetnost zubarstva, ili dentizma. O, kuga odnela tog psa!" ubaci on. „Tišina, zveri! Toliko arlauče, da od njega dame teško mogu ijednu reč da čuju. Vaša otmena prijateljica, dama desno od vas, ima najoštrije zube – dugačke, tanke, šiljaste, kao šilo, kao igla: ha! ha! Ja sam, ovim vidom mojim oštrim i dalekodometnim, video to, jasno; pa, ako takvi zubi nanose mladoj dami ozledu i bol, kao što ja mislim da mora biti, evo me, ovde su mi turpijica, dletance, kliještanca; ja ću svaki pojedini od tih zubića učiniti okruglastim i tupim, ako je gospođici volja; tako da to više neće biti zubi ribe, nego

[2] Upir: "U raznim delovima slovenskog sveta vampir se naziva i drugim nazivima: vukodlak, lampir, lapir, vjedogonja, jedogonja, a najčešće – upir." Aleksandrina Cermanović, Dragoslav Srejović, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Savremena administracija, Beograd, 1996, str. 554. *(prim. ur.)*

zubi divne mlade dame što ona i jeste. Hej? Da li je mlada dama nezadovoljna? Jesam li bio odveć smeo? Jesam li je uvredio?"

Ta mlada dama je, uistinu, izgledala veoma ljutito, dok se odmicala od prozora.

„Kako se usuđuje ovaj skitaroš da nas vređa tako? Gde ti je otac? Tražiću od njega izvinjenje za ovo. Moj otac bi ovoga bednika vezao, pa bi ga bičevao onim volovskim korbačem, i udario bi mu usijan žig našeg zamka, do kostiju!"

Povukla se korak-dva od prozora, i tek što joj je krivac nestao sa vidika, njen gnev je prestao isto tako naglo kako se i podigao; postepeno joj se vratio i uobičajeni ton, i činilo se da je zaboravila malog grbavca i njegove ludorije.

Moj otac je te večeri bio neraspoložen. Došavši kući, rekao nam je da se dogodio još jedan slučaj veoma nalik na dva nedavna fatalna. Sestra jednog mladog seljaka na njegovom imanju, samo milju daleko, mnogo se razbolela; opisala je kako je napadnuta, i to se skoro sasvim podudarilo sa opisima prethodna dva napada; sada je tonula polako ali neprestano.

„Sve to", reče otac, „može da se objasni strogo prirodnim uzrocima. Ti jadni ljudi inficiraju jedni druge svojim praznovericama, i tako ponavljaju, u mašti, slike užasa koje su zarazile njihove susede."

„Ali upravo ta okolnost zadaje grozan strah", reče Karmila.

„Kako to?" upita otac.

„Ja se užasno plašim da ne počnu da mi se priviđaju takve stvari; mislim da bi to bilo jednako loše kao realnost."

„Svi smo mi u božjim rukama: ništa ne može da se dogodi bez njegove dozvole, i sve će se završiti dobro za one koji ga vole. On je naš verni stvoritelj; on je sve nas napravio, i on će se o nama brinuti."

„Stvoritelj! *Priroda!*" reče Karmila odgovarajući mom blagom ocu. „A ova zaraza, koja se širi po ovom predelu? Takođe je prirodna. Priroda. Sve stvari izviru iz prirode – zar ne? Sve

stvari na nebu, na zemlji, i pod zemljom, ponašaju se i žive kako priroda odredi? Ja mislim tako."

Moj otac malo poćuta, pa reče: „Doktor je rekao da će doći danas. Želim da znam šta on misli o ovome, i šta bi, po njegovom mišljenju, trebalo da uradimo."

„Ja od tih doktora nikad nikakvo dobro nisam videla", reče Karmila.

„A, znači bila si bolesna?" upitah ja.

„Bolesnija nego što si ti ikad bila", odgovori ona.

„Davno?"

„Da, pre mnogo vremena. Upravo od te bolesti sam patila; ali, sve sam zaboravila, osim bola i slabosti, a i to nije bilo onako strašno kao u drugim bolestima."

„Bila si vrlo mlada u to doba?"

„Itekako; ali hajde da ne pričamo više o tome. Ti ne bi nikad ranjavala svoju prijateljicu?"

Pogledala me je u oči, sa nekim opuštenim i ležernim izrazom lica, i provukla ruku oko mog struka sa puno ljubavi, i odvela me iz sobe. Moj otac je bio zauzet oko nekih papira, kod prozora.

„Zašto tvoj tata voli da nas plaši?" reče Karmila, sa uzdahom, malo se stresavši od jeze.

„Ne voli on to, draga Karmila, nije to njemu ni na kraj pameti."

„Da li se ti bojiš, najdraža?"

„Mnogo bih se bojala, ako bih samo i pomislila da postoji ikakva stvarna opasnost da i ja budem napadnuta kao te sirote osobe."

„Plašiš se smrti?"

„Pa, da, pa svako se plaši smrti."

„Ali, umreti na način kako to zaljubljeni mogu – zajedno, da bi onda i živeli zajedno. Devojke su gusenice koje žive na ovom svetu, da bi se konačno pretvorile u leptire kad im dođe leto; a u međuvremenu postoje i larve i lutke, zar ne shvataš – i svaka od tih faza ima svoje specifične sklonosti, potrebe,

i strukturu. Tako kaže gospodin Bifon, u svojoj velikoj *Istoriji prirode*, u susednoj sobi."

Kasnije tog dana doktor dođe, i ostade neko vreme nasamo s tatom. Bio je to vešt čovek, imao je više od šezdeset godina, lice mu je bilo obrijano i glatko poput bundeve, i napuderisano, kao i perika. On i otac izađoše iz te sobice zajedno, i ja sam čula kako se tata smeje, i, izlazeći, kaže:

„Pa, čudi me to, od čoveka tako mudrog kao što ste vi. A šta biste rekli da sam ja pomenuo hipogrifone, i zmajeve?"

Doktor se osmehivao, i odgovorio, vrteći glavom:

„Ipak, život i smrt su misteriozna stanja, i mi znamo vrlo malo o resursima jednog ili drugog."

I tako on ode, i ja ne čuh ništa više. Nisam tada znala o čemu je doktor pokrenuo razgovor, ali sada mislim da mogu pogoditi.

V
Čudesna sličnost

Večeras je iz Graca doputovao jedan sumorni mladić tamnog lica, sin čistača umetničkih slika; sedeo je na zaprežnim kolima, u kojima je imao dva velika putna sanduka, a u svakome mnoštvo slika. Bilo je to putovanje od deset liga; kad god bi iz Graca, naše lokalne prestonice, u naš šlos dospeo neki takav glasnik, mi smo se već u holu okupljali oko njega, da čujemo vesti.

Ovaj dolazak je u našem zaklonitom malom boravištu izazvao priličnu senzaciju. Oba sanduka ostadoše u holu, a posluga je preuzela dalju brigu o pridošlici, dok on nije ručao. Onda je, sa pomagačima, i naoružan čekićem, dletom za obijanje, i odvrtačem, došao opet kod nas, u hol, gde smo čekali okupljeni da vidimo otvaranje sanduka.

Karmila je sedela mlitavo, i nezainteresovano posmatrala, a renovirane slike iz davnina, skoro sve portreti, jedna po jedna

su iznošene na svetlost. Moja majka je bila iz jedne drevne ugarske familije; većinu tih slika, koje je trebalo sad vratiti svaku na svoje mesto, dobili smo od njene strane.

Otac je u ruci držao listu tih slika, pa je čitao njihove nazive, a umetnik je prebirao po slikama, tražeći svaki put onu sa odgovarajućim brojem. Ne kažem da su te slike bile osobito dobre, ali znam da su bile, van svake sumnje, veoma stare, a neke i vrlo čudnovate. Skoro sve njih sam ja tom prilikom po prvi put videla; jer od prašine i dima vremena, pre restauracije su bile skoro sasvim nevidljive.

„Postoji jedna koju ja još nisam video", reče otac. „U gornjem uglu je pisalo ime portretisane osobe, koje sam uspeo koliko-toliko pročitati, Marcija Karnštajn, i datum, 1698; baš me zanima kako je ispala."

Pamtila sam tu sliku; bila je mala, visoka možda pola metra, oblikom gotovo kvadratna, bez rama; ali toliko pocrnela od vremena da se ništa nije moglo razaznati na njoj.

Artist je sad izvuče, sa očiglednim ponosom. Bila je zaista divna; i zapanjujuća; kao da je bila živa tu pred nama. I savršeno je ličila na Karmilu!

„Karmila, draga, eto apsolutnog čuda. Ovo si ti, živa, osmehuješ se, i samo što ne progovoriš, na ovoj slici. Zar nije divna slika, tata? Vidi, ima čak i ovaj mali mladež na grlu."

Otac se na to nasmejao, i rekao: „Da, stvarno čudesna sličnost", ali kao da ga nije mnogo impresionirala. Nastavio je da priča sa mladim restauratorom slika, koji je takođe bio u nekoj meri i slikar. Bio je to interesantan razgovor o portretima i drugim slikama, kojima je restauratorska veština vratila svetlost i boju, ali ja sam nastavila da gledam samo u taj portret, sve više zanesena i zadivljena.

„Mogu li ovu sliku da okačim u moju sobu, tata?" pitala sam.

„Svakako, draga", reče on, osmehujući se. „Baš mi je drago što misliš da toliko liči. Mora biti da je lepša nego što sam mislio, ako je to tačno."

Karmila nije ničim pokazala da je čula ovaj razgovor. Sedela je zavaljena u naslon stolice, njene fine oči pod dugim trepavicama zurile su u mene zamišljeno, njeni osmesi bili su maltene kao u zanosu.

„Sada se može lako pročitati ime u gornjem uglu", rekoh ja, „i ono ne glasi Marcija; a napisano je, koliko vidim, zlatom. Ovde piše Mirkala, grofica Karnštajn, godina je stvarno 1698, a iznad i ispod godine ima nacrtana po jedna malecka zlatna kruna. Pa, ja sam poreklom od Karnštajnovih, po mami."

„Ah!" reče Karmila, usporeno, „i ja sam, koliko mi je poznato, ali to je veoma udaljeno poreklo, veoma drevno. Ima li još živih Karnštajna?"

„Mislim da nema nijednoga sa tim prezimenom. Porodica je uništena valjda u nekim građanskim ratovima, davno, ali ruševine njihovog dvorca i sad stoje, samo tri milje odavde."

„Baš je to interesantno!" reče ona, bez žurbe. „Ali, pogledajte ovu divnu mesečinu!" Gledala je kroz vrata hola, koja su stajala malo otvorena. „Što ne bismo malo prošetali oko kuće, da pogledamo drum i reku."

„Veoma liči na onu noć kad si ti došla kod nas", rekoh ja.

Uzdahnula je, smeškajući se.

Ustala je. Izašle smo, držeći jedna drugu oko struka, na pločnik dvorišta.

Onda u ćutnji, polako do pokretnog mosta, a tamo se divni pejzaž otvori pred nama.

„Znači, ti si razmišljala o onoj noći kad sam ja došla ovamo?" reče ona. „Da li ti je drago što sam došla?"

„Presrećna sam, draga Karmila", odgovorih.

„I zatražila si da slika koja, po tvom mišljenju, liči na mena, bude u tvojoj sobi", promrmlja ona kroz uzdah, privlačeći me

čvršće k sebi, i puštajući da njena lepa glava klone na moje rame. „Kako si ti romantična, Karmila", rekoh ja. „Kad mi budeš ispričala svoju priču, kad-tad, ona će se sastojati uglavnom od jedne velike romanse."

Ona me ćutke poljubi.

„Sigurna sam, Karmila, da si bila zaljubljena; i da, u ovom trenutku, neka ljubav postoji u tvom srcu."

„Nikada nisam bila zaljubljena ni u koga, i nikad neću", reče ona, „osim ako to bude u tebe."

Kako je lepa bila na mesečini!

Stidljiv i čudan je bio pogled sa kojim je hitro sakrila lice na moj vrat i u kosu, sa uzdasima od kojih se sva tresla i koji su bili na domak jecaja, dok je svojom šakom drhtavo stiskala moju.

Njen mekani obraz zračio je toplinom naspram mog. „Draga, draga", reče ona, „ja živim u tebi; a ti bi za mene i umrla, toliko te volim."

Trgla sam se i odmakla od nje.

Zurila je u mene očima iz kojih je nestala sva vatra i svaki smisao; licem bezbojnim i apatičnim.

„Jel' ovo neki ledeni povetarac naišao, draga?" reče ona pospano. „Malo nedostaje pa da počnem da drhtim; jesam li sanjala? Hajde da uđemo. Hodi, hodi; da uđemo unutra."

„Karmila, izgledaš kao da si se malo razbolela, kao da ti se slošilo. Svakako moraš popiti malo vina", rekoh ja.

„Da. Hoću. Sad mi je bolje. Za nekoliko minuta biće mi sasvim dobro. Da, daj mi malo vina", govorila je Karmila dok smo se približavale vratima. „Hajde da pogledamo još malo, još trenutak; ovo je možda poslednji put da gledam mesečinu sa tobom."

„Kako se sada osećaš, draga Karmila? Je li ti stvarno bolje?" pitala sam.

Počinjala sam se pribojavati mogućnosti da je i nju uhvatila ona čudnovata epidemija koja je, po svemu sudeći, počinjala da se širi po seoskim predelima oko nas.

„Tata bi bio neizmerno ojađen", dodala sam, „ako bi pomislio da si ti makar imalo bolesna a da to ne kažeš odmah nama. Imamo u blizini veoma veštog doktora, to je onaj lekar koji je bio sa tatom danas."

„Verujem da je odličan. Znam koliko ste svi vi dobronamerni; ali, drago dete, meni je opet sasvim dobro. Ništa mi nije ni falilo, bila je to samo mala slabost. Ljudi govore da se krećem usporeno i mlitavo; da nisam u stanju da odradim nešto brzo i naporno; jedva uspevam da prošetam onoliko daleko koliko bi dete od tri godine moglo; s vremena na vreme, i to malo snage što imam, posustane, i tada budem kao što si me maločas videla. Ali posle svega, vrlo lako se oporavim; dovoljno je samo nekoliko trenutaka pa da postanem ona stara. Vidi kako sam se oporavila."

To je bilo tačno; pa smo nas dve pričale, nadugačko i naširoko, i ona je bila vrlo živahna u razgovoru; ostatak te večeri prošao je bez ijednog njenog „nastupa zaljubljenosti", kako sam ja to nazvala. Mislim na ono kad ona priča i gleda me kao da je malo poludela, pa me samo postiđuje ili čak plaši.

Ali, te noći se desilo nešto što je moje misli usmerilo na sasvim drugi tok, i što je, činilo se, čak i Karmilinu apatičnu prirodu uplašilo toliko da je na trenutak dobila novu energiju.

VI
Jedna vrlo čudna agonija

Kad smo ušle u dnevnu sobu, i sele da pijuckamo kafu i vruću čokoladu, iako Karmila nije zapravo okusila nijedno, izgledala je sasvim oporavljeno; naša madam Perodon, i madmoazel De Lafonten, pridružile su nam se, pa smo odigrale malu partiju karata, tokom koje je ušao i tata na svoju „činiju čaja", kako je on to govorio.

Kad smo završile kartanje, on sede na sofu pored Karmile, i upita je, pomalo zabrinuto, da li je, od svog dolaska kod nas, čula išta od svoje majke.

Ona odgovori „Ne".

On je onda upita da li joj je poznato da će joj možda stići neko pismo ovih dana.

„Ne mogu to reći", odgovori ona dvosmisleno, „ali, razmišljala sam da vas ostavim; već ste bili više nego predobri i predivni domaćini. Beskrajno sam vam problema napravila, pa bih rado uzela kočiju sutra, i krenula za majkom; znam gde ću je, na kraju, naći, iako još ne smem to da vam kažem."

„Ali, ne smeš ni sanjati o nečem takvom", uzviknu otac; moja zabrinutost odmah se smanjila. „Ne možemo sebi priuštiti da te izgubimo, a ja neću ni dati saglasnost da nas ostaviš, osim pod nadzorom majke, koja je odobrila da ostaneš ovde sve dok se ona lično ne vrati po tebe. Bio bih sasvim srećan kad bih znao da ti se ona javila; ali, večeras stižu još dramatičniji izveštaji o nadiranju te misteriozne bolesti koja je napala našu oblast; iz tog razloga, lepa moja gošćo, osećam odgovornost, veoma veliku, sada kad ne dobijam savete od tvoje majke. Učiniću najbolje što mogu; ali jedno je sigurno, ne smeš ni pomisliti da odeš od nas bez njenog izričitog uputstva o tome. Isuviše bismo patili zbog tvog odlaska a da bismo mogli na tako nešto lako pristati."

„Hvala vam, gospodine, hiljadu puta, na vašoj gostoprimljivosti", odgovori ona, smeškajući se postiđeno. „Svi vi ste bili veoma ljubazni prema meni; ja sam u celom dosadašnjem životu retko kad bila srećna ovoliko kao u vašem divnom šatou, pod vašim staranjem, u društvu vaše drage kćeri."

On joj galantno, na onaj starinski način, poljubi ruku, osmehujući se, zadovoljan njenim malim govorom.

Otpratila sam Karmilu kao i obično do njene sobe, pa sam tamo sedela, i ćaskala s njom, dok se ona pripremala za spavanje.

„Očekuješ li", upitala sam je, posle dužeg vremena, „da ćeš ikada moći u potpunosti da mi se poveriš?"

Okrenula se ka meni, sa osmehom, ali nije odgovorila, samo se nastavila smeškati.

„Na to ne odgovaraš, a?" rekla sam ja. „Zato što ne možeš odgovoriti prijatno. Pa, nije trebalo ni da te pitam."

„Pitaj me slobodno i to, i bilo šta drugo. Ne znaš koliko si mi draga, jer da znaš, ne bi ni pomislila da je ma koje poveravanje tajni suviše otvoreno i da ga zato ne bi mogla tražiti. Međutim, ja sam pod zakletvom, takvom da nijedna kaluđerica nije dala zakletvu ni upola tako strašnu, i ne smem ti ispričati moju priču, ne još. Čak ni tebi. Ali veoma je blizu vreme kada ćeš znati sve. Mislićeš da sam okrutna, i sebična, ali ljubav je uvek sebična; što vatrenija, to sebičnija. Koliko sam ljubomorna, to ti ne možeš ni znati. Moraš poći sa mnom, i voleti me, do smrti; ili me moraš mrzeti, a ipak poći sa mnom, i onda me *mrzeti* kroz smrt, i posle. Ne postoji, u mojoj apatičnoj prirodi, pojam ravnodušnosti."

„Uh, Karmila, pa ti ćeš sad opet da pričaš one tvoje otkačene ludorije", rekoh ja žurno.

„Neću, mada jesam smešna mala glupača puna hirova i fantazija; evo, tebi za volju, pričaću kao stari mudrac. Jesi li ikad bila na balu?"

„Nisam; uh, kako ti menjaš temu. Kako je tamo? Mora biti da je veoma zavodljivo."

„Maltene sam zaboravila. Pre mnogo godina je bilo."

Nasmejala sam se.

„Nisi ti toliko stara. Nije moguće da već zaboravljaš svoj prvi bal."

„Svega ja o tom balu mogu da se setim – sa određenim naporom. Sve vidim, ali na onaj način kako ronioci vide šta se dešava iznad njih, kroz jedan gusti medijum, ustalasan ali providan. Te noći se desilo ono što je učinilo da slika bude konfuzna, a boje slabe. Umalo da budem ubijena u svom krevetu; zadobila sam

rane *ovde*" – ona se dodirnu po grudima – „i posle toga više nikada nisam bila ista."

„A jesi li bila blizu smrti?"

„Da, veoma blizu – surova ljubav – čudna ljubav, koja je htela život da mi uzme. Mora se ljubavi nešto žrtvovati. A nema žrtve bez krvi. Hajde da spavamo sada; osećam takvu lenjost. Kako bih mogla sada ustati i zaključati vrata?"

Ležala je na leđima, svoje šake je zavukla duboko u bogatu talasastu kosu, i to niže od obraza; glavu je položila na jastuk, i pratila svetlucavim očima svaki tren mog kretanja po sobi, a pritom se osmehivala na neki stidljiv način koji nisam mogla odgonetnuti.

Poželela sam joj laku noć, i odšunjala se iz sobe, praćena nekim nelagodnim osećajem.

Često sam se pitala da li naša lepa gošća ikad izgovara molitve. *Ja* je svakako nisam nikada videla na kolenima. Ujutro nije silazila u vreme naše porodične molitve, nego tek mnogo kasnije, a uveče nikad nije izlazila iz dnevne sobe da bi se pridružila našoj kratkoj večernjoj molitvi u holu.

Da nije slučajno pomenula, u jednom našem razgovoru koji smo vodile ne pazeći mnogo, da je krštena, ja bih ozbiljno pomišljala da ona uopšte nije hrišćanka. Religija je bila tema o kojoj od nje nisam nikada čula ni jednu jedinu reč. Da sam tada bolje poznavala svet, ne bih bila tako iznenađena tim Karmilinim stavom zanemarivanja ili antipatije.

Mere predostrožnosti nervno labilnih ljudi deluju zarazno i na druge, a za osobe sličnog temperamenta posebno je verovatno da će, posle nekog vremena, početi te postupke da imitiraju. Usvojila sam Karmilin običaj zaključavanja spavaće sobe, jer mi je sada već bila puna glava svih tih njenih smešnih uzbuna da će navodno neki ponoćni uljez ili ubica da se došunja i da nas napadne. Takođe sam usvojila njen običaj da pre

spavanja pregledam celu sobu da bih bila sigurna da se unutra nije „uglavio" neki ubica ili pljačkaš.

Pošto sam preduzela sve te mudre mere, ušla sam u krevet i zaspala. Ostavila sam svetlo da mi gori u sobi. Bila je to jedna stara navika; ništa me ne bi moglo naterati da je napustim.

Tako bezbedna u svom utvrđenju mogla sam se mirno prepustiti odmoru. Ali snovi prolaze i kroz kamene zidove, osvetljavaju mračne sobe, ili zamračuju svetle, a likovi iz snova odlaze i dolaze kakogod je njima volja, smejući se bravarima i ključarima.

Imala sam jedan san, te noći, koji je bio početak vrlo čudne agonije.

Ne mogu to nazvati košmarom, jer bila sam sasvim svesna da spavam. Ali bila sam podjednako svesna i da sam u svojoj sobi, u krevetu, tačno onako kako je i bilo. Videla sam, ili mi se činilo da vidim, sobu i nameštaj sasvim onako kao kad sam ih poslednji put budna videla, osim što je bio mrak, i videla sam da se nešto kreće oko uznožja kreveta, ali u početku nisam mogla razaznati šta. Uskoro sam videla da je to neka životinja crna kao čađ, nalik na one strašno velike iz roda mačaka. Meni se činilo da je dugačka bar pet stopa, pa i više, jer bila je iste dužine kao asura na podu dok je prelazila preko nje; nastavila je da hoda levo-desno, sa onim zloslutnim nemirom zveri koja se ushodala u kavezu. Nisam mogla da kriknem, iako sam, kao što možete pretpostaviti, bila prestravljena. Životinja je ubrzavala tempo svog vrzmanja, a soba se naglo smračivala, tako da je najzad zavladala takva tama da ništa od te životinje nisam mogla videti osim njenih očiju. Osetila sam njen lak skok na krevet. Ta dva široka oka su se primakla mom licu, a onda sam najednom osetila jak bol kao da su se dve velike igle zabole, možda na razmaku od pet ili deset santimetara, duboko u moje grudi. Probudila sam se sa krikom. Soba je bila obasjana svećom koja je tu gorela cele noći, a ja videh jednu žensku figuru kako stoji kod uznožja kreveta, malo desno. Bila je u nekoj tamnoj, lakoj

odeći, kose raspuštene po plećima. Ni stena ne bi mogla stajati mirnije. Nije bilo ni najmanjeg pomicanja usled disanja. Dok sam zurila tako u nju, figura kao da je na neki način promenila mesto, sad je bila bliže vratima; a kad im se primakla, vrata se otvoriše, i ona se odmače kroz njih, napolje.

Laknulo mi je, sad sam opet mogla da dišem i da se krećem. Moja prva pomisao bila je da se to Karmila nešto šali sa mnom, da je to bio neki njen trik, i da sam zaboravila da zabravim vrata. Pohitala sam do njih, i videla da su čvrsto zaključana sa unutrašnje strane, kao i obično. Plašila sam se da ih otvorim – bila sam užasnuta. Skočila sam u krevet i pokrila se preko glave, i ležala tu, više mrtva nego živa, do jutra.

VII
Silazak

Uzaludno bi bilo da vam pokušam opisati sa kakvim se užasom, čak i danas, sećam događaja te noći. Nije to bio onaj prolazni užas, koji se posle strašnog sna raspline, nego se vremenom produbljivao, i kao da se upijao u samu sobu i u nameštaj koji je u onim trenucima bio oko priviđenja.

Sledećeg dana nisam mogla podneti da budem ni trenutak sama. Trebalo je da kažem tati, ali nisam, iz dva razloga, međusobno sasvim suprotna. Neko vreme bih govorila sebi da će mi se tata smejati; a ja ne bih podnela da neko moju priču tretira kao šalu. Posle bih, opet, razmišljala ovako: njega bi strahovito potresla pomisao da je i mene zahvatila ona misteriozna bolest koja hara po okolini. Kako se nisam osećala ni najmanje bolesnom, a pošto je on bio već neko vreme slabog zdravlja, nisam htela da unosim paniku u njegove misli.

Dovoljno mi je bilo da se zadržavam u prijatnom društvu mojih dobrodušnih pratilja, gospođe Perodon i živahne

gospođice De Lafonten. One su obe primetile da sam neraspoložena i nervozna. Zato sam njima, obema, ispričala ono što mi je sa takvom težinom ležalo na srcu.

Gospođica se nasmejala, ali, po mom utisku, madam Perodon se zabrinula.

„Samo da napomenem", reče madmoazel kroz smeh, „u onom dugačkom dvostrukom lipovom drvoredu ima duhova!"

„Ma, koješta!" uzviknu madam, koja je verovatno smatrala da ne treba sad pokretati još takvih tema. „Od koga si to čula, draga?"

„Martin kaže da je došao dvaput, kad je stara dvorišna kapija popravljana, oba puta pre zore, i oba puta je video istu žensku figuru kako odmiče niz tu aveniju, između lipa."

„Pa što i ne bi video nekog: na poljima pokraj reke neko i treba da pomuze krave svako jutro."

„Dabome; ali Martin je rešio da bude uplašen. Nikad nisam videla tog tupavka *toliko* uplašenog."

„Ne smete o tome kazati nijednu reč Karmili, jer ona sa prozora svoje sobe može da gleda niz tu putanju", ubacih ja, „a ona je još veća kukavica od mene, ako je to uopšte moguće."

Karmila je tog dana sišla još kasnije nego obično.

„Bila sam toliko prestravljena prošle noći", reče ona, čim smo ostale nasamo, „i sigurna sam da bih nešto užasno videla da nije bilo amajlije koju sam kupila od onog jadnog grbavca o kome sam se onako ružno izrazila. Sanjala sam da nešto crno kruži oko mog kreveta, probudila sam se užasnuta, i stvarno sam verovala, nekoliko sekundi, da vidim neku mračnu figuru pokraj zidanog dimnjaka, ali onda sam opipala ispod jastuka i našla tu amajliju i onog trena kad sam je prstima dodirnula, ta figura je iščezla, a ja sam bila sasvim pouzdano uverena da bi me, bez amajlije, nešto užasno napalo i udavilo, kao što je udavilo one jadnice o kojima smo slušali."

„E, a slušaj sad mene", rekoh ja, i ispričah moju avanturu; dok je to slušala, Karmila je izgledala prestravljena.

„A jesi li imala amajliju pri ruci?" upita ona, iskreno.

„Ne, ubacila sam je u onu porcelansku vazu u dnevnoj sobi, ali svakako ću je imati uz sebe noćas, jer vidim da se ti toliko uzdaš u nju."

Sa ove udaljenosti u vremenu ne umem vam reći, niti umem razumeti, kako sam savladala svoj užas tako uspešno, da sam uspela sama ležati u spavaćoj sobi te noći; amajliju sam prikačila sigurnosnom iglom na jastuk, toga se jasno sećam. Zaspala sam već kroz nekoliko trenutaka, i spavala čak i čvršće nego obično, cele noći.

I sledeća je prošla mirno. Spavala sam divno, duboko, bez ikakvih snova. Ali sam se probudila sa osećajem velike opuštenosti, čak mlitavosti, i melanholije, što, međutim, nije prešlo granicu nekog, maltene, raskošnog prepuštanja.

„E, pa rekla sam ti", reče Karmila kad sam opisala kako mirno spavam, „i ja sam tako divno spavala ove noći; ja sam amajliju prikačila takođe zihernadlom ali na prsa moje spavaćice. Suviše sam daleko otišla one prethodne noći. Sasvim sam sigurna da je sve ono bilo fantaziranje, osim snova. Svojevremeno sam mislila da zli dusi proizvode snove, ali naš doktor mi je rekao da ne postoje zli dusi. Samo bude neka groznica, ili neka druga bolest, on kaže da bolesti često tako lutaju, pokucaju nekome na vrata, pa ako ne mogu unutra, onda idu dalje, samo uplaše stanare i to je sve."

„A ta amajlija, šta misliš, šta je ona?"

„Ona je bila potapana u neki lek, ili držana u isparenjima tog leka, i ja mislim da je namenjena za prevenciju malarije", reče Karmila.

„Znači, deluje samo na telo?"

„Svakako; pa, ne misliš valjda da bi se zli duhovi plašili neke trakice, ili mirisa apoteke? Ne, nego te bolesti, koje tako lutaju

po vazduhu, započinju tako što ti napadaju nerve, pa ti zaraze i mozak, ali pre nego što to uspeju, preventivno sredstvo ih otera. Sigurna sam da je to ono što je amajlija uradila za nas. Nije ona ni u kom smislu magična, ona je jednostavno prirodna."

Bila bih tada srećnija, da sam se mogla u celosti saglasiti sa Karmilom; trudila sam se u tom pravcu; zato je impresija od pre dve noći počela pomalo da gubi snagu.

Nekoliko noći spavala sam dubokim snom; ali, ipak, svakog jutra osećala sam istu onu mlitavost, i provodila po čitav dan pod teretom nezainteresovanosti i usporenosti. Osetih da sam promenjena devojka. Neka čudna melanholija se prikradala, a ja nisam ni želela da je prekidam. Mutna razmišljanja o smrti počela su da se otvaraju, a ideja da već polako tonem poprimila je neke blage tonove, na neki način ne sasvim nedobrodošle, i počela me je obuzimati. Ako je bila tužna, ton moga uma izazvan njome bio je takođe i sladak. Kakva god ta ideja bila, na nju je moja duša pristajala.

Nisam htela priznati da sam bolesna, nisam pristajala ništa da kažem tati, nisam dozvoljavala da se pozove doktor.

Karmila mi postade odanija nego ikad, a njeni čudni paroksizmi obožavanja i klonulosti postadoše veoma česti. Dok su se moja snaga i volja rasplinjavale, Karmila je sa utoliko više i sve više oduševljenja i žara lebdela oko mene. Ovo me je svaki put užasavalo kao trenutni pogled u jarku svetlost ludila.

Iako to nisam znala, sad sam već bila u odmakloj fazi najčudnije bolesti od koje je ijedan smrtnik ikada bolovao. Oni raniji simptomi sada su me, neobjašnjivo, fascinirali i mirili sa novim, koji su me činili sve nesposobnijom. Ta fascinacija se neko vreme povećavala, dok nije stigla do izvesne tačke, posle čega se sa njom postupno počeo mešati osećaj užasa, koji je obezbojio i izopačio celo moje životno stanje.

Prva promena koju sam posle toga osetila bila je prilično prijatna. Nalazila sam se vrlo blizu tačke prekretnice od koje počinje silazak u Averno.[3]

Neki nejasni i čudni osećaji posećivali su me u snu. Preovladavali su prijatni hladni trnci poput onih koje osetimo kad se kupamo u reci pa naiđemo na maticu reke. Ovo su uskoro počeli pratiti snovi koji kao da nisu imali kraja, i koji su bili toliko nejasni da se posle nisam nikako mogla setiti ni prizora ni osoba u njima, niti ma kog povezanog dela njihove radnje. Ali ukupno njihovo dejstvo bilo je grozno, budila sam se umorna kao da sam prošla kroz dugi period velikog mentalnog napora i velike opasnosti. Posle svakog sna, i posle buđenja, ostajao je utisak da sam boravila u nekom mestu skoro potpunog mraka, i da sam govorila sa nekim ljudima koje nisam mogla videti; i naročito utisak da se čuo i jedan veoma jasan ženski glas, dubok za ženu, iz velike daljine, usporen, koji je u meni budio osećaje neopisivo svečane, ali i strah. Ponekad sam imala osećaj da neka ruka nežno prelazi po mom obrazu i vratu. Ponekad, da me neke tople usne ljube, i to sve dužim i sve ljubavnijim načinom dok su se spuštale ka mom grlu; ali na tom mestu su se milovanja zaustavljala. Srce mi je tuklo jače, tada, disanje postajalo mnogo ubrzanije i burnije, pretvarajući se u stenjanje, u nešto nalik na osećaj davljenja, u jedan vrhunac koji je bio strašan grč, posle čega me je pamet napuštala a ja sam ostajala u nesvesti.

Prođoše tako i pune tri nedelje od početka mog neobjašnjivog stanja. Patnje su, tokom te treće nedelje, počele da se odražavaju i na moj izgled. Postala sam bleda, sa tamnim podočnjacima, a zenice su mi bile raširene; mlitavost koju sam odavno osećala sad se pokazivala i na mom licu.

[3] "Avernus, Averno, jezero u Kampanji, blizu Kume, posvećeno Prozerpini, boginji Podzemlja. U blizini se nalazilo proročište, a na jezeru je poštovano božanstvo Averno, možda bog podzemnog sveta." *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, ibid, str. 66. Dakle, u prenosnom značenju, referenca na silazak u podzemni svet, tj. pakao. *(prim. ur.)*

Otac me je često pitao da li sam bolesna; ali ja sam, sa tvrdoglavošću koja mi sad izgleda neobjašnjiva, insistirala da mi ništa nije, da se osećam odlično.

U nekom smislu to je i bilo tačno. Nisam imala nikakve bolove, nikakav telesni poremećaj. Činilo se da sve to što meni fali dolazi nekako iz mašte, ili iz nerava; pa sam, iako su moje patnje bile strašne, ostajala morbidno povučena u sebe, skoro potpuno zatvorena.

Nije to mogla biti ona jeziva bolest koju su seljaci nazivali upir, jer od nje se umiralo – i oslobađalo daljih muka – za dva-tri dana, a ja sam, eto, već tri nedelje bolovala.

Karmila se žalila da i nju opsedaju snovi i grozničavi osećaji, ali ni približno tako kao mene. Tvrdim, sada, da su moji simptomi bili krajnje zabrinjavajući. Da sam bila sposobna da shvatim svoje mentalno stanje, odmah bih na kolenima počela prizivati pomoć i savete. Ali na mene je uveliko delovao narkotik skrivenog uticaja, pa su moji opažaji bili otupljeni.

Sada ću vam ispričati o jednom snu koji je neposredno doveo do čudnog otkrića.

Jedne noći, umesto glasa koji sam bila navikla da čujem u mraku, javio mi se drugi glas, sladak i nežan, ali u isti mah i strašan, koji je rekao:

„Majka ti poručuje da se paziš ubice." U isto vreme upalila se, neočekivano, svetlost, i ja videh Karmilu kako stoji nedaleko od uznožja mog kreveta, u beloj spavaćici, zapljusnuta, od donje vilice pa do stopala, ogromnom mrljom krvi.

Probudila sam se vrišteći, obuzeta idejom da Karmilu ovoga trenutka neko ubija. Pamtim da sam skočila iz kreveta, a sledeće čega se sećam je da sam stajala u holu šlosa i vrištala upomoć.

Madam i madmoazel doleteše uspaničeno svaka iz svoje sobe; u holu je uvek gorela jedna lampa; videle su me i ubrzo saznale šta me je uplašilo.

Zahtevala sam da lupamo Karmili na vrata. Kucale smo i lupale ali uzalud, niko se iznutra nije odazvao. Onda smo treskale po vratima iz sve snage, stvarajući strahovitu buku; vikale smo i vrištale njeno ime; uzalud.

Bile smo silno uplašene, jer vrata su bila zaključana. Pojurile smo, u panici, nazad u moju sobu. Tamo smo potegle zvonce, i zvonile dugo i silovito. Da je soba moga oca bila, kojom srećom, u tom krilu dvorca, on bi nam odmah došao u pomoć. Ali, avaj! on je bio sasvim izvan domašaja tog zvuka, a da bi se stiglo do njega bilo je potrebno napraviti čitavo jedno „putovanje" – a mi za to nismo imale hrabrosti; nijedna od nas tri.

Ubrzo, međutim, posluga dotrča uz stepenište; stigla sam, pre toga, da obučem kućnu haljinu i papuče, a i moje dve pratilje već su bile slično opremljene. Prepoznajući po glasovima da je hol sada pun posluge, zajezdile smo zajedno tamo; onda se gruvalo, podjednako uzaludno, po Karmilinim vratima; najzad sam naredila muškarcima da obiju vrata. Oni to uradiše. Onda smo stajali, visoko uzdižući svetiljke, u vratima, i zurili unutra.

Dozivali smo je imenom; ali odgovora ni sad nije bilo. Pregledali smo čitavu sobu, svaki kutak. Sve je bilo savršeno na svom mestu, ništa nimalo pomaknuto niti promenjeno od trenutka kad sam joj poželela laku noć i otišla. Samo Karmile nije bilo.

VIII
Potraga

Kad smo videli tu sobu, u savršenom redu izuzev što smo mi sami polomili vrata, malo smo se ohladili. Uskoro smo se nas tri dovoljno pribrale da pošaljemo sve muškarce dole. Madmoazel se dosetila da je Karmila možda ipak bila probuđena našom lupnjavom, i da je u prvoj panici iskočila iz kreveta i sakrila

se tu negde, možda u neki orman ili iza neke zavese, a odatle naravno ne može izaći dok su u sobi muškarci, naš majordom i njegove neumoljivo disciplinovane sluge. Čim su se oni povukli, mi navalismo opet na traganje i dozivanje.

Ali, bez ikakvog rezultata. Naša zbunjenost i uznemirenje povećavali su se. Pregledali smo prozore, ali oni su bili bezbedno zatvoreni iznutra. Molila sam glasno Karmilu da izađe ako se negde sakrila, da više ne izvodi ovaj okrutni trik, nego da okonča našu zabrinutost. Sve ostade uzaludno. Sada sam već bila sasvim uverena da Karmila nije ni u toj sobi, ni u susednoj sobi za oblačenje, čija su vrata ostala zaključana a ključ sa ove strane. Dakle, nije mogla tuda proći. Bila sam u čudu. Da li je Karmila otkrila neki od tajnih prolaza, za koje je stari nastojnik govorio da postoje u šlosu, iako su izgubljena znanja, koja su se prenosila sa generacije na generaciju, o njihovom tačnom rasporedu? Moglo se naslutiti da će u bliskoj budućnosti sve biti razjašnjeno – ali do tada ostajali smo u potpunoj zabuni.

Prošlo je i četiri ujutro; ja sam se opredelila da preostale sate mraka provedem u sobi kod madam. Svetlost dana, međutim, ne donese nikakvo rešenje za ovu teškoću.

Tokom jutra, celo domaćinstvo je, na čelu sa mojim ocem, bilo u uznemirenom stanju. Pretraženi su tereni oko dvorca. Nije nađen nikakav trag nestale Karmile. Počele su pripreme da se mrežama prođe kroz reku; moj otac je već bio sasvim izvan sebe; jer, kad se majka te jadne devojke bude vratila, kakvu će priču imati da čuje! I ja sam bila maltene izvan sebe, iako je moj jad bio iz sasvim drugih razloga.

Jutro je prošlo u uzbuđenju i usplahirenosti. Tako dođe i jedan sat popodne, a još niotkuda nijedne vesti. Odjurila sam u Karmilinu sobu, i našla je kako stoji pokraj stočića za oblačenje. Bila sam zapanjena. Nisam mogla verovati svojim očima. Ona me je pokretom prsta pozvala da joj priđem bliže. Lice joj se smešilo.

Pritrčala sam joj, u ekstazi; grlila sam je i ljubila ponovo i ponovo. Potegla sam zvonce, i zvonila jako, da bi došli drugi koji će moći odmah da prekinu brigu mog oca.

„Draga Karmila, pa gde si bila sve ovo vreme? Bili smo u pravoj agoniji od brige za tebe!“ uzviknula sam. „Gde si bila? Kako si se vratila?“

„Protekla noć je bila noć čuda“, reče ona.

„Za ime milosti božje, objasni najbolje što možeš.“

„Noćas, u dva sata posle ponoći“, reče ona, „otišla sam na spavanje, kao i obično, ovde u ovaj krevet, a oboja vrata su bila zaključana, ne samo ona što vode u hodnik, nego i ona prema sobi za oblačenje. Moje spavanje bilo je neprekinuto, i, koliko znam, bez snova; ali, evo, pre nekoliko trenutaka sam se probudila na sofi, u sobi za oblačenje, a vrata između dve sobe bila su otvorena, a ova, prema hodniku, razvaljena. Kako se moglo sve to dogoditi, a da se ja ne probudim? Moralo je biti velike buke, a ja se, inače, uvek veoma lako trgnem iz sna; i kako je mogao neko da me prenese iz kreveta na sofu, i iz sobe u sobu, mene uvek sklonu da se probudim i zbog najmanjeg pomicanja bilo čega?“

Dotad su već pristigli madam, madmoazel, moj otac, i nekoliko slugu. Karmila je bila, naravno, odasvud obasuta pitanjima, čestitanjima, i izrazima dobrodošlice. Ona nije imala ništa da kaže osim te priče koju sam čula i ja; činilo se da je, od svih prisutnih, ona ponajmanje sposobna da objasni kako se desilo to što se desilo.

Otac se ushodao po sobi, razmišljajući. Primetila sam u jednom trenutku kako ga Karmila prati pogledom lukavim i mračnim.

Kad je otac rekao slugama da se udalje, i kad je madmoazel otišla da potraži flašicu valerijane i lekovitih soli, tako da smo u sobi ostali samo Karmila, otac, madam i ja, on priđe Karmili vrlo zamišljeno, uze je za ruku veoma ljubazno, odvede je do sofe, i sede pored nje.

„Da li ćeš mi oprostiti, draga, ako se upustim u jedno nagađanje, i ako ti postavim jedno pitanje?“

„Ko bi mogao imati više prava?“ reče ona. „Pitajte šta god želite, a ja ću vam reći sve. Ali moja priča je prosto priča o zbunjenosti i tami. Ne znam apsolutno ništa. Pitajte me šta god hoćete, ali, naravno, poznata su vam i ograničenja pod kojima se ja nalazim zato što je moja mama tako rekla.“

Karmila se tužno i klonulo oslanjala na ruku; madam i ja smo slušale bez daha.

„Dakle, moje pitanje je ovo. Da li se za tebe ikad posumnjalo da si hodala u snu?“

„Nikada, još od onih vremena kad sam bila zaista vrlo mlada.“

„Ali, ti jesi hodala u snu kad si bila vrlo mlada?“

„Da, znam da jesam. To mi je često govorila moja stara dadilja.“

Otac se osmehnuo i klimnuo glavom.

„Desilo se dakle ovo. Ustala si u snu, tako, kao mesečar, otključala si vrata, ali umesto da ključ ostaviš u bravi sa unutrašnje strane, kao što je uobičajeno, ti si ga uzela, zaključala si vrata sa spoljašnje strane, a onda si ga ostavila negde, u nekoj od dvadeset pet soba na ovom spratu, ili možda negde u prizemlju ili na drugom spratu. Toliko ima soba ovde, toliko ormana i drugog teškog nameštaja, i toliko starog i odbačenog koji se više ne koristi, da bi trebalo pretraživati ovu staru kuću barem nedelju dana da bi se ključ pronašao. Vidiš li, sada, šta hoću da kažem?“

„Shvatam, ali ne sve“, reče ona.

„A kako, tata, objašnjavaš to što se ona našla na sofi u sobi za oblačenje, iako smo mi tu sobu prethodno pretražili onako pomno?“

„Nakon vaše pretrage, ona se vratila u tu sobu, još uvek spavajući, i konačno se spontano probudila, pa je tada činjenica da se tu našla bila i za nju iznenađenje, jednako kao i za ostale. Kamo sreće da se sve misterije mogu razrešiti ovako lako i nevino kao tvoja, Karmila“, reče on, smejući se. „Tako, dakle, možemo

sebi da čestitamo što smo sigurni da smo pronašli najprirodnije objašnjenje za ovo što se desilo, a to je tačno objašnjenje, u kome ne postoji nikakvo drogiranje, niti upad provalnika, niti trovača, a ni veštica – ničega što bi bilo razlog da se Karmila, ili bilo ko od nas, plaši za svoju bezbednost.“

Karmila je izgledala očaravajuće. Ništa nije moglo biti lepše od tih nijansi njenog rumenila. Njena je graciozna lepota bila pojačana klonulošću koja je bila toliko karakteristična za nju. Mislim da je moj otac ćutke upoređivao moj izgled sa njenim, jer ubrzo on reče:

„Voleo bih da moja Lora više liči na sebe“, i uzdahnu.

Tako se cela naša uzbuna srećno završila, a Karmila se vratila svojim prijateljima.

IX
Doktor

Pošto Karmila nije htela ni da čuje da u njenoj sobi spava neka pratilja, moj otac je uredio da jedna sluškinja spava neposredno ispred, da Karmila više ne bi mogla da ide u onakve noćne ekskurzije: bila bi zaustavljena već na vratima.

Ta noć je prošla brzo; a rano ujutro pojavio se lekar da me pregleda; po njega je tata poslao, a da me nije ništa ni pitao.

Madam me je dopratila do biblioteke; a tu je taj uozbiljeni mali doktor, sede kose, sa naočarima, čekao da me primi na pregled.

Ispričala sam mu šta se dešavalo sa mnom, a on je, slušajući, postajao sve sumorniji.

Stajali smo, on i ja, u udubini jednog prozora, licem u lice. Kad sam ispričala sve, on se odmakao malo unazad, naslanjajući se leđima na zid, gledajući me netremice, ne skrivajući veliku radoznalost pomešanu sa nešto malo groze.

Razmišljao je jedan minut, a onda je pitao madam može li sad videti mog oca.

U skladu s tim, madam je poslala po mog oca, koji uskoro uđe, smeškajući se, i reče:

„Verujem, doktore, da ćete mi reći da sam stara budala zato što sam vas uopšte pozvao da dođete; svakako se nadam da je to tako."

Ali njegov osmeh se rasplinu u senku kad mu doktor, jako sumornog izraza lica, pokretom ruke pokaza da priđe bliže.

Onda su on i doktor pričali neko vreme, stojeći u istoj toj prozorskoj niši gde smo maločas stajali doktor i ja. Činilo se da je to dosta žustra rasprava, sa argumentima i protivargumentima. Prostrana je to soba; madam i ja smo stajale na drugom kraju, goreći od radoznalosti, ali nismo mogle ni reč da čujemo, jer su njih dvojica govorili vrlo niskim tonom. Duboka prozorska udubina sasvim je sklonila doktora iz našeg vidika, a mog oca delimično, tako da smo nas dve videle samo jednu njegovu nogu, ruku i rame. Glasovi su im bili, pretpostavljam, još slabije čujni, prigušeni udubljenjem između prozora i debelih zidova.

Posle nekog vremena, otac pogleda ka nama; bledo, zamišljeno, i, činilo mi se, uznemireno.

„Lora, draga, dođi časkom ovamo. Madam, doktor smatra da nam vaša prisutnost neće biti potrebna, do daljnjeg."

Prišla sam, malo uznemirena jer nisam imala osećanje da sam bolesna, nego samo vrlo slaba; a snaga je, tako čovek barem uvek zamišlja, nešto što možemo da prizovemo kad god hoćemo.

Otac je ispružio ruku i ja sam je prihvatila, ali dok sam prilazila, on je gledao u doktora, i govorio:

„To je svakako veoma neobično; ne razumem sasvim; Lora, draga, hodi ovamo, slušaj doktora Špilsberga, i saberi se. Pomenula si osećaj kao da su dve igle bile zabodene u tvoju kožu, negde u blizini vrata, one prve noći kad si imala strašan san. Da li je na koži još uvek neka povreda od toga?"

„Nikakva, ni najmanja", rekoh ja.

„Možeš li pokazati prstom otprilike gde je bio ubod?"

„Vrlo malo ispod mog vrata – *ovde*", odgovorih ja.

Bila sam u jutarnjoj haljini, koja prekriva to mesto.

„Sada se možete uveriti", reče doktor. „Vi nećete zameriti da vaš tata pomakne vašu kućnu haljinu samo malo, na tom mestu; potrebno je, da bismo videli eventualni simptom te nelagodnosti o kojoj ste govorili."

Pristala sam. To mesto je bilo možda jedan ili dva inča ispod linije okovratnika.

„Bože pomozi!" uzviknu moj otac i preblede. „Tu je!"

„Eto, sad vidite sopstvenim očima", reče doktor, u tmurnom trijumfu.

„Šta ima tu?" uzviknula sam, počinjući da se plašim.

„Ništa, draga moja damo, osim jedne plave tačke, veličine otprilike koliko vrh malog prsta vaše ruke; a sada", nastavi on, okrećući se tati, „preostaje pitanje, šta je najbolje činiti?"

„Ima li ikakve opasnosti?" upitah ja, veoma prepadnuta.

„Uzdam se da ne", odgovori lekar. „Ne vidim zašto se vi ne biste oporavili. Ne vidim zašto vaš oporavak ne bi počeo *odmah sad*. Od te tačke počinju osećaji davljenja?"

„Da", odgovorih.

„I – prisetite se najtačnije što možete – da li od te iste tačke kreće, kao iz nekog centra, onaj drugi osećaj koji ste mi opisali maločas, kao da matica neke hladne reke struji kroz vas?"

„Može biti; mislim da je otprilike tako nekako."

„Eto, vidite?" dodade on, okrećući se ocu. „Da kažem nekoliko reči gospođi?"

„Svakako", reče otac.

Doktor pozva madam da priđe, i reče: „Nalazim da mojoj mladoj prijateljici ovde prisutnoj nije ni najmanje dobro; daleko je od dobrog. Nadam se da neće biti nikakvih velikih posledica; ali, izvesni koraci će morati da se preduzmu. Objasniću ih, kad

dođe vreme; a dotad, madam, vi ćete biti tako dobri da Loru ni na jedan jedini tren ne ostavljate samu. To je jedino uputstvo koje je potrebno da dam u ovom trenutku. Ali to jedno je neizostavno."

„Znam da se možemo osloniti na vašu ljubaznost, madam", reče, sa svoje strane, moj otac.

Madam ovo revnosno potvrdi.

„A ti, draga Lora, znam da ćeš poslušati doktorova uputstva."

„Moraću da vas pitam za mišljenje o još jednom pacijentu", nastavi tata, „čiji simptomi malčice nalikuju simptomima moje kćerke, koji su vam pre nekoliko minuta opisani – mnogo su blaži, ali istovrsni, verujem. To je jedna mlada dama – naša gošća; ali, rekoste da ćete opet prolaziti ovim putem večeras, najbolje bi bilo da ovde večerate, i tada da je vidite. Ona ne silazi do popodneva."

„Hvala", odgovori lekar. „Pridružiću vam se dakle još jednom, večeras oko sedam."

Onda su ponovili instrukcije i meni i gospođi Perodon, i otišli; gledala sam ih, malo kasnije, kako se šetkaju po travnatom prostoru ispred dvorca, između druma i našeg pokretnog mosta, predani razgovoru.

Doktor se nije vratio. Videla sam kako je uzjahao konja, pozdravio se, i otišao kroz šume, ka istoku.

Otprilike u isto vreme videla sam kako stiže jedan čovek iz Dranfelda sa pismima. Sjahao je i dodao mom ocu vreću sa poštom.

Madam i ja smo ostale zajedno. Upustile smo se u opširan razgovor o mogućim razlozima za to odlučno, a neobično uputstvo koje su nam doktor i moj otac složno dali. Madam mi je, kasnije, pričala da se u to vreme plašila da doktor predviđa da će se meni dogoditi neki iznenadan epileptični ili sličan napad, u kome bih ja, ako mi neko spremno ne pomogne, mogla izgubiti život ili se ozbiljno povrediti.

Ta interpretacija meni tada nije pala na um. Zamišljala sam, i to je možda baš dobro bilo za moje nerve, da je stalni nadzor bio određen jednostavno da bih imala pratilju koja će paziti da se ne naprežem previše, da ne jedem nedozrelo voće, i da se ne upuštam ni u ostale nerazumne postupke među onih pedeset gluposti koje su mladi ljudi skloni da čine.

Posle pola sata dođe otac, držeći pismo u ruci i reče:

„Ovo pismo je stiglo sa zakašnjenjem; poslao ga je general Špilsdorf. Najavio je da će doći kod nas juče, ili danas, ili možda tek sutra, ali, svakako jednog od ta tri dana."

Dao mi je otvoreno pismo; ali nije izgledao onako zadovoljan kao što je obično bio kad sazna da će nam doći neki gost, a pogotovu gost njemu tako drag kao general Špilsdorf. Naprotiv, izgledao je kao da bi generala Špilsdorfa sad radije video na dnu Crvenog mora. Jasno se videlo da mog oca muče neke misli koje ne želi da otkrije.

„Dragi tata, hoćeš li mi reći ovo?" rekoh ja, iznenada mu stavljajući ruku na mišicu i gledajući ga u oči pogledom, sigurna sam, molećivim.

„Možda", reče on, zaglađujući moju kosu iznad očiju pokretom kao da je miluje.

„Da li doktor misli da sam mnogo bolesna?"

„Ne, draga; on misli da, ako ispravni koraci budu preduzeti, možeš sasvim ozdraviti, ili, barem, možeš stupiti kroz dan-dva na putanju koja vodi potpunom oporavku", odgovori tata, pomalo suvo. „Voleo bih da je naš dobri prijatelj, general, odabrao ma koje drugo vreme za dolazak, a ne ovo; naime, ma koje vreme kad ti možeš takvog gosta dočekati savršeno zdrava."

„Ali reci mi, tata", insistirala sam ja, „*šta* doktor misli da nije u redu sa mnom?"

„Ništa; nemoj me opsedati pitanjima", odgovori on, više iznerviran nego što sam ga ikad ranije videla; pa, opažajući na mom licu izraz povređenosti, on me poljubi, i dodade: „Saznaćeš

sve o tome za dan-dva; naime, sve što ja znam. U međuvremenu, ne treba da zamaraš glavu takvim pitanjima."

Okrenuo se i otišao iz sobe, ali se ubrzo i vratio, dok sam se ja još uveliko bavila razmišljanjem o svim tim neobičnim i zapanjujućim događajima; ali sad je samo rekao da ide u Karnštajn, da je naredio da kočija bude spremna u podne, i da je potrebno da madam Perodon i ja pođemo s njim; jer on će posetiti sveštenika koji živi u blizini tih slikovitih razvalina, i to će ga posetiti zbog nekog posla, a pošto ga Karmila nikada nije videla, onda, čim bude sišla, može i ona da se spremi i pođe drugim kočijama za nama, i madmoazel De Lafonten takođe, koja bi ponela sve ono što je potrebno za piknik, koji možemo prirediti svi zajedno pokraj tog srušenog dvorca.

Zato sam ja u podne čekala spremno, pa smo ubrzo i krenuli, madam, otac i ja, na predviđeno putovanje.

Prešli smo pokretni most i zaokrenuli desno, pa preko strmog gotskog mostića, i prešavši na taj način reku zaputili smo se ka zapadu, u pravcu izumrlog sela i srušenog dvorca Karnštajn.

Nema te šumske staze koja bi bila lepša od ove kojom smo išli. Zemljište je zatalasano, sa brežuljcima i udubinama, i sasvim prekriveno divnom šumom, bez traga one formalnosti koja nastaje kad neko veštački sadi šumu, kultiviše je, proređuje, okresuje i tome slično.

Zbog tako nepravilnog i neuređenog terena, uzani drum je stalno krivudao, zaobilazeći ovu ili onu strmu uzvisinu ili senovitu dubravu. Raznovrsnost tih oblika oko nas bila je gotovo neiscrpna.

Iza jedne takve okuke iznenada se pred nama pojavio naš stari prijatelj, general, koji je jahao ka nama. Naporedo sa njim jahao je i njegov sluga, a drugi njegovi pratioci su vozili, iza njega, zaprežna kola.

General je sjahao, mi smo stali, i, posle razmene uobičajenih pozdrava, lako smo ga ubedili da sedne na četvrto, prazno mesto u kočiji, a da svoje sluge, kola i konja pošalje u naš šlos.

X
Ožalošćen

Poslednji put smo ga videli pre nekih deset meseci; ali to vreme bilo je dovoljno da njegov izgled izmeni kao da je prošlo nekoliko godina. Omršavio je; natmurenost i brižnost zauzeli su mesto one srdačnosti i vedre smirenosti koje bejahu nekad tako karakteristične za njega. Njegove tamnoplave oči, uvek prodorne, sada su blistale strožijim sjajem ispod sivih, žbunastih obrva. Nije to ličilo na promene koje bi kod čoveka, obično, nastale dejstvom samog jada; tu kao da su se umešale i neke druge strasti, više nalik na gnev.

Tek što smo nastavili vožnju, general je počeo da priča, sa vojničkom direktnošću, o svojoj, kako reče, ožalošćenosti, koja je nastupila zbog smrti njegove voljene nećake i štićenice; onda se razgoropadio, počeo je ogorčeno i besno da grdi neke „paklene rabote" čija je žrtva ona navodno bila; pominjao je, više sa ogorčenjem nego sa pobožnošću, Nebo, pitajući se kako Nebo može da dopusti da po zemlji divljaju tako zloćudne i monstruozne paklene strasti.

Moj otac, kome je od početka bilo jasno da se nešto veoma čudno dogodilo, zamoli generala da nam ispripoveda, ako mu to nije suviše bolno, okolnosti koje opravdavaju upotrebu tako jakih izraza.

„Ispričao bih vam ja, gospodine, vrlo rado", reče general, „ali, vi mi ne biste poverovali."

„Zašto ne?" upita otac.

„Zato", odgovori general razdražljivo, „što vi verujete samo u ono što se uklapa u vaše predrasude i iluzije. Pamtim vreme kad sam i ja bio takav; sad znam više."

„Proverite moju sposobnost da poverujem" reče otac. „Nisam ja baš takav dogmatik kao što pretpostavljate. Osim toga, ja vrlo dobro znam da vi obično, da biste u nešto poverovali, tražite dokaze, nešto na osnovu čega biste mogli znati da je istina; zato sam veoma sklon da poštujem vaše zaključke."

„U pravu ste, nisam olako pristao da poverujem u čudesno – naime, u ono što sam ja doživeo i shvatio kao čudesno – nego su me izuzetno jaki dokazi prinudili da poverujem u stvari sasvim suprotne mojim dotadašnjim teorijama. Ja sam žrtva jedne natprirodne zavere."

Videla sam kako u tom trenutku otac, iako je upravo rekao da ima poverenja u generalovo rasuđivanje, baca ka njemu pogled koji je, kako se meni učinilo, značio jasnu sumnju u generalov zdrav razum.

Na sreću, general, mračno ali i radoznalo zagledan u proplanke i šumski vidik koji se otvarao oko nas, nije primetio taj očev pogled.

„Zaputili ste se do ruševina Karnštajna?" reče on. „Da, baš srećna podudarnost; znate li da sam nameravao da vas zamolim da me odvedete tamo, da ih razgledam. Sa jednom posebnom istraživačkom namerom. Tamo postoji i ruina neke kapele, je li tako, a oko nje je mnoštvo grobova te izumrle familije?"

„Tačno, oni su tamo, i to je veoma interesantno", reče otac. „Nadam se da pomišljate da se prijavite kao mogući naslednik te titule i tog imanja?"

Otac je to rekao veselim tonom, kao očiglednu šalu, ali general nije prihvatio ni smeh, ni osmeh čak, koji bi trebalo načiniti iz kurtoazije kad neki vaš prijatelj priča nešto šaljivo; naprotiv, ostade mrk i čak ljut, kao da je zanesen u misli o nečemu što u njemu budi gnev ali i užas.

„Ne, već nešto sasvim drugačije", reče on grubo. „Nameravam da iskopam iz zemlje neke od tih finih ljudi. Nadam se da, uz božji blagoslov, počinim ovde jedno pobožno svetogrđe, da bih oslobodio zemlju od nekolicine monstruma, a čestitim ljudima omogućio da spavaju u svojim krevetima i da ih ne napadaju ubice. Imao bih ja štošta čudnovato da vam ispričam, prijatelju moj. Stvari koje bih i sam odbacio kao neverovatne još pre nekoliko meseci."

Moj otac ga opet pogleda, ali ovog puta ne podozrivo – nego, po mom utisku, pogledom oštre inteligencije i uznemirenosti.

„Kuća Karnštajn", reče otac, „odavno je izumrla: pre stotinu godina, možda i mnogo više. Moja draga supruga bila je, po ženskoj liniji, poreklom od Karnštajnovih. Ali njihovo prezime, i plemićka titula, odavno su prestali da postoje. Taj dvorac je ruina; selo je izumrlo, do poslednjeg stanovnika; ima već pedeset godina od kad se dimnjak tamo poslednji put zadimio; nijedan krov više ne stoji na svom mestu."

„To je sasvim tačno. Čuo sam ja mnogo, od kad smo se nas dvojica poslednji put videli; mnoge stvari koje će vas zapanjiti. Ali bolje je da sve ispričam onim redom kojim se događalo", reče general. „Videli ste moju dragu štićenicu – moje dete, ako je smem tako nazivati. Nije bilo lepšeg stvorenja na svetu, a do pre tri meseca ni veselijeg."

„Da, jadnica! Kad sam je poslednji put video, svakako je bila divna", reče otac. „Bio sam ojađen i šokiran više nego što to mogu opisati, prijatelju moj dragi; znam kakav je to udarac bio za vas."

On dohvati generala za šaku i stisnu je, što general uzvrati jednakim stiskom, ne snažnim. Suze mu se nakupiše u očima. Nije ni pokušao da ih sakrije. Reče:

„Već mnogo, mnogo godina smo prijatelji; znam da saosećate sa mnom, čovekom koji svoje dece nema. Ona je postala predmet mog bliskog interesovanja, a za negu i brigu mi je davala, za uzvrat, svoju naklonost, tako da je moj dom bio veseliji a život

srećan. Sve to je sad nestalo. Možda mi ne preostaje još mnogo godina na zemlji; ali nadam se da ću učiniti uz božju milost, jednu veliku uslugu ljudskom rodu, pre nego što umrem; da sjurim ognjenu osvetu samog Neba na vražje monstrume koji sasekoše moje dete u prvom proleću njenih nada i lepote!"

„Kažete da ćete ispričati sve onim redom kako se i dešavalo", reče otac. „Pa, molim, i učinite tako; ja vas uveravam da moje interesovanje nije samo zbog radoznalosti."

Stigli smo tada do mesta gde se drum račva, jer mu se tu pridružuje drunštalski drum, kojim je general došao; naš drum, karnštajnski, kojim smo mi došli, nastavljao se drugim pravcem.

„Koliko su daleko ruševine?" pitao je general, gledajući brižno napred.

„Oko pola lige", odgovori otac. „Molim vas, dajte da čujemo priču koju ste nam tako ljubazno obećali."

XI
Priča

„Od sveg srca", reče general, ali ne bez napora. Posle kraće pauze, koja mu je bila potrebna da sredi redosled izlaganja, on započe jednu od najčudnijih priča koje sam ikad čula.

„Moje drago dete se veoma radovalo poseti koja je predstojala, zato što ste vi bili tako dobri da uredite da ona krene u posetu vašoj šarmantnoj kćerki." To rekavši, on mi se nakloni, galantno ali melanholično. „U međuvremenu, dobili smo još jedan poziv, da idemo kod mog starog prijatelja vojvode Karlsfelda, čiji šlos se nalazi nekih šest liga iza Karnštajna. Tamo je on pripremio niz gozbi u čast jednog veoma visokog posetioca koji mu je imao stići, a to je nadvojvoda Čarls."

„Da; i, po mom mišljenju, to su bile izvanredne gozbe", reče otac.

„Dostojne prinčeva! Ali, njegov stav prema gostima i jeste kraljevski. On ima Aladinovu lampu. Ona noć od koje počinje moja tuga bila je posvećena veličanstvenom maskenbalu. Kapije su bile širom otvorene ka okolnim terenima, po drveću su visile lampe u raznim bojama. Vatromet je bio kakav se ni u Parizu još nije video. I takva muzika – muzika je, znate, moja slabost – tako zanosna muzika! Najbolja grupa instrumentalista na celome svetu, možda; i sa njima, najbolji pevači koji su mogli biti sakupljeni iz evropskih operskih kuća. Čovek je mogao lutati po tim fantastično osvetljenim dvorištima, na koja je i mesečinom obasjani šato bacao dodatnu, roze svetlost iz svojih mnogobrojnih redova visokih prozora; najednom čujete kako se neki od tih divnih glasova izvija iz tišine nekog šumarka, ili uzdiže sa barke na jezeru. Imao sam osećaj, dok sam gledao i slušao, da sam prenet nazad u romantičnost i poeziju moje rane mladosti.

„Kad je vatromet bio završen, i kad je bal počeo, vratili smo se u plesne dvorane. Bal pod maskama je, znate, divan prizor; ali tako briljantan bal pod maskama ja još nikad dotad nisam video.

„Bio je to veoma aristokratski skup. Ja sam bio maltene jedini prisutni 'niko'."

„Moje dete je bilo predivno. Išla je bez maske. Oduševljenje i uzbuđenje su dodali neizrecivi šarm njenim crtama, i inače divnim. Primetio sam jednu mladu damu, obučenu veličanstveno, ali sa maskom, koja je, po mom utisku, posmatrala moje dete sa nekim posebnim interesovanjem. Uz tu damu išla je, kao pratilja, jedna gospođa takođe pod maskom, bogato ali i veoma ozbiljno obučena, sa dostojanstvenim držanjem, poput osobe iz visokih društvenih slojeva. Da ona mlađa dama nije nosila masku, ja bih, naravno, mnogo pouzdanije ocenio da li zaista motri na moje jadno dete. Sada znam, pouzdano, da jeste motrila.

„Sada smo bili u jednom od salona. Moja jadna devojčica je neko vreme plesala, i sad se odmarala u jednoj od stolica blizu

vrata; ja sam stajao u blizini. Prišle su nam te dve dame koje sam pomenuo, pa je ona mlađa sela na stolicu do moje štićenice; a njena pratilja je stala pored mene, i obratila mi se po imenu, tonom stare prijateljice, što je veoma povećalo moju radoznalost. Podsetila me je na mnoge scene gde je imala prilike da me susretne – na dvoru, i u istaknutim kućama. Pravila je aluzije na male incidente o kojima sam ja odavno prestao da razmišljam, ali koji su, kako se ispostavilo, ležali pritajeni u mom sećanju, da bi na njen dodir odmah oživeli.

„Iz trenutka u trenutak sve više me je kopkala radoznalost da saznam ko je ona. Ali ona je veoma spretno i prijatno parirala svakom mom pokušaju da to otkrijem. Njeno očigledno poznavanje mnogih pasaža u mom životu izgledalo mi je takoreći neobjašnjivo; a činilo se da ona nalazi neko donekle i prirodno zadovoljstvo upravo u tome da osujećuje moju radoznalost i da me gleda kako se bacakam od jednog nagađanja do drugog.

„U međuvremenu je mlađa dama, kojoj se majka obraćala čudnovatim imenom Milarka, kad joj se uopšte obraćala – a to je bilo samo jedanput ili dvaput – razgovarala, jednako lako i graciozno, sa mojom štićenicom.

„Predstavila joj se tako što je rekla da je njena mati moja vrlo stara poznanica. Govorila je sa onom prijatnom drskošću koja je moguća kad se ima maska na licu; govorila je tonom prijateljice; hvalila je njenu haljinu, i kroz te pohvale provlačila vrlo fine insinuacije i o lepoti moje štićenice same. Zabavljala ju je kritikujući, kroz smeh, druge učesnike te priredbe, i smejala se gledajući koliko je to mom jadnom detetu zabavno. Bila je veoma duhovita i živahna, kad god joj se htelo, pa su posle nekog vremena njih dve bile u vrlo prijateljskim odnosima; tada je mlada neznanka spustila svoju masku, pokazujući lice izuzetne lepote. Ja to lice nikada ranije nisam video, a nije ni moje drago dete. Ali, iako je bilo sasvim novo za nas, crte tog lica bile su toliko šarmantne, i toliko divne, da je bilo nemoguće ne osetiti

jaku privlačnost. Osetila ju je i moja devojčica. Nikad nisam video da ijedna osoba bude toliko, kao moja štićenica, privučena nekoj drugoj osobi već pri prvom susretu, osim, možda, ako uzmemo u obzir i samu neznanku, naime, intenzitet sa kojim je ona, činilo se, već u ovom prvom susretu predala celo svoje srce mojoj štićenici.

„U međuvremenu, koristeći slobodu maskarade, ja sam starijoj dami postavio nekoliko pitanja.

„'Potpuno ste me zbunili', rekao sam joj, smejući se. 'Zar to nije dovoljno? Zar nećete, sada, pristati da stanete na ravnopravnu osnovu sa mnom, i da budete tako ljubazni da uklonite svoju masku?'

„'Može li ijedan zahtev biti nerazumniji?' uzvratila je ona. 'Zatražiti od jedne dame da se odrekne jedne prednosti! Osim toga, kako znate da biste me prepoznali? Sa godinama stižu i promene.'

„'Kao što vi vidite', rekao sam, i naklonio se, i malo se nasmejao, pretpostavljam melanholično.

„'Kao što nam filozofi kažu', reče ona. 'A kako znate da bi vam prizor mog lica pomogao?'

„'Pa, ja bih taj rizik preuzeo na sebe', odgovorio sam. 'Uzaludno će biti da sebe pokušate predstaviti kao staru ženu; odaje vas figura.'

„'Godine su, ipak, minule od kad sam vas poslednji put videla, ili, tačnije, od kad ste vi poslednji put videli mene, jer to je ono što razmatram. Milarka, ovde prisutna, moja je kćer; ne mogu, dakle, biti mlada, čak ni po mišljenju onih ljudi koji su pod udarom vremena naučili da budu popustljivi i vrlo kavaljerski nastrojeni u ocenama o tome ko je koliko ostario; možda ja ne bih volela da me uporedite, sad, sa svojom uspomenom o meni. A vi nemate masku koju biste skinuli. Nemate dakle ništa da ponudite u zamenu.'

„'Nemam, ali apelujem na vašu samilost kao razlog za skidanje maske.'

„'A ja apelujem na vašu, da maska ostane tu gde jeste', reče ona.

„'Pa dobro, onda, kažite mi barem da li ste Francuskinja ili Engleskinja; oba ta jezika govorite sa takvom perfekcijom.'

„'Ne verujem da ću vam to reći, generale; vi ste naumili da iznenadite protivnika i vi sad meditirate o jednoj određenoj tački napada.'

„'U svakom slučaju, nećete poricati jedno', rekao sam ja, 'a to je, da pošto već imam vašu dozvolu da razgovaram sa vama, onda treba da znam barem kako da vam se obraćam. Da li da kažem, gospođo konteso?'

„Nasmejala se, i nema sumnje da bi izvela neki novi manevar izbegavanja – ako, uopšte, mogu smatrati da se išta improvizovalo u jednom takvom razgovoru gde su sve okolnosti bile do detalja isplanirane, unapred aranžirane, sa najdubljim lukavstvom, a sad verujem da je baš tako bilo.

„'Što se toga tiče' počela je ona; ali prekinuo ju je, tek što je razdvojila usne, jedan džentlmen obučen u crno, izuzetno elegantnog i otmenog izgleda, samo sa jednom manom – imao je najmrtvačkije bledo lice koje sam ikada video, osim kod stvarnih mrtvaca. Nije učestvovao u maskenbalu – bio je u običnom večernjem odelu džentlmena; i rekao je, bez osmeha ali sa dvorskim, neobično dubokim naklonom.

„'Da li bi mi madam kontesa dopustila da joj saopštim nekoliko reči koje je mogu interesovati?'

„Dama se hitro okrenula prema njemu, i stavila prst na usne u znak ćutanja; onda je meni rekla: 'Čuvajte mi mesto, generale; vratiću se čim progovorim nekoliko reči.'

„Sa tim zahtevom, koji je naravno bio samo šala, ona se udaljila, ne mnogo, pa je razgovarala, reklo bi se veoma iskreno, sa tim džentlmenom u crnom odelu. Onda su se njih dvoje

udaljili, zajedno, polaganim hodom, kroz gomilu, tako da ih sledećih nekoliko minuta nisam video.

„Taj interval sam potrošio tako što sam uporno pokušavao da se dosetim koji bi mogao biti identitet te dame koja je, činilo se, sa tako mnogo dobre volje pamtila mene; pomišljao sam i da se uključim u razgovor između moje lepe štićenice i kontesine kćerke, pa na taj način da saznam nešto konkretno, i onda, kad se kontesa vrati, da je iznenadim tako što bih pouzdano naveo njeno ime, titulu, dvorac, i naziv njenog vojvodstva. Ali ona se baš tad vrati, u pratnji bledog čoveka u crnom, koji reče:

„'Vratiću se i obavestiću madam kontesu kad njene kočije budu spremne pred vratima.'

„Sa još jednim naklonom, on se povukao."

XII
Molba

„'Znači ostaćemo bez madam vojvotkinje, ali, samo na nekoliko časova, nadam se', rekao sam, sa dubokim naklonom.

„'Moglo bi biti toliko, ali, moglo bi biti i nekoliko nedelja. Velika je nesreća što mi je on baš sada morao reći ono što mi je rekao. Niste me prepoznali?'

„Rekoh joj da nisam.

„'Saznaćete vi ko sam", reče ona, 'ali, ne u ovom trenutku. Nas dvoje smo bolji i stariji prijatelji nego što, možda, naslućujete. Ne mogu još da kažem ko sam. Kroz tri nedelje ću proći pored vašeg divnog šlosa, o kome sam se raspitivala. Onda ću provesti sa vama sat-dva, i obnoviti to prijateljstvo koga se uvek setim sa hiljadu prijatnih asocijacija. Ovog trenutka je do mene jedna vest stigla kao grom. Moram krenuti odmah, i moram putovati vrlo nezgodnom zaobilaznom putanjom, na daljinu od maltene sto milja, najbrže što mogu. Ali tu se moje nevolje udvajaju. Jer

samo obaveza da se ponašam uzdržano, koja ide uz moje ime, sprečava me da vam postavim jedan stvarno izuzetan zahtev. Moje jadno dete još se nije sasvim oporavilo. Njen konj je pao, pa je tako pala i ona, u lovu, gde je jahala samo kao posmatrač; njeni nervi još se nisu oporavili od tog šoka; lekar kaže da se ona još neko vreme ne sme naprezati. Zato smo na ovaj maskenbal doputovali u veoma lakim etapama – jedva šest liga na dan. A ja ću sad morati da putujem i danju i noću, jer to je misija života i smrti – misija čiju ću kritičnu prirodu i važnost moći da vam objasnim kad se sretnemo, kao što se nadam da hoćemo, kroz nekoliko nedelja; tad neće biti potrebno nikakvo skrivanje.'

„Zatim je iskazala svoju molbu, ali tonom osobe koja je na takvoj društvenoj visini da maltene čini uslugu meni. To nije bilo sadržano u njenim rečima, nego samo u maniru kako ih je izgovarala, i činilo se da je sasvim nesvesno. Sadržina njenih reči bila je maksimalno izvinjavajuća. Ona je molila, uz mnogo izvinjenja, samo jedno: da ja pristanem da njena ćerka ostane kod mene, pod mojom brigom i nadzorom, za vreme njenog odsustva.

„Bio je to, kada se malo bolje razmisli o svemu, zahtev čudnovat, da ne kažemo drzak. Ona me je na neki način razoružala, tako što je sama nabrojala sve argumente protiv mog pristajanja na takav zahtev, a onda izjavila da je to sve tako ali da se ona prepušta mom osećaju viteštva. Upravo u tom trenutku, fatalnom podudarnošću koja kao da je predodredila sve što će se kasnije desiti, moja jadna nećaka mi je prišla i sama zatražila, govoreći vrlo tiho, da primim njenu novu prijateljicu, Milarku, u naš dvorac, kao gošću. Naime, moja nećaka je malo pre toga pitala Milarku da li bi htela da nam dođe u posetu, dobila je potvrdan odgovor, a zaključak je bio da će to, samo ako njena majka kontesa dozvoli, biti predivna poseta.

„U nekim drugim okolnostima, ja bih malo pričekao, razmislio, rekao bih da barem moram prvo znati ko su njih dve uopšte.

Ali ni sekund vremena mi ne dadoše da razmišljam. Dve mlade dame su me napale zajedno, i moram priznati, preovladalo je rafinirano i predivno lice te, navodno, Milarke, lice u kome je bilo nečeg krajnje privlačnog, u sadejstvu sa elegancijom i vatrom njenog porekla i mesta u društvu; sasvim savladan, pristao sam, i prihvatio, odveć lako, obavezu da se brinem o toj gospođici koju je majka oslovljavala tim imenom.

„Vojvotkinja je pokretom prsta pozvala svoju kćerku da joj priđe bliže, a onda joj je ispričala – što je ćerka slušala sa vrlo uozbiljenom pažnjom – samo uopšteno, ukratko, da je stigao hitan poziv, i da je postignut dogovor da Milarka bude gošća u mom domaćinstvu; dodala je, da sam ja jedan od njenih najranijih i najdragocenijih prijatelja.

„Ja sam, naravno, održao mali prikladni govor, i našao sam se u poziciji koja mi se, kad sam samo malo bolje razmislio, nije nimalo svidela.

„Džentlmen u crnom se vratio, i veoma ceremonijalno izveo gospođu iz sobe.

„Ponašanje tog čoveka bilo je sračunato da me impresionira i ubedi da je to dama od mnogo većeg značaja u društvu nego što bih ja, samo na osnovu njene skromne vojvodske titule, mogao pretpostaviti.

„Njen poslednji zahtev meni bio je, da do njenog povratka ne pokušavam da saznam više o njoj nego što sam već, možda, pogodio. Naš visoko ugledni domaćin, čiji je ona gost, zna razloge za ovo.

„'Ali u ovoj kući', rekla je, 'ni moja kćerka ni ja ne bismo mogle bezbedno boraviti duže od jedan dan. Pre otprilike sat vremena ja sam, neobazrivo, na trenutak skinula masku, a onda mi se učinilo da ste me videli i prepoznali, i da sam je prekasno opet stavila. Zato sam odlučila da potražim priliku da popričam sa vama. Da sam kojim slučajem ustanovila da me *jeste* prepoznali, predala bih se vašem visokom osećanju časti kao jedinoj nadi da

u sledećih nekoliko nedelja moj identitet neće biti razotkriven. Ali, sada sam sigurna da me niste prepoznali; međutim, ako naslućujete, ili ako docnije, posle maskenbala, počnete naslućivati, ko sam ja, predajem se, opet, u celosti vašem osećaju časti. Moja ćerka će se pridržavati iste takve tajnovitosti, a ja dobro znam da ćete je na to, s vremena na vreme, i vi podsetiti, da ona ne bi u trenutku nepažnje odala moj identitet.'

„Prošaputala je nekoliko reči svojoj kćeri, poljubila ju je u hitnji dvaput, i otišla, u društvu bledog čoveka u crnom. Nestali su u gomili.

„'U susednoj sali', rekla nam je tad Milarka, 'ima jedan prozor koji gleda ka izlaznim vratima ove dvorane. Želela bih da još jednom vidim mamu, i da joj pošaljem poljubac.'

„Pristali smo, naravno, i otpratili smo je do tog prozora. Pogledali smo van, i videli lepe starinske kočije, a oko njih čitav odred kurira i poslužitelja. Videli smo i visoku mršavu figuru čoveka u crnom, koji je pridržao debeli ogrtač od satena, nabacio ga gospođi na ramena, a kapuljačom prekrio njenu glavu. Ona mu je klimnula glavom, i šakom ga samo dotakla po ruci. On se nekoliko puta duboko naklonio dok su se vrata zatvarala i dok su kočije kretale.

„'Ode ona', rekla je Milarka, sa uzdahom.

„'Ode ona', ponovio sam tada i ja, u sebi, jer sam – po prvi put posle jako brzog toka događaja nakon mog pristanka – počeo da razmišljam o nerazumnosti svog postupka.

„'A nije ni digla pogled', rekla je mlada dama, žalosnim tonom.

„'Možda je vojvotkinja skinula masku, a nije želela da mi odavde vidimo njeno lice', rekao sam ja, 'a osim toga, ona nije ni mogla znati da ste vi na ovom prozoru.'

„Uzdahnula je, i pogledala me. Bila je toliko lepa da sam odmah popustio. Sad sam se kajao što sam maločas bio onako sumnjičav, pokoleban u svome gostoprimstvu; i, da bih se iskupio

za taj malopređašnji nekulturan stav, rešio sam da od tog trenutka budem besprekoran domaćin.

„Ta mlada dama je vratila masku na lice a onda, delujući udruženim snagama sa mojom ćerkom, zatražila da siđemo na terene oko dvorca, jer se očekivalo da koncert tamo bude nastavljen. Njih dve su me ubedile, sišli smo, ali smo prvo šetali po terasi koja se prostire levo i desno pod prozorima zamka. Milarka je postala vrlo intimna sa nama. Zabavljala nas je živahnim opisima i pričama o većini velikih ličnosti koje smo videli na terasi. Iz minuta u minut mi se sve više dopadala. Ogovarala je, ali ne zlobno, nego zabavno, a to mi je izuzetno prijalo, meni koji sam tako dugo bio odvojen od velikog sveta. Pomišljao sam koliko će života ona doneti našim ponekad usamljenim večerima kod kuće.

„Bal se nije završio sve dok se sunce nije pomolilo iznad horizonta. Velikom vojvodi bilo je po volji da pleše dotad; zato niko od ljudi lojalnih njemu nije mogao pre tog vremena da ode, niti da pomisli na spavanje.

„Dok smo se probijali kroz jedan prepun salon, moja štićenica me upita šta je bilo sa Milarkom. Ja sam sve vreme mislio da je Milarka tu negde, sa njom, a ona je opet verovala da je negde blizu mene. Činjenica je bila da smo je izgubili.

„Sva moja nastojanja da je nađem bila su uzaludna. Plašio sam se da je, odvojivši se od nas, zalutala u gomili, i da je za neke druge ljude pomislila da su njeni novi prijatelji, zatim pošla ka njima, i potpuno se izgubila u ovim širokim prostorima oko dvorca koji su sad bili otvoreni za goste.

„Sada je pred mojim očima zablistala, punom snagom, istina o tome koliko sam nerazumno postupio pristajući da uzmem pod svoje staranje mladu osobu čije čak ni prezime nisam znao; štaviše, vezan lancima obećanja, koja dadoh ne znajući zapravo ni kome ni zbog čega, nisam sada mogao čak ni da se raspitujem

za Milarku, jer onda bih morao priznati da je to kćer neke nepoznate vojvotkinje koja je otputovala pre nekoliko sati.

„Svanu jutro. Tek kad se sasvim razdanilo, odustao sam od daljeg traganja. I tek oko dva popodne čuli smo prvu vest o Milarki.

„Naime, otprilike tad je jedan poslužitelj pokucao na vrata moje nećake i doneo poruku da se jedna mlada dama, koja izgleda veoma zabrinuta, raspituje gde bi mogla naći generala barona Špilsdorfa i kćer njegovu, zato što je odlukom svoje majke ostavljena tome baronu na staranje.

„Nije moglo biti nimalo sumnje, bez obzira na malenu netačnost, da se naša prijateljica najzad pojavila; to se uskoro i potvrdilo, njenim dolaskom. Kamo sreće da su nebesa odlučila da je stvarno izgubimo!

„Ona je mom jadnom detetu ispričala neku pričicu da bi objasnila zašto toliko dugo nije bila sa nama. Navodno je dugo lutala kroz maskenbal tražeći nas, a onda je ušla u spavaću sobu jedne sobarice tog zamka, i tamo prilegla, i, umorna od burne balske noći, dugo spavala.

„Tog dana je Milarka došla kući sa nama. Ja sam, posle svega, bio srećan što će moja draga devojčica imati tako šarmantnu družbenicu."

XIII
Šumar

„Uskoro su, međutim, počele da iskrsavaju i loše strane te stvari. Prvo se Milarka počela žaliti na krajnju zamorenost i usporenost – slabost koja je preostala posle njenog nedavnog bolovanja – a osim toga, nikada nije izlazila iz svoje sobe prepodne, nego tek u prvim popodnevnim satima. Drugo, iako je uvek zaključavala vrata iznutra i nikad nije vadila ključ iz brave

sve dok ne bi pozvala sluškinju da joj pomogne oko toalete, mi smo igrom slučaja otkrili, i ustanovili van svake sumnje, da je ona ponekad u zoru ili tokom jutra odsutna iz svoje sobe, satima, ali da želi da ostavi utisak da je sve vreme bila unutra i sve vreme čvrsto u snu. Više puta su je gledali sa prozora šlosa, u prvom sivilu praskozorja, kako šeta između drveća, ka istoku, koracima osobe u transu. Ovo me je ubedilo da ona hoda u snu, da je mesečarka. Ali ta hipoteza nije rešila zagonetku. Kako je ona uspevala da izađe iz svoje sobe, a da vrata ostanu zaključana iznutra? Kako je uspevala da izađe iz kuće a da ne podigne rezu ni sa jednih vrata, ni sa jednog prozora?

„Usred ovih mojih nedoumica, pojavila se još jedna briga, daleko opasnija.

„Moje dete je počelo da gubi svoj lepi izgled i zdravlje, i to na način tako misteriozan, čak i jeziv, da sam se itekako uplašio.

„Prvo su joj dolazili užasavajući snovi; onda je, ili se tako barem njoj činilo, počeo da je pohodi duh, ponekad nalik na Milarku, a ponekad u obliku nejasno viđene divlje zveri koja tumara oko uznožja njenog kreveta, levo-desno. Na kraju su došli i telesni osećaji. Jedan osećaj, ne toliko neprijatan koliko čudan, govorila je moja nećaka, sastojao se u tome što joj se činilo da neka ledena struja vode teče uz njene grudi. Kasnije je osetila nešto kao da su je ubole dve paralelne velike igle, malo ispod grla, nanevši joj jak, oštar bol. Nekoliko noći kasnije, usledilo je osećanje gušenja, koje se pogoršavalo, i koje je dovelo prvo do grčeva a zatim i do nesvesti."

Jasno sam čula svaku generalovu reč. Sada smo se već vozili po onom travnatom proširenju druma koje je zapravo prilaz selu. Taj prilaz je kao ravna livada sa niskom travom. A u tom selu se nijedan dimnjak nije zadimio već više od pola veka.

Možete pretpostaviti kako sam se čudno osećala dok sam slušala moje sopstvene simptome tako tačno opisane, ali kao simptome koje je trpela jadna devojka koja bi, da joj se nije

desila katastrofa, upravo sad bila gošća u šlosu mog tate. Možete pretpostaviti, takođe, kako sam se osećala kad sam čula da general detaljno opisuje neobične i misteriozne osobine tačno podudarne sa osobinama naše lepe gošće, Karmile!

Šuma se na tom mestu otvorila u veliki proplanak, i već smo bili pod dimnjacima i zabatima preostalim od razrušenog sela, zatim pod kulama i bedemima oronulog zamka, koji stoji na ipak malo uzdignutijem tlu. Selo i zamak okruživalo je džinovsko drveće.

Sišla sam iz kočija kao u nekom strašnom snu, u potpunoj tišini, jer sve četvoro smo sada imali itekako mnogo materijala za razmišljanje; uskoro smo krenuli ka brdu, i zašli u prostrane dvorane, zavojita stepeništa i mračne hodnike zamka.

„Ovo je, dakle, nekada bila slavna palata Karnštajnovih!" reče stari general posle dužeg vremena, gledajući sa jednog visokog prozora napolje, preko seoceta, ka širokim zatalasanim prostranstvima šuma. „Bila je to jedna rđava porodica, a njeni krvavi anali ovde su pisani", nastavi on. „Zlo je u tome što oni, i posle smrti, nastavljaju da napadaju, svojim gnusobnim pohotama, ljudsku rasu. A ono dole je kapela Karnštajnovih."

Pokazao je prstom dole ka sivim zidinama jedne gotske građevine koja se samo delimično videla kroz žbunje i krošnje, na nizbrdici nedaleko od dvorca. „Nego, čujem sekiru šumarevu, ili njegovog pomoćnika", dodade on, „izgleda da neko vredno radi negde u ovoj šumi, na toj strani; on bi nam možda mogao dati informaciju koju tražim, naime, mogao bi nam pokazati gde je grob Mirkale, grofice od Karnštajna. Među ovdašnjim težacima još se pamte pripovesti o velikim porodicama koje življahu na ovim prostorima; te iste pripovesti izumiru među bogatima i među plemstvom onoga trenutka kad izumre porodica sama."

„Mi imamo portret, kod kuće, Mirkale, grofice tj. vojvotkinje od Karnštajna; da li biste ga voleli videti?" upita otac.

„Biće vremena i za to, dragi prijatelju", odgovori general. „Verujem da sam video original, onu koja je pozirala; a jedan od mojih motiva za dolazak kod vas ranije nego što smo se dogovorili bio je upravo taj, da istražimo ovu kapelu kojoj sada prilazimo."

„Šta! Videli ste kontesu Mirkalu", uzviknu otac. „Pa, ona je mrtva već više od sto godina!"

„Rekoše mi da nije baš toliko mrtva koliko to vi zamišljate", odgovori general.

„Priznajem, generale, da me zbunjujete sasvim", odgovori otac, gledajući ga, učinilo mi se, na trenutak opet sa onom podozrivošću kao ranije. Ali, iako je u generalovom ponašanju povremeno bilo ljutnje i ogorčenja, nije bilo ničeg luckastog.

„Meni preostaje", reče general, dok smo prolazili ispod teškog šiljatog svoda na ulazu u tu gotsku crkvu – jer dimenzije građevine bile su takve, da bi se mogla nazvati i crkvom, a ne samo kapelom – „samo još jedan cilj koji me može interesovati u ovih nekoliko godina koliko mi je preostalo na zemlji; a to je, da nad tom kontesom izvršim osvetu koja, srećom, još uvek može da se izvrši rukom smrtnika."

„A kakvu biste to osvetu mogli imati na umu?" pitao je otac, sve više zapanjen.

„Imam na umu da odsečem glavu tom čudovištu", odgovori general, i zacrvene se jako. Pri tome, on trupnu čizmom po kamenom podu; taj zvuk odjeknu kroz šuplju ruševinu. Istovremeno je podigao šaku stisnutu u pesnicu, kao da drži sekiru, i zamahnuo njom.

„Šta?" uzviknu otac, zbunjen više nego ikad.

„Da joj odsečem glavu."

„Da joj odsečete glavu!"

„Dabome, sekirom, ili ašovom, ili ma kojim drugim sredstvom koje može da seče njeno ubilačko grlo. Čućete vi to", odgovori on, tresući se od gneva. Onda pohita napred, i reče:

„Na onoj oborenoj gredi tamo može da se sedi; vaše drago dete je umorno; neka ona sedne, a ja ću, sa nekoliko rečenica, dovršiti moju strašnu pripovest."

Na kamenom podu kapele, koji je bio već uveliko zarastao u travu, ležao je taj vrlo veliki četvrtasti blok drveta, maltene kao nekakva klupa, i ja sam tu vrlo rado sela; u međuvremenu je general pozvao šumarskog pomoćnika, koji je do maločas odsecao neke grane što su se naslonile na stare zidove; taj robusni čovek, sa sekirom u ruci, dođe i stade pred nas.

Nije nam umeo ništa reći o ovim spomenicima; ali je znao da postoji neko ko to ume; a to je, reče on, njegov šef, šumar, zadužen za ovo područje. Taj zna da pokaže svaki spomenik stare porodice Karnštajn; sada boravi u kući sveštenika, oko tri kilometra odavde; pomoćnik reče da ga može, za minimalnu novčanu naknadu, dovesti za manje od pola sata, ako mu pozajmimo jednog od naših konja.

Tako je i učinjeno, i pomoćnik dovede starog šumara, pa ode.

„Da li si dugo bio zaposlen u ovim šumama?" upita otac starca.

„Ja sam ovde bio šumar", odgovori stari, „pod komandom starešine, od moje rane mladosti, od prvog mog radnog dana u životu, pa sve do sad; a isto to je bio i moj otac, i njegov otac, i sve tako unazad, onoliko generacija koliko ja mogu nabrojati. Mogu vam pokazati kuću u selu gde su moji preci živeli."

„A kako se desilo da selo bude napušteno?" upita general.

„Uznemiravali su ga, gospodine, oni koji se vraćaju iz groba. Mnogima je praćen trag, koji je vodio do njihovih grobova; otkriveni su pomoću uobičajenih testova, a onda su uništeni na uobičajeni način, a to je, odsecanjem glave, kocem u srce, i spaljivanjem; ali, to je urađeno tek posle stradanja mnogih seljana.

„Ali i kad je to urađeno, sasvim po zakonu", nastavi stari šumar, „kad je toliko grobova pootvarano, i toliko mnoštvo vampira lišeno svog jezivog života, u selu ipak nije nastao mir. Najzad je, slučajno, naišao jedan putnik iz Moravske, ili Moravije,

i kad je čuo šta se dešava kod nas, on je rešio da iskoristi svoje znanje i iskustvo – koje imaju mnogi u njegovoj zemlji – i da nam pomogne, da oslobodi selo od preostalog mučitelja. Evo šta je on učinio: kad je naišla noć sa blistavom mesečinom, on se popeo na kule ove naše kapele, da bi odatle jasnije video celo groblje; jer, odatle ono može da se vidi. Osmatrao je, sve dok nije opazio tog jednog preostalog vampira kako se šunja iz svog groba, kako ostavlja pokraj groba laneni pokrov u koji je bio umotan, i kako onda plovi prema selu da bi opet napadao seljane.

„Stranac je, to videvši, sišao sa zvonika crkvenoga, uzeo taj laneni pokrov, i odneo ga navrh kule. Kad se vampir vratio sa svojih bludenja i kad nije našao pokrov na mestu, vrisnuo je besno na Moravca, koji mu je pokretima pokazao da dođe, ako hoće. Da se popne gore na zvonik pa da uzme pokrov ako mu treba. Vampir je ovu ponudu prihvatio, i počeo se pentrati po jednoj kuli sa spoljne strane, ali kad je dospeo do grudobrana, tu ga je stranac iz Moravske sačekao i mačem mu glavu nadvoje rascopao. Vampir se sručio dole u dvorište, a stranac moravski je strčao niz spiralno stepenište, odsekao vampiru glavu, i ujutro dao seljacima zasebno glavu, koju su oni spalili, a zasebno telo, koje su proburazili kocem kroz srce a onda takođe spalili.

„Osim toga, starešina porodice Karnštajn je odobrio Moravcu da ukloni i grob Mirkale, kontese Karnštajn, što je on uspešno uradio, pa je zato, uskoro, zaboravljeno gde je tačno taj grob."

„A možeš li nam ti pokazati gde je bio?" upita general željno.

Šumar odmahnu glavom odrečno, i osmehnu se.

„Nema te žive duše koja bi vam mogla to reći", reče on. „Osim toga, priča se da je njeno telo odneto na neko drugo mesto; ali ni to niko ne zna pouzdano."

To reče, pa, pošto je vreme već odmicalo, ostavi svoju sekiru na kamen, okrete se i ode. Mi ostadosmo da čujemo ostatak generalove čudne priče.

XIV
Susret

„Zdravlje mog dragog deteta naglo se pogoršavalo", nastavi on. „Lekar koji je dolazio kod nje nije uspeo ni najmanje da uspori razvoj njenog obolenja; jer, mi smo tad mislili da je to neka bolest. Video je koliko sam zabrinut, pa je predložio da pozovem još nekog lekara, u cilju konsultacije. Ja sam pozvao jednog iz Graca, sposobnijeg. Ali taj je stigao tek nakon nekoliko dana. Bio je to ne samo veoma učen, nego i dobar i pobožan čovek. Njih dvojica su zajedno pogledali moju jadnu štićenicu, a onda su se povukli u moju biblioteku da prodiskutuju o tom slučaju. Ja sam u susednoj sobi čekao da me pozovu. Čuo sam njihove podignute glasove i zaoštrene tonove i imao sam utisak da to nije samo neka striktno filozofska diskusija. Pokucao sam na vrata i ušao. Zatekao sam ovu situaciju: stari lekar iz Graca ostajao je pri svojoj teoriji, koju je branio, a njegov rival ju je napadao neskrivenim ruganjem, uz poprilično glasnog smeha. Ovo nedolično ponašanje se stišalo, pa je i prestalo, čim sam ja ušao.

„'Gospodine', reče prvi lekar, onaj mlađi, 'moj učeni kolega misli da je vama više potreban čarobnjak nego lekar.'

„'Pardon', reče stari doktor iz Graca, koji je izgledao nezadovoljan. 'Ja ću svoje gledanje na ovaj slučaj izložiti drugom prilikom. Ojađen sam činjenicom, gospodine generale, da moja veština i nauka ovde neće moći da pomognu. Pre nego što odem, ostaviću vam, iz razloga časti, jednu sugestiju.'

„Seo je za jedan sto, zadubio se u misli, i počeo da piše. Duboko razočaran, ja sam se naklonio i onda okrenuo da izađem. U tom trenutku mlađi doktor je prstom pokazao ka svom kolegi zanetom u pisanje, onda je slegnuo ramenima i značajno se kucnuo tim prstom po čelu.

„Ova konsultacija me, dakle, nije ni pomakla sa mesta gde sam bio pre nje. Izašao sam u dvorište, sasvim dekoncentrisan. Kroz desetak ili petnaest minuta sišao je doktor iz Graca. Izvinio se što me prati, i objasnio da mu savest ne dozvoljava da ode a da ne kaže još nekoliko reči. Reče da je siguran u svoju dijagnozu, jer nijedna prirodna bolest ne daje takve simptome; i još reče da je smrt sad sasvim blizu. Da od života preostaje još samo jedan dan, možda dva. Ako se fatalni napadi odmah prekinu, možda ima neke male mogućnosti da se pacijentkinji, uz mnogo nege i veštine, vrati snaga. Ali ako se dogodi još jedan napad, to će biti neopoziva propast; biće ugašena i poslednja iskrica vitalnosti, koja je i ovako na rubu da se ugasi sama od sebe.

„'A kakva je priroda tih napada koje pominjete?' pitao sam.

„'To sam napisao, u celosti, u ovoj poruci, koju vam, evo, dajem u ruke uz strogi uslov da pozovete najbližeg sveštenika i da moje pismo otvorite u njegovom prisustvu, a nipošto da ga ne čitate dok on ne bude pokraj vas; jer, ako on ne bude prisutan, vi ćete ovo pismo prezreti, a radi se o životu i smrti. Ako vas sveštenik izneveri, onda, ipak, pročitajte pismo sami.'

Još me je pitao, pre nego što je otišao, da li bih želeo da vidim jednog čoveka koji ima neobično mnogo znanja o ovoj temi, koja će me, kad pročitam pismo, verovatno interesovati više nego ijedna druga. Još nekoliko trenutaka me je ubeđivao da treba tog čoveka da pozovem u posetu, ili da odem ja do njega; i tako se rastao od mene.

„Sveštenik nije bio u selu, pa sam pismo pročitao sam. U neko drugo vreme, ili u nekoj drugoj situaciji, možda bih i ja na to pismo reagovao podsmehom. Ali, u kakve nadrilekarske podvale i sujeverne vračarije nisu ljudi spremni da poveruju, ako se bore za poslednju šansu, ako su sva sredstva regularne medicine iscrpljena i nisu donela spas, a ako je u pitanju život ili smrt voljene osobe?

„Ništa, reći ćete vi, ne bi moglo biti apsurdnije od pisma ovog učenog čoveka. Pismo je bilo toliko monstruozno, da ga je moglo poslati u ludnicu. On je napisao da pacijentkinja pati od poseta vampira! Ubodi za koje je ona tvrdila da su se dogodili blizu grla bili su, napisao je on, zapravo ugriz ona dva dugačka, tanka, oštra zuba koji, kao što je dobro poznato, postoje u ustima vampira; nema sumnje, dodao je on, da mala modrica koju su svi konstatovali na tom mestu kod pacijentjkinje jeste trag demonovih usana; a svi simptomi pacijentkinje tačno se podudaraju sa simptomima zabeleženim kod drugih pacijenata koje je posećivala vampirska napast.

„Pošto sam bio uveren da vampiri ne postoje, ili ma šta slično, ova natprirodna teorija dobroga doktora bila je, po mom utisku, samo još jedan slučaj gde učenost i inteligencija podlegnu uticaju neke halucinacije. Bio sam u takvom očajanju, međutim, da se ipak nisam opredelio za nečinjenje, nego za kakvo-takvo činjenje barem nečeg: postupio sam po instrukcijama iz pisma.

„Sakrio sam se u mrak sobe za oblačenje, koja je bila vratima povezana sa spavaćom sobom jadne pacijentkinje; u njenoj sobi je gorela sveća. Stajao sam tako, iza vrata, i vrebao kroz jednu pukotinu. Vreme je prolazilo, moja nećaka je zaspala. Pored mene je, na stolu, bio moj mač, kao što je u instrukcijama bilo i zatraženo. Malo posle jedan sat iza ponoći, ugledao sam crni, veliki oblik, vrlo nejasan, kako puzeći sa poda izlazi na devojčin krevet, kod njenih nogu – tako je barem meni izgledalo – kako se tu naglo širi ka njenom grlu, a tamo se odjednom nadima u veliku pulsirajuću masu.

„Nekoliko trenutaka stajao sam kao skamenjen. Tada sam se bacio napred, sa mačem u ruci. Crno stvorenje se naglim grčenjem počelo sažimati ka uznožju kreveta, skliznulo je nazad na pod sa koga je i došlo, a onda sam video da na tom mestu stoji Milarka i zuri netremice u mene besnim pogledom koji je bio mešavina podmuklosti, zverske žestine, i užasa. Nemam

pojma kakva su nagađanja tada prolazila kroz moju glavu, ali, u svakom slučaju ja sam je istog trena probo mačem. Ali ona je već stajala pokraj vrata, neokrznuta. Užasnut, gonio sam je, uzmahnuo još jednom. Ali ona je nestala, samo se to mesto na vratima razlete u iverje pod udarom mača.

„Ne mogu vam opisati šta se sve dešavalo te užasne noći. Cela kuća je bila u stanju uzbune. Iz kuće je nestala ta avet, Milarka. Ali njena žrtva je brzo tonula, i pre zore umrla."

Stari general je bio vidno potresen. Ne rekosmo mu ništa. Otac je prošetao do obližnjih nadgrobnih kamenova i počeo da čita natpise sa njih; preokupiran time, prošao je i kroz vrata pomoćne, bočne kapele, da nastavi istraživanje unutra. General se naslonio na zid, otro suze sa očiju, i uzdahnuo teško. Laknulo mi je što sam čula glasove Karmile i madam Perodon; njih dve su upravo stigle, i prilazile su nam. Ali glasovi su zamrli.

U ovoj usamljenosti, nakon što sam upravo saslušala priču tako neobičnu, povezanu sa slavnim prezimenima i titulama mrtvih čiji su nadgrobni spomenici trunuli pod puzavicama, u gljivama i buđi i prašini, svud oko nas, priču, štaviše, čiji je svaki događaj upućivao tako stravično na moj sopstveni misteriozni slučaj – na ovom sablasnom mestu, u sumraku zbog silnog zelenila koje se poput visokih bedema, poput bezvučnih zidova nadnosilo sa svih strana – neki me užas poče prožimati, kao da hoće neosetno da se prikrade, a moje srce poče da tone, dok sam razmišljala da moje prijateljice neće, valjda, da uđu i naruše ovu scenu tuge i zlosluta.

Pogled starog generala bio je prikovan za zemlju; on se naginjao napred, da prisloni šaku na podnožje jednog polomljenog spomenika.

Videh, i to mi je veoma drago bilo, kako ispod visokog svoda ulaznih vrata, čiji vrh je bio ukrašen jednom od onih demonskih groteski u kojima je toliko uživala cinična i jeziva mašta starih

gotskih vajara, u senoviti prostor kapele ulazi Karmila, njeno divno lice i figura.

Spremala sam se da progovorim, i već sam klimnula glavom Karmili, smeškom odgovarajući na njen neodoljivi osmeh; ali tada stari čovek pored mene kriknu, dograbi šumarevu sekiru, i jurnu napred. Kad ga je ugledala, njenim licem se preli surova promena, transformacija trenutna i užasna. U isti mah Karmila se pognu u čučeći stav, i zakorači unazad. Pre nego što sam stigla da vrisnem, on udari sekirom po njoj, ogromnim zamahom, iz sve snage. Ali ona izmače ispod udarca, a istovremeno ga dograbi šakom, onako malenom, za zglavak ruke. On se jedan trenutak borio da oslobodi ruku, ali šaka mu se otvori, sekira ispade, a devojka iščeze.

Zateturao se i oslonio na zid. Njegova seda kosa bila je sva uspravljena, nakostrešena, a lice mu je bilo prevučeno tankim, svetlucavim slojem znoja; izgledao je kao da će svakog trenutka umreti.

Čitava ova strašna scena bila je završena za tren. Prva stvar koje se sećam posle toga je madam Perodon koja stoji ispred mene i ponavlja, uporno mnogo puta ponavlja: „Gde je gospođica Karmila? Gde je gospođica Karmila?"

Tek posle nekog vremena odgovorila sam joj: „Ne znam – nisam sigurna – otišla je na onu stranu" – pokazala sam rukom prema ulaznim vratima, gde je i madam upravo prošla – „pre samo minut".

„Ali ja sam stajala baš tamo, ispred samog ulaza; gospođica Karmila je ušla, ali se nije vratila."

Onda ona poče da krstari kroz čitavu kapelu, kroz svaka vrata, svaki pasaž, vičući „Karmila!"; dozivala ju je tako i sa svakog prozora; ali nikakav odgovor nije stigao.

„Ona je sebe nazivala imenom Karmila?" reče general, još uvek sav zadihan.

„Karmila, da", odgovorila sam.

„Dabome", reče on, „to je to ime, Milarka. Ta ista osoba za sebe je nekad, davno, govorila da je Mirkala. Vojvotkinja Karnštajn. Ti, jadno dete, odlazi sa ovog ukletog tla, što brže možeš. Vozi se pravo do sveštenikove kuće, i ostani tamo sve dok ne dođemo. Odlazi! Nadaj se da nikada više nećeš Karmilu videti; ovde je sigurno nećeš naći."

XV
Progon i egzekucija

Dok je general to govorio, u kapelu, kroz ista ta vrata gde je Karmila ušla a zatim možda i izašla, dođe jedan od najčudnovatijih ljudi koje sam ikad videla. Visok, uzan u prsima, poguren, visoko podignutih ramena, obučen sav u crno. Lice mu je bilo mrko, sasušeno, sa dubokim borama; na glavi je imao šešir čudnovatog oblika, sa širokim obodom. Kosa mu je bila dugačka, crna ali prošarana sa mnogo sedih, i padala mu je na ramena. Na licu mu behu naočare sa zlatnim okvirom, a hodao je polako, vukao je noge maltene kao da hramlje; lice je ponekad okretao ka nebu, a ponekad je saginjao glavu i gledao u zemlju, ali sve to sa istim ujednačenim osmejkom koji kao da je kod njega bio večit; njegove dugačke, mršave ruke njihale su se tamo-amo, a mršave izdužene šake, u starim, crnim, daleko prevelikim rukavicama, rasejano su mahale i gestikulirale.

„Upravo čovek koji mi je potreban!" uzviknu general, polazeći ka njemu i ne krijući oduševljenje. „Moj dragi barone, koliko sam srećan što vas vidim, nisam se ni nadao da ćemo se sresti tako brzo." On rukom pozdravi mog oca, koji je dolazio malo iza barona, jer je zapravo tog fantastičnog starog džentlmena i doveo na ovaj susret. Otac je formalno predstavio njih dvojicu jednog drugome. Odmah poče ozbiljna, intenzivna diskusija. Zatim pridošlica izvadi svitak hartije iz džepa, razmota ga,

i poravna po nagriženoj površini obližnjeg groba. Izvuče iz džepa i kutijicu za olovke, i poče njome po papiru polako da iscrtava neke imaginarne linije, često dižući pogled da dobro osmotri pojedine tačke u zgradi. Zaključila sam da mu je to plan kapele. Govorio je; čak bih mogla reći da je držao svojevrsno predavanje; povremeno ga je dopunjavao tako što je čitao iz jedne male, prilično zaprljane knjige, na čijim požutelim listovima je bilo, pored štampanog teksta, još mnogo toga dopisano sitnim rukopisom.

Odoše sva trojica zajedno jednim pobočnim prolazom pored crkvenih klupa, do mesta otprilike nasuprot onome gde sam ja stajala; počeše koracima da mere udaljenosti. Napokon su stali sva trojica pred tačno određeni deo bočnog zida. Počeli su veoma pomno da osmatraju to mesto, zatim i da otržu puzavice kojih je tu bilo mnogo; udarali su i grebali štapovima po kamenu i po malteru. Posle dužeg vremena pred njima se jasno ukazala jedna široka mermerna ploča sa reljefno urezanim slovima.

Vratio se i šumarski pomoćnik i pridružio im se. Uz njegovu pomoć najzad su razotkrili ceo taj spomenički natpis, iznad koga je bio uklesan i plemićki grb. Pokazalo se da je to davno izgubljeni spomenik Mirkali, grofici vojvodine Karnštajn.

Stari general, iako, bojim se, ne mnogo raspoložen za molitvu, podiže pogled ka nebu, a i šake, kao da nemo izražava veliku zahvalnost; i ostade nekoliko trenutaka tako.

„Sutra će", začuh njegove reči, „predsednik istražne komisije biti ovde, održaće se inkvizicija, i postupiće se po zakonu."

Okrenuo se ka onom starom čoveku sa zlatnim naočarima, koga sam opisala, rukovao se sa njim – oberučke, prijateljski – i rekao:

„Barone, kako mogu da vam zahvalim? Kako možemo svi mi da vam dovoljno zahvalimo? Zahvaljujući vama, čitav ovaj region biće oslobođen pošasti koja ga je više od sto godina pustošila. Hvala bogu da smo užasnome neprijatelju najzad ušli u trag."

Zatim moj otac povede tog barona u stranu, a general pođe za njima. Znala sam da tata hoće da im ispriča o mom slučaju, a da ja to ne čujem; videla sam kako, dok razgovaraju, povremeno bace brze poglede ka meni.

Tata se vrati do mene, poljubi me nekoliko puta, izvede me iz kapele, i reče:

„Vreme je za povratak, ali, pre nego što odemo kući, moramo svojoj družini priključiti i dobroga sveštenika, koji stanuje nedaleko odavde; moramo ga ubediti da pođe sa nama u šlos."

Taj poduhvat nam je uspeo: a to mi je bilo vrlo drago, jer dok smo stigli kući, ja sam već bila neizrecivo umorna. Ovo moje zadovoljstvo pretvorilo se u razočarenje kad sam saznala da o Karmili nema nikakvih vesti. Niko nije ni pokušao da mi objasni onu scenu iz ruinirane kapele, pa mi je bilo jasno da tu postoje tajne koje moj otac želi, barem zasad, da krije od mene.

Zloslutno Karmilino odsustvo činilo je da se sa još većom stravom sećam tih prizora. Noć mi je prošla u okolnostima koje su bile uređene zaista jedinstveno. Naređeno je da i madam, i dve sluškinje sa njom, sede budne pored mog kreveta celu noć; a sveštenik i otac su dežurali u susednoj sobi, takođe celu noć.

Sveštenik je te noći obavljao neke svečane rituale, čiji smisao nisam razumela ništa bolje nego te neobične mere preduzete da bih bila bezbedna dok spavam.

Nekoliko dana kasnije sagledah sve jasno.

Karmilinim nestankom prestale su i moje noćne patnje.

Čuli ste, sigurno, za ono grozno sujeverje koje preovlađuje u Gornjoj i Donjoj Štajerskoj, u Moravskoj, u Šleziji, u Turskoj Serbiji, u Poljskoj, pa čak i u Rusiji; a to je verovanje u vampire.

Ako svedočenja ljudi – zapisana na maksimalno pažljiv i svečan način, potvrđena i sudski a i pred nebrojenim istražnim komisijama koje su se sastojale, svaka, od mnogo članova odabranih na osnovu integriteta i inteligencije, i čiji sabrani izveštaji čine materijal obimniji nego što postoji verovatno o ma kojoj

drugoj kategoriji slučajeva – išta znače, onda je teško poricati, ili čak stavljati pod znak pitanja, postojanje tog fenomena, vampira.

Što se mene tiče, ja još nijednu teoriju nisam čula kojom bih mogla objasniti ono čemu sam prisustvovala i što sam svojim očima videla, osim teorije u koju od davnina, sa obiljem dokaza, veruje seosko stanovništvo tih zemalja i krajina.

Sledećeg dana u kapeli Karnštajn obavljene su sudske formalnosti. Otvoren je grob grofice Mirkale; tada su i general i moj otac prepoznali svoju perfidnu gošću, u licu koje je sad bilo izloženo pogledima. Te crte lica, iako je sto pedeset godina prošlo od njenog pogreba, bile su obojene toplinom života. Njene oči bile su otvorene; iz kovčega nije dopirao nikakav zadah mrtvog tela. Dvojica lekara, od kojih je jedan tu bio po službenoj dužnosti, a drugi kao zastupnik pokretača istrage, potvrdiše čudesnu činjenicu da kod Mirkale postoji disanje, slabo ali ipak primetno, i isti takav rad srca. Njeni udovi bili su savršeno pokretljivi, tkivo gipko; a telo je plivalo u krvi, koja je, u tom olovnom kovčegu, bila oko sedam palaca duboka. Tu su bili, dakle, svi priznati znaci i dokazi vampirizma. Onda je, u skladu sa drevnom praksom, telo izvađeno, i oštar kolac zariven kroz srce vampirice, koja se u tom trenutku oglasila prodornim krikom, onakvim kakav bi se mogao očekivati i od žive osobe u poslednjoj agoniji. Onda joj je glava odsečena; iz presečenog vrata šiknula je bujica krvi. Zasebno glavu, a zasebno telo stavili su na lomaču, gde se oboje pretvoriše u pepeo. Pepeo je zatim bačen u reku koja ga je odnela. Na toj teritoriji više se nikada nije pojavila vampirska pošast.

Moj otac ima primerak izveštaja Imperijalne komisije, sa potpisima svih koji su učestvovali u proceduri; oni su tim potpisima potvrdili istinitost navedenog. Ja sam na osnovu tog službenog dokumenta dala gornji sažeti opis završne šokantne scene.

XVI
Zaključak

Vi mislite da ja sve ovo pišem smireno. Ali, daleko od toga; i sama pomisao na te događaje me uznemiri. Ništa osim Vaše iskrene želje, koju ste toliko puta iskazali, nije me moglo navesti da sednem i prionem na ovaj zadatak, zbog koga će mi još mesecima biti rastrojeni živci. Jer ja sam, pišući, uvela svoje misli još jednom u senku tog neizrecivog užasa, koji je godinama nakon mog spasenja nastavio da mi zagorčava dane i noći, i čini samoću neizdrživom.

Dozvolite mi da dodam samo nekoliko reči o tom neobičnom čoveku starinskog izgleda, baronu Fordenbergu, zahvaljujući čijem retkom znanju smo pronašli grob vojvotkinje Mirkale.

On se bio nastanio u Gracu, gde je živeo od veoma skromnih prihoda, koji su mu jedini preostali sa nekada raskošnih imanja njegove familije u Gornjoj Štajerskoj. Živeći tako, on se posvetio detaljnom i mukotrpnom istraživanju izvanredno dobro dokazane tradicije vampirizma. Imao je uvek pri ruci, i odlično je poznavao, sva velika i mala dela o toj temi. Kod njega su bile knjiga *Magia Posthuma*, zatim Flegonova *De Mirabilibus*, pa knjiga Avgustinova *De cura pro Mortuis*, i delo *Philosophicae et Christianae Cogitationes de Vampiris* koje je napisao Džon Kristofer Herenberg, i hiljadu drugih, a ja sam zapamtila samo nekoliko, naime, samo dela koja je on pozajmio mom ocu na čitanje. Baron je imao i veoma opširne prepise iz sudske dokumentacije o vampirizmu; odatle je sistematično izveo principe vampirskog stanja, od kojih su se neki pojavljivali samo u pojedinim sudski obrađenim slučajevima, a neki u svim. Mogu pomenuti, uzgred, da je smrtno bledilo lica, koje se pripisuje povratnicima, „ponovo dolazećima“ te vrste, puka melodramska izmišljotina. Oni i dok leže u grobu, a i kad se pojavljuju u ljudskom društvu, izgledaju kao sasvim zdravi ljudi.

Kad se njihov mrtvački sanduk otklopi, i kad budu na taj način izloženi svetlosti, oni ispoljavaju sve one simptome koji su se videli kod kontese Karnštajn.

Oduvek se, pa i danas, priznaje da je apsolutno neobjašnjivo kako oni uspevaju da izlaze iz svog groba i vraćaju se tamo, u neko doba dana ili noći, a da ne riju kroz glinu niti pomaknu ma i jednu travku ili opao list. Dvojna, grobno-zemna egzistencija vampira zahteva da oni provedu dobar deo dana dremajući u kovčegu. Krv živih, koju žderu sa užasavajućom pohlepom, izvor je njihove snage. Ali vampir je sklon da se veže izuzetno strastveno i dramatično za neku određenu živu osobu, a to onda liči na ljubavnu strast. Da bi osvojio tu osobu, vampir će beskrajno strpljivo i pomno graditi svoje strategije, jer zapreka može biti stotinu. Vampir nikada neće odustati sve dok ne zadovolji svoj instinkt, dok ne ispije i sam život iz svoje žrtve. Ali, u takvim slučajevima, odlagaće smrt žrtve, nastojaće da produžuje i odugovlači taj proces, epikurejskom rafiniranošću on će produžavati svoje ubilačko uživanje. Štaviše, da bi uživanje bilo veće, on će se žrtvi udvarati, nastojeći da postepeno, u fazama, bude sve intimniji. U tim slučajevima čini se da vampir želi neku vrstu empatije pa čak i dobrovoljnog pristanka žrtve da umre. U banalnijim slučajevima, međutim, vampir kidiše na svoj pravi cilj, nadjača žrtvu upotrebom grube sile, često je udavi i iscrpe u jednoj jedinoj gozbi.

Po svemu sudeći, ponekad su vampire podložni nekim dodatnim ograničenjima. U ovom slučaju, gde sam ja bila napadnuta, izgleda da je vampirica morala da se drži svog pravog imena, Mirkala, ili nekog anagrama koji se iz tog imena može izvesti bez dodavanja ili izostavljanja ma ijednog slova: Karmila, Milarka.

Moj otac je ispričao baronu Fordenbergu, koji je kod nas boravio još dve-tri nedelje posle izgona Karmile, narodnu priču o Moravcu koji je uništio onog vampira na seoskom groblju u Karnštajnu, a onda je pitao barona kako je on, baron, otkrio

tačnu lokaciju Mirkalinog groba. Baronove groteskne crte lica tada su se zborale u tajanstveni osmeh; spustio je pogled, počeo nešto da petlja oko svoje pohabane kutijice za naočare, a onda nam je ispričao sledeće.

„Posedujem mnoge dnevnike i druge papire jednog izuzetnog čoveka; a među najinteresantnijim je njegov spis o Mirkali. Narodno predanje, dabome, ponečemu izmeni boju, pa ponešto i sasvim izobliči i ispremešta. U narodu je možda ostalo da je dolazio neko iz zemlje Moravske, neki navodni Moravac, zato što se, zaista, taj moj predak nastanio tamo. I zaista je bio plemić. Ali, po rođenju je zapravo bio iz Gornje Štajerske. Dovoljno je da vam kažem da je kao mlad čovek bio toj lepoj Mirkali, grofici, ljubavnik, strastven, njen najomiljeniji. Njena prerana smrt bacila ga je u neutešni jad. U prirodi je vampira da se razmnožavaju, ali po jednom poznatom zakonu, njihovom, sablasnom.

„Pretpostavimo da na početku postoji neka teritorija na kojoj nema ni jednog jedinog vampira. Kako stvar započinje, i kako se širi? Reći ću vam. Neka osoba, manje ili više zla i opaka, izvrši samoubistvo. Pod izvesnim okolnostima samoubice se povampiruju. Napadaju usnule žive; a te žrtve, posle smrti, gotovo neizbežno u grobu postaju takođe vampiri. Tako se desilo u slučaju lepe Mirkale, koju je usmrtio jedan novonastali vampir, dakle, povampireni samoubica. A taj njen ljubavnik, koji ostade ožalošćen, bejaše, kao što rekoh, moj predak, baron Fordenberg; njegovo prezime ja nosim, a još uvek i plemićku titulu njegovu. On je otkrio šta se dogodilo, posvetio se – kao i ja – studijama vampirizma, i saznao još mnogo stvari.

„Jedan od njegovih zaključaka bio je, da će kad-tad sumnja o vampirizmu da se usmeri na njegovu mrtvu dragu, koja mu je za života bila idol. Iako je znao u šta se pretvorila, užasnuo se zamišljajući kako će neki razbesneli egzekutori u budućnosti da izmasakriraju i spale njeno telo. Zato je učinio dve stvari: prvo, ostavio je jedan vrlo neobičan naučni spis kojim pokušava

dokazati da probodeni i spaljeni vampir zapravo prelazi u neku treću, neuporedivo strahotniju i mučniju egzistenciju; i drugo, kad je uništio sve ostale vampire u tom kraju, sakrio je Mirkalu, da se njoj to ne bi desilo.

„Njegova strategija bila je sledeća: u javnosti je oglasio da će njen grob biti premešten, i posmrtni ostaci odneti, zbog nekog putovanja, u daleku zemlju; staru grobnicu je uništio. Kad ga je sustigla starost, pa kad je na stvari pogledao iz duboke doline godina, u drugoj svetlosti je sagledao svoj postupak, užasnuo se, napisao je priznanje o svom zlodelu, i nacrtao plan gde se njeno telo stvarno nalazi. Pomoću te njegove skice ja sam pronašao Mirkalu. Ako je moj predak nameravao da nešto konkretnije preduzme u vezi sa Mirkalom, smrt ga je sprečila; ali je zato moja ruka, ruka dalekog potomka, pokazala vama gde je brlog zveri."

Tog dana smo još malo prošetali, a baron Fordenberg je, između ostalog, ispričao i ovo:

„Jedan znak vampirizma je i ta šaka. Malena Mirkalina šaka stegla se poput mengela oko generalovog zglavka kad je zamahnuo da je udari sekirom. Vampirska šaka može imati i neke dodatne moći: može izazvati paralizu, od koje će se ruka živog čoveka oporavljati vrlo sporo, godinama, a možda se nikad i neće oporaviti u potpunosti."

Sledećeg proleća otac me je poveo na putovanje, na turneju po Italiji. Provedosmo tamo više od godinu dana. Užas proteklih događaja veoma sporo je splašnjavao u meni; a Karmila mi se vraća u uspomene, sve do današnjeg dana, dvosmisleno, dvojako: jednom kao vesela, veoma opuštena, divna devojka; drugi put kao đavo kojeg videh kako se migolji u razvalinama crkve; često, kad zadremam, trgnem se, učini mi se da čujem njen laki korak na vratima dnevne sobe.

ČUDNOVATI DOGAĐAJ U ŽIVOTU SLIKARA ŠALKENA

Strange Event in the Life of Schalken the Painter

Prvi put objavljena u časopisu *Dublin University Magazine* (maj 1839).

Nema sumnje da ćeš biti iznenađen, dragi prijatelju, temom pripovesti koja sledi. Šta li ja imam sa Šalkenom, ili Šalken sa mnom?[4] On se beše vratio u svoju postojbinu, i verovatno je bio mrtav i sahranjen, pre no što sam ja i rođen; nikada nisam posetio Holandiju, niti sam imao prilike da razgovaram s nekim ko potiče iz te zemlje. To, verujem, znaš od ranije. Moram ti, dakle, predočiti svoje izvore i otvoreno ti izložiti temelje na kojima počiva verodostojnost ove čudnovate priče koju ću ti ubrzo ispripovedati. Bio sam upoznat, u danima svoje mladosti, sa kapetanom Vendelom, čiji je otac služio kralja Vilijama u Nizozemlju, a takođe i u mojoj sirotoj zemlji tokom Irskih pohoda. Ni sâm ne znam kako se zadesilo da mi počne prijati društvo tog čoveka, uprkos njegovim političkim i verskim gledištima: ali eto, to je bilo tako; i upravo zbog toga što je naša slobodna razmena mišljenja dosegla taj stepen otvorenosti ja sam postao opsednut čudnovatom pričom koju ćeš uskoro čuti.

Kada sam posećivao Vendela na mene je često ostavljala snažan utisak jedna slika, na kojoj, mada nisam nikakav stručnjak, nisam mogao a da ne primetim neke veoma upečatljive osobenosti, naročito u raspodeli svetlosti i senke, a takođe i izvesne neobičnosti u samoj kompoziciji, što je zagolicalo moju znatiželju. Slika je predstavljala unutrašnjost nečega što

[4] Godfrid Šalken (Godfried Schalken, 1643-1706) bio je holandski slikar poznat po atmosferičnim slikama gde je naročito uspešno proizvodio senoviti ugođaj osvetljenja pod svećama. Događaji i slika na koje se referiše u ovoj priči su fiktivni. *(prim. ur.)*

bi moglo biti odaja u nekakvoj drevnoj religioznoj građevini – prednji plan je zauzimala ženska figura, zaogrnuta nekom vrstom lakog plašta, čiji je jedan deo bio tako namešten da oblikuje veo. Žena u ruci nosi lampu, što je jedini izvor svetlosti koji osvetljava čitavo obličje i lice, čijim crtama vlada izvijeni osmeh, osmeh koji lepe žene imaju kada se upuštaju u neku uspešnu vragoliju; u pozadini, osim tamo gde prigušeno crveno svetlo služi da istakne obličje, potpuno u senci, stoji figura čoveka u starinskoj opremi, s pršnjakom i svime već po redu, u napetom položaju tela, i rukom na balčaku mača, koji kao da upravo izvlači iz korica.

„Postoje neke slike", rekoh svom prijatelju, „koje ostavljaju tako snažan utisak na čoveka, ne znam kako, ubedivši ga da ne predstavljaju samo savršene oblike i kombinacije koje su plutale kroz umetnikovu maštu, već scene, lica i situacije koje su zaista postojale. Kad pogledam tu sliku, nešto me uverava da posmatram prikaz stvarnosti."

Vendel se nasmešio, zamišljeno zadržavši pogled na slici i rekao:

„Tvoja uobrazilja te nije prevarila, dobri moj, pošto ta slika jeste prikaz, čak veoma tačan prikaz, verujem, jednog neverovatnog i tajanstvenog događaja. Naslikao ju je Šalken, i to lice ženske figure koje zauzima najistaknutije mesto u kompoziciji verodostojan je portret Rose Velderkaust, nećakinje Gerarda Dauva, prve i, verujem, jedine ljubavi Godfrija Šalkena. Moj otac je odlično poznavao tog slikara i od samog je Šalkena čuo priču o toj tajanstvenoj drami, čija je jedna scena otelotvorena na slici. Ovo platno, koje je ocenjeno kao vrlo dobar primer Šalkenovog stila, zaveštano je mom ocu u slikarevoj oporuci i, kao što si već primetio, veoma je upečatljivo i zanimljivo ostvarenje."

Bilo je potrebno samo da zamolim Vendela da mi ispriča priču o tom platnu, i on mi je udovoljio; i upravo zbog toga sam u mogućnosti da verno prenesem ono što sam i sâm čuo,

ostavljajući ti slobodu da odbaciš ili prihvatiš dokaze na kojima počiva ovo predanje, i zaista te uveravam da je Šalken bio iskreni, otvoreni Holanđanin i, verujem, u potpunosti nesposoban za takve izlete mašte; a osim toga, i Vandel, od koga sam čuo tu priču, delovao je čvrsto ubeđen u njenu istinitost.

Nema mnogo obličja kojima bi plašt tajanstva i romanse stajao nezgrapnije od neotesanog i prostačkog Šalkena – holandskoga selje – grubog i istrajnog, ali veoma veštog s uljanim bojama, čiji komadi oduševljavaju današnje poznavaoce skoro isto koliko je njegov manirizam zgražavao njegove rafinirane savremenike, pa ipak, toga je čoveka, tako grubog, tako istrajnog, tako aljkavog, skoro da bih rekao i tako divljeg, po izgledu i ponašanju, tokom svojih kasnijih uspeha, izabrala hirovita boginja, u njegovoj mladosti, da postane heroj jedne romanse koja ni u kom slučaju nije bila lišena zanimljivosti ili tajanstvenosti.

Ko može znati kakvom je zgodom u svojim mladalačkim danima dospeo da odigra tu ulogu ljubavnika ili junaka – ko može znati da li je on i na počecima svog života bio isti takav grubi, neotesani i neprijatni seljo kakvim se, u svom poznijem dobu, jasno pokazao – ili koliko li je ta nemarna grubost što je kasnije obeležavala njegovo prisustvo, odeću i ponašanje, mogla biti plod nepromišljene otupelosti koju neretko stvaraju gorke nesreće i razočaranja mladosti?

Ta pitanja nikad ne mogu dobiti odgovora.

Moramo se, stoga, zadovoljiti prostim iznošenjem činjenica, ili onim što je kao takvo primljeno ili izgovoreno, ostavivši nagađanja onima koji to vole.

Šalken je bio mlad čovek kada je učio kod besmrtnog Gerarda Dauva; i uprkos svojoj krhkoj građi i smirenom držanju, što je delio, verujemo, sa svojim sunarodnicima, nije bio nesposoban za duboke i živopisne impresije, pošto je proverena činjenica da je mladi slikar s primetnim zanimanjem posmatrao prelepu nećakinju svog imućnog majstora.

Rosa Velderkaust je bila veoma mlada, ne napunivši, u to doba o kom je reč, ni celih sedamnaest godina i, ako nas predanje ne laže, posedovala je sve meke čari, uključujući i rupice na obrazima, nežnih i svetlih flamanskih lepotica. Šalken nije dugo učio u školi Gerarda Dauva kad je osetio da se njegova zainteresovanost produbila u jedno osećanje strastvenije i snažnije nego što je bilo u skladu s mirnoćom njegovog iskrenog holandskog srca, a istovremeno je primetio, ili je pomislio kako je primetio, i izvesne laskave simptome uzvraćenosti tog sviđanja, što je bilo sasvim dovoljno da odbaci svu neodlučnost koju je možda pre toga imao, i dovede ga do toga da isključivo njoj posveti svaku nadu i treptaj svoga srca. Ukratko, bio je zaljubljen koliko to Holanđani mogu biti. Nije prošlo mnogo i on je tu svoju strast obznanio samoj lepojci, a njegovu izjavu ljubavi propratilo je i odgovarajuće priznanje s njene strane.

No, Šalken je ipak bio siromah, i nije imao nikakve privilegije rođenja ili položaj kao ulog koji bi naveo staroga da dâ svoj blagoslov vezi između njegove nećakinje i štićenika koji je plivao u teškoćama i mukama jednog mladog umetnika, maltene bez prijatelja na svetu. Zbog toga je morao da sačeka do trenutka koji će mu pružiti priliku, i slučaja koji će ga dovesti do uspeha; i tek bi se tada, ako se njegovi napori isplate u dovoljnoj meri, mogao nadati kako će njen ljubomorni staratelj, ako ništa drugo, do kraja saslušati njegov predlog. Prolazili su meseci i, ohrabren osmesima male Rose, Šalkenov se trud udvostručio, s takvim uspehom i usavršavanjem koji su mu mogli pružiti bar razumne izglede za ispunjenje njegovih nadanja, i bez one prezrive uzvišenosti u njegovom radu, pre nego što prođe previše godina.

Ujednačeni tok njegovog hvale vrednog napretka bio je, međutim, osuđen da doživi iznenadni snažni prekid, i to na način tako čudan i tajanstven da je zaustavljao svako dalje istraživanje, i na sve događaje bacao senku maltene natprirodnog užasa.

Šalken je jedne večeri ostao u majstorovom ateljeu značajno duže od svojih živahnijih kolega, koji su drage volje iskoristili izgovor koji im je priuštio sumrak da prekinu svoje zadatke kako bi završili taj radni dan u veselju i druženju u obližnjoj krčmi.

Ali Šalken je vredno radio na svom usavršavanju, ili tačnije – radio je za ljubav. Osim toga, sada je radio tek nacrt ugljem, postupak koji se, za razliku od slikanja bojom, može obavljati dokle god ima dovoljno osvetljenja da oko uspešno razlikuje platno od ugljena. On tada još nije otkrio čudnovate moći svoje olovke, i bio je udubljen u stvaranje kompozicije jedne skupine veoma vragolastih i grotesknih demona i đavolaka koji su, na razne, vrlo domišljate načine mučili znojavog i debelog Svetog Antonija, što se prućio među njima, očigledno u poslednjem stupnju pijanstva.

Mladi je umetnik, međutim, iako nesposoban da stvori, pa čak ni da pojmi išta zaista uzvišeno, ipak bio dovoljno pronicljiv da nipošto ne dozvoli sebi da bude zadovoljan svojim delom; i mnogobrojna behu strpljiva brisanja i ispravke koja su udovi i crte lica sveca i đavola pretrpela, mada i ta nova rešenja nisu donosila nikakva poboljšanja niti su povećavala upečatljivost.

Prostrana, starinska prostorija utonula je u tišinu i, osim njega samog, bila je lišena svojih uobičajenih žitelja. Prošlo je sat vremena – a zatim i dva – ali bez značajnijeg napretka. Svetlost dana je već minula, i sumrak je ubrzano uzmicao pred tamom noći. Strpljenje mladoga čoveka bilo je iscrpljeno, i on je stajao pred svojim nedovršenim delom, utonuo u ne baš srećne misli, s jednom rukom ukopanom u dugu, tamnu kosu, dok je druga stiskala komadić ugljena koji je tako traljavo izvršio svoj zadatak, i kojim je sada trljao, razdražljivo pritiskajući i bez naročitog obaziranja na garave tragove koje je ostavljao, po svojim širokim flamanskim pantalonama.

„Koješta!", reče mladić glasno, „nek ova slika, i đavoli, i svetac, i svi zajedno, idu tamo gde i pripadaju – u pakao!"

Kratki, iznenadni smeh, činilo se blizu njegovog uha, istog ga je trena prenuo.

Umetnik se naglo okrenuo i po prvi put postao svestan kako njegove slikarske napore posmatra neki nepoznati čovek.

Nekih metar i po od njega, tačnije iza njega, stajao je neki, barem mu se tako učinilo, stariji čovek: na sebi je imao kratki plašt, šiljati šešir sa širokim obodom, a u ruci je nosio dugi štap od abonosa, na čijem je vrhu, reklo bi se, glomazna drška od zlata koja je prigušeno svetlucala u sumraku, a na grudima mu je, kroz nabore ogrtača, blistao teški lanac od istog metala.

U prostoriji je bilo već toliko mračno da nije mogao nazreti više detalja te figure, a i lice joj je bilo potpuno u senci šešira od dabrovine koji ga je natkrilio, tako da mu se uopšte nisu mogle raspoznati crte. Čuperak tamne kose je uspeo da utekne ispod tmurnog šešira, što je bila pojedinost koja je, uz čvrsto i uspravno držanje uljeza, govorila u prilog tome da nije mogao imati više od šezdesetak godina.

Nešto je u držanju ove osobe odavalo utisak ozbiljnosti i značaja, a bilo je i nečeg neopisivo čudnog, moglo bi se reći i odvratnog, u savršenoj, kamenolikoj nepokretnosti čitave njegove pojave, i to je delotvorno zaustavilo mrzovoljnu opasku koja je odmah počela da se javlja na usnama razdražljivog umetnika. Zato je, čim se u dovoljnoj meri sabrao od iznenađenja, zamolio uljeza, vrlo uljudno, da sedne i upitao ga da li možda ima neku poruku da ostavi za njegovog majstora.

„Recite Gerardu Dauvu", reče nepoznati, ne menjajući ni najmanje svoj stav, „da majnher Vanderhauzen iz Roterdama želi da razgovara s njim sutra uveče, u ovo doba i, ako mu to odgovara, u ovoj istoj prostoriji, a o pitanjima velike važnosti – to je sve. Laku noć."

Nepoznati se, izgovorivši to što je imao, naglo okrenuo i, brzim ali tihim korakom, napustio prostoriju, pre nego što je Šalken imao vremena da prozbori ijednu reč.

Mladić je bio znatiželjan da vidi u kom će se pravcu taj stanovnik Roterdama zaputiti nakon što napusti atelje, i zato je odmah otišao do prozora koji je gledao na vrata.

Predvorje poprilične dužine se pružalo između unutrašnjih vrata slikarevih odaja i uličnog ulaza, tako da je Šalken zauzeo svoj položaj daleko pre nego što se starac ikako mogao domoći ulice.

Međutim, posmatrao je uzalud. A nije bilo drugog izlaza.

Da li je starac iščezao, ili je s nekom zlom namerom vrebao u predvorju? Ova druga mogućnost ispunila je Šalkenov um nekom neodređenom grozom, koja je bila tako neobjašnjivo snažna da ga je istovremeno bio strah i da ostane sam u prostoriji kao i da prođe kroz predvorje.

Međutim, uz napor koji je delovao veoma nesrazmeran prilici, skupio je hrabrosti da napusti prostoriju, i nakon što je dva puta zaključao vrata i gurnuo ključ u džep, ne pogledavši ni levo ni desno, prošao je niz hodnik u kojem je tako nedavno, a možda i još uvek, boravio njegov tajanstveni posetilac, jedva se usuđujući da diše pre nego što je izbio na ulicu.

„Majnher Vanderhauzen", promrmljao je Gerard Dauv sebi u bradu, kako se ugovoreni čas približavao, „majnher Vanderhauzen iz Roterdama! Nikada nisam čuo za tog čoveka, sve do juče. Šta li bi on mogao hteti od mene? Portret, možda, da mu naslikam; ili ima mlađeg sina ili siromašnog rođaka koji bi da šegrtuje kod mene; ili zbirku slika da mu procenim; ili... koješta, nemam nikoga u Roterdamu ko bi mi mogao ostaviti nešto u nasledstvo. No, šta god da je hteo, uskoro ćemo to sve saznati."

Dan se bližio kraju, i svi su stalci, osim Šalkenovog, bili napušteni. Gerard Dauv se šetkao kroz stan nemirnim korakom nestrpljivog iščekivanja, povremeno pevušeći kratku melodiju iz komada koji je on sam komponovao; jer, iako nije bio naročito vičan, veoma je cenio tu veštinu; povremeno bi zastao da pogleda rad nekog od odsutnih studenata, ali najčešće se zadržavajući

kraj prozora s kog je mogao da posmatra prolaznike što su šetali mračnom uličicom u kojoj je atelje bio smešten.

„Nisi li rekao, Godfri", uzviknuo je Dauv, nakon dugog i bezuspešnog zurenja s njegove osmatračnice, okrenuvši se ka Šalkenu, „nisi li rekao kako je ugovoreni čas sastanka oko sedam sati po časovniku na Gradskoj kući?"

„Beše upravo izbilo sedam kada sam ga ugledao, gospodine"; odgovori učenik.

„Znači, uskoro", reče majstor, proverivši to na časovniku okruglom i velikom poput zrele pomorandže. „Majnher Vanderhauzen, iz Roterdama, tako beše, je li?"

„To mu je ime, da."

„I to je stariji čovek, bogato obučen?", nastavio je Dauv.

„Koliko sam mogao videti", odvratio je učenik, „nije mogao biti mlad, niti previše star, takođe, a odeća mu je bila bogata i ozbiljna, kô što bi priličilo nekom građaninu imućnom i uglednom."

U tom se trenutku začula zvonka tutnjava časovnika na Gradskoj kući, koji je, jedan po jedan, izbio sedam sati; pogledi majstora i učenika bili su upereni k vratima; i tek kada je i poslednji udarac starog zvona utihnuo Dauv je uzviknuo:

„No, no; njegova milost će nam se odmah pridružiti – naravno, ako želi da bude tačan; ako ne, ti ćeš ga sačekati, Godfri, ako ti je milo da se družiš sa ćudljivim magistratom. Što se mene tiče, smatram da naš stari dobri Lajden nimalo ne oskudeva u takvim dobrima, bez potrebe da ih uvozimo iz Roterdama."

Šalken se nasmejao, kao što mu je dužnost nalagala; a zatim, nakon par minuta tišine, Dauv iznenada uzviknu:

„A šta ako se ispostavi da je to sve samo šala, nekakva lakrdija koju je skovao Vankarp, ili neko njemu sličan! Voleo bih da si se odvažio i izbatinao matorog magistrata, većnika, šta li je već, i to valjano. Kladio bih se u tuce rajnskih da bi njegova milost molila za milost pre trećeg susreta s batinom."

„Evo ga, gospodine", upozorio ga je Šalken tihim glasom; i tog trena, čim se okrenuo ka vratima, Gerard Dauv je spazio istu onu figuru koja se, dan ranije, tako neočekivano pojavila pred očima njegovog učenika Šalkena.

Bilo je nečeg u držanju i izgledu te osobe što je odmah uverilo slikara da nije u pitanju bila nikakva lakrdija, i da se zaista nalazio u prisustvu jednog uglednika, i tako je, bez odlaganja, skinuo kapu, pozdravivši ljubazno neznanca, i zamolio ga da sedne.

Posetilac je lagano odmahnuo rukom, potvrdivši da je primetio taj gest, ali je nastavio da stoji.

„Imam li to čast da vidim majnhera Vanderhauzena iz Roterdama?", upitao je Gerard Dauv.

„Upravo", lakonski je odgovorio posetilac.

„Shvatam da vaša milost želi da razgovara sa mnom", nastavio je Dauv, „i evo me tu u dogovoreno vreme, iščekujući vaše zapovesti."

„Da li je ovo čovek od poverenja?" upitao je Vanderhauzen, okrenuvši se ka Šalkenu, koji je stajao nešto iza svog majstora.

„Svakako", uzvrati Gerard.

„Onda mu podajte ovu kutiju i neka kod najbližeg zlatara ili draguljara proceni njen sadržaj, i neka se onda vrati ovamo s potvrdom o vrednosti."

Istovremeno je spustio maleni kvadratni kovčeg, od oko devet inča, u ruke Gerarda Dauva, koji je bio podjednako začuđen njegovom težinom kao i iznenadnošću s kojom mu je predat.

U skladu sa neznančevim željama, on ga je dalje predao u Šalkenove ruke, i ponovivši *njegova* uputstva poslao ga na izvršenje tog zadatka.

Šalken je sklonio dragoceni teret na sigurno mesto, ispod ogrtača, i hitro projurivši kroz dve ili tri uske uličice, zaustavio se kod jedne kuće na uglu, čiji je donji deo zauzimala radnja jevrejskog zlatara.

Šalken je ušao u radnju i pronašavši sitnoga Jevrejina u polumraku zadnje prostorije izložio pred njega Vanderhauzenov paket.

Pregledavši ga pod svetlošću lampe zaključio je kako je kućište u potpunosti obloženo olovom, čija je spoljašnjost bila prilično izgrebana i zaprljana, i skoro bela od starosti. To su s teškoćom delimično uklonili, a ispod se ukazala kutija od nekakvog tamnog i veoma tvrdog drveta; i to su razbili, a nakon što su sklonili još dva-tri sloja lanene tkanine, ispostavilo se da se u kutiji nalazilo mnoštvo zlatnih poluga, gusto nabijenih i, po zlatarevoj tvrdnji, najsavršenijeg kvaliteta.

Svaka poluga prošla je pomno ispitivanje sitnoga Jevrejina, koji kao da je osećao maltene epikurejsko ushićenje pipkajući i posmatrajući te komadiće plemenitog metala, i svaki od njih bi vratio u kutiju uz uzvik:

„Majn got, kako vrlo savršeno! Ni jednog jedinog zrnca legure – prelepo, prelepo!"

Kada je taj zadatak natenane obavljen, zlatar je vlastitom rukom potvrdio vrednost poluga koje je pregledao procenivši je na više hiljada srebrnih dolara.

Sa željenim dokumentom u nedrima, i dragocenim kovčežićem sa zlatom pažljivo stisnutim pod miškom i skrivenim ogrtačem, vratio se istim putem i, ušavši u atelje, zatekao majstora i neznanca zadubljene u razgovor.

Čim je Šalken izašao da obavi povereni mu zadatak, Vanderhauzen se obratio Gerardu Dauvu sledećim rečima:

„Ne želim vas zadržavati večeras više od par minuta, tako da ću vam ukratko objasniti razlog svog dolaska. Vi ste posetili Roterdam pre nekih četiri meseca, i tom sam prilikom u crkvi Laurenskerk ugledao vašu nećakinju, Rosu Velderkaust. Želim da je uzmem sebi za ženu, i ako vas zadovoljava to što sam veoma bogat – bogatiji od svakog supruga kog ste joj mogli poželeti – očekujem da ćete moj predlog prihvatiti sa najvećom

mogućom ozbiljnošću. A ako se slažete s tim, morate odlučiti odmah, jer ja ne mogu sebi priuštiti vremena da čekam na neka premišljanja i odugovlačenja."

Gerard Dauv je, sasvim moguće, bio zaprepašten koliko bi svako bio vrlo neočekivanom prirodom onoga što mu je majnher Vanderhauzen saopštio; ali ipak nije dopustio sebi nikakav neprikladni izraz iznenađenja, jer osim razloga koje su mu pružali mudrost i pristojnost, slikar je imao i neki leden i mučni osećaj, nešto poput osećaja koji bi mogao da utiče na čoveka koji se nesvesno našao u blizini nečega prema čemu ima urođenu odvratnost – nejasni užas i strah izazvan prisustvom ekscentričnog neznanca, što ga je odvraćalo od izgovaranja bilo čega što bi ikako moglo biti uvredljivo.

„Nimalo ne sumnjam", rekao je Gerard, nakon dve ili tri zaobilazne, mucave rečenice, „da bi se ta veza koju predlažete mogla pokazati i povoljnom i časnom za moju nećakinju; ali svakako morate razumeti da ona ima i svoju sopstvenu volju, i možda se neće pokoriti onome što *mi* odredimo da je u njenom interesu."

„Nemojte pokušavati da me zavarate, gospodine slikare", uzvrati mu Vanderhauzen, „vi ste njen staratelj – ona je vaša štićenica. Ona je moja ako *vi* budete tako želeli."

Čovek iz Roterdama se pomalo nagnuo napred dok je govorio, i Gerard Dauv se, ni sam ne znajući zašto, u sebi molio za Šalkenov što brži povratak.

„Želeo bih", reče tajanstveni gospodin, „da vam ovoga trena predočim dokaze moga bogatstva, kao i da vas uverim kako ću veoma širokogrudo postupati s vašom nećakinjom. Momak će se vratiti za koji minut sa sumom vrednosti pet puta većom od onoga što bi ona mogla da očekuje od supruga. To će biti u njenim rukama, zajedno sa mirazom, a vi možete raspolagati i jednim i drugim kako nađete za shodno i za njenu najveću dobrobit; sve to će biti samo njeno do kraja života. Nije li to velikodušno?"

Dauv se složio, a u sebi je pomislio kako je toliko bogatstvo izuzetno dobra prilika za njegovu nećakinju. Ovaj je neznanac, mislio je, sasvim sigurno veoma imućan i širokogrud, i ta ponuda se ne može olako odbaciti, iako stiže od strane jednog čudaka, koji, sem toga, nije bio veoma privlačne spoljašnjosti.

Rosa nije imala velika očekivanja, pošto miraza skoro da i nije imala; i zaista, kad se sve uzme u obzir, sve što je posedovala imala je isključivo velikodušnošću njenog ujaka. A nije mogla ni da se žali na pedigre njenog mogućeg partnera, pošto se ona nikako nije mogla podičiti plemenitim poreklom; a što se ticalo nekih drugih primedbi Gerard je rešio, uzevši u obzir vreme koje bi mu bilo potrebno da ih reši, da ih sada ne sluša.

„Gospodine", rekao je, obrativši se neznancu, „vaša ponuda zaista jeste veoma velikodušna, i svako moje oklevanje da odmah postignemo dogovor proizlazi isključivo iz toga što nisam imao tu čast da znam išta o vašoj porodici i položaju. S tim me stvarima, verujem, možete upoznati bez teškoća?"

„Što se tiče moje čestitosti", odgovorio mu je neznanac suvo, „moraćete je za sada uzeti zdravo za gotovo; nemojte me gnjaviti kojekakvim pitanjima; nećete o meni saznati ništa više od onoga što sam odlučio da vam obznanim. Imate dovoljno zaloga moje čestitosti – moju reč, ako ste častan čovek: ako ste cicija, moje zlato."

„Ovaj stari gospodin je zaista naprasit", pomisli Dauv, „jamačno sve mora biti po njegovom. Ali kada se sve uzme u obzir, opravdano bi bilo da mu dam svoju nećakinju. Kad bi mi bila rođena kćer, isto bih uradio. Ipak, neću se bez potrebe previše obavezivati."

„Nećete se bez potrebe obavezivati", reče Vanderhauzen, izgovorivši nekako upravo one reči koje su proletele kroz um njegovog sagovornika, „ali ćete to uraditi ako *jeste* potrebno, pretpostavio bih; a ja ću vam dokazati kako to smatram neminovnim. Ako vas zlato koje nameravam da ostavim u vašim

rukama zadovoljava, i ako ne želite da moj predlog bude istoga trena povučen, vi morate, pre nego što napustim ovu prostoriju potpisati svoje ime na zarukama."

Čim je to izrekao spustio je papir u slikareve ruke, dokument čiji je sadržaj ugovorno obavezivao Gerarda Dauva da Vilkenu Vanderhauzenu iz Roterdama preda kao nevestu Rosu Velderkaust, i tome slično, u roku od jedne sedmice nakon naznačenog datuma.

Dok je slikar bio zaokupljen čitanjem tog ugovora, Šalken je, kao što smo već pomenuli, ušao u atelje, i nakon što je isporučio kovčeg i procenu vrednosti u ruke neznanca, krenuo je da se povuče, ali mu je tada Vanderhauzen rekao da sačeka; i predavši potvrdu Gerardu Dauvu, u tišini je čekao dok slikar nije pregledao i jedno i drugo, kao i samu vrednost naznačenu u potvrdi koja mu je bila u rukama. Na kraju je rekao:

„Da li ste zadovoljni?"

Slikar mu je odgovorio kako bi želeo još jedan dan da razmisli o svemu.

„Niti jedan čas", uzvrati mu prosac staloženo.

„Onda dobro", reče Dauv, „zadovoljan sam; sve je dogovoreno."

„U tom slučaju potpišite odmah", reče Vanderhauzen. „Postajem pomalo nestrpljiv."

I istovremeno je odnekud iznedrio pribor za pisanje i Gerard Dauv je potpisao taj značajni dokument.

„Neka ovaj mladić bude svedok ugovoru", rekao je starac i Godfri Šalken je maltene nesvesno potpisao dokument koji je drugome čoveku darovao ruku koju je već tako dugo smatrao ciljem i nagradom za sve svoje napore.

I pošto je pogodba time bila zapečaćena, čudnovati je posetilac savio papir i pohranio ga u sigurnost svog unutrašnjeg džepa.

„Posetiću vas sutra uveče, u devet sati, u vašoj kući, Gerarde Dauv, i tada ću sprovesti naš ugovor. Zbogom ostajte." I rekavši to Vilken Vanderhauzen je kruto, ali veoma brzo napustio prostoriju.

Šalken se, željan da razreši svoje sumnje, smestio pored prozora kako bi posmatrao ulični ulaz; ali taj je eksperiment samo produbio njegove nedoumice, pošto se starac nije pojavio na vratima. To je bilo veoma čudno, veoma zbunjujuće, veoma strašno. On i njegov majstor vratili su se zajedno, ali putem jedva da su i prozborili, jer su obojica bili zaokupljeni sopstvenim razmišljanjima, sopstvenim brigama i sopstvenim nadanjima.

Šalken, međutim, nije shvatao kakva se pretnja nadvila nad njegove najdraže planove.

Gerard Dauv nije znao ništa o privrženosti koja je iznikla između njegovog učenika i nećakinje, ali čak i da jeste, pitanje je da li bi njeno postojanje smatrao ikakvom ozbiljnijom preprekom željama majnhera Vanderhauzena.

Brakovi su, u to vreme i u tim krajevima, bili pitanje trgovine i proračuna, i u očima staratelja bi delovalo krajnje besmisleno uzimati uzajamnu privrženost kao bitan deo ugovora o braku, na isti način kao što bi bilo besmisleno pominjati obveznice i račune u jeziku viteške romanse.

Slikar, međutim, nije preneo svojoj nećakinji ovaj važan korak koji je preduzeo u njeno ime, a njegova odlučnost da to ne učini nije proistekla iz očekivanja bilo kakvog protivljenja s njene strane, već isključivo iz sumanute svesti da ako ga njegova štićenica, kao što bi se prirodno i moglo očekivati, bude upitala da joj opiše izgled mladoženje koji joj je bio određen, on bi bio prinuđen da prizna kako uopšte nije ni video njegovo lice, i ako prilika iskrsne, ne bi mogao čak ni da ga prepozna.

Sledećeg dana, posle večere, Gerard Dauv je pozvao svoju nećakinju k sebi, i nakon što ju je dobro osmotrio uz zadovoljan uzdah, uzeo ju je za ruku i, s dobroćudnim osmehom pogledavši njeno lepo, nevino lice, rekao je:

„Rosa, devojko moja, to tvoje milo lice će ti doneti bogatstvo." Rosa je porumenela i nasmešila se. „Takvo lice i takva ćud retko se nalaze zajedno, a kada se to ipak desi oni stvaraju ljubavni

napitak kome malo koja glava ili srce može odoleti. Veruj mi kada ti kažem, ti ćeš uskoro biti nevesta, devojko. Ali evo, traćim vreme, a vremena nemam, tako da spremi veliku sobu do večeras u osam, i zapovedi da večera bude spremna u devet. Očekujem gosta uveče; i poslušaj me, dete, doteraj se i udesi što lepše. Ne bih želeo da pomisli kako smo siroti ili aljkavi."

I s tim je rečima napustio sobu, zaputivši se ka prostoriji koju su naši čitaoci već imali prilike da upoznaju – onoj u kojoj su radili slikarevi učenici.

Kada sa približilo veče Gerard je pozvao Šalkena, koji se spremao da se povuče u svoj zabačeni i neudobni samački stan, da pođe s njim i obeduje s Rosom i Vanderhauzenom.

Taj poziv je naravno bio prihvaćen i Gerard Dauv se sa svojim učenikom našao u prelepoj i pomalo starinskoj sobi koja je bila pripremljena za neznančev prijem.

Vatra je veselo pucketala u prostranom kaminu; s jedne je strane bio postavljen staromodni sto, sa bogato izrezbarenim nogama, namenjen, bez sumnje, da primi na sebe večeru koja se pripremala, a oko njega su, sa savršenom preciznošću, bile raspoređene stolice s visokim naslonima, čiji je nedostatak elegancije više nego nadoknađivala njihova udobnost.

Taj mali skup, koji se sastojao od Rose, njenog ujaka i mladog umetnika, iščekivao je, s priličnim nestrpljenjem, dolazak najavljenog gosta.

Konačno je stigao i deveti sat, a sa njim i neko na uličnim vratima, na šta je hitro odgovoreno, a zatim su usledili lagani ali jasni koraci uz stepenište, koraci koji su nastavili da teško odzvanjaju kroz hodnik, i vrata prostorije u kojoj se nalazio maleni skup polako su se otvorila, i unutra je ušla figura koja je iznenadila, čak maltene uplašila smirene Holanđane, a Rosu skoro naterala da vrisne od straha; bila je to figura odenuta kao majnher Vanderhauzen; držanje je bilo isto, korak mu je

bio isti, kao i visina, ali ovoga puta je otkrio i lice koje niko od okupljenih do sada nije ugledao.

Neznanac se zaustavio na sredini prostorije, prikazavši u potpunosti svoj stas. Nosio je ogrtač od tamne tkanine, kratak i debeo, koji mu je padao skoro do kolena; na nogama je imao tamnogrimizne svilene čarape, a cipele su mu bile ukrašene ružama iste te boje. Ogrtač se spreda otvarao da otkrije odelo izrađeno od istog, veoma tamnog materijala, možda samurovine, dok su mu ruke bile u debelim kožnim rukavicama što su sezale daleko preko zglobova, poput oklopnih, viteških rukavica. U jednoj ruci je držao štap za hodanje i šešir, koji je upravo skinuo, dok mu je druga tromo visila pored tela. Nešto prosede kose mu se spuštalo u dugim uvojcima i padalo po pregibima njegovog uštirkanog nabranog okovratnika, koji mu je uspešno skrivao vrat.

Do tada je sve bilo dobro, ali to lice! Sve meso njegovog lica bilo je obojeno onom olovnoplavom nijansom što se ponekad javlja kada se preko mere koriste lekovi na bazi metala; oči su mu bile ogromne, a beonjače su se videle i ispod i iznad rožnjače, što im je davalo neki suludi izraz koji je dodatno pojačavala njihova staklasta nepomičnost; nos mu je bio u redu, ali su mu zato usta bila ozbiljno iskrivljena na jednu stranu, gde su se otvarala kako bi propustila dva duga, žućkasta očnjaka, koji su izbijali iz gornje vilice i dobrano prelazili donju usnu; boja samih usana bila je u skladu s ostatkom lica i upravo zbog toga skoro crna. Narav tog lica bila je zloćudna, čak demonska; i zaista, takav se splet užasa teško mogao objasniti, osim pretpostavivši kako je lešina nekakvog gnusnog zlikovca, nakon što je dugo vremena visila truleći na vešalima, na kraju postala obitavalište demona – strahotna razonoda sotonske opsednutosti.

Bilo je prosto neverovatno kako je ugledni neznanac dopustio da mu tako malo gole kože bude izloženo pogledima, i tokom te posete nije niti jednom skinuo svoje rukavice.

Nakon što je par trenutaka stajao kraj vrata, Gerard Dauv se konačno prenuo i sabrao dovoljno da mu poželi dobrodošlicu, na šta je neznanac samo nemo klimnuo glavom i zakoračio u sobu.

Nečeg neverovatno čudnog, čak groznog, bilo je u svim njegovim pokretima, nečeg neopipljivog, nečeg što je bilo neprirodno, neljudsko – kao da mu je udovima upravljao neki duh nenaviknut da barata telesnom mašinerijom.

Neznanac skoro da nije ništa ni izgovorio tokom svoje posete, koja nije trajala duže od pola sata; a i sam slikar je na jedvite jade iscedio iz sebe tih nekoliko neophodnih pozdrava i uobičajenih ljubaznosti; i zaista, Vanderhauzenovo prisustvo je izazivalo takav nervozni strah, da bi njegovi domaćini na najmanji znak pobegli odatle glavom bez obzira.

Ipak, oni nisu u potpunosti izgubili prisebnost, barem ne toliko da ne primete dve vrlo neuobičajene čudnovatosti kod svog posetioca.

Tokom čitavog svog boravka on nije niti jednom dozvolio da mu se očni kapci zatvore, čak ni da se najmanje pomere; a osim toga, i uopšteno je delovao nekako mrtvački ukočen, što je mahom bila posledica odsustva bilo kakvog dizanja i spuštanja njegovih grudi, koje obično izaziva proces disanja.

Te dve čudnovatosti, mada u prvi mah mogu zvučati tričavo, stvarale su veoma snažan i veoma neprijatan utisak kada bi ih sopstvenim očima primetili i posmatrali. Vanderhauzen je na kraju konačno oslobodio lajdenskog slikara svog zlokobnog prisustva; i taj malobrojni skup je s nemalim olakšanjem dočekao zvuk zatvaranja uličnih vrata za njim.

„Najdraži moj ujače", rekla je Rosa, „kakav užasan, užasan čovek! Ne bih ga ponovo videla ni za sve blago sveta!"

„Ćut', blesava devojko!", uzvrati joj Dauv, koji se nije osećao nimalo prijatno. „Taj je čovek možda ružan kao sam nečastivi, pa ipak, ako mu je srce na mestu, i ako su njegova dela dobra, on vredi više no svi oni napuderisani štenci što se švrćkaju po

gradu. Draga moja Roso, istina je kako on nema lice lepotana, ali ja znam da je imućan i vrlo širokogrud; pa čak i da je deset puta ružniji..."

„Što je savršeno nepojmljivo", primeti Rosa.

„Te dve vrline bi bile dovoljne", nastavio je njen ujak, „kao protivteža svim njegovim izobličenjima; čak i ako nemaju moć da zaista izmene crte njegovog lica, barem su dovoljno delotvorne da odvrate ljude da misle loše o njima."

„Znaš li, ujače", rekla je Rosa, „da kad sam ga ugledala na vratima, prosto nisam mogla izbiti sebi iz glave onu staru, oslikanu drvenu figuru koja me je nekad tako plašila u crkvi Laurenskerk, u Roterdamu."

Gerard se nasmejao, mada u sebi nije mogao a da ne prizna valjanost tog poređenja. Bio je odlučan, međutim, da koliko god bude mogao sputava porive njegove nećakinje za ismevanjem ružnoće svog budućeg mladoženje, iako mu je bilo pomalo drago što je primetio da je ona delovala potpuno izuzeta od tog tajanstvenog užasa kojim je neznanac, i to slikar nije mogao sakriti od sebe, snažno uticao na njega, kao i na njegovog učenika, Godfrija Šalkena.

Rano sledećeg dana za Rosu su počeli da pristižu, iz različitih delova grada, bogati darovi u svili, kadifi, raznim dragocenostima i slično; a takođe je stigla i pošiljka upućena Gerardu Dauvu, u kojoj je, kada ju je otvorio, pronašao ugovor o braku, zvanično sročen, između Vilkena Vanderhauzena iz Luke roterdamske, i Rose Velderkaust iz Lajdena, nećakinje Gerarda Dauva, majstora slikanja, takođe iz istoga grada, koji je sadržao Vanderhauzenove obaveze o isplati svoje neveste, čak daleko unosnije nego što je prethodno naveo njenog staratelja da veruje, a ta je isplata bila garantovana na najbesprekorniji način – novac je stavljen izravno u ruke Gerarda Dauva lično.

Nije bilo nikakvih sentimentalnih scena koje bih opisivao, nikakve okrutnosti staratelja, ni plemenitosti štićenika, niti

agonije ljubavnika. Ono što imam da zapišem govori o cicijaštvu, lakoumnosti i koristi. Za manje od nedelju dana posle prvog razgovora koji smo već opisali, ugovor o braku je bio ispunjen, a Šalken je nemo posmatrao kako nagradu, za koju je bio spreman da sve stavi na kocku kako bi je zadobio, sada pobedonosno odnosi njegov grozni suparnik.

Dva ili tri dana je izostao iz škole; a onda se vratio i radio, možda s manje veselosti, ali zato s daleko više nepopustljive odlučnosti nego ranije; san o ljubavi ustupio je mesto slavoljublju.

Prolazili su meseci i, uprkos njegovim očekivanjima i, osim toga, izravnim obećanjima, Gerard Dauv nije ništa čuo o svojoj nećakinji, niti o njenom uglednom suprugu. Kamata na novac koja je trebalo da bude isplaćivana svaka tri meseca ostajala je u njegovim rukama nepodignuta. Počeo je da biva izuzetno nespokojan.

Adresa majnhera Vanderhauzena mu je bila savršeno poznata. Neko se vreme kolebao, ali je konačno odlučio da se uputi onamo – bio je to tričav poduhvat koji je bilo lako obaviti – i tako se lično uveri u sigurnost i blagostanje svoje štićenice, kojoj je bio iskreno i snažno privržen.

Njegova je potraga, međutim, bilo uzaludna. Niko u Roterdamu nikada nije ni čuo za majnhera Vanderhauzena.

Gerard Dauv nije zaobišao niti jednu kuću u roterdamskoj luci; ali sve je bilo uzalud. Niko mu nije mogao pružiti nikakve podatke u vezi sa predmetom njegovog raspitivanja; i na kraju se morao vratiti u Lajden, ništa pametniji nego što je bio pre toga.

Po povratku je čim pre odjurio ma mesto gde je Vanderhauzen unajmio nezgrapno, mada, s obzirom na to vreme, najluksuznije vozilo koje je moglo obezbediti da mladenci stignu do Roterdama. Gerard je od vozača saznao da su, nakon putovanja sporog i u etapama, tek kasno uveče stigli u blizinu Roterdama, ali pre nego što su ušli u grad, možda neku milju ranije, mala je grupa ljudi, pristojno odevenih, i to prilično staromodno,

sa ušiljenim brkovima i bradama, stala pred njih na sredinu puta i zaustavila dalje kretanje kočije. Kočijaš je obuzdao konje, strahujući, pošto je bilo dockan i put je bio avetinjski pust, da su im namere možda nečasne.

Njegovi su strahovi, međutim, donekle ublaženi kada je primetio da ti čudnovati ljudi imaju sa sobom veliku nosiljku, starinskog oblika, koju su odmah spustili na kaldrmu, nakon čega je mladoženja, otvorivši vrata kočije izašao, pomogao svojoj nevesti da učini isto, i dok je ona gorko plakala i kršila ruke, poveo ju je do nosiljke, u koju su zatim oboje ušli. Tada su nosiljku podigli ljudi koji su stajali oko nje i hitro je poneli ka gradu. Nisu morali daleko da odmaknu pre nego što ih je tama zaklonila od kočijaševog pogleda.

On je unutar svog vozila pronašao kesu, čiji je sadržaj više nego tri puta pokrivao troškove iznajmljivanja kočije i njenog vozača. Nije video, i nije mogao reći ništa više od toga o majnheru Vanderhauzenu i njegovoj prelepoj gospi. Ta je misterija za Gerarda Dauva bila uzrok dubokog nespokoja, pa čak i tuge.

Očigledno je u Vanderhauzenovom poslovanju s njim postojala nekakva obmana, ali on nije mogao ni da zamisli njenu svrhu. Pitao se koliko je bilo moguće da čovek koji je na svom licu imao toliko dokaza o prisustvu najdemonskijih osećanja, u stvarnosti bude išta drugo do hulja; i svaki dan koji je prolazio bez vesti o njegovoj nećakinji, umesto da mu umiri strahove, baš naprotiv, samo ih je dalje raspirivao.

Gubitak društva njegove razdragane nećakinje takođe mu je slabio duh i činio ga potištenim; i da bi odagnao tu klonulost duha, koja mu se često prikradala kada bi završio sve svoje dnevne poslove, počeo je sve češće da nagovara Šalkena da ide s njim kući, i svojim prisustvom barem donekle rastera čamotinju njegove inače samotne večere.

Jedne su večeri slikar i njegov učenik sedeli kraj vatre, nakon što su završili obilan obrok i utonuli u onu tihu zamišljenost

koju ponekad izaziva proces varenja, kada su njihove misli bile naglo prekinute glasnim zvukom na uličnim vratima, kao da neko iznova i iznova snažno udara u njih. Neko je od posluge bez oklevanja otrčao da utvrdi uzrok te smetnje, i čuli su ga kako dva ili tri puta postavlja pitanja onome ko je želeo da uđe, ali nije bilo odgovora, niti je lupanje prestalo.

Začuli su kako se otvaraju vrata hodnika, i istog su trena primetili svetlo i ubrzane korake na stepeništu. Šalken je spustio ruku na dršku svoga mača i krenuo ka vratima. Vrata su se otvorila pre nego je stigao do njih, a zatim je u sobu utrčala Rosa. Izgledala je mahnito i unezvereno, potpuno bleda od iscrpljenosti i straha; ali njena ih je odeća iznenadila skoro koliko i sam njen iznenadni dolazak. Na sebi je imala nekakav beli vuneni ogrtač, koji je bio čvrsto pripijen uz njen vrat i odatle se spuštao sve do zemlje. Bio je veoma oštećen i prljav od putovanja. Jadnica jedva da je ušla u odaje kada se bez svesti srušila na pod. Uspeli su da je nekako povrate, i kada je došla sebi istog je trena uzviknula, željno, s nekakvim preplašenim nestrpljenjem:

„Vina, vina, odmah mi dajte, il' propadoh!"

Veoma uznemireni čudnovatim uzbuđenjem s kojim je to uskliknula, bez oklevanja su joj ispunili želju, i ona je popila nešto vina tako žudno i s takvom žurbom da su ostali zapanjeni. Tek što je progutala poslednji gutljaj, s istom onom užurbanošću još je jednom uzviknula:

„Hrane, hrane, odmah mi dajte, skapaću!"

Na stolu se još uvek nalazio dobar komad pečenog buta i Šalken je odmah krenuo da joj odseče parče, ali ga je ona preduhitrila – jer čim je ugledala pečenicu ona je skočila ka stolu s lakomošću strvinara i kidala je meso zubima i pohlepno gutala.

Kada je taj napad gladi bio donekle utoljen, ona kao da je iznenada postala svesna koliko je njeno ponašanje čudno, ili su joj sada neke još strašnije misli ponovo iskrsle u umu, pa je počela da gorko plače i krši ruke.

„Oh, pošaljite po sveštenika", reče, „jer neću biti bezbedna dok ne dođe, pošaljite po njega odmah."

Gerard Dauv je istog časa otposlao glasnika, i nagovorio svoju nećakinju da mu dozvoli da joj ustupi svoju spavaću sobu; takođe ju je ubedio kako je najbolje da se odmah povuče u nju i odmori; njen pristanak su iznudili obećanjem da je ni na trenutak neće napuštati.

„Oh, kad bi barem milosrdnik bio ovde!", reče. „On me može izbaviti. Mrtvi i živi nikada ne mogu biti jedno – Bog to zabranjuje!"

Posle tih tajanstvenih reči dozvolila je da je povedu i nastavili su ka odajama koje joj je Gerard Dauv namenio.

„Nemojte… nemojte me ni za tren ostavljati samu", rekla je. „Izgubljena sam zauvek ako to učinite."

Do odaja Gerarda Dauva stizalo se kroz prostrani apartman u koji su se sada spremali da uđu. Gerard Dauv i Šalken su nosili po upaljenu sveću svaki, tako je dovoljno svetla padalo na sve okolne predmete. Ušli su u veliku prostoriju, koja je, kao što sam već rekao, bila spojena sa Dauvovim apartmanom, kada je Rosa iznenada zastala i, šapatom koji je podrhtavao od užasa, rekla:

„O, Bože! On je ovde… ovde je! Vidi, vidi, eno ga!"

Pokazala je ka vratima unutrašnje sobe, a Šalken je pomislio kako je zaista ugledao neku rasplinutu, nejasnu senku kako je skliznula u apartman. Izvukao je svoj mač i, podigavši sveću tako da baca što više svetla na predmete u prostoriji, ušao u odaje u koje je senka skliznula. Tamo nije bilo nikoga – ničeg osim nameštaja, pa ipak, mogao se opkladiti da je ispred njih nešto ušlo u odaje.

Obuzeo ga je neki odvratni strah, i krupne graške hladnog znoja izbile su mu po čelu; a nije mu pomoglo da se sabere ni to kada je začuo tu hitnju, tu agoniju preklinjanja, s kojom ih je Rosa molila da je ne ostavljaju ni na trenutak samu.

„Videla sam ga", rekla je. „Ovde je! Ne može me prevariti… jer ja ga znam. Tu je, pored mene… sa mnom… u ovoj sobi. I zato, kumim vas Bogom, da bi me spasli, ne idite od mene!"

Konačno su je uspeli nagovoriti da legne na krevet, odakle ih je nastavila preklinjati da ostanu pokraj nje. Često je izgovarala neke nepovezane rečenice, ponavljajući iznova i iznova: „Mrtvi i živi nikada ne mogu biti jedno – Bog to zabranjuje!", a zatim ponovo: „Odmora za besane – sna za mesečare."

Nastavila je da izgovara te i slične tajanstvene, iscepkane rečenice sve dok nije stigao sveštenik.

Gerardu Dauvu se, sasvim prirodno, javila bojazan da je jadna devojka, usled straha ili zlostavljanja, poremetila umom; i nekako je pretpostavljao, zbog iznenadnosti njenog povratka, i dockanosti časa i, iznad svega, zbog mahnitosti i strave koji su vladali njenim ponašanjem, kako je ona zasigurno utekla s nekog mesta u koje su zatvarali ludake, i kako se očigledno plašila potere. Rešio da je potraži medicinski savet čim njegova nećakinja barem donekle umiri dušu i um rečima sveštenog lica čije je prisustvo tako usrdno tražila; i dok taj cilj ne bude postignut on je neće dalje zamarati nikakvim pitanjima, koja bi možda mogla da joj pogoršaju stanje terajući je iznova da proživi neka bolna i strašna sećanja.

Sveštenik je uskoro stigao – asketskog izgleda i poodmaklih godina – čovek kog je Gerard Dauv izuzetno poštovao, pošto je bio iskusni polemičar, iako su ga se možda više plašili kao suparnika nego što su ga voleli kao hrišćanina – neupitnih vrlina, istančanog uma i srca od kamena. Ušao je u prostoriju koja je bila spojena s odajama gde se Rosa odmarala, i istog je časa zatražila od njega da se moli za nju, kao za nekoga ko je zarobljen u kandžama Satane i čije je spasenje moglo doći samo sa nebesa.

Kako bi naši čitaoci jasno mogli razumeti sve okolnosti događaja koji ćemo pokušati da opišemo, kolikogod nesavršeno,

potrebno je da preciziramo gde su se nalazili svi oni koji su u tome učestvovali. Stari sveštenik i Šalken su bili u predsoblju koje smo već pominjali; Rosa je ležala u unutrašnjoj odaja, čija su vrata bila otvorena; a pored kreveta je, po njenoj upornoj želji, stajao njen staratelj; sveća je gorela u spavaćoj sobi, a još tri su bile upaljene u spoljašnjem delu apartmana.

Starac se nakašljao, kao da se sprema da počne, ali pre nego što je krenuo, iznenadni je nalet vazduha ugasio sveću koja je osvetljavala sobu u kojoj je ležala jadna devojka, na šta je ona uspaničeno povikala:

„Godfri, donesi još jednu sveću; u tami nisam bezbedna."

Gerard Dauv, zaboravivši na trenutak njene više puta ponovljene zapovesti, bez razmišljanja je izašao iz spavaće sobe i prešao u susednu prostoriju kako bi joj obezbedio to što je zatražila.

„O, moj Bože, ne napuštaj me, mili ujače!", vrisnula je nesretna devojka i istog časa skočila iz kreveta, bacivši se za njim ne bi li ga zgrabila i nekako zadržala.

Ali taj je vapaj stigao prekasno, jer on jedva da je i prešao prag, i jedva je njegova nećakinja imala vremena da to poviče, kada su se vrata koja su odvajala dve prostorije divljački zatvorila za njim, kao da ih je zalupio snažni udar vetra.

Šalken i on su zajedno pojurili ka vratima, ali njihovi očajnički napori nisu uspeli da ih pomere ni za milimetar.

Vrisak za vriskom odzvanjao je iz unutrašnje prostorije, svaki s prodornom silinom beznadežnog užasa. Šalken i Dauv su upotrebili sve svoje snage, napeli su do pucanja svaki mišić kako bi silom otvorili vrata; ali sve je bilo uzalud.

Iznutra se nije čulo nikakvo komešanje, nikakvi zvuci borbe, ali vrištanje kao da je postajalo sve glasnije, i tada su začuli kako se reze na kapcima prozora otvaraju, a zatim i sam prozor kako grebe po dasci kada se naglo raskrilio.

Jedan *poslednji* vrisak, tako prodoran i dug i mučan da je jedva podsećao na ljudski, razlegao se iz sobe, a onda ga je iznenada smenila mrtvačka tišina.

Začuli su neke lake korake kako prelaze po podu odaje, možda od kreveta do prozora, i skoro istoga su trenutka vrata konačno popustila i, pod nesmanjenom silom kojom su ih gurali njih dvojica su se strmoglavili unutra. Soba je bila prazna. Prozor je bio otvoren i Šalken je skočio na stolicu i zagledao se napolje, ka ulici i kanalu ispod njih. Nije video nikakve siluete, ali je ugledao, ili je pomislio da je ugledao, kako se na vodi u širokom kanalu smiruju ustalasani teški krugovi, kao da je trenutak ranije površinu vode uznemirilo uranjanje nečeg velikog i teškog.

Rosi nije pronađeno ni traga posle toga, a kada je u pitanju bio njen tajanstveni prosac ništa nije sa sigurnošću utvrđeno, nisu čak znali ni šta da pretpostave; nijedan putokaz pomoću kog bi umeli da se snađu u tom zamršenom lavirintu i stignu do nekog jasnog zaključka nije bio otkriven. Ipak, sve se to jeste dogodilo i, iako će naši razboriti čitaoci ostati uskraćeni za bilo kakve dokaze o tome, to je ipak ostavilo snažan i dugotrajan utisak na Šalkenovu psihu.

Mnogo godina nakon događaja što smo ih potanko opisali, Šalken, koji je tada živeo u udaljenijim krajevima, primio je vesti o smrti svog oca, kao i da je sahrana zakazana u jednoj crkvi u Roterdamu. Bilo je potrebno da pogrebna povorka, koja vrlo verovatno neće biti mnogobrojna, obavi jedno nimalo zanemarljivo putovanje. Šalken je s izvesnim teškoćama pristigao u Roterdam kasnije tog dana za koji je sahrana bila najavljena. Povorka još uvek nije stigla. Veče se spuštalo, a ona se i dalje nije pojavljivala.

Šalken se prošetao do crkve – i zatekao je otvorenu – pošto im je javljeno o skorom dolasku pogrebne povorke, i kripta u koju je telo trebalo da bude položeno bila je otvorena. Crkveni službenik, kojeg bismo mi verovatno nazvali crkvenjakom, primetio

je svečano obučenog gospodina koji je očigledno došao da prisustvuje pogrebu i ljubazno ga pozvao da s njim podeli udobnost rasplamsale vatre, koju je, kao što već beše običaj zimskim danima u takvim prilikama, upalio na ognjištu u prostoriji iz koje se jednim stepeništem silazilo u kriptu.

U toj su prostoriji Šalken i njegov domaćin zaseli, a crkvenjak je, nakon par bezuspešnih pokušaja da zapodene razgovor, na kraju bio primoran da utehu svojoj usamljenosti pronađe u vlastitoj luli i čuturici.

Uprkos tuzi i brigama, zamor od užurbanog putovanja koje je trajalo skoro četrdeset sati lagano je zavladao umom i telom Godfrija Šalkena i on je utonuo u dubok san, iz kog se prenuo kada ga je neko nežno prodrmao za rame. Isprva je pomislio kako ga to stari crkvenjak budi, ali *njega* više nije bilo u prostoriji.

Malo se razdrmao i čim je uspeo da jasnije vidi oko sebe primetio je žensku figuru, ogrnutu nekakvim lakim plaštom od muslina, čiji je jedan kraj služio kao veo što joj je prekrivao lice, a u ruci je nosila svetiljku. Hitro je odmicala od njega i kretala se ka stepeništu koje je vodilo u kriptu.

Ta je ženska figura donekle uplašila Šalkena, ali je on istovremeno imao neodoljivu želju da je prati tamo kuda ga je vodila. Pošao je za njom ka kripti, ali kada su stigli do vrha stepeništa on je zastao; ona je isto tako zastala i, lagano se okrenuvši, prikazala svoje lice, obasjano svetiljkom koju je nosila, lice njegove prve ljubavi, Rose Velderkaust. Nije bilo ničeg jezivog, čak ni žalosnog, u njenom izrazu lica. Naprotiv, njime se širio isti onaj nestašni osmeh koji je nekada davno očarao umetnika, u nekim njegovim srećnijim danima.

Osećaj strahopoštovanja i radoznalosti, suviše snažan da bi mu se suprotstavio, naterao ga je da krene za tom utvarom, ako je utvara to bila. Spustila se niz stepenice... on ju je pratio; a onda ga je, skrenuvši levo, kroz uzani prolaz povela, na njegovo beskrajno zaprepaštenje, u nešto što je delovalo kao staromodni

holandski apartman, poput svih onih koje su platna Gerarda Dauva ovekovečila.

Izobilje raskošnog stilskog nameštaja bilo je raspoređeno po prostoriji, a u jednom je uglu stajao starinski krevet sa četiri stuba, oko kog su bili navučeni teški crni zastori; figura se često osvrtala ka njemu, s istim onim nestašnim osmejkom; a onda se našla pored kreveta, razvukla zastore i, podigavši svetiljku ka njegovoj unutrašnjosti, pogledu užasnutog slikara izložila pomodrelu demonsku figuru majnhera Vanderhauzena koji je tamo uspravljen sedeo. Istog trena kad ga je ugledao Šalken se bez svesti stropoštao na pod, gde je ostao da leži sve dok ga, sledećeg jutra, nisu pronašli ljudi zaduženi da zatvore prolaz do kripte. Ležao je u povećoj ćeliji, čiji mir već dugo nije bio narušen, pokraj glomaznog kovčega koji je bio uzdignut na niske kamene stubove, što je bila predostrožnost protiv napada glodara.

Sve do dana svoje smrti Šalken je bio ubeđen u verodostojnost prizorâ kojima je posvedočio, i za sobom je ostavio neobične tragove tih utiska na njegovu maštu, na platnu koje je naslikao nedugo nakon događaja koji smo vam ispripovedali, i koje je veoma značajno jer ono ne samo da poseduje one osobenosti koje su učinile da Šalkenova dela budu toliko tražena, već i predstavlja portret, detaljan i verodostojan koliko portret naslikan iz sećanja može biti, njegove rane ljubavi, Rose Velderkaust, čija tajanstvena sudbina mora zauvek ostati predmet nagađanja.

Slika predstavlja jednu odaju, ozidanu na starinski način, onakvu kakve možemo naći u većini starih katedrala, koja je u polumraku, osvetljena tek jednom svetiljkom koja se nalazi u ruci ženske figure, upravo kao što smo to ranije pokušali da opišemo; u pozadini, s leve strane onoga ko proučava ovu sliku, nalazi se figura čoveka koji deluje kao da se tek prenuo iz sna, a iz njegovog stava, njegove ruke koja počiva na maču, zapaža se kako je ispunjen strahovitim nemirom: ta poslednja figura je osvetljena samo odsjajem vatre koja zamire.

Čitavo to delo predstavlja prelepi primer majstorskog i jedinstvenog rasporeda svetlosti i senki koji je Šalkenovo ime učinio besmrtnim među umetnicima iz njegove domovine. Ova pripovest je tradicionalna, i čitalac će bez muke primetiti, usled našeg marljivog izbegavanja da naglasimo mnoge tačke u narativu, da bi izvesno dodavanje boje uvećalo upečatljivost priče koju smo želeli da mu predočimo, ne kao izmišljotinu uma, već kao zanimljivo predanje koje je povezano sa jednim čuvenim umetnikom i njegovom biografijom kojoj pripada.

DUH MADAM KROUL

Madam Crowl's Ghost

Prvi put objavljena u časopisu *All the Year Round* (nova serija, 31. decembar 1870).

Dvadeset je godina prošlo otkako sam poslednji put videla vitku figuru gospođe Džolif. Sada je već pregurala sedamdesetu i jamačno više nije mogla imati mnogo stanica na putovanju koje će je dovesti do konačnog odmorišta. Kosa, čiji je razdeljak skrivala pod kapom, postala joj je bela poput snega, iznad pomalo prepredenog, a ipak prijaznog lica. Ali i dalje se držala uspravno, a korak joj je bio hitar i lak.

Pod stare se dane primila brige o odraslim invalidima, prepustivši mlađim rukama sve one male ljude koji nastanjuju kolevke i puze na sve četiri. Oni kojima je to milo lice ostalo u sećanju među prvim prizorima koje su ugledali dok su izlazili iz tmine nebivstvovanja, kojima je pružila prve lekcije podviga hodanja i oduševljeno odobravala prva gugutanja i mlečne zube, sada su „iždžikljali" u stasite momke i devojke. Neki su do sada već zaradili i poneku sedu koja se skrivala u smeđim uvojcima, u „kao sunce zlatnim" kosama, koje je nekad tako ponosito češljala i pokazivala zadivljenim majkama, majkama koje više ne hode livadama Golden Frajarsa i čija su imena sada uklesana u sive kamene ploče na crkvenom groblju.

I tako, vreme čini da neko sazri, a neko da se sasuši; i tužni i nežni smiraj dana je stigao; i sad je veče sa dobrostivom starom severnjačkom damom, onom što je odgojila lepu Loru Majldmej, koja upravo ulazi u sobu, zadovoljno se smeška i grli staricu oko vrata i ljubi je dva puta.

„Ah, pa ti baš imaš sreće!", rekla je gospođa Džener, „stižeš u pravi čas da čuješ jednu priču."

„Zaista! To je predivno."

„Ne, ne, to priča nije! Već istina živa, sve sam rođenim očima vid'la. Al ovo čeljade ne b' valjalo da, u ovo doba, pre no počine, sluša pripovest o mađijanju i prikazama."

„Duhovi? Pa to je upravo ono što bih od svega najviše volela da čujem."

„U tom slučaju, draga", rekla je gospođa Džener, „ako se ne plašiš, sedi ovde, sa nama."

„Evo baš je krenula da mi pripoveda sve o svom prvom službovanju kad je brinula o jednoj starici na samrti", kaže gospođa Džener, „i o sablasti koju je tamo videla. Hajte, gospođo Džolif, sipajte prvo čaja, pa počnite."

Ta dobra žena ju je poslušala, i nakon što je pripravila sebi šolju tog društvenog nektara, srknula je, lagano se namrštila kako bi sabrala misli a onda je podigla pogled i čudesno ozbiljnog lica otpočela.

Dobra gospođa Džener, kao i lepa devojka, zagledale su se očiju ispunjenim napetim iščekivanjem u staričino lice, koja kao da je počinjala da se plaši tih sećanja koja su navirala.

Stara je soba bila prikladna pozornica za jednu takvu pripovest, sa hrastovom oplatom na zidovima, s kabastima nameštajem i teškim gredama koje su se ukrštale na tavanici, visokim krevetom sa četiri stuba i tamnim zastorima među kojima vam se od silnih senki moglo pričiniti bilo šta.

Gospođa Džolif je pročistila grlo, polako prevrnula očima i počela svoju pripovest ovim rečima:

DUH MADAM KROUL

„Sad već vremešna sam žena, a tad tek imadoh trinaest, na poslednjem rođendanu, te noći kad sam došla na imanje Eplvejl. Moja teta tamo beše nadstojnica, i nekakva kočija s jednim atom me čekaše dole, kod Leksoa, da odnese mene i moj kovčežić gore do Eplvejla.

„Malo me već 'vato stra' dok sam stigla do Leksoa, a kad sam vid'la kočije i konja, 'tela sam samo da nanovo budem s materom u Hejzeldenu. Plakala sam kad sam ušla u 'čeze' – tako smo ih zvali – i stari Džon Malberi koji ih je vozio, a koji je bio dobar čovek, pazario mi je pregršt jabuka kod *Zlatnog lava* da me malko oraspoloži; a ondak mi je i rekô da će biti pite s ribizlom, i čaja, i svinjetine, sve me to čeka, vruće, u tetinoj sobi u toj velikoj kući. Beše fina noć obasjana mesečinom, i ja sam jela jabuke, gvirkajuć' kroz pendžer čeza.

„Nije lepo i nije gospodski tako prestravljivati jedno ubogo, budalasto čeljade kakvo tada bejah. Katkad mišljah da je sve to tek kakav marifetluk. Behu tu nji' dvojica na kočiji sa mnom. A ondak, kad se zamračilo i kad je mesec već odskočio na nebu, krenuše da zapitkuju kud sam pošla. Pa, kazala sam im kako idem da dvorim madam Arabelu Kroul, iz Eplvejla, kraj Leksoa.

„'Ho-ho', kaza jedan od njih, 'ne'š ti dugo bit' tamo!'

„A ja sam ga tako pogledala, skoro kô da sam kazala 'A što ne?', jer sve sam im kazala kad sam rekla di idem, sva važna – kô da sam kazala nešto vraški pametno.

„'Zato što', kaza on, 'i nipošto nemoj to kazat' nikom, samo je gledaj i vidi sama – nju je sâm đavo zaposeo, i više je utvara neg što nije. Imaš Sveto pismo uza se?'

„'Da, gospon', kazah mu. Jer matera mi je turila malu Bibliju u kovčežić, i ja sam znala da je tamo, a zarad istoga je, mada su mi sad slovca nerazberiva za ove matore oči, i dan-danas čuvam u ladli.

„I dok sam digla pogled da mu kažem 'Da, gospon', mišljah da sam ga vid'la kako namigiva svom pajtašu, al ne mogah baš bit' sigurna.

„'Pa, dobro', kaza on, 'postaraj se da je noćom turiš pod jastuk, pa će da te sakloni od kandži stare cure.'

„A ja sam se tako prestravila kad je to kazô, ne b' mi verovali! I 'tela sam ga pitat još štošta, al' sam se zasramila, a ondak su

on i njegov pajtaš stali divaniti o svojim stvarima, a i ja sam pogruženo sišla, ko što kazah, u Leksou. Srdašce mi se u pete sjurilo dok smo se vozali kroz mrkle drvorede. Drveće beše debelo i visoko, staro kô i kuća što beše stara, i neka od nji' bi jedva četir' čoveka obuvatila skroz okolo, čak i kad bi pružili ruke i tek vršcima se prstiju dodirivali.

„Isturila sam glavu kroza pendžer, da vidim prvi put tu vel'kolepnu kuću kad smo odjedared stali baš ispred nje.

„Bejaše to basnoslovna, crno-bela kuća, s ogromnim gredama unakrst i sve do gore, i zabatima što su štrčali ka mesecu, beli-belcati kô čaršavi, u senci drveća, dva il' tri behu ispred, mogô si im list po list izbrojati, i sva ta stakla oblikom kô dijamanti svetlucala su na ogromnom pendžeru iz predvorja, s ogromnim starinskim drvenim kapcima na zidu spolja, zašipljenim preko ostalih pendžera spreda, jer u kući bejaše tek tri il' četir' služinčadi, i stara gospoja, i sobe mahom behu prazne i zamandaljene.

„Srdašce mi je u grlu tuklo kad sam vid'la da smo stigli, i ta vel'kolepna kuća stajala je pred mene, a ja tako blizu došla do tete što je nisam vid'la dosad, i do madam Kroul koju imam da dvorim, i već bejah prepanuta kô nikad.

„Moja teta me je celivala u predvorju i ondak me uvela u svoju sobu. Beše sva visoka i džikljava, s belim licem i crnim očima, s dugim koščatim rukama i crnim rukavicama. Prošla joj je pedeseta, i malo je divanila, al' to što b' kazala beše amin. Ne b' se mogla požaliti na nj, al da bejaše teška žena jeste, i mišljah da bi mi bila naklonjenija da joj bejah od sestre, a ne od brata. Al' ni to sad baš nije važno.

„Vlastelin – kom ime bejaše gospon Ševeniks Kroul, unuk madam Kroul – svraćao je tamo, da vidi je l' se o staroj gospoji brine kako valja, jedared il' dvared godišnje. Ja sam ga vid'la tek dvared za sve što sam bila na imanju Eplvejl.

„Ne mogu kazat' niš' drugo do da, usprkos svemu, beše valjano zbrinuta; al' to beše zato što moja teta i Meg Vajvern, što joj bejaše služavka, behu svojski prilježne, i činiše sve što im beše nužda i obveza.

„Gospoja Vajvern – teta ju je zvala Meg Vajvern, al' je za mene vazda bila gospoja Vajvern – bila je debela, krepka cura od pedeset leta, visoka i široka, vazda nasmejana i odmerenog koraka. Imala je finu platu, al' je bila malko škrta, i držala je sve svoje fine 'aljine pod ključom, a nosila je ponajčešće pamučnu 'aljinu boje čokolade, na pruge, s crvenim i žutim i zelenim grančicama i zrncima, i ta joj je, bogme, baš lepo trajala.

„Nikad mi ič nije dala, ni cvonjka ni naprstka, sve dok sam bila tamo; al' bila je vesela, i vazda se smejala, i divanila bi bez prestanka uz čaj; i kad bi me vid'la tako čednu i pogruženu vazda bi me oraspoložila smehom i pričom; a mišljah i da mi je bila draža nego teta – čeljad je lako pridobit' s malko šale il' ponekom pričom – mada je teta bila dobra prema meni, al' je bila teška oko nekih stvari, i vazda tako malorečiva.

„Teta me je odvela u svoju spavaću odaju, da malko počinem dok ona pripravi čaja u svojoj sobi. Al' prvo me je potapšala po ramenu, i kazala kako sam baš narasla cura za svoje godine, da sam baš valjano iždžikljala, a ondak me je priupitala znadem li kućanske poslove i da krpim, a ondak mi se zagledala u lice i kazala kako ličim na mog oca, njinog brata, koji je bio pokojni, i kako se nada da sam bolja hrišćanka, i da ne b' činila sve te stvari.

„Bejahu to mrke reči za prvi put što sam joj ušla u odaje, mišljah.

„Kad sam o'šla u drugu sobu, služavkinu sobu – svojski komotnu, svu u 'rastovini – a i fina vatra je tinjala, od ugljena, treseta i drva, sve đumle, a čaj je bio na astalu, i vrući' kolača, i dimljena mesa, a tu je bila i gospoja Vajvern, čila i debela, i nije zaklapala, divaneć' više u sahat no što je teta u leto dana.

„Još sam pijuckala čaj kad je teta o'šla gore da obiđe madam Kroul.

„'O'šla je na sprat da vidi je l' budna stara Džudit Skvejls', kaza gospoja Vajvern. 'Džudit bdije kraj madam Kroul kad ja i gospoja Šaters – to bejaše tetino ime – nismo tu. Ona ti je jedna nezgodna stara dama. Valja s njom samo oštro, il' će upast' u vatru il' kroz pendžer se strmeknuti. U'vate je živci, malo-malo, kol'ko god matora bila.

„'A kol'ko je stara, gospoja?', upitah.

„'Devedes' i tri joj bejaše na rođendan, a i to je bilo pre osam meseci', kaza ona; a ondak se nasmejala. 'I nemoj da pitaš mnogo o njojzi svoju tetku, pamti to; samo je pri'vati takvu kakva je, i to je sve.'

„'A šta će bit' moj pos'o s njom, molim, gospoja?', kazah.

„'Što se stare gospe tiče? Pa', kaza ona, 'tvoja tetka, gospoja Šaters, sve će ti to lepo ispripovedati; al' kazala bih da ćeš morati da sediš u sobi sa radom, i paziš da ne pravi neku štetu, daš joj da se zabavlja sa svojim stvarima koje su na astalu, da joj daš da pije i jede ako iska, čuvaš je da ne pravi štetu i zazvoniš zvonce, jako, ako krene u kakav belaj.'

„'Je l' ona gluva, gospoja?'

„'Ne, a nije ni slepa', kaza, 'oštra je kô britva, al je obaška zanemoćala, a ni pamćenje je ne služi najbolje; i Crvenkapa il' Ivica i Marica će je razonoditi kol'ko i čitava dvorska svita, il' sve novosti sveta.'

„'A zašto je o'šla devojčica, gospoja, što je o'šla prošloga petka? Teta je pisala mojoj materi da treba da ide.'

„'Dabogme, o'šla je.'

„'A zašto?', priupitah još jedared.

„'Nije valjala gospoji Šaters, kanda', kaza. 'Ne znam. Ne valja ti divanit' mnogo, tvoja tetka ne podnosi brbljavu čeljad'.

„'A moliću, gospoja, je li stara gospa pri dobrome zdravlju?', kazah.

„'Ne smeta za to pitati', kaza ona. 'Mal' je trpila, sirotica, prošli' dana, al' joj je ove nedelje bolje, i usudila b' se kazat kako će ta izgurat' i do stote. Ššš! Evo ti tetka dolazi niz hodnik.'

„Ušla je teta i stala divanit' s gospojom Vajvern, a ja sam, krenuv' se osećat komotnije i većma kô kod kuće, išla po sobi zagledajući ovo i ono. Beše finih porculanski' drangulija na kredencu, i slika po zidovima; i behu u 'rastovoj oplati o'škrinuta nekakva vrata, i ja videh nekakav čudan kožuh, s remenjem i uzlama, i rukavima dugačkim ko krevet što s' visili iznutra.

„'Šta s' to nakanila, dete?', podviknu teta, jetko, okrenuv' se kad mišljah da me ič ne pazi. 'Šta ti to u ruci?'

„'Ovo, gospoja?', kazah, okrenuv' se s kožuhom. 'Ne znadem ja šta je ovo, gospoja.'

„I bledunjava kakva bejaše, jurnu joj rumen u lice i očima joj sevnu srdžba, a beše tek par koračaja od mene i mišljah da će mi klepit' šljagu. Al' me je ipak protresla za ramena i iščupala mi tu prokletinju iz ruku, i kazala: 'Dok si pod ovim krovom, ne smeš prtljat' ništim što tvoje nije', a ondak ju je ovesila na kuku di je i bila, i tresnuv' vratima brže-bolje zaključala.

„Gospoja Vajvern je dizala rukama i sve se vreme smejala, al' tiho, u svom stolcu, vrpoljila se s guštom, kô i vazda kad je šeretala.

„Oči su mi bile pune suza, a ona je namigla teti i kazala joj, brišuć' svoje oči mokre od smeja: 'Čuj, nije čeljade zlo mislilo – priđi meni, dete. To ti je tek par štaka za uboge i kljaste, niš' više, i ako ne budeš vazda pitala, nećemo ti ni mi lagat'; priđi meni i sedi tu, popij krčag piva pre no pođeš u postelju.'

„Moja soba je, pamtim, bila gore, kraj staričine, i postelja gospoje Vajvern beše kraj njine u njinoj sobi, a ja sam vazda bila spremna da me zovnu, ako bude nužde.

„Starica je bila u jednom od svojih napadaja srdžbe vascelu noć i komad jučeras. Imala je take napadaje živčanosti s vremena na vreme. Ponekad nam nije davala da je odenemo, drugi put

nam nije dala da je razodenemo. Kažu da je u svoje vreme bila prava krasotica. Al' nije u Eplvejlu ostô niko koj' bi je se sećao u naponu snage. I straotno je volela 'aljine, i imala je guste svile, jakoga satena i mekoga baršuna, i čipke i svega takvog, moglo bi se sedam dućana opremit'. Sve te 'aljine behu starinske i osobite, al' vredehu tovar blaga.

„I tako sam o'šla u postelju. Ležala sam bude neki čas; jer sve mi stvari behu nove, a i čaj mi je malko otišo na živce, jer ne bejah navikla na nj, sem katkad za praznik il' tako šta. I čula sam gospoju Vajvern kako divani, osluškivala sam sa šakom na uhu, al' ne bejah kadra čut' gospoju Kroul, a i mišljah da ni reč nije prozborila.

„Svi su mnogo pazili na nju i brinuli. Svi su u Eplvejlu znali da će ostat' bez službe ako umre; a zasad im je sve bilo lako i valjano plaćeno.

„Lekar je dvared nedeljno dolazio u vizitu da je vidi, i mo'š se kladit' da su svi činili što im je on kazô. A jedno isto bi nam svak put kazivô – da je nipošto ne jedimo nit srdimo, no da joj činimo i ugađamo vazda.

„I tako je ležala odevena vascele noći, i sutradan, ni reč nije prozborila, a ja sam šila celi dan, u svojoj sobi, sem kad sam o'šla dole večerat.

„A 'tela sam da vidim staru gospu, bar da joj čujem glas. Al' što s' toga tiče, mogla je bit' i u Londonu sve to vreme.

„Kad sam jela teta me je poslala da se šetnem na sat. Beše mi drago kad sam se vrnula, jer drva su bila straotna, i sve je bilo mrko i pustopoljno, a dan je bio natmuren, i ja sam malko otplakala, misleć' na svoju kuću, dok sam tako šetkala sama. To veče, kad su voštanice zapaljene a ja sam sedila u svojoj sobi i vrata su bila otvorena ka odajama madam Kroul, gde je bila i moja teta. I tada sam, u tom trenu, prvi put čula ono što mišljah da je glas te starice.

„Beše to čudan zvuk, ne b' mogla reć kakav, kô nekakva ptica, ili zverčica, beše nekako blejast, i vrlo sitan.

„Naćulih uši da čujem što se moglo čuti. Al' ne bejah kadra razabrat' ni reč što je kazivala. A ondak joj je teta odvratila:

„'Ne mož' nečastivi nikog da povredi, gospoja, ak' mu Gospodin ne dozvoli.'

„A ondak je isti onaj čudni glas iz postelje kazao još štogod što nisam mogla u'vatiti ni za glavu ni za rep.

„A moja teta je još jedared odvratila: 'Nek se keze, gospoja, i nek kazuju što im je volja; ako je Gospodin uza nas, ko može biti sproću nas?'

„I dalje sam osluškivala s uhom na vratima, mal' ne dišuć', al' ni reč ni zvuk ne čuše se više iz odaja. Za nekih dvaes' minuta, dok sam sedila za astalom listajuć' slikovnicu *Basni Ezopovih*, videh krajičkom oka da se nešto miče kraj vrata, i digavši pogled vid'la sam tetino lice kako gleda kroz vrata s dignutom rukom.

„'Šš!', kazala je, tiho, i prišla mi na prsti', i kazala šaptom: 'Hvaljen Gospod, napokon je zaspala, i nemoj da si bučala dok se ne vrnem, idem dole da spravim čaja, pa se vrnem o'ma s gospoju Vajvern, i ona će spavat' u odaji, a ti mo'š strčat' kad s' mi popnemo, i Džudit će ti dati da večeraš u mojoj sobi.'

„I s tim ode.

„Nastavila sam da gledam u slikovnicu, kô i pre, osluškujuć' svako malo, al nije bilo ni zvuka, ni daha da sam čula; i počela sam šapćat slikama i divanit' sebi kako bi se okuražila, jer sve me više vato stra' u toj vel'koj odaji.

„Ondak sam konačno ustala, i stala šetkat, zagledajuć' ovo i pipkajuć' ono, tek da um zabavim, s'vatate. I na kraju mi ič nije ostalo do da gvirnem u spavaću odaju madam Kroul.

„A velebna to odaja beše, s prostranom posteljom na četir' stupa, svilenim zastorima na cvetove, od stropa pa sve do patosa, navučene gusto skroz ukrug. Beše tu i ogledalo, najveće što ikad videh, i sva odaja kô da je plamtela. Prebrojah dva'es i dve

voštanice, svaka zapaljena. Jer tako je ona izvoljevala i niko s' ne bi kuražio da joj kaže ne.

„Osluškivala sam na vrati', sva sam zijala i čudom se čudila. Kad sam čula da nema ni daška, i vid'la da se zastor ič ne mrda, osmelih se i na prsti' uđoh u odaju, i još jedared zagledah unaokolo. Ondak sam se glednula u vel'kom ogledalu, i ondak mi je konačno na pamet palo: 'A što ne b' gvirnula i na samu staru gospoju u postelji?'

„Mislili bi da sam munuta kad bi znali upola kol'ko sam vapila da vidim madam Kroul, i mišljah u sebi ak' ne gvirnem o'ma moglo b' proći kô zna kol'ko dana da se nanovo ne javi tako valjana prilika.

„I tak', lepe moje, prišla sam postelji s boka, zastori su bili navučeni, a srdašce mi malne stade. Al' stisla sam zube, i turila prst međ debele zastore, a ondak i čitavu šaku. Počekala sam tren, al' sve beše tiho kô smrt. I tak' sam lagano, lagano razmakla zastore, i tu je zaista bila, vid'la sam je preda mnom, pruženu kô gospoja sa slike na nadgrobnom kamenu u crkvi u Leksou, dična gospa Kroul iz kuće Eplvejl. Tu, preda mnom, počivala je sva odenuta. Tak' se šta nije viđalo u to doba. Svila i kadifa, purpurna i zelena, zlatne i šarene čipke, svega mu, beše to prizor! Vel'ka napudrana perika, upola visoka kô i ona sama, navr' joj glave, i joj! – beše l' igde tak' zbrčkanog lica? – i njojzin nabrani vrat sav napudran belo, a obrazi narumenjeni, i obrve od mišje dlake, koje joj je gospoja Vajvern lepila, i počivala je tako, gorda i uštapljena, u vezenim svilenim čarapama i štiklama koje su sjaktale kô poliran escajg. Gle! Al' nos joj beše tanak i kriv, i oči joj behu na belo dopola otvorene. Nekad je stajala, odevena ko što jeste, kliberećʼ se slinava pred ogledalom, s lepezom u ruci, i buketom zadenutim u steznik. Njezine smežurane ruke visile su joj niz bokove, a imala je nokte tako duge, i isečene u špic, što nikad u životu nisam vid'la. Mož' bit' čak i da beše moda međ' vlastelom da tak' seče nokte.

„No, mislim da b' se i sami prepanuli da ste to vid'li. I ne bejah kadra pustit' zastor iz ruke, nit' se ič mrdnut, nit' saklonit pogled s nje; a srdašce mi skoro tuklo nije. I u trenu ona otvori oči i pridiže se odjedared u postelji, i obrnu se i siđe, kliknuv' štiklama po patosu, obrnu se k meni, bulječ' mi u lice ogromnim staklastim očima, opako se iskezivši zbrčkanim usnama i dugačkim lažnim zubima.

„No, leš je prirodna stvar, al' ovo beše najstraotniji prizor što ikad ugledah. Njezini prsti ravno behu upereni k meni, a leđa joj kriva od matoroće, malne obla. I kaza:

„'Ti, rđo mala! Što kaza da sam ja ubila čeljade? Škakljaću te grdno, dok ne krepaš!'

„I da bar na tren mućnuh glavom, utekla bi kô oparena. Al' ne mogah svućʼ očiju s nje, i krenuh unatraške čim se prenuh; a ona pođe klatećʼ se za mnom, kô kakva stvar ovešena na kanapima, njezini su prsti jurcali ka mome grlu, i čitavo je vreme jezikom činila nekakav zvuk, nešt' kô *zzziz-zzziz-zzziz*.

„Išla sam natraške, korak po korak, što sam brže mogla, a njezini mi prsti behu skoro tik do grla i mišljah kako ću posve podilkaniti ak' me pipne.

„Begala sam unatraške, skroz, sve do ćoška, a ondak se digoh u dreku, kô da mi dušicu iz grudi čupaju, i utom moja teta ulete s drekom na vrata, i matora se gospa okrete k njojzi, a ja se obrnuh oko sebe, projurih kroz svoju sobu, i naglavce niz stepenice, kol'ko god me hitro noge nosiše.

„Dušu sam isplakala, reći ću vam, kad sam sišla u nadstojničku sobu. Gospoja Vajvern se sva cerekala kad sam joj kazala šta je bilo. Al' brzo je prestala kad je čula šta je stara gospoja kazala.

„'Ponov'to još jedareď, kaza ona.

„Pa sam joj kazala.

„'Ti, rđo mala! Što kaza da sam ja ubila čeljade? Škakljaću te grdno, dok ne krepaš!'

„'A da l' si kaz'la da je ubila čeljade?', upita me.

„'Jok ja, gospoja', kazah.

„Džudit je vazda bila sa mnom gore, od tog dana nadalje, kad starije žene nisu bile tu. Rađe bih se strmeknula kroz pendžer neg' ostala sama u istoj odaji s njom.

„Prošlo je neki' nedelju dana, kol'ko me sećanje služi, kad mi je gospoja Vajvern, kad jedared ostadosmo nas dve same, ispripovedala nešto o madam Kroul što pre toga znala nisam.

„Bejaše ona mlada i velika krasotica, pre punih sedamdeset leta, kad je pošla za gospon Kroula, vlastelina od Eplvejla. Al' on beše udovac i imaše sina, koji beše oko devet leta.

„Al' nakon jednoga jutra tom čeljadetu ne bejaše ni traga ni glasa, nikad više. Niko nije znao kazat' di je otišô. Davaše mu tad previše slobode, i on bi jutrom, jedared, odluto do čuvareve kolebe, i s njim bi zajutrovao, pa ondak do zečarnika, i ne b' se vrno doma, ponekad sve do mraka; a drug' puta bi o'šo dole do jezera, di se kupô, i po vasceli dan bi pecao, il' bi veslao čamcom. No, niko ne beše kadar kazat šta s njim beše; tek su mu šeširić našli kraj jezera, pod matorim glogom što tamo i dan-danas raste, i svi mišljahu da se utopio. I vlastelinov je sin, iz tog drugog braka, s ovom gospom Kroul što življaše grozno dugo, nasledio svu zemlju i imanje. To beše njegov sin, unuk stare gospe, vlastelin Ševeniks Kroul, što je posedovô imanje u doba kad ja stigoh u Eplvejl.

„O tom se pripovedalo daleko pre vremena moje tete; i šapćalo se krišom da je maćeha znala štošta više no što je 'tela da pokaže. I smutila je svog muža, staroga vlastelina, svojom krasnorečivošću i slatkim lagarijama. A kako maloga niko više nikad vidô nije, vremenom je sve to iščilelo iz sećanja ljudi.

„A sa'ću vam ispripovedat' ono što sam rođenim očima vid'la.

„Ne bejah tamo ni šes' meseci, i krene zima i studen, kad je stara gospa zapatila svoju zadnju nemoć.

„Doktor se prepô da je staru u'vatilo bezumništvo, kô što ju je vatalo petnajs leta pre, pa su je mnogi put zauzlali u ludačku 'aljinu, što beše isti oni kožuh što ga videh u plakaru, u odaja' moje tete.

„No, eto nije. Žalovala je i kopnila, besnila i vrpoljila se i vrpoljila, tiho i bezvučno, sve do dan-dva pre no se upokojila, a ondak je stala buncat', a katkad je i vriskala u postelji, rekô b' čovek da joj je razbojnik turio britvu pod grlo, a katkad bi se iskobeljala iz postelje, al' bejaše tol'ko iznemogla da nije bila kadra osovit se na noge, pa bi se stropoštala na patos, a uvelim rukama bi prekrila lice, cvileć' za milost.

„No, mož'te i sami znati da ne ulazih u njezine odaje, i drhturila sam u postelji prepanuta, a ona se grčila i cvilila na patosu, buncajuć' reči od koji' bi vam sva koža pomodrila.

„Moja teta, i gospoja Vajvern, i Džudit Skvejls, i još neka žena iz Leksoa, sve su joj vazda bile uz postelju. Ondak su je konačno uvatili napadaji, pa su je svu iznurili.

„I popa je dolazio, i molio se za nj', al' njoj više molitva nije pomagala. Kazala bi' da je to bilo kako valja, al' niko ne mišljaše da to ič dobra njojzi donosi, a ondak se konačno upokojila, i svemu beše kraj, i staru gospu Kroul umotaše i usandučiše, a ondak i poslaše po vlastelina Ševeniksa. Al' on beše putem u Francusku, i moralo ga se grdno čekat', te se i popa i doktor složiše da je ne drže duže van njezinog mesta, i niko nije mario sem nji' dvojice, i moje tete i nas ostalih, sa imanja Eplvejl, da ide na sa'ranu. I tak' je stara gospa od Eplvejla spuštena u grobnicu pod crkvom u Leksou; a mi ostasmo da izbivamo na vel'kom imanju dok ne dođe čas da se vlastelin vrne i kaže šta mu je volja činit' s nama, i da nas isplati za službu kol'ko misli da valja.

„Turili su me u drugu sobu, dvoja vrata dalje od onih što behu odaje gospe Kroul, po njenoj smrti, a ovo se zbilo jednu noć pre no je vlastelin Ševeniks stigô u Eplvejl.

„Soba u kojoj tad bejah bila je vel'ka kockasta prostorija, prekrivena 'rastovom oplatom, al' bez ičeg sem moje postelje, koja ne imaše ni zastore, i astala sa stolicom, što beše tak' sitno u toj velebnoj odaji. I ono vel'ko ogledalo, u koje je stara gospa gvirkala da b' se divila sebi od glave do pete, sad kad više ne beše toga, sklonjeno je, i stajaše pred zidom u mojoj sobi, jer beše mnogo seljakanja stvari u njezinoj sobi, kô što bi i kazali, kad kucnu čas da se stara gospa usanduči.

„Stigoše vesti tog dana da će vlastelin pristić' jutrom ka Eplvejlu, i ne beše mi žao, jer mišljah da ću jamačno otposlata biti nazad materi, svom domu. I beše mi milo baš oko srca, i sve mišljah o domu, i o Dženet, mojoj sestri, i o mačićima, i o prasetu, i o džukcu Žući, i o svima ostalima, i sva sam se uzvrpoljila, i ne bejah kadra usnuti, i sat je otkucao pola noći, a ja ležah budna, u sobi mrkloj kô rog. Leđa su mi bila ka vratima, a oči uprte ka zidu s druge strane.

„No, moglo je bit' frtalj po ponoći, kad videh neka svetla na zidu preda mnom, kô da je nešto planulo iza, i senke postelje, i stolice, i moje 'aljine, što beše visila na zidu, plesale su na svu stranu, gore-dole po gredama na tavanici i na 'rastovoj oplati; i ja brže-bolje okrenu' glavu preko ramena, misleć' kak' se nešto jamačno upalilo.

„A šta videh, o bogo! već lik stare gospe, svu nakinđurenu u svili i kadifi na njezinom umrlom telu, kezila se k meni, s očima vel'kim kô tanjiri, i licem kô sam nečastivi. I baš iz nje je izbivalo nekakvo crveno bleštavilo, nisko, kô da joj je 'aljina gorila oko nogu. Suknula je ravno ka meni, s njezinim matorim uvelim rukama ukandženim kô da će oči da mi iskopa. Nisam bila kadra ni mrdnuti, al' projuri ona pokraj mene, uz kovit friškoga vazduha, i videh je, kraj zida, u niši, kako ju je moja teta zvala, što beše jedno udubljenje di je vel'ka postelja stajala u stara vremena, s vratima razjapljenim, a njezine su ruke pipkale unutri po nečemu što tamo beše. Nikada ne videh ta vrata pre.

Ondak se obrnu k meni, kô neka stvar na osovini, užarena, i odjedared u sobi nanovo beše mrkli mrak, a ja stajah s drugu stranu postelje; nemam pojma kako sam se tamo našla, i ondak sam konačno odnemela i zavrištala punim grudima, trčeć' niz hodnik, a ondak umal' nisam izvalila vrata gospoje Vajvern iz ragastova, koju prestravih da umal' nije svisla.

„Mož'te i sami znati da nisam te noći ni okom trenula, a s prvim svetlom sam se sjurila do tete, kol'ko me moje dve noge nosiše.

„No, teta se nije mrštila, nit me je grdila, kô što mišljah da 'oće, no me je uvatila za ruku, i neprestance zurila u moje lice. Ondak mi kaza da se ne strašim, i kaza i ovo:

„'Je li ta prikaza imala ključ u ruci?'

„'Jest', kazah ja, setiv' se, 'vel'ki ključ s čudnom medovom drškom.'

„'Čekni deder', kaza ona, pustiv' mi ruku, i otvori vratanca stelaže. 'Je l' ovakav beše?', kaza, uze jedan ključ u prste i pokaza mi, a pogled joj beše mrk kô nebo pred oluju.

„'To je taj', kazah brzo.

„'Jesi l' sigurna?', upita me, vrteć' taj ključ.

„'Skroz', kazah, i mišljah tad da ću se oduzet' kad sam ga vid'la.

„'Dobro, to je to, dete moje', kaza ona, tiho i zamišljeno, i zamandali ga još jedared.

„'Vlastelin će doć' danaske, pre podneva, i valja ti sve to mu potanko ispripovedati', kaza, zamišljeno, 'a kanda ću i ja uskoro poć' odavde, tako da bi sad najvaljanije bilo da ti pođeš kući ovog popodneva, a ja ću ti naći novu službu čim uzmognem.'

„I te su me reči, mož'te i sami misliť, valjano razgalile.

„Teta mi je spakovala stvari, i tri funte koje mi sledovaše, da ponesem kući, a sâm vlastelin Kroul je stigô dole u Eplvejl tog dana, stasit čovek, nekih tri'es leta star. Beše to drugi put da ga videh. Al' prvi put da mi se izravno obratio.

„Moja teta je s njim divanila u nadstojničkim odajama, i ja ne b' znala šta su kazali. Malko sam se prepanula vlastelina, jer beše on velik gospodin dole u Leksou, i ne b' se usudila ni da mu pridem dok ne pošalje po mene. I kaza mi on, osmehujuć' se:

„'Deder kaži, šta si ti to vid'la, čeljade? Mož' bit' da si tek snevala, jer znadeš, nema take stvari na vascelom svetu kô što su dusi il' prikaze. Al' šta god da to beše, malena moja devojko, sedi dole i lepo mi ispripovedaj, sve redom kako je bilo.'

„No, čim stigoh do konca priče, on malko porazmisli, i kaza mojoj teti:

„'Ja valjano brinem o imanju. U doba staroga gospon Olivera šantavi Vindel mi kaza da behu vrata tamo, u toj niši, s leve strane, baš tu di je mala snila da je vid'la moju baku da ih otvara. Beše mu jače od osamdes' leta kad mi je to kazao, a ja bejah tek čeljade. Prođe mož' bit' i dvaes' leta otad. Srebrninu i dragulje držaše tamo, davno nekad, pre no su gvozdenu stelažu pretvorili u ormar za tapiserije, i kaza mi još da je ključ imô medovu dršku, a taj ste, kažeš, našli na dnu fioke u kojoj je držala stare lepeze. Sad, ne bi l' bilo čudno kad bi tamo našli kakav zatureni escajg il' dijamante? Deder ti, mala, pođi gore s nama, i upri prstom di je to bilo.'

„Ne beše mi to baš po volji i srdašce mi se u pete sjurilo, i stisla sam teti ruku jako kad sam zakoračila u tu vel'ku odaju, i pokazah im oboma kako je došla i kud je prošla, i mesto di je stala, i di behu vrata koja je kao otvarala.

„Beše tu prislonjena neka matora, prazna stelaža, i gurnuv' je ustranu zaista videsmo tragove vrata duž oplate, i bravu zapušenu nekakvim drvetom, i beše ravno kô i sva oplata, a spojke vrata sve zagitovane gitom 'rastove boje, i sem šarki koje se malko nazreše kad pomerismo stelažu niko ne b' bio kadar kazat' da tu ikakih vrata ima.

„'Ha!', kaza on, čudnovato se smeškajuć', 'kanda će to bit' to.'

„Trebalo je malo vremena da malenim dletom i čekićem izbiju to drvo iz brave. Ključ je legô, kô što i mišljaše, i uz snažan okret i dugačku škripu reza je klik'la i vrata se otvoriše.

„Još jedna vrata behu unutri, čudnija no prva, al' ne beše lokota i lako se otvoriše. Iza nji' beše uzak patos i zidovi i svod od ciglje; ne bejasmo kadri videt' šta ima, jer beše mrko kô u rogu.

„Moja teta je pripalila voštanicu, a vlastelin ju je podigô i ušô.

„Teta je stajala na prsti', ne b' li mu preko ramena šta vid'la, al' ja ič nisam.

„'Ha! Ha!', kaza gospon, zakoračiv' unatraške. 'Šta je ovo? Deder mi doturi žarač!', kaza on teti. I kad ona pođe ka ognjištu ja gvirnuh malko pokraj mu ruke, i videh u najdaljem ćošku sklupčano nekakvo majmunče il' štogod odrano, a mož' bit' i najusahliju, spečenu babu koju je svet ikad vidô.

„'Bogo moj!', kaza teta, jer kad mu dadne žarač u ruku, gvirnula mu je malko preko ramena i vid'la sirotu stvar. 'Paz'e gospon, šta rad'te. Izađ'te otal i zamandal'te ta vrata!'

„Al' mesto toga on je lagano ušô, s žaračom uperenim kô sabljom, i bocnu ga malko i sve se to skrši i sruši, i glava i sve, u 'rpu kostiju i praha, tek malko više no u šeširić može stat'.

„Behu to kosti nekakvog čeljadeta, a ostalo se u prah rasu kad ga pipnu. Zanemeše svi na čas il' dva, al' on obrnu lobanju što leža' na patosu.

„Bejah mala, al' možem vam kazat da sam znala šta svima na umu beše.

„'Krepala mačka!', kaza on izlazeć', dunu u voštanicu i zamandali vrata. 'Vrnućemo se, ti i ja, gospojo Šaters, i lepo pregledat' sve stelaže. Imam drugo da divanim s tobom prvo, a ova mala, kazaste, valja poći kući. Dobila je svoje za službu, a ja ću je, bogami, još i malko darivati', kaza on i potapša me rukom po ramenu.

„I zaista, dadne mi on zlatnu funtu i ja pođoh za Leksou neki čas docnije, i stigoh kući kočijom, i sva sretna bejah što sam

ponovo kući, i ne videh gospu Kroul od Eplvejla, Bogu nek je fala, nit na javi nit u snu, nikad više. No, kad stasah u ženu, moja teta beše jedan dan i jednu noć sa mnom u Litlemu, i kaza mi kako nije sumnje bilo da to beše siroti mali dečak što je nestô davno pre, i kog je okrutna gospa zamandalila da umre u pomračini, tam' di njegove vriske, i njegove molitve i njegovu lupu niko ne mogaše čuti, a šeširić mu ostaviše onkraj vode, ko god to beše učinio, da svi misle kako se udavio. Odelo mu se raspršilo u prah, u tamnici u kojoj su nađene kosti. Al' osta pregršt kô gar crnih dugmića, i britva s zelenom držaljom, i još par penija što ih sirotan imaše u džepu, kazala bi', kad ga namamiše tam' unutri, i kad je zadnji puta vidô sunca. A među vlastelinovim papirima, beše i list što ga pečataše kad se čeljade izgubilo, a stari vlastelin mišljaše da je mož' bit' pobegô, il' su ga ukrali Cigani, i tu je pisalo da je imô britvu sa zelenim držaljem pri sebi, i da mu dugmad bejahu kô gar crna. I to vam je sve što sam imala kazat' o staroj gospi Kroul, sa imanja Eplvejl."

NAGODBA SER DOMINIKA

Sir Dominick's Bargain

Prvi put objavljena u časopisu *All the Year Round* (6. jul 1872).

U ranu jesen 1838. godine pošao sam poslom na jug Irske. Vreme je bilo divno, ljudi i pejzaži za mene novi, i poslavši, poštanskom kočijom, prtljag i slugu, unajmio sam jednu podesnu ragu iz konjušnice, pa u sedlu, pun radoznalosti istraživača, natenane krenuo na put od dvadeset i pet milja, preko skrajnutih staza i raskršća, ka svom odredištu. Brdima i dolinama, pokraj mrtvaja i urušenih zamkova, i mnogih vijugavih potoka, vodio me živopisni put.

Bejah pošao kasno, i posle malo više od pola puta, pomislih da bi trebalo napraviti kratku stanku na prvom zgodnom mestu, konja nahraniti i pustiti da se odmori, a takođe dobaviti štogod zarad ugodnosti njegovog jahača.

Bilo je oko četiri sata kada me put, lagano se penjući preko strmine, poveo kroz stenoviti klanac, između naglo prekinutog planinskog lanca sleva, i mračnog kamenitog brda koje se iznenada pojavilo zdesna. Poda mnom se videlo seoce s krovovima od slame, u seni ogromnih bukava, kroz čije grane je prolazio gusti tresetni dim iz sklepanih odžaka. S moje leve strane, uzdižući se miljama preko planinskog lanca koji sam pomenuo, nalazio se neuređen park, kroz čije tratine i paprati je prodiralo stenje, izlizano vremenom i prošarano lišajevima. Taj park bio je ispresecan drvećem, koje se zgušnjavalo u nešto nalik šumi, izvan i iza seoceta kojem sam se približavao, prekrivši nepravilne strmine brda prelepim lišćem, na mestima požutelim.

Kako se spuštaš, put blago zavija, sleva ti ostaje sivi zid parka, sagrađen od kamena bez spoja, tu i tamo pokriven bršljanom,

a potom nailaziš na plićak; dok sam prilazio selu, kroz prolaze među drvećem, spazio sam delić pročelja stare, ruinirane kuće, smeštene među drvećem, otprilike na polovini živopisne planinske strane.

Samoća i melanholija te ruševine me zainteresovaše, i kada sam dospeo do neugledne krčme sa slamnatim krovom i ikonom okačenom na gredu iznad vrata, koja je prikazivala Svetog Kolumbu sa ogrtačem, biskupskom kapom i štapom, postaravši se za konja i za svoj dobar obrok od pančete i jaja, počeo sam da razmišljam o zaraslom parku i urušenoj kući, i odlučio da pođem k njoj, na polučasovni izlet kroz šumovitu zabit.

Saznao sam da se mesto zove Danoran; kroz kapiju i preko stepenika ulazilo se u ogromno dvorište, po kom sam, zamišljen i s uživanjem, šetao ka oronuloj zgradi. Dugačak travnati put, s mnogim skretanjima i zavijucima, vodio je prema staroj kući, u senci drveća.

Kako se približavao zgradi, put je zaobilazio ivice vrletne doline, zakrčene lešnicima, patuljastim hrastovima i trnovitim žbunjem, a širom otvorena ulazna vrata samotne kuće gledala su na tu mračnu jarugu, čija je dalja ivica bila krunisana visoko uzdignutom šumom. Ogromno drveće nadvijalo se nad kuću, pusto dvorište i prazne konjušnice.

Ušao sam i razgledao, prolazeći hodnicima, zaraslim u korov i koprivu, i kroz sobe sa trulim plafonima, i povremeno vidljivim gredama, potamnelim i dotrajalim, prekrivenim viticama bršljana. Visoki zidovi sa trulim malterom bili su flekavi i buđavi, a, u nekim sobama, ostaci odvaljene lamperije ludački su lelujali tamo-vamo. Prozori, gotovo bez okvira, takođe behu potamneli od bršljana, oko visokih dimnjaka kružile su čavke, a na drugoj strani, sa ogromnog drveća koje se nadvijalo nad dolinom, sumorna gomila gačaka[5] neprekidno je graktala.

[5] Vrsta vrane. (*prim. prev.*)

Dok sam prolazio kroz ove melanholične prostorije – gvirnuvši samo u neke od soba, jer je patos u središtu bio sasvim propao i urušen, a kuća gotovo bez krova, što je istraživanje učinilo pomalo opasnim – počeh da se pitam zašto je dopušteno da se tako grandiozna kuća, usred tako živopisne okoline, potpuno raspadne? Sanjario sam o gostoprimstvu kakvo se nekada davno ovde negovalo, i zamišljao ponoćne gozbe u stilu *Redgontleta*[6] koje su tu priređivane.

Veliko hrastovo stepenište izvrsno je prebrodilo sve nedaće, te sam seo na stepenik, snatreći o prolaznosti svih stvari na ovom svetu.

Sem graktavog zvuka vrana u daljini, jedva čujnog s mesta gde sam sedeo, ništa nije remetilo duboki mir prostorije. Takav osećaj samoće retko kad sam doživljavao: bez strujanja vazduha, čak i bez šuma opalog lišća. Bilo je nesnosno. Visoko drveće blizu zgrade još više je zamračilo okolinu, i dodalo ponešto jeze melanholičnoj atmosferi.

U takvom raspoloženju, neprijatno me iznenadio glas koji je dolazio odnekud blizu, I otegnuto i, kako mi se činilo, podrugljivo, ponavljao reči: „Hrana za crve, mrtva i trula; i Bog iznad svega."

Na debelom zidu nalazio se prozorčić, sagrađen visoko, i tamo u mračnoj niši, duboko u senci, ugledah čoveka oštrih crta lica, kako sedi, klateći nogama. Svoj prodorni pogled usmerio je pravo ka meni, i cinično se osmehujući, pre nego što sam uspeo da se oporavim od iznenađenja, izgovorio distih:

> Kad bi se smrt mogla novcem kupovati
> Siromasi mreli bi, a živeli bogati.

[6] Aluzija na roman *Redgauntlet* Voltera Skota, koji nije preveden na srpski. U tom romanu se, u jednom poglavlju, pojavljuje priča o duhovima koja je često, pod naslovom „Priča Vilija lutalice" ("Wandering Willie's Tale") objavljivana i zasebno. *(prim. ur.)*

„U svoje vreme, bila je to strašno dobra kuća, gospodine", nastavio je, „Kuća Danoran, u vlasništvu porodice Sarsfild. Ser Dominik Sarsfild bio je poslednji od stare loze. Izgubio je život ni šest stopa daleko od mesta gde sedite."

Kad je to izrekao, poskočio je i spustio se na zemlju.

Bio je to grbavac tamnog tena i oštrih crta lica, i hodao je sa štapom, čijim krajem je pokazao mrlju boje rđe na jednom zidu.

„Vidite li ovu fleku, gospodine?" pitao je.

„Da", rekao sam, ustao, i pogledao u tu fleku, s radoznalošću očekujući priču vrednu pažnje.

„To je sedam-osam stopa iznad zemlje, gospodine, i nikad ne biste pogodili šta je to."

„Ne bih se usudio da nagađam", rekoh, „sem ako nije od nekog nevremena."

„Da je sreće, gospodine", odgovorio je, osmehujući se jednako ciničnim osmehom i mrdajući glavom, dok je štapom pokazivao na isto mesto. „To je mrlja od krvi i prosutog mozga. Tu je stotinama godina, i neće nestati dokle god je toga zida."

„Ubijen je, dakle?"

„Još gore, gospodine", odgovorio je.

„Da se nije ubio, onda?"

„Još gore, ovoga mi krsta, i bože me sakloni! Stariji sam nego što izgledam, gospodine. Nikad ne biste pogodili kol'ko imam godina."

Zaćutao je i pogledao me, očekujući da pogađam.

„Pa, dao bih vam oko pedeset i pet."

Zasmejao se, ušmrknuo, i rekao:

„Imam tol'ko i kusur, vaše prevashodstvo. Napunio sam sedamdeset na prošlo Sretenje. Ne biste to nikad pomislili ovako kad me vidite, jelda?"

„Ne bih, časti mi, a i sad mi je teško da u to poverujem. A ipak, ne sećate se smrti ser Dominika Sarsfilda?" rekao sam, gledajući naviše, u zloslutnu mrlju na zidu.

„Ne, gospodine, to se dogodilo pre mog rođenja. Ali moj deda je nekada davno ovde bio batler, i mnogo puta sam slušao priče o tome kako je ser Dominik skončao. Kuća nije imala gospodara otkad se to desilo. Ali o njoj se staralo dvoje slugu, a moja je tetka bila jedna od njih, i ona me tu odgajala dok nisam napunio devet godina, pa je o'šla za Dablin, i otad je kuća počela da propada. Vetar je odnô krov, grede su pobuđavile od kiše, i malo-pomalo, za še'set godina, dođe mu ovo što sad vidite. Al' meni se jopet sviđa, tako, zbog starih vremena, i nikad ne prođem a da ne svratim. Ne verujem da ću još mnogo puta dolaziti da vidim staru kuću, jerbo ću i ja uskoro pod zemlju."

„Nadživećete vi i mlađe od vas", rekao sam.

Potom nastavih, želeći da promenim tu otrcanu temu: „Ne čudi me što vam se sviđa stara kuća, reč je o lepom mestu, a drveće je prekrasno."

„Volio bi' da ste vid'li dolinu kad procveta lešnik – to vam je, ja bi' rekô, najslađi lešnik u celoj Irskoj", pridruži se on, sa praktičnim smislom za živopisno. „Napunili biste sebi džepove dok uživate u pogledu unaokolo."

„Veoma fino, staro drveće", primetih. „Dosad u Irskoj nisam video lepše."

„Jašta! A sadašnje šume, vaše prevashodstvo, nisu ništa, kakve su nekad bile. Sve su planine ovde bile u šumama kad je moj otac tu bio odadžija,[7] a šuma Maroa bila je najveća od sviju. Sve hrastovi uglavnom, i sve su ih sekli i sekli, dok na kraju nije postala šuma kô livada. A ovde nije niti jedan ostô da se može s njima porediti. Kojim ste putem došli ovamo, gospodine – preko Limerika?

„Ne. Preko Kilaloa."

„E, ondak ste prošli pored ledine gde je nekad bila šuma Maroa. Došli ste preko Lisnavure, na vr' brda, gore, jedno milju

[7] U originalu **gossoon**, specifičan irski izraz za seoskog slugu. (*prim. prev.*)

iznad sela. Tu blizo je bila šuma Maroa, i tu je ser Dominik Sarsfild prvi put sreo đavola, bože me sakloni, i taj mu je susret došô glave."

Zainteresovah se za događaj koji se odigrao u okolini koja mi se toliko dopala, a mog novog poznanika, maloga grbavaca, bilo je lako nagovoriti da mi o tome sve ispriča, i on je počeo, čim smo ponovo zaseli:

„Beše fino imanje kad je ser Dominik tu došô, i samo su se lepe stvari događale, igranke i terevenke, džabe konak za sve gajdaše iz sreza, i svak je bio dobrodošô ko je 'teo da dođe. Bilo je dobrog vina u burićima, i dovoljno patina[8] da se ceo jedan grad izopija, piva i sajdera da potopiš flotu, za devojke – momci, za momke devojke – svega na volju. To se uvek događalo najboljim danima u mesecu, sve dok se vreme ne bi pokvarilo, i kiša natopila zemlju da se mainin[9] plesati ne može, negde pred Alibali Kiladin vašar, kad nije više smelo da se besposliči i moralo se posvetiti svinjama.

Ama ser Dominik bi tek počô kad bi svi stali. Nije bilo čega nije probô da se reši imanja i para – bilo da je pio jal da se kockô, da se kartô jal kladio, sve i svašta, dok za koju godinu nije zadužio imanje tol'ko da je i sam s'vatio da je u čabru. Glavom i bradom se pojavljivô dok je mogô, a onda je prodô kerove, pa skoro sve konje, pa je razglasio da putuje u Francusku... I tako ti nestade njega za neko vreme – ni traga ni glasa mu ne beše dve-tri godine. Dok na koncu, odjedared, začu se jedne noći da neko lupa na kuhinjski prozor. Prošlo deset sati, a matori Konor Hanlon, batler, deda moj, sedi sam kraj vatre, greje noge. Od istoka, sa planina, duva jak vetar, 'ladan, huči preko krošnji i samotno zviždi kroz dugačke odžake. "

(I tu pripovedač pogleda u najbliži mu dimnjak.)

[8] Vrsta irskog viskija. (*prim. prev.*)

[9] Vrsta irskog narodnog plesa. (*prim. prev.*)

„Pošto nije bio siguran dal' je čuo kucanje na prozor, on ustade, i ugleda lice svoga gospodara.

Mom dedi je bilo drago što ga vidi živog i zdravog, jer zadugo nije bilo nikakvih vesti od njega, ali bilo mu je i žao, jer se mesto promenilo i samo su se on i matori Džagi Broudrik sad starali o kući, i jedan čovek o štalama, i bio je to čemer i jad videti da se čovek tako vrati na svoje imanje.

Rukova se on tu s Konom, pa mu reče:

'Došao sam da popričamo. Ostavio sam konja sa Dikom, u štali – možda će mi biti potreban u zoru, a možda mi nikad više neće trebati.'

I zatim uđe u veliku kuhinju, izvuče stolicu i sede da se malo ogreje kraj vatre.

'Sedi, Konore, preko puta, saslušaj me šta ću ti reći, i nemoj se plašiti da mi kažeš šta misliš.'

Sve vreme dok je govorio gledô je u vatru, grejući nad njom šake, a izgledô je baš izmoreno.

'Što da se plašim, gospodaru?' reče moj deda. 'Vi ste uvek bili dobar gospodar, kô i vaš otac pre vas, bog da mu dušu prosti, i ja ću sve pošteno da kažem, i đavola u oči da pogledam, i poviše toga, za svakoga Sarsfilda od Danorana, a kamoli za vas, i to s punim pravom.'

'Sa mnom je gotovo, Kone', reče ser Dominik.

'Bože sakloni!' reče moj deda.

'Ne pomažu više ni molitve ni motike', reče ser Dominik. 'Ostô sam bez cvonjka, a uskoro ću ostati i bez stare kuće. Mora se prodati. A došao sam ovde, ne znam ni sam zašto, kao duh, da pogledam zadnji put gde sam živeo, i da se vratim u svoj mrak.'

I zatim je zadužio dedu da, kad čuje za njegovu smrt, odnese hrastovu kutiju, što je u ormaru u njegovoj sobi, rođaku Petu Sarsfildu, u Dablin, kao i mač i pištolje što je deda njegov nosio u Augrimu, i još dve-tri slične trice.

I reče mu: 'Kone, znaš kako kažu – ako ti đavo dâ džak para preko noći, ujutru ćeš u džaku naći samo piljevine, šljunka i ljusaka. Ako bi on igrao pošteno, ja sam raspoložen da se noćas nagodim s njim.'

'Bože sakloni!' reče moj deda, poskoči sa stolice i prekrsti se stojećki.

'Kažu da je u zemlji puno ljudi koji regrutuju vojnike za kralja Francuske. Ako naletim na nekog od njih i to mi ponudi, neću ga odbiti. Kako se sve okrene! Koliko je prošlo otkad smo kapetan Voler i ja imali dvoboj u Njukaslu?'

'Šest godina, gospodaru, kad ste ga upucali u butinu prvim metkom.'

'Jesam, vala, Kone', reče on, 'a voleo bih da je tad on mene upucao pravo u srce. Imaš li viskija?'

Moj deda je izvadio viski iz bifea, gospodar je nasuo u pehar i iskapio.

'Izići ću da obiđem konja', reče i ustade. Nešto se zagledô kad se ogrnuo plaštom za jahanje, kao da je štogod zlomislio.

'Ama, za mene je to minut da otrčim do štale i da pogledam konja 'mesto vas', reče moj deda.

'Ne idem u štalu', reče ser Dominik. 'Bolje da ti odmah kažem, a sigurno si i sam shvatio – idem s one strane, kroz jelenski park,[10] i ako se vratim, videćemo se za sat. Bolje ti je da ne ideš za mnom, al' ako kreneš – upucaću te, a to bi bio ružan kraj našeg prijateljstva.'

I zatim iziđe kroz ovaj prolaz ovde, zaključa sporedna vrata s druge strane, i ode na mesečinu i 'ladan vetar; moj deda ga je video kako s naporom korača prema zidu parka, a onda je teška srca zatvorio vrata.

[10] U originalu **deer-park**: u srednjovekovnoj Engleskoj naziv za veliki park u kom borave jeleni, namenjen lovu i ograđen kamenim zidom i kanalima. (*prim. prev.*)

Ser Dominik je prestao da razmišlja kad je došao na sredinu jelenskog parka; nije se predomislio kad je izišô iz kuće, niti mu je viski glavu razbistrio, samo ga je ohrabrio.

Više nije osećô ni 'ladan vetar, niť se plašio smrti, niť je mislio o nečemu drugom sem o sramoti i propasti svoje stare porodične loze.

A bio se odlučio, ako mu šta bolje ne padne na pamet odavde donde, da uzme kravatu, čim dođe u šumu Maroa, i obesi se o granu nekog hrasta.

Beše sjajna mesečina, tu i tamo bi neki oblak prešô preko meseca, al' je inače bilo vidno kao god za dana.

I siđe ti on tako, pravo u šumu Maroa. Svaki mu se korak činio ko tri, i začas je stigô među velike hrastove, sa širokim korenovima po zemlji, a u visini sa granama što su ličile na krovne grede bez pokrova, i, osvetljene mesecom, na sve strane bacale dugačke senke, crne kô moja cipela.

Dotad se malo već rastreznio, usporio korak, i razmišljô da je bolje da se prijavi u vojsku francuskog kralja, pa šta bude, jer je znao da čovek može sebi oduzeti život kad god hoće, ali je pitanje da li može da ga vrati.

I taman kad je odlučio da se ne ubije, začuo je korake po suvoj zemlji ispod drveća, i uskoro pred sobom ugledao otmenog gospodina kako mu ide u susret.

Beše to zgodan mladić sličan njemu, a nosio je nahereni šešir sa zlatnom vrpcom, kô što oficiri nose na kaputima, i uniformu je imao kô što su francuski oficiri nosili u to doba.

Kada je došô naspram ser Dominika, obojica su zastali i skinuli šešire u znak pozdrava. Stranac reče: 'Gospodine, ja regrutujem vojnike za moga suverena, a videćete da se moj novac sutradan ne pretvara u piljevinu, šljunak i ljuske.'

Pa izvadi vreću punu zlata.

Onog momenta kad ga je spazio, ser Dominik je znao ko je i šta je taj gospodin, a kosa mu se na glavi digla kad je progovorio.

'Ne boj se', reče, 'novac te neće pojesti. Ako se pokaže da je pravo zlato, i ako ti donese sreću, spreman sam da se nagodimo. Danas je zadnji dan februara... Služiću te sedam godina, a posle toga ti ćeš služiti mene, a ja ću doći po tebe kad istekne sedma godina, kada sat otkuca minut između februara i marta. A prvog marta ti ćeš poći sa mnom – tad il' nikad. Videćeš da nisam loš gospodar, ni zao sluga. Ja volim one koji mi pripadaju. Upravljam svim svetskim uživanjem i slavom. Nagodba traje od današnjeg dana, a ističe u ponoć poslednjeg dana koji sam odredio, godine te i te', rekô mu je koje, bilo je lako sračunati, ali ja sam zaboravio. 'Ako bi radije da čekaš', reče, 'osam meseci i dvadeset osam dana pre nego što potpišeš ugovor, može i tako – samo u tom slučaju moraš doći ovde. Ali u međuvremenu ne mogu mnogo da učinim za tebe. Ako tad ne potpišeš, sve što si od mene dobio će nestati, a ti ćeš biti isti kao sad, spreman da se obesiš o prvo drvo na koje naiđeš.'

Uglavnom, na kraju je ser Dominik rešio da pričeka s potpisivanjem, a u kuću se vratio s velikom vrećom punom para, zaokrugljenom maltene kô vaš šešir.

Mom dedi je sigurno bilo drago kad je video da se gospodar tako brzo vratio živ i zdrav. Upade ti on opet u kuhinju, pa onu vreću s parama brebnu na sto, a ramena ispravi kô da je neki težak teret nosio; gleda on u onu vreću, a moj deda gleda u njega, pa u vreću, pa opet u njega. Prebledeo ser Dominik kô kreč.

'Ja ne znam, Kone, šta je unutra', reče. 'To je najteži teret koji sam u životu nosio.'

Nećkao se tako pred tim stolom, pa je naterao mog dedu da naloži veliku vatru od treseta i drva, pa je, na kraju, otvorio vreću, i zaista, bila je puna zlatnih gvineja, sjajnih, novih, kô da su tog momenta izišle iz kovnice.

Ser Dominik je naredio mom dedi da sedi kraj njega dok nije prebrojô svaku gvineju u vreći.

Kad je završio s prebrojavanjem, zora samo što nije svanula, a ser Dominik je zakleo mog dedu da o tome što je video nikom ne govori ni reči. I tajna je to bila zadugo posle.

Kad se bližilo da prođe osam meseci i dvadeset osam dana, ser Dominik se vratio ovde u kuću, sav zabrinut, u dilemi šta mu je najbolje činiti, a niko živ sem moga dede ništa nije znao o toj stvari, a i on je znao jedva pola od onoga što se zbilo.

Kako se zadnji dan približavô, pred kraj oktobra, tako je ser Dominik postajô sve zabrinutiji.

Jedanput je odlučio da se s onim kog je sreo u šumi Maroa, i njemu sličnima, više ne sastaje i da s njima ne govori. Ali nije imao petlje za to, čim je pomislio na dugove i shvatio da nema čemu da se nada. A onda, nedelju dana pre zadnjeg dana, sve mu je krenulo po zlu. Jedan čovek pisao je iz Londona da je ser Dominik isplatio tri hiljade funti pogrešnoj osobi i da ih mora ponovo isplatiti; drugi je tražio novac na ime nekog duga za koji je ser Dominik prvi put čuo; treći, iz Dablina, poricao je da mu je plaćen neki ogroman račun, a ser Dominik kô za baksuz nije mogô da nađe priznanicu; i tako dalje, još stotinu sličnih zala.

Elem, kad je došla noć 28. oktobra, bio je na ivici da poludi od svih obaveza i zahteva koji su mu stizali sa svih strana, a nikako nije mogô da ih se reši, osim uz pomoć onoga užasnog prijatelja, na kog se oslonio jedne noći, dole, u hrastovoj šumi.

Tako mu nije preostalo ništa drugo osim da dovrši posô koji je započeo: on krenu otprilike u isti sat kô i prošli put, skinu malo raspeće što ga je nosio oko vrata, i medaljon sa komadićem svetoga krsta, jerbo je bio katolik, i odloži jevanđelje – sve je to nabavio da ga štiti od vražje sile, zato što se u njega uvukô strah od one noći kad je novac od Zloga pozajmio. Ali noćas, bojeći se za svoj život, nije se usudio da sve te stvari ponese sa sobom – zato ih bez reči, a bled kao kreč, dade mom dedi, uze šešir i mač, i rekavši mom dedi da mu to pričuva, ode da vidi šta će biti.

Noć je bila mirna i tiha, a mesec je – doduše, ne tako jako kô prvi put – obasjavô kamenje i vres, i samotni put ka hrastovoj šumi.

Srce mu je tuklo kô ludo kad se približio mestu sastanka. Ništa se nije čulo, čak ni udaljeni lavež seoskih pasa. A samotnijeg mesta nije bilo u celom srezu, i da ne beše dugova i gubitaka što su ga izluđivali, on bi, u strahu za dušu svoju i nadajući se raju, sa šapatom anđela čuvara u ušima, svemu tome okrenuo leđa, otišô po sveštenika, ispovedio se i pokajô, promenio se i vodio dostojan život, jer beše dovoljno uplašen da bi mnogo toga voljan bio da učini.

Koračô je mekše i sporije kako se približavô onom mestu ispod velikih grana hrastova. Kad je došô baš tu gde je prošli put sreo Zloduha, on stade i pogleda oko sebe, i oseti da se ceo-celcat o'ladio kô mrtvak, a budi siguran da se nije mnogo bolje osećô kad je iza velikog drveta vidô onog istog čoveka, i kad mu je ovaj prišô tako blizu da mu je skoro dodirnô lakat.

'Znači, novac ti je bio dobar', reče, 'al' ti nije bio dovoljan. Ne mari – imaćeš ga i za razbacivanje. Ja ću voditi računa o tvojoj sreći, i daću ti znak kad god ti bude potrebno. I svaki put kad ti zatrebam, dovoljno će biti da dođeš ovde, zamisliš moje lice i poželiš da ti dođem. Na kraju godine, dugovati nećeš ni šilinga, i uvek ćeš imati prave karte u rukama, i kladiti se na konja koji dobija. Jesi li voljan tome?'

Mladome gospodinu knedla je zastala u grlu i kosa mu se digla na glavi, ali je promrmljô dve-tri reči pristanka – tad mu je Zloduh pružio iglu i naredio da mu nakapa tri kaplje krvi iz ruke u ljusku od žira, i kad je ovaj to uradio, dao mu je olovku, i naredio da na dva tanka pergamenta zapiše neke reči koje ser Dominik nije razumeo. Jedan je uzô sebi a drugi zabio u ruku ser Dominika, na mesto odakle je krv curila, i potom mu spojio meso preko toga. Istinu ti pričam, dabogda se više ne pomerio odavde ako lažem!

Elem, ser Dominik je otišô kući. Bio je potpuno prestrašen, a i s pravom. Ali uskoro je sve počinjalo da biva lakše. Uglavnom, izašao je iz dugova vrlo brzo, pare su pristizale i bio je sve bogatiji, sve mu je išlo od ruke, i nije bilo opklade il' kartanja a da nije pobedio; srećnijeg od ser Dominika na imanju nije bilo.

Tako je opet počeo po starom: kad dođoše pare, dođoše i pajtaši, napuni se dvorište konjima i hrtovima, napuni se kuća vinom, i gozbama, uživancijom i besposlicom. Pričalo se da ser Dominik 'oće da se ženi, al' više se pričalo da neće. Uglavnom, nešto ga je mučilo više nego inače, i jedne noći, da niko ne zna, otišô je opet u samotnu hrastovu šumu. Moj deda je mislio da je možda to učinio radi jedne lepe devojke zbog koje je bio ljubomoran, i u koju se ludo zaljubio. Ali to je samo nagađanje.

Elem, kad je ovoga puta ser Dominik ušao u šumu, užas ga je spopao više nego ikad, i bio je na ivici da se okrene i ode odatle. Kad, ne lezi vraže! Koga to vide da sedi, na kamenu ispod drveta? Nikog drugog do onoga finog mladog gospodina, nekad sa zlatnom vrpcom i u sjajnom odelu, a sad u ritama: bio je dvaput veći nego ranije, lica pocrnelog od čađi, a preko kolena je držao ogromnu čeličnu macolu sa dugačkom držaljom, tešku kao smrt. Ispod drveta je bilo tako mračno da ga neko vreme nije video baš jasno.

Kad je ustao, izgledao je strašno visok. Šta su tad razgovarali, moj deda nikad nije saznô. Ali je ser Dominik otad bio mračan kô noć, ni s kim se nije smejô ni razgovarô, i postajô je sve grđi i grđi, sve crnji i crnji. Jerbo je ta zverka, il' šta god da je bila, sada dolazila kod njega po svom ćefu, hteo – ne hteo – jedanput u jednom obliku, drugi put u drugom, sve na samotnim mestima, a nekad bi se pojavila kraj njega i kad bi po noći jahao kući sam. I tako dok na koncu nije načistô popustio sa živcima, i poslô po sveštenika.

Sveštenik je dugo bio s njim, i, kad je čuo celu priču, odjahô je skroz do biskupa, i biskup je sutradan došô ovde u veliku

kuću, i dobro posavetovô ser Dominika. Rekô mu je da mora batalit' kockanje i psovanje, šljemanje i loše društvo, i predati se smernom i vrlom životu, sve dok ne istekne sedam godina od nagodbe, i ako đavo ne dođe po svoje minut pošto otkuca dvanaest sati prvog jutra u mesecu martu, onda je nagodba prekinuta. Nije bilo više od osam do deset meseci pre neg' što je isticalo sedam godina, i sve to vreme ser Dominik je živeo prema biskupovom savetu, strogo, kô da se „povukô".

Moš' misliti kako se čudno osećô kad je osvanulo jutro 28. februara.

Sveštenik je došô po dogovoru: ser Dominik i velečasni bili su zajedno ovde u sobi, i neprekidno se molili bogu dok nije otkucalo dvanaest, pa i koji sat posle toga, i nijedan uznemirujući znak nije se pojavio, niti je ko došô, i sveštenik je te noći ostô da spava u kući u sobi pored, i sve je prošlo da bolje nije moglo: rukovaše se i izljubiše kao dva saborca posle dobijene bitke.

E, sad, ser Dominik je pomislio da bi baš mogô provesti jedno prijatno veče posle sveg tog posta i molitve, pa je pozvô pola tuceta gospode iz komšiluka da dođu i večeraju s njim; velečasni je takođe ostô na večeri, i video ih kako su popili veliku činiju punča, i video da vinu nema kraja, da se psuje, da se kocka, da se karta i da se banči, da se pesme pevaju i priče pripovedaju koje niko pristojan ne treba da sluša, i sveštenik se izvukô odatle kad je shvatio da je sve na tumbe i da se uskoro ispraviti neće. Malo pre dvanaest sati, ser Dominik, sedeći u čelu stola, zakleo se „da je ovo najbolji prvi mart koji sam ikad proveo s prijateljima".

'Al' nije prvi mart', reče gos'n Hifernan od Balivorina. On je bio učenjak i uvek je pratio kalendar.

'Koji je onda?' reče ser Dominik, ispusti kutlaču u činiju, i zagleda se u njega kô da je ovaj imô dve glave.

'Dvajes deveti februar, prestupna godina', reče ovaj. I dok su tako u priči bili, otkuca dvan'est; a moj deda, u polusnu, na stolici kraj vatre u hodniku, otvori širom oči kad ugleda

niskog a plećatog čoveka ogrnutog plaštom, sa dugačkom crnom kosom što mu je virila ispod šešira, kako stoji tu gde sad svetlo udara u zid."

(Moj grbavi prijatelj pokazao je štapom u mali pramen sunca, koje je već zalazilo, oslobađajući duboke senke u hodniku.)

„'Kaži svome gospodaru'; reče on, strahotnim glasom, nalik na zversko režanje, 'da sam došao u zakazano vreme, da ga čekam, i da ovoga časa siđe niz stepenice.'

I moj deda pope se gore, uz te stepenice na kojima sad sedite.

'Reci mu da ne mogu odmah da siđem', reče ser Dominik. Zatim se okrenu društvu u sobi, i reče im sav u ledenom znoju: 'Gospodo, za boga miloga, bi li neki od vas iskočio kroz prozor i doveo mi sveštenika?' Ljudi su se zgledali ne znajući šta da rade, a u međuvremenu, moj deda se ponovo popeo, i rekao, drhteći: 'Kaže, gospodine, ako ne siđete, on će se popeti.'

'Gospodo, ne razumem ništa, idem da proverim šta je u pitanju', reče ser Dominik, i pokuša da prikrije uzbunu, pa iziđe iz sobe kô osuđenik kroz neki tesnac dok ga dželat čeka napolju. Sišô je, a dvojica-trojica su virila preko ograde na stepenicama, ne bi li videla šta se događa. Moj deda je hodao šest do osam koraka iza njega, i video kad je stranac stupio ka ser Dominiku, zgrabio ga i zveknuo mu glavu o zid – ulazna vrata se širom otvoriše, sveće se pogasiše, a vetar raznese dim i pepeo sa ognjišta, i žar zaiskri na podu kraj njegovih nogu.

Dole potrča gospoda sa stepeništa. Zalupiše se ulazna vrata. Sad neki trče gore, a većina dole, nose sveće. Bilo je svršeno sa ser Dominikom: podigoše ga i uspraviše uza zid, al' u njemu ne beše ni daška. Već se pretvorio u leš, o'ladio i ukrutio.

Pet Donovan je dolazio u kuću kasnije te noći, i, nakon što je prošao potočić, što ga kolotrag prelazi na putu do kuće, pedesetak metara s ove strane, njegov pas, koji je išao kraj njega, odjedared zakrete, skoči preko zida u park, i poče da urliče tako da se čulo miljama; tog časa dva muškarca prođoše u tišini,

jedan niži i plećat, a drugi nalik na ser Dominika, al' bilo je slabo svetlo tu ispod drveća, i oni su izgledali kao senke; dok su prolazili, Pet im nije čuo zvuk koraka, i uplašen je ustuknuo prema zidu. Kada je došô gore u kuću, zatekô je opštu zbrku, i baš na tom mestu video gospodarevo telo na podu, i glavu razbijenu u paramparčad."

Pripovedač je ustao i pokazao štapom tačan položaj tela, i, dok sam ga gledao, senke se povećaše, a crveni zrak nestade sa zida, i sunce zađe za udaljena brda Njukasla, ostavivši ukletu scenu u dubokom sivilu sutona.

Pripovedač i ja se rastadosmo, ne bez najlepših želja koje uputismo jedan drugom, i malog bakšiša koji sam mu ostavio, a koji nije bio neočekivan.

Bio je sumrak i mesec je izašao kad sam se vratio u selo, natovario svog konja, i bacio poslednji pogled na poprište strašne legende iz Danorana.

ZAVEŠTANJE PLEMIĆA TOBIJA

Squire Toby's Will

Prvi put objavljena u časopisu *Temple Bar* (januar 1868).

Mnogi će se čovek koji je bio naviknut da putuje starim putem za Jork i London, u danima kad su konji vukli kočije, prisetiti da je prošao, u popodne, recimo, nekog jesenjeg dana, na putu ka prestonici, oko tri milje južno od gradića Eplberija i milju i pô pre nego što se stigne do stare krčme „Anđeo", kraj velike crno-bele kuće, kako su nazivali te staromodne, kavezu nalik nastambe, oronule i vremenom načete, sa prostranim rešetkastim prozorima što im svekud na večernjem suncu svetlucaju dijamantska okna, i reljefa ocrtanog na pozadini od gusto izraslih, drevnih hrastova. Prostrana aleja, sada urasla u travuljine i korov poput crkvenog groblja, i po bokovima ograđena dvostrukim nizovima istog tog mračnog drveća, starog i divovskog, sa tek ponekom prazninom u njihovim smrknutim nizovima, a ponegde i sa palim stablom što leži posred puta, vodi sve do velikih ulaznih vrata.

Kada posmatrate ovu sumornu i beživotnu aveniju sa vrha kočije za London, kao što sam to ja često činio, pogode vas tako brojni znaci napuštenosti i propadanja – busenovi trave što bujaju iz procepa na stepenicama i na kamenoj ogradi prozora, bezdimni odžaci nad kojima ukrug lete čavke, odsustvo ljudskog života i svih njegovih pokazatelja, da zaključite smesta kako je to mesto nenastanjeno i prepušteno propadanju. Ime ove drevne kuće je Gilingden Hol. Visoke živice i staro drveće brzo poput pokrova zaklone staro mesto sa vidika, a oko četvrt milje kako idete dalje, prođete kraj jedne male i ruševne saksonske kapele okružene drvećem melanholična izgleda koja je, otkad se u tom

kraju pamti, bila pogrebno mesto familije Marston, i jednako je odlikuju zapuštenost i samotništvo što tmurno lebde nad njihovim drevnim staništem.

Uzvišena melanholičnost skrajnute doline Gilingden, usamljene poput začarane šume, u kojoj vrane što se vraćaju da se gnezde među drvećem i poneki jelen što viri podno njenih grana kao da divlje i neuznemireno vladaju, pojačava zapušteni ugođaj Gilingden Hola.

Poslednjih godina popravke su zapostavljene a ovde-onde krov je sada otkriven jer se nije na vreme delalo. Na strani kuće izloženoj udarima vetrova koji huče kroz dolinu poput bujice u kanalu, nije ostao nijedan čitav prozor, a zasuni tek nesavršeno zaklanjaju nalete kiše. Plafoni i unutrašnji zidovi memljivi su i zeleni od vlažnih mrlja. Ovde-onde gde kišnica curi s plafona podovi su istruleli. Za olujnih noći, kako čuvar opisuje, možete čuti kako vrata lupaju u staroj kući čak tamo do Grajstonskog mosta, kao i zavijanje i jecanje vetra niz njene prazne galerije.

Pre oko sedamdeset godina umro je stari plemić, Tobi Marston, čuven u tom delu sveta po svojim psima goničima, po svojoj gostoprimljivosti i po svojim porocima. Činio je dobra dela i borio se u dvobojima; poklanjao je novac i bičevao je ljude korbačem. Pratilo ga je nešto blagoslova i dobrano mnoštvo kletvi, a za sobom je ostavio znatne dugove i potraživanja vezana za imovinu koji su užasnuli njegova dva sina, koji nisu imali sklonosti ka poslovanju ili vođenju računa, i nikad nisu ni posumnjali, sve dok taj zločesti, širokogrudi stari gospodin sklon psovanju nije umro, koliko je blizu nelikvidnosti doveo svoje imanje.

Sreli su se u Gilingden Holu. Imali su zaveštanje pred sobom, i advokate da im ga protumače, i nimalo oskudne informacije o dugovanjima kojima ih je preminuli opteretio. Zaveštanje je bilo tako sročeno da dvojicu braće smesta smrtno zavadi.

Braća su se razlikovala u nekim pojedinostima; ali u jednoj konkretnoj odlici nalikovali su jedan drugom a takođe i svom pokojnom ocu. Nikada u svađu nisu ulazili polovično, a jednom kad se posvađaju, nisu u tome ostajali na sitnicama.

Stariji, Skrup Marston, opasniji od te dvojice, nikada nije bio miljenik starog plemića. Nije imao naklonosti prema poljskim sportovima niti prema životu na selu. Nije bio atletske građe i svakako nije bio lep. Sve je ovo plemić mrzeo. Mladi čovek, koji ga nije poštovao, i koji je prerastao strah od njegovog nasilja kada se zamomčio, uzvraćao je istom merom. Ova odbojnost, dakle, kod ionako zlovoljnog starca prerasla je u pravu mržnju. Želeo je da se ta prokleta sušičavo-pištava grbava protuva Skrup skloni s puta boljima od sebe – misleći pritom na svog mlađeg sina, Čarlsa; a kad bi popio koju čašu više govorio je na takav način o njemu da se to čak ni starim i mladim momcima koji su pratili njegove goniče i pili njegov porto, i koji su bili u stanju da podnesu razumnu količinu brutalnosti, nije dopadalo.

Skrup Marston je bio blago deformisan, i imao je usko, ispijeno lice, prodorne crne oči i mlitavu crnu kosu, odlike koje ponekad prate deformitet.

„Nisam ja otac toj svinjogrboj kreaturi. Nisam mu ja ćaća, nek je proklet! Pre bi' ove mašice nazvô svojim sinom", kreštao bi starac aludirajući na duge, tanke udove svog sina. „Čarli je pravi muškarac, a ono je mufljuz. Nema u nj' dobre prirode ni za lek; nema tu ništa zgodno, ni čovečno, ama niti jedna dlaka od Marstona u njemu."

A kad bi se poprilično napio, stari plemić je imao običaj da se zaklinje kako ovaj nikad „ne bi smeo da sedne u čelo tog stola; niti da plaši narod po Gilingden Holu svojom njuškom oštrom ko sekira, taj crni klipan!"

Lepi Čarli je bio čovek po njegovoj meri. Taj je znao šta je konj, i umeo je da popije kô muško; a curice su sve odreda

ludovale za njim. Video se pravi Marston u svakom inču od njegovih preko šest stopa visine.

Međutim, i Lepi Čarli i on imali su jednu ili dve svađe. Stari plemić je bio brz na korbaču kao i na jeziku, a u prilici kad mu nijedno od tih oruđa nije bilo zgodno, umeo je da čoveka odalami pesnicom. Lepi Čarli je, pak, mislio da postoji vreme kad telesno kažnjavanje treba da prestane; i jedne noći, dok je porto tekao kô reka, pomenuta je u izvesnom smislu Merion Hejvard, mlinareva kći, koja se iz nekog razloga starom gospodinu nije svidela. Budući pripit, i skloniji pesničenju nego samokontroli, zamahnuo je, na iznenađenje svih prisutnih, pesnicom na Lepog Čarlija. Mladić je znalački zabacio glavu unazad i ništa nije usledilo sem što je jedan bokal pao na pod i razbio se. Ali starom plemiću se uzburkala krv i on je odskočio sa stolice. Na noge se vinu i Lepi Čarli, rešen da ne trpi nikakve gluposti. Pijani plemić Lilborn, u nameri da se ispreči među njih, pade ko proštac na pod i poseče uho na srču. Lepi Čarli otvorenom šakom dočeka udarac koji je stari plemić uputio ka njemu, i zgrabivši ga za kravatu zavitla ga tako da tresne leđima o zid. Kažu da starac nikad nije bio tako crven u licu, niti su mu ikad oči bile tako izbečene; a onda ga je Lepi Čarli čvrsto, obema rukama, pribio uza onaj zid.

„Pa, da kažemo – 'ajde, nemoj više tako da bulazniš pa te neću tući", zakreštao je stari plemić. „Pametno si to dočekao, jesi. Nije li, a? 'Ajde, Čarli, momče, daj ruku, kažem, pa da sedamo opet za sto." I tako se borba okončala; i verujem da je to bio poslednji put da je stari plemić digao ruku na Lepog Čarlija.

Ali ti dani behu prošli. Stari Tobi Marston sad je ležao sasvim hladan i tih, pod senkom moćnog jasena u saksonskoj ruševini u kojoj se već toliko starih pripadnika rase Marstonovih vratilo prahu i bilo zaboravljeno. Blatnjave visoke čizme i kožne pantalone, i trorogi nahereni šešir kakve je gospoda tog vremena još uvek nosila, i dobro poznat crveni prsluk koji je dopirao do ispod

kukova kao i strogo lice buldoga kakvo je imao stari plemić, sve su to sad bile samo slike u sećanju. A braća među koju je posejao nepomirljivu razmiricu sada behu u prikladnoj crnini koja se još šljaštila, i besno su raspravljali u sobi za primanje postavljenoj hrastovinom što je nekada odjekivala od brbljanja i grubih pesama, psovki i cerekanja druželjubivih suseda koje je stari plemić Gilingden Hola voleo tu da okuplja.

Ova mlada gospoda, koja su odrasla u Gilingden Holu, nisu bila sviknuta da zauzdavaju svoje jezike, niti, ako dođe do potrebe, svoje pesnice. Niti jedan od njih nije bio na starčevoj sahrani. Smrt mu je došla iznenada. Pošto su mu sluge pomogle do kreveta u uzbuđenom i svadljivom stanju, pobuđenom portom i punčem, ujutro su ga pronašli mrtvog – glava mu je visila preko ivice ležaja a lice mu beše veoma pocrnelo i naduto.

Sada je plemićevo zaveštanje lišilo najstarijeg sina Gilingdena, koji je odvajkada pripadao starijem nasledniku. Skrup Marston je bio besan. Njegov dubok, strogi glas mogao se čuti kako proklinje mrtvog oca i živog brata, a teški udarci po stolu kojima je pojačavao svoje olujne optužbe odjekivali su po čitavoj velikoj sobi. Onda se prolomi Čarlsov grublji glas, a zatim brza razmena kratkih rečenica, pa onda obojica uglas i sve bučnije i besnije, i napokon, pojačavajući grmljavinu, objašnjenja miroljubivih i uplašenih advokata, i najzad iznenadni prekid tog sastanka. Skrup je istrčao iz te sobe belog i mahnitog lica još bleđeg naspram duge crne kose, užarenih crnih očiju, stegnutih pesnica i izgledao je nepriličnije i deformisanije no ikada u grčevima svog besa.

Mora da su tada veoma ljutite reči razmenili; jer Čarli, iako na dobitku, beše skoro isto tako ljut kao i Skrup. Stariji brat se zalagao za to da on poseduje kuću a da svog rivala legalnim putem izbaci otuda. Ali njegovi pravni savetnici bili su jasno protiv toga. I tako, kad mu je srce proključalo od gneva, ode on u London i pronađe firmu koja je upravljala poslovima njegovog oca i oni

behu sasvim pošteni i otvoreni za komunikaciju. Proučili su pogodbena dokumenta i pronašli da je Gilingden izuzet. Bilo je to veoma čudno, ali tako je bilo: specijalno je izuzet, tako da pravo starog plemića da njime raspolaže u zaveštanju nije moglo da se dovodi u pitanje.

Bez obzira na sve to, Skrup je, gušeći se od besa i osvetoljubivosti, i sasvim oran da upropasti i sebe samog jedino ako će time sa sobom povući i brata, ustao protiv Lepog Čarlija i napao zaveštanje starog plemića Tobija u Prerogativnom sudu kao i u Opštem sudu, i tako beše istkana zavada između dvojice braće, a svakog meseca je njihovo iznurivanje bilo sve veće.

Skrup je bio poražen, a gubitak na sudu ga nije omekšao. Čarls bi mu možda i oprostio grube reči; ali bio je i sam izmožden tokom dugotrajne kampanje u nekim od tih okršaja, specijalnih postupaka i tako dalje, kakvi sačinjavaju epizode epske pravničke borbe u kojoj su dvojica braće Marstonovih figurirali kao suprotstavljeni borci; a pošast pravničkih troškova takođe ga je dotakla, sa uobičajenim učinkom na temperament jednog čoveka čija su sredstva poljuljana.

Godine su letele ali na svojim krilima nisu donele zaceljenje. Naprotiv, duboka korozija ove mržnje grizla je vremenom sve dublje. Nijedan od braće nije se oženio. Ali nesrećni slučaj jedne druge vrste zapao je mlađeg, Čarlsa Marstona, koji je njegova uživanja sasvim osetno umanjio.

Beše to nezgodan pad s konja tokom lova. Imao je nekoliko preloma i potres mozga. Neko vreme izgledalo je da se neće oporaviti. Međutim, ta loša proročanstva on je razočarao. Jeste se oporavio, ali bio je izmenjen u dva vrlo suštinska pogleda. Zadobio je povredu kuka, koja ga je uklela da nikad više ne može sesti u sedlo. A veseo duh koji ga nikad dotad nije izneverio sada ga beše zanavek napustio.

Pet je dana bio u stanju kome – apsolutne nesvesnosti – a kada je povratio svest, bio je progonjen neopisivom zabrinutošću.

Tom Kuper, koji je bio batler u danima procvata Gilingden Hola, pod starim plemićem Tobijem, i dalje je držao tu poziciju sa staromodnom vernošću u ovim danima izbledelog sjaja i štedljivog vođenja domaćinstva. Dvadeset godina je proteklo od smrti njegovog starog gazde. Postao je suv, pogrbljen, a lice, potamnelo onom smeđom bojom karakterističnom za starost, izborano i čvornovato, dok mu je temperament, osim prema gospodaru, postao nabusit.

Njegov gospodar je posetio banje Bat i Bakston i vratio se isti onakav kakav je i otišao, hrom, i zastajkivao je smrknuto se oslanjajući na štap. Kad je lovački konj prodat, nestala je i poslednja tradicija vezana za stari život u Gilingden Holu. Mladi plemić, kako su ga i dalje zvali, svojom nesrećom isključen sa lovišta, utonuo je u usamljenički način života i stajao je sporo i samotno na starom mestu, retko podižući pogled i uvek s izrazom neopisive sumornosti.

Stari Kuper je ponekad smeo da otvoreno govori s gospodarom, i jednog dana je kazao, dok mu je dodavao šešir i štap u hodniku:

„Trebalo bi malo da se razbudite, gazda Čarlse!"

„Prošlo mi je vreme za buđenje, Kuperu."

„Samo bih ovo rekô. Mislim se: nešto imate na pameti a nećete nikome da kažete. Ništa dobro nema od toga da se zadrži u stomaku. Bićete mnogo lakši ako to kažete. Hajde, sad, o čemu se radi, gazda Čarli?"

Plemić se svojim okruglim sivim očima zagledao pravo u Kuperove. Osetio se kao da je neka čarolija bila razbijena. Kao ono staro pravilo da duh ne može da govori dok mu se neko ne obrati. Pogledao je iskreno u lice starog Kupera na nekoliko sekundi, i duboko uzdahnuo.

„Nije ti ovo prvi put za tvoje službe da si tačno pogodio, Kuperu, i drago mi je što si progovorio. Bilo mi je to na pameti, svakako, još od onog pada. Pođi ovamo za mnom, i zatvori vrata."

Plemić je gurnuo vrata sobe za primanje u hrastovini i neodređeno se zagledao u slike. Nije tamo bio neko vreme, i sednuvši za sto opet se zagledao u Kuperovo lice pre nego što je prozborio.

„Nije to bogzna šta, Kuperu, ali muči me, a ne bih o tome pričao ni svešteniku ni doktoru, jer bog bi ga sveti znao šta bi mi oni rekli, iako u tome nema nikakvog značenja. Ali ti si oduvek bio odan ovoj familiji i ne smeta mi da tebi kažem."

„Kod Kupera je bezbedno, gazda Čarlse, isto kô da je zaključano u sanduče i bačeno u bunar."

„Samo ovo je u pitanju", reče Čarls Marston, spustivši pogled niz svoj štap kojim je iscrtavao linije i krugove, „sve vreme dok sam ležao kô mrtav, kako sam vama izgledao, nakon pada, bio sam zajedno sa starim gospodarem." Podigao je pogled opet ka Kuperovom dok je govorio, i uz gadnu psovku ponovio je: „Bio sam sa njim, Kuperu!"

„Dobar on čovek bejaše, gospodine, na svoj način", ponovi stari Kuper, uzvraćajući mu pogled sa strahopoštovanjem. „Meni je bio dobar gazda, a vama dobar otac, i nadam se da je srećan. Neka počiva u miru s bogom."

„Pa", reče plemić Čarls, „samo ovo je u pitanju: sve to vreme bio sam sa njim, ili je on bio sa mnom – ne znam koje je. Uglavnom, bili smo zajedno, i mislio sam da nikad više neću umaći iz njegovih šaka, a sve to vreme kinjio me je oko nekakve stvari; i da mi od toga život zavisi, Tome Kuperu, otkako sam se probudio nikako nisam mogao u pamet da dozovem šta je ta stvar bila; i mislim da bih ovu ruku dao da saznam; i ako ti možeš da se dosetiš šta bi to moglo biti – za ime božje! Ne boj se, Tome Kuperu, nego izreci to, jer teško mi je zapretio, a zasigurno to beše on."

Ovde je usledila tišina.

„A šta ste vi pomislili da bi moglo biti, gazda Čarlse?" reče Kuper.

„Nisam se setio ničeg što bi moglo biti verovatno. Nikad se i neću setiti – nikad. Pomislio sam da bi se moglo desiti da je znao nešto o onom prokletom zlikovcu, Skrupu, koji se zakleo pred advokatom Gingamom da sam ja utekao sa pogodbenim dokumentom; a kunem ti se u svoje spasenje, Tome Kuperu, nikad nije bilo veće laži! Samo za te navedene reči bih mu sručio zakon za vrat i iscedio ga za više nego što vredi; ali advokat Gingam neće da se založi za mene jer zna da je novac postao retkost u Gilingdenu, a ja ne mogu da promenim advokata jer ovome već dugujem pun šešir para. Ali ovaj je to kazao, i još da će me obesiti zbog toga. Baš tim rečima je to kazao – neće biti miran sve dok me ne obesi zbog toga, i ja mislim da je to dovoljno kao povod zbog kojeg bi stari gospodar bio uznemiren; a svakako je dovoljno da čovek zbog toga sasvim poremeti pameću. Ne mogu te stvari da se prisetim – ne pamtim ni reč koju je kazao, samo da je strašno pretio, i izgledao je – bog neka je milostiv prema nama! – jezivo loše."

„Nema potrebe da tako bude. Neka gospod ima milosti prema njemu", reče stari batler.

„Naravno da nema; i o ovome nikome ni reči, Kuperu – ni živoj duši, pazi, da sam kazao da je izgledao loše, niti bilo šta drugo."

„Bože sačuvaj!" reče stari Kuper, vrteći glavom. „Ali nešto sam razmišljô, gospodine, moglo bi to da bude zato što je tol'ko vremena prošlo kako je sahranjen a nema ni kamena nad njim, niti je jedna recka dletom u kamen urezana da se zna ko tu počiva."

„Aha, pa na to nisam pomislio. Stavi kapu na glavu, stari Kuperu, i pođi sa mnom; jer za to ću se u svakom slučaju postarati."

Postoji sporedna staza kraj kapije prema parku, i odatle do slikovite stare grobnice koja leži u kutku kraj puta, okružena šumarkom drevnog drveća. Bio je lep jesenji sumrak i tugaljiva svetla i dugačke senke rasprostrli su se nad krajolikom dok su

Lepi Čarli i stari batler stupali lagano ka mestu gde će i Lepi Čarli naposletku da počiva.

„Koji je to pas zavijao celu prošlu noć?" upita plemić kada su donekle odmakli.

„Bio je to neki čudan pas, gazda Čarli, ispred kuće; naši su svi bili u dvorištu – beli pas sa crnom glavom, tako je izgledao, i njuškao je oko onih stepenica koje je stari gazda, bog da je s njim, postavio ono kad ga je bolelo koleno. Kad je pseto došlo na njihov vrh i zaurlalo prema prozorima, hteo sam nečim da ga gađam."

„Ama! Jel' onakav bio?" reče plemić, naglo zastavši, i pokaza štapom ka prljavo-belom psu, sa krupnom crnom glavom, koji se šunjao oko njih u širokom krugu, upola kao čučeći u onom stavu nesigurnosti i kao bojažljivosti koji psi tako dobro umeju da zauzmu.

Zazviždao je psu. Bio je to veliki, upola izgladneli buldog.

„Taj momak je odnekud daleko doputovao – mršav je kao stub za bičevanje, i sav umazan, a šape mu se izlizale do kostiju", reče plemić zamišljeno. „Nije to loš pas, Kuperu. Moj otac je voleo dobrog buldoga, i umeo je da razlikuje džukelu od dobroga."

Pas je digao pogled ka plemićevom licu sa onim smrknutim izrazom karakterističnim za tu sortu, a plemić je bez poštovanja pomislio koliko snažno ono podseća na izraz lica kakav je imao njegov otac kada bi stezao korbač i psovao lovočuvara.

„Kad bih radio kako valja, trebalo bi da ga ustrelim. Taj će nam napadati stoku i ubijati naše pse", reče plemić. „Hej, Kuperu! Kazaću lovočuvaru da se pobrine za njega. Taj momak bi mogao da obori ovcu, ali neće se taj najesti moje ovčetine." Ali psa se nisu mogli otresti. Žalostivo je posmatrao plemića, i nakon što su oni malo odmakli, bojažljivo je krenuo za njima.

Uzalud im beše pokušavati da ga oteraju. Pas je trčao oko njih u širokim krugovima, poput paklenog psa u *Faustu*, jedino što ovaj za sobom nije ostavljao tanak trag od plamena. Ovakvo

kretanje činio je sa utiskom preklinjanja koji je laskao i dirao onoga kome je ova vrsta naklonosti bila upućena. I tako ga je on pozvao i pomilovao i na licu mesta ga, takoreći, usvojio.

Pas je sada verno pratio njihove stope kao da je celog svog života pripadao Lepom Čarliju. Kuper je otključao mala gvozdena vrata a pas im je išao za petama i pratio ih dok su ulazili u nepokrivenu kapelu.

Marstonovi su počivali ispod poda ove male građevine, u nizovima. Nije bilo svoda. Svaki od njih ima svoj zaseban grob ograđen i ozidan. Na vrhu svakog bio je kameni kovčeg na čijoj je gornjoj strani bio epitaf, izuzev sirotom plemiću Tobiju. Nad njim nije bilo ničega sem trave i ozidanog mesta koje je ukazivalo na prostor za kovčeg, kad god familija nađe za shodno da mu priušti jedan nalik ostalima.

„Pa, uistinu je neugledno. Ovo je posao za starijeg brata, ali ako on neće, ja ću se za to postarati, stari momče, i pobrinuću se da se duboko ureže da, pošto je stariji sin odbio da se tome pridruži, spomenik podiže samo onaj mlađi."

Prošetali su okolo ovih grobnih mesta. Sunce je sad bilo ispod horizonta, a metalno crveni odsjaj sa oblaka, i dalje osvetljenih iščezlim suncem, mešao se jarko sa sumrakom. Kada je Čarli ponovo zavirio u malu kapelu, video je ružnog psa kako se ispružio preko groba plemića Tobija i izgledao je bar dvostruko veći od svoje prirodne veličine, i izvodio takve pokrete da je mladi plemić izbečio oči. Ako ste ikada videli kad se mačka ispruži na podu sa hrpom mačje trave, kako se izduži i izvija i trlja šapama čeljusti veoma usporeno, sva u ekstazi, onda ste videli fenomen koji je nalikovao onome u koji se Lepi Čarli tad osvedočio.

Glava te zveri izgledala je tako krupna, a telo tako izduženo i tanko, zglobovi tako neugledni i kao iščašeni da ju je plemić, dok je stari Kuper stajao odmah iza njega, posmatrao sa osećajem gađenja i zapanjenosti, tako da se, nakon jednog ili dva trenutka,

plemićev štap sruči na psa u nekoliko teških udaraca. Životinja se probudi iz ekstaze i skoči na uzglavlje groba i tu, odjednom opet nabijena kao i ranije, ispreči se prkosno plemiću koji je stajao u podnožju, i to sa užasnim kezom i sa očima koje su sjale onom osobenom zelenom bojom psećeg gneva.

Idućeg trena pas je skrušeno čučao podno plemićevih stopala.

„Pa, ovaj je svakako čudan stvor!" reče stari Kuper, strogo ga gledajući.

„Meni se sviđa", reče plemić.

„Meni ne", reče Kuper.

„Ali ovde više neće dolaziti", reče plemić.

„Ne bi me čudilo da je veštac", reče stari Kuper, koji je sâm pamtio više priča o vešticama nego što ih danas ima sačuvano u tom delu sveta.

„Dobar je to pas", reče plemić sanjivo. „Pamtim vreme kad bih ga dobro platio – ali nikad više neću biti dobar ni za šta. Hajde, dođi."

Sagnuo se i pomazio ga. I tako poskoči pas i zagleda mu se u lice kao da traži neki znak, neku komandu, ma kako blagu, koju bi mogao da posluša.

Kuperu se nije sviđala nijedna kost ispod kože tog psa. Nije mogao ni da zamisli šta je gospodar u njemu video vredno divljenja. Držao ga je cele noći u sobi za oružje[11] a pas ga je sledio u njegovim vrzmanjima po tom mestu. Što je gazdi bio draži, manje se sviđao Kuperu i ostalim slugama.

„Nema u njemu ni traga od dobrog psa", režao bi Kuper. „Mislim da je gazda Čarli slep. A stari Kapetan (stari crveni papagaj, koji je sedeo lancem privezan za stalak u hrastovoj sobi za primanje i pričao sam sa sobom i grickao svoje kandže i glodao stalak po vasceli dan) – stari Kapetan, jedini živi stvor, osim jednog ili dvoje nas, i samog plemića, koji pamti starog

[11] Soba u kući u kojoj se drži izloženo oružje, naročito kod vlasnika sklonih lovu. (*prim. prev.*)

gospodara, istog časa kad je spazio psa zakreštao je kao da ga je neko udario i baš divlje zatresao perjem i skljokao se, sirotan, viseći o jednoj nozi, u grču."

Ali ne mogu se tražiti razlozi za nečije dopadanje, a plemić je bio jedna od onih zadrtih osoba koje utoliko tvrdoglavije insistiraju na svojim ćudima što im se drugi više protive. A zdravlje Čarlsa Marstona trpelo je zbog njegove hromosti. Prelazak sa svakodnevne i žestoke telesne aktivnosti na takav život na kakav ga je njegov nedostatak sada osudio nikad se ne dešava bez rizika po zdravlje; i tako ga je s tužnom učestalošću spopao niz problema sa varenjem kakve dotad nije ni slutio. Među njima je sada bio nimalo redak poremećaj spavanja u vidu snova i košmara. U njima je njegov pseći ljubimac bez izuzetka imao udela a najčešće je imao i glavnu, a ponekad i jedinu ulogu. U ovim vizijama činilo se da se taj pas izdužuje uz ivicu plemićevog kreveta i u tako uvećanim proporcijama seda mu na uznožje, a jezovito nalikuje crtama lica poput buldoga kakve je imao stari plemić Tobi, i služi se trikovima kao što je klimanje glavom i izbacivanje donje vilice; a onda bi krenuo da mu priča o Skrupu, govoreći da „nije sve kako treba", i da „mora da se izravna sa Skrupom", da mu je on, stari plemić, „loše dosudio", da je „vreme još malo pa odocnelo", da „što je pravo – pravo je", i da ga „tamo gde se sad nalazi muči sve to oko Skrupa."

Onda bi u ovom snu ta poluljudska zver svojim licem prišla njegovom, puzeći i čučeći nad njegovim telom, teška kao olovo, sve dok njuška zveri ne bi bila položena na njegov obraz, sa svim onim odvratnim milovanjima i protezanjima i uvijanjima koja je video na grobu starog plemića. Onda bi se Čarli probudio sa glasnim uzdahom i vriskom, i poskočio uspravljen u krevetu, obliven hladnim znojem, i činilo bi mu se kao da je nešto kliznulo niz podnožje ležaja. Ponekad je mislio da je to zavesa sa belim porubom, ili pokrivač oboren njegovim prevrtanjem; ali uvek mu se u takvim trenucima činilo da je video nešto belo

kako ubrzano klizi s kreveta; a uvek bi ujutro nakon takvog sna pas bio više sklon maženju i poslušnosti, kao da bi time da izbriše, tom više nego uobičajenom dobrodošlicom, gađenje koje je užas prethodne noći ostavio za sobom.

Doktor je donekle zadovoljio plemića objašnjenjem da ne treba mnogo značaja pridavati tim snovima budući da oni, u ovom ili onom obliku, neizostavno prate oblike lošeg varenja od kojih je ovaj patio.

Na neko vreme, kao da bi da podupre ovu teoriju, pas je sasvim prestao da se javlja u snovima. Ali naposletku naiđe vizija u kojoj je on, još na neprijatniji način nego ranije, zauzeo svoje staro mesto.

U tom košmaru soba se činila skoro sasvim mračnom; čuo je nešto za šta je znao da je pas kako hoda od vrata pa polagano oko njegovog kreveta, na onu stranu s koje mu je uvek prilazio. Jedan deo sobe nije bio zastrt tepihom i kazao je da je jasno čuo osobeni korak psa u kojem se neodređeno može čuti i zveket njegovih kandži. Bio je to lagan, prikradajući hod, ali sa svakom stopom soba se snažno tresla; osetio je kako se nešto smestilo u podnožje kreveta, i video je par zelenih očiju kako iz tame zure u njega tako da nije mogao da skloni pogled sa njih. Onda je začuo, kako mu se činilo, glas plemića Tobija kako kaže: „Pet do dvanaest je prošlo, Čarli, a ti nisi uradio ništa – ti i ja smo Skrupu učinili nepravdu!" a zatim je usledilo još mnogo toga, i na kraju: „Vreme samo što nije, uskoro će odzvoniti." I sa otegnutim dubokim režanjem taj stvor je počeo da mu puže uz stopala; režanje se nastavilo, i on je video odraz zelenog svetlucanja tih očiju na krevetskoj posteljini dok se ovo polagano protezalo uz njegovo telo ka licu. Probudio se sa glasnim krikom. Svetlo, koje je odnedavno plemić ostavljao upaljenim u svojoj sobi, slučajno je bilo ugašeno. Bojao se da ustane, ili čak i da razgleda po sobi na neko vreme; toliko je siguran bio da će ugledati zelene oči kako pilje u njega iz nekog ćoška. Jedva da je stigao i da dođe sebi od

one prve agonije koju košmar ostavlja za sobom i tek je počinjao da pribira misli kad je začuo sat kako otkucava dvanaest. I on se priseti reči: „Vreme samo što nije – uskoro će odzvoniti!" i skoro se pobojao da će onaj glas ponovo načeti tu temu.

Idućeg jutra plemić je sišao u prizemlje bolesna izgleda.

„Stari Kuperu, znaš li ti za sobu", kazao je, „koju su nekada zvali soba kralja Heroda?"

„Aha, gospodaru; pripovest o kralju Herodu bila je na njenim zidovima kad ja bejah dečak."

„Ima neki plakar u njoj, zar ne?"

„To ne mogu sa sigurnošću znati; ali nije to vredno da sad istražujete; sve tapiserije su istrule i spale sa zidova pre nego što ste vi bili rođeni; i nema sad tamo ništa sem nešto raspalog nameštaja i drvenarije. Video sam kako je tu starudiju tamo natrpao stari Tvinks; bio je slep na jedno oko. Setićete se Tvinksa? Umro je ovde, otprilike u vreme onog velikog snega. Grdno se pomučismo da ga sahranimo, sirotana!"

„Uzmi ključ, stari Kuperu; pretražiću tu sobu", reče plemić.

„A šta biste, kog đavola, mogli tamo da tražite?" reče Kuper, sa starovremenskom privilegijom seoskog batlera.

„A šta to, đavola, tebe briga? Ali ne smeta mi ni da ti kažem. Neću tog psa u sobi za oružje i smestiću ga negde drugde; i baš me briga ako ga smestim i tamo."

„Buldog u spavaćoj sobi! Jao, gazda, narod će pomisliti da ste šenuli pameću!"

„Pa, neka ih; uzmi ključ i hajde da pogledamo tu sobu."

„Ako hoćete da uradite kako treba, bolje da ga ustrelite, gazda Čarli. Niste ga vi čuli kakvu je buku nadigô prošle noći u sobi za oružje, jurcô je tamo-vamo kao tigar u cirkusu; i, šta god vi rekli, nije taj pas vredan hrane koju pojede; nema u njemu ni tračka od psa; to je loš pas."

„Ja se bolje od tebe razumem u pse – a on je dobar pas!" reče plemić svadljivo.

„Da ste vi pravi sudija za pse, tog biste obesili", reče Kuper.

„Neću da ga besim, i to je kraj priče. Idi sad i donesi ključ; i pazi, ništa ne pričaj kad siđeš dole. Možda se i predomislim."

Sad, ova naprasna ideja da se ide u sobu kralja Heroda zapravo je imala sasvim drugi cilj od onog koji se plemić pretvarao da ima. Glas iz njegovog košmara izrekao je sasvim određeno uputstvo, koje ga je opsedalo, i nije mu davalo mira dok ga ne proveri. I tako, daleko od toga da mu se sada sviđao taj pas, on je počeo da ga posmatra sa jezivom sumnjom; i da stari Kuper nije uzburkao njegov tvrdoglavi karakter time što mu je kanda sugerisao šta da radi, usudio bih se reći da bi ga se ovaj definitivno otarasio pre večeri.

Gore do trećeg sprata, koji se odavno ne koristi, popeše se on i stari Kuper. Na kraju prašnjave galerije počivala je ta soba. Stara tapiserija, po kojoj je prostrana soba stekla svoje ime, odavno je ustupila mesto modernim tapetama, a one behu plesnjive, i na nekim mestima su visile sa zidova. Gust pokrov prašine ležao je po podu. Neke polomljene stolice i table stolova, pod debelim slojevima prašine, ležale su, zajedno s drugom drvenarijom, sve zajedno u jednom kraju sobe. Ušli su u plakar, koji beše sasvim prazan. Plemić osmotri okolo, i teško je bilo reći da li mu je laknulo ili je bio razočaran.

„Ovde nema nameštaja", reče plemić, i pogleda kroz prašnjavi prozor. „Da li si mi nedavno kazao nešto – ne mislim baš ovog jutra – o ovoj sobi, ili o plakaru – ili o bilo čemu – zaboravio sam?"

„Gospod nek je s vama! Ne ja. Nisam pomislio na ovu sobu ima tome četr'es' godina."

„Da li je ovde bio neki komad nameštaja koji su zvali ormarić – sećaš li se?" upitao je plemić.

„Ormarić? Ama, jeste – uistinu – bio je ormarić, zaista, u ovom plakaru, sad kad ste to pomenuli", reče Kuper. „Ali on je prelepljen tapetama."

„A šta je to bilo?"

„Kao mali kredenac u zidu", odgovori starac.

„Oho, sad razumem – i postoji takva stvar ovde, ispod tapeta? Pokaži mi gde je to otprilike."

„Pa – mislim da je to bilo ovde negde", odgovori on, lupkajući zglobovima prstiju po zidu naspram prozora. „Jes', evo ga", dodao je kad je šuplji zvuk drvenih vrata uzvratio na njegovo kucanje.

Plemić je strgao tapetu sa zida i otkrio vratanca malog kredenca, oko dve kvadratne stope, ugrađenog u zid.

„Prava stvar za opasače i pištolje, i ostali moj pribor", reče plemić. „Pođimo sad, ostaviću psa tamo gde jeste. Imaš li ključ tog kredenca?"

Ne, nije ga imao. Stari gospodar ga je ispraznio i zaključao i zatražio da se prelepi tapetama, i to mu beše cela njegova istorija.

Dole siđe plemić i uze veliki odvijač iz svog sanduka za oružje; i tiho se opet pope u sobu kralja Heroda i, uz malo muke, silom otvori vratanca tog kredenca u zidu. Unutra su bila neka pisma i poništena dokumenta o zakupu zemljišta, a takođe i jedna tapija na pergamentu koju je prineo prozoru i pročitao je sa velikom uznemirenošću. Bila je to dopunska tapija načinjena oko dve nedelje nakon svih ostalih, a pre očevog venčanja, i ona je bezuslovno i striktno davala Gilingden najstarijem sinu po vekovnom pravu nasledstva. Lepi Čarli je tokom suđenja sa svojim bratom stekao nešto malo pravničkog znanja, i sasvim mu je bilo jasno da bi učinak ovoga bio ne samo da se kuća i svekoliki zemljišni posed prenesu njegovom bratu Skrupu, nego i da ga ostave na milost i nemilost tom iznurenom bratu, koji bi imao pravo da od njega lično iznudi svaki dukat koji je uopšte stekao izdavanjem zemljišta u zakup od očeve smrti naovamo.

Bio je odvratan, oblačan dan, praćen nekakvim pretećim dejstvom, a tama je, tu gde je on stajao, bila još gušća zbog vrha jednog od visokog drveća koje je zaklanjalo prozor.

U stanju grozne zbrke pokušao je da razmotri svoju poziciju. Smestio je tapiju u džep i umalo se rešio da je uništi. Pre kratkog vremena ne bi u tome oklevao ni časa pod ovim okolnostima; ali sad kada su mu zdravlje i živci bili uzdrmani, bio je pod natprirodnom uzbunom koju je neobično otkriće ove tapije snažno potvrdilo. U ovom stanju uzbuđenosti začuo je njuškanje oko vrata plakara, a zatim i nestrpljivo grebanje i otegnuto, duboko režanje. Skupio je hrabrost i, ne znajući šta da očekuje, snažno otvorio vrata i video psa, ne u onom obličju iz sna, nego kako se izvija od radosti i čuči i umiljava se podatno; a onda, kad je ušetao u plakar, divlji stvor je gadno zarežao u njegovom ćošku i činio se neumoljivo uznemiren.

Onda se pas vratio i opet stao da čuči i umiljava mu se pod nogama.

Pošto je istekao taj prvi čas, osećanja odbojnosti i straha počeše da čile, i on umalo zameri samom sebi što je na naklonost ove sirote zveri bez prijatelja uzvratio antipatijom koju ona ničim nije zaslužila.

Pas je šapama zalupkao niz stepenice za njim. Začudo, prizor ove životinje, nakon prvobitne odbojnosti, uli mu hrabrost; u njegovim očima bio je to snažno naklonjen, tako dobrostiv i opipljivo običan pas i ništa više.

Do večernjih časova plemić se opredelio za srednje rešenje; neće obavestiti brata o ovome što je pronašao, niti će uništiti dokument. Nikad se neće ženiti. Za to mu je vreme prošlo. Ostaviće pismo, u kojem će objasniti kako je pronašao tapiju, adresirano na jedinog preživelog poverenika – koji je verovatno skroz zaboravio na ovu tapiju – i kada okonča svoje korišćenje, postaraće se da sve bude urađeno kako treba nakon njegove smrti. Nije li to pravedno? U svakom slučaju to je sasvim zadovoljilo ono što je nazivao svojom savešću, i pomislio je da je to đavolski dobar kompromis sa bratom; i onda je izašao, ka sutonu, u svoju uobičajenu šetnju.

Dok se vraćao u sve mračnijem sumraku pas ga je, kao i obično, pratio; ali sad postade uznemiren i divalj, isprva trčeći oko njega u širokim krugovima, kao i ranije, skoro iz sve snage, velike glave među šapama dok je jurcao. Postepeno je sve uzbuđeniji bio njegov ritam a sve uži krugovi, sve glasnije i besnije njegovo režanje, i plemić zastade i čvrsto steže svoj štap, jer svetlucave oči i kez te zveri pretili su napadom. Okrećući se oko sebe dok je uzbuđena zver kružila oko njega, i uzaman zamahujući štapom ka njemu, naposletku postade toliko iznuren da je umalo odustao od pokušaja da ga drži podalje od sebe; dok napokon pas naglo ne zastade i ne dopuza pred njegove noge mašući repom i poslušno čučnu na zemlju.

Ništa nije moglo biti više ispunjeno izvinjavanjem i poniznošću; i kada mu plemić udeli dva snažna udarca štapom, pas samo zacvile i izvi se i poliza mu stopala. Plemić sede na oboreno drvo; a njegov zverinji sadrug, smesta povrativši svoje razdragano raspoloženje, poče da njuška i rije po korenju. Plemić se maši za džep na grudima i napipa tapiju – bila je bezbedna; i opet se zamisli, na ovom usamljenom mestu, nad pitanjem treba li da je sačuva radi povratka imanja bratu nakon njegove smrti, ili da je na licu mesta uništi zauvek. Opet postade više naklonjen ovoj drugoj opciji kad ga trgnu otegnuto i duboko režanje psa nedaleko odatle.

Sedeo je u setnom šumarku starog drveća koji se blago nagiinje ka zapadu. Isti onaj neobični efekat svetla koji sam ranije već opisao – blagi crveni sjaj odražen sa nebesa nakon što je sunce zašlo – sada je narastajućoj tami davao jezivu neodređenost. Ovaj šumarak, koji počiva u blagoj udubini, budući ograničenog horizonta sa svih strana sem jedne, odisao je naročitim osećajem usamljenosti.

Pridigao se i navirio preko neke vrste ograde slučajno nastale od debala drveća palog jedno preko drugog i ugledao psa kako se isteže s njene druge strane, i grozno rastegnuta njegova ružna

glava sada je, kao posledica toga, izgledala dvostruko veća. San mu se iznova vraćao. A sada je između debala bila provučena nezgrapna glava te zveri i vrat je stao da se isteže kroz njih a telo da se uvija za njim kao veliki beli gušter: a dok se napinjao i uvijao kroz debla režao je i gnevno zurio u njega kao da će da ga proždere.

Onoliko hitro koliko mu je to hromost dopuštala, plemić je požurio sa ovog usamljenog mesta prema kući. Kakve su mu misli prolazile kroz glavu dok je to činio siguran sam da ni on sam ne bi umeo da opiše. Ali kada ga je pas sustigao činio se utaženim pa čak i odobrovoljenim i više nije nalikovao zveri što mu je opsedala snove.

Te noći, oko deset sati, plemić, dobrano uzbuđen, posla po lovočuvara i reče mu kako veruje da je pas pobesneo i da ga mora ustreliti. Može da ga ustreli u sobi za oružje, gde je i bio smešten – zrno ili dva sačme u drvenariji nije od značaja, ali pas nikako ne sme imati priliku da pobegne odatle.

Plemić je lovočuvaru dao svoju dvocevku napunjenu krupnom sačmom. Nije ga pratio dalje od hodnika. Položio je šaku na lovočuvarevu ruku i ovaj je potom kazivao da je ona podrhtavala, i da je bio „beo kô sir".

„Oslušni malo!" rekao je plemić bez daha.

U sobi se čuo pas veoma snažno uzbuđen – preteći je režao, skakao na stolicu kraj prozora pa nazad na pod, i jurcao po sobi.

„Moraćeš da budeš precizan, pazi – ne daj mu šansu – uvuci se postrance, vidiš? I pucaj iz obe cevi!"

„Nije mi ovo prvi besan pas kojeg sam ustrelio, gazda", reče čovek koji je izgledao veoma ozbiljno dok je zapinjao pušku.

Kako je lovočuvar otvorio vrata, pas je skočio u prazno ognjište. Kazao je da „nikad nije vidô tako čistog, izbečenog đavola." Zver se izvijala okolo kao da će, izgledalo mu je, da skoči nagore kroz odžak – „ali to ni po koju cenu nije smelo da se desi" – i zver vrisnu – ne kao pas – nego kao čovek koga

je zgrabio vodenični točak, i pre nego što je stigao da se baci na lovočuvara, ovaj opali iz jedne cevi u njega. Pas je skočio ka njemu i prevalio se, primivši sadržaj druge cevi u glavu dok je krkljao kraj lovočuvarevih stopala!

„Nikad takvo što nisam vidô; niť sam čuo takav vrisak!" kazao je lovočuvar, uzmičući. „Od toga čoveka prođe kô neka jeza."

„Sređen namrtvo?" upitao je plemić.

„Nema žive duše u njemu, gazda", reče čovek, vukući psa za vrat po podu.

„Iznesi ga sad na spoljna vrata", reče plemić, „i postaraj se da večeras bude izbačen preko kapije – stari Kuper kaže da je ovo veštac", i tu se bledi plemić osmehnu, „tako da neću da počiva u Gilingdenu."

Nikada čoveku nije više laknulo nego plemiću, i nedelju dana zatim spavao je bolje nego nedeljama pre toga.

Svima nama priliči da hitro delamo jednom kad načinimo kakvu dobru odluku. Postoji odlučna težnja prema zlu koja, ako se prepusti sebi, može da potre prvobitne nakane. Ako je u jednom trenutku sujevernog straha plemić bio rešio da načini veliku žrtvu, i odlučio da se pošteno ponese po pitanju one tapije koja se čudesno našla u njegovim rukama, tu odluku je veoma brzo zamenio kompromis sa prevarom koja bi zgodno odložila povratak imanja na onaj period u kojem bi njegovo dalje uživanje u njemu bilo nemoguće. Onda do njega dopreše nove priče o Skrupovim pretnjama i optužbama, uvek sa istom težnjom – da će prevrnuti svaki kamen kako bi pokazao da je zaista postojala tapija koju je Čarls ili sakrio ili uništio, i da se neće smiriti dok svog brata ne obesi.

Ovo su, naravno, bile prazne priče. Isprva su ga samo razljućivale; ali sa nedavnim saznanjem opterećenim krivicom i potiskivanjem, naiđe strah. Opasnost za njega ležala je u postojanju te tapije, i malo-pomalo on se primače odluci da je uništi. Bilo je puno oklevanja i predomišljanja pre nego što je sebe

naveo da počini ovo zlodelo. Naposletku, međutim, učinio je to, i otarasio se onoga što je u ma koje vreme moglo da bude instrument njegove sramote i propasti. Ovo mu je donelo olakšanje, ali takođe i novi, užasni osećaj sasvim konkretne krivice.

Prilično uspešno se bio otarasio svojih sumnji vezanih za natprirodne sfere. Druga ga je vrsta nevolje sada uznemiravala.

Ali ove noći, kako mu se činilo, probudilo ga je divlje drmanje kreveta. Mogao je da vidi, u veoma nesavršenom osvetljenju, dve prilike kako stežu podnožje, svaka uz po jedan stub. Jedna od njih mu se upola učini nalik bratu Skrupu, ali ona druga bio je stari plemić – u to je bio siguran – i činilo mu se da su ga drmanjem istresli iz sna. Plemić Tobi je govorio dok se Čarli rasanjivao i začuo ga je kako kaže:

„Ti da nas izbaciš iz naše kuće! Neće to zadugo potrajati. Ima da dođemo zajedno, i to prijateljski, i da tu ostanemo. Unapred si bio upozoren, i oči su ti bile otvorene, a opet si to učinio; a sad će Skrup da te obesi! Obesićemo te zajedno! Pogledaj me, đavolji slugo!"

I stari plemić drhtavo rasteže svoje lice, iskidano sačmom i svo krvavo, postajući svakim trenom sve više nalik psetu, i poče da se izdužuje i penje na krevet preko daske u podnožju; i Čarli ugleda onu priliku s druge strane, jedva nešto više od puke crne seni, kako takođe kreće da se penje na krevet; i smesta nastade grozna zbrka i galama u sobi, i grdno brbljanje i cerekanje; reči nije mogao da uhvati; ali s krikom se probudio i zatekao se kako stoji na podu. Prikaze i galama su iščezli ali lomljava i zveket su mu odjekivali u ušima. Velika keramička posuda u kojoj su se krštavale generacije Marstonovih u Gilingdenu, nekako je skliznula sa kamenog okvira kamina i skršila se na ognjištu.

„Celu noć sam sanjao gospo'n Skrupa, stari Kuperu, i ne bi me iznenadilo ako čujem da je umro", rekao je plemić kada je sišao dole tog jutra.

„Bože sakloni! I ja sam ga sanjao noćas, gazda: sanjao sam ga kako psuje i proklinje zato što mu je progorela rupa kroz kaput, a stari gospodar, bog nek' je s njim, reče – sasvim jasno – zakleo bi' se da je to bio on: „Kuperu, diž' se, prokleta zemljokradice i pomozi mi da ga obesimo – jer on je tupava džukela a ne moj pas." To mora da mi je u matoru pamet došô pas ustreljen tokom noći, rekô bih. Učinilo mi se kô da me je stari gazda munô pesnicom i kažem ja, dok sam se budio, „vama na usluzi, gazda"; i neko vreme potom nisam to mogô da izbacim iz glave, kô da je gazda i dalje tu u sobi."

Pisma iz grada uskoro uveriše plemića da je njegov brat Skrup, daleko od toga da je mrtav, zapravo bio izrazito aktivan; i Čarlijev zastupnik mu je pisao kako bi rekao, ozbiljno uznemiren, da je slučajno načuo da ovaj planira da potegne novu tužbu za dopunsku tapiju poravnanja, o čemu je imao indirektnih dokaza, na osnovu čega će steći Gilingden. A na ovu pretnju Lepi Čarli puknu prstima i odvažno odvrati zastupniku; ali pratio je, ipak, ono što će zatim uslediti sa potajnim strahovanjem.

Skrup je sad glasno pretio, i zaklinjao se na svoj ogorčeni način, naglašavajući staru pretnju da će naposletku obesiti ovog prevaranta. Usred ovih pretnji i priprema, međutim, stvori se iznenadni mir: Skrup je umro, nemajući vremena čak ni da se postara za posthumni napad na svog brata. Bio je to jedan od onih slučajeva bolesti srca u kojem smrt dolazi naglo kao iz puške.

Čarli nije krio likovanje. Beše to šokantno. Ali, naravno, ne sasvim zloćudno. A bilo je to radovanje sledstveno uklanjanju potajnog straha. Beše takođe i komične sreće u tome što je, samo jedan dan pre smrti Skrup uništio svoje staro zaveštanje, kojim je nekom strancu ostavio svaki dukat koji mu je preostao, nameravajući da za dan ili dva načini novo, na ime iste osobe, ali sa strogim uslovom da ovaj ima u njegovo ime da nastavi s tužbom protiv Čarlija.

Rezultat toga bio je da je svekoliko njegovo imanje bezuslovno otišlo bratu kao nasledniku. U tome ovaj nađe podlogu za obilato radovanje. Ali beše tu i duboko usađena mržnja prema tome što je polovinu svog života proveo u uzajamnom i ljutitom neprijateljstvu i nagrđivanju; a Lepi Čarli beše sposoban i da odgaja mržnju i da uživa u osveti čitavim svojim srcem.

On bi rado sprečio da mu brat bude sahranjen u staroj gilingdenskoj kapeli, gde je ovaj želeo da počiva; ali njegovi advokati sumnjali su da ima nadležnost da to izvede, niti bi mogao da izbegne skandal koji bi usledio ako bi pokušao da nazad vrati pogrebnu povorku u kojoj bi, kao što je dobro znao, učestvovali pojedini predstavnici lokalnog plemstva kao i neki drugi, u dalekom srodstvu sa Marstonovima.

Ali upozorio je svoje sluge da nijedan sahrani ne sme da prisustvuje; obećavajući, zakletvama i psovkama koje se nisu smele olako shvatiti, da ako neko od njih to ipak učini, kad se bude vratio zateći će zalupljena vrata pred nosom.

Ne verujem, sa izuzetkom starog Kupera, da su sluge bile grdno potresene ovom zabranom, izuzev utoliko što je podsticala radoznalost koja je uvek snažna u seoskoj usamljenosti. Kuper je bio veoma uznemiren time što će najstariji sin starog plemića biti sahranjen u staroj porodičnoj kapeli, a bez ikakvog znaka dostojnog poštovanja iz Gilingden Hola. Upitao je svog gazdu ne bi li mogao, barem, da posluži malo vina i osveženja u hrastovoj sobi za primanja, za slučaj da neko od gospode koja bi došla da ukažu poštovanje staroj porodici reši da svrati do kuće? Ali plemić ga samo opsova i reče mu da gleda svoja posla, i naredi mu, u slučaju da se tako nešto desi, da kaže kako on nije kod kuće, i da ništa nije spremljeno za doček, i zapravo da ih s vrata pošalje dalje odakle su došli. Kuper se ozbiljno raspravljao ovim povodom, a plemić je postajao sve ljući; i nakon žestoke svađe zgrabio je štap i šešir i izašao iz kuće baš kad se u daljini ukazala pogrebna povorka što se spuštala dolinom iz pravca stare krčme „Anđeo".

Stari Kuper se neutešno vrzmao okolo, i brojao je kočije s kapije koliko god dobro je umeo. Kada je sahrana bila okončana, i oni počeše da odlaze nazad, on se vratio u zgradu, kao i obično napuštenu, čija vrata behu otvorena. Pre nego što je sasvim ušao, tu se dovezla kočija sa ožalošćenima i dva gospodina u crnim odeždama, i sa crnim trakama na šeširima, izađoše i, ne osvrćući se ni levo ni desno, popeše se uz stepenice pravo u kuću. Kuper ih je lagano pratio. Kočija mora da je bila otišla oko kuće u dvorište jer kad je došao do vrata, više je nije bilo.

I tako je pratio dvojicu ožalošćenih u kuću. U hodniku je sreo jednog slugu koji reče da je video dva gospodina u crnim ogrtačima kako prolaze hodnikom i penju se uz stepenice ne skidajući šešire niti tražeći dopuštenje od bilo koga. Ovo je bilo veoma neobično, pomisli stari Kuper, i sasvim neprilično; i tako se on pope gore da ih isprati napolje.

Ali nije uspeo tad da ih pronađe, a ni ikad kasnije. I od tog časa kuća postade uznemirena.

Malo je vremena prošlo a da ne beše nijednog sluge koji ne bi imao nešto da ispriča. Koraci i glasovi su ih ponekad pratili kroz prolaze kuće, a cerekajuće šaputanje, uvek nekako preteće, prestrašivalo ih je u ćoškovima galerija ili iz mračnih kutaka; i tako bi se otud vratili skroz u panici samo kako bi ih dočekale grdnje mršave gospođe Beket, koja je takve priče smatrala najgorom vrstom dokolice. Ali i gospođa Beket je, ubrzo zatim, zauzela sasvim drugačije mišljenje o toj stvari.

I ona sama je počela da čuje te glasove, i sa posebnom ljutinom zapazila je da su uvek dolazili kad je bila zaokupljena molitvama, koje je revnosno i tačno kazivala čitavog života, a glasovi su ih prekidali. U takvim trenucima plašile su je nabacane reči i rečenice, koje su, dok je ona uporno nastavljala po svome, rasle sve do nivoa pretnji i bogohuljenja.

Ovi glasovi nisu uvek bili u sobi. Dozivali su, kako joj se činilo, kroz zidove, veoma masivne u toj staroj kući, iz susednih

soba, nekad s jedne strane, nekad s druge; nekad se pak činilo da dozivaju iz udaljenih predsoblja i da stižu prigušeni, ali preteći, niz dugačke, drvenarijom obložene prolaze. Kako su prilazili bliže bili su sve besniji, kao da nekoliko glasova govori odjednom. Kad god bi se, kao što rekoh, vrla žena posvetila svojim molitvama, ove užasne rečenice bi užurbano nalegle na vrata a u panici, ona bi se trgla na kolenima, i tad bi sve uminulo osim snažnog lupanja njenog srca u grudima i jezivih drhtaja njenih nerava.

Šta su tačno glasovi kazivali, gospođa Beket nikako nije mogla da upamti jedan minut nakon što bi uminuli; jedna rečenica sustizala je drugu; ruganje i pretnja i bezbožno klevetanje, grozno artikulisani, gubili su se čim bi se začuli. A ovo je davalo snagu tim užasnim dobacivanjima i pogrdama, što nikakvim naporom nije mogla da upamti njihov tačan sadržaj, mada je stravičan utisak koji su proizvodili ostajao živopisan u njenom umu.

Zadugo je plemić, kako izgleda, bio jedina osoba u kući apsolutno nesvesna ovih poremećaja. Gospođa Beket je dvaput u jednoj nedelji donela odluku da napusti službu. Razborita žena, međutim, kojoj je posao tokom preko dvadeset godina u toj kući bio više nego zgodan, razmisliće više nego dva puta pre nego što ga napusti. Ona i stari Kuper bili su jedine sluge u kući koji su pamtili stare dobre dane održavanja te kuće u vreme starog plemića Tobija. Ostalih beše nekolicina, i teško su se mogli ubrajati u redovne sluge. Meg Dobs, koja je bila služavka, nije htela da spava u kući nego je pešačila do očeve kuće, sva uzdrhtala, od kapije u pratnji svog malog brata. Stara gospođa Beket, koja je bila strah i trepet za nesavesne sluge posrnulog Gilingdena, odjednom je pala sa te pozicije i naterala je gospođu Kajms i služavku iz kuhinje da prenesu ležajeve u njenu veliku i izbledelu sobu i tamo je, sasvim otvoreno, s njima delila svoje noćne strahove.

Stari Kuper je bio mrzovoljan i zanovetao je zbog ovih priča. Već mu je bilo dovoljno neprijatno zbog ulaska one dve potuljene

prilike u kuću, oko čega nije moglo biti greške. Sopstvenim očima ih je video. Odbijao je da zaozbiljno uzme priče tih žena, i pretvarao se da veruje kako su dvojica ožalošćenih mogli da napuste kuću i odvezu se odatle videvši da u kući nema ko da ih dočeka.

Stari Kuper beše pozvan uveče u hrastovu sobu za primanje gde je plemić pušio.

„Slušaj, Kuperu", reče plemić bleda i ljutita izgleda, „šta ti to treba da plašiš ove lude ženturače tvojim kužnim pričama? Neka sam proklet, ako ti se ukazuju duhovi ovde onda tebi tu nema mesta i vreme ti je da se pakuješ. Neću da me sluge napuštaju. Evo sad mi je bila stara gospođa Beket, zajedno sa kuvaricom i služavkom iz kujne, sve tri nanizane bele ko pepeo, i kazuju mi da mora pop da spava među njima i da pridikuje protiv đavola! Duše mi moje, mudrijaš si ti matori što im puni glave takvim glupostima! A Meg ide dole do kuće svake večeri, jer je previše uplašena da zanoći ovde – sve su to tvoja posla, s tvojim bapskim pričama – ti matora mutikašo!"

„Nije to moja krivica, gazda Čarlse. Ne potiče to od moji' priča jer ja ih nisam ni pričô, nego samo da su to sve prikazanja i budalaštine. Gospođa Beket će to da potvrdi, kao i da smo mnoge ljute reči razmenili tim povodom. Šta god ja mislio o tome", reče stari Kuper, značajno, i pogleda ustranu videvši ozbiljnost uzrokovanu strahom na plemićevom licu.

Plemić skloni pogled i ljutito nešto promrmlja sebi u bradu, i okrenu se da istrese pepeo iz lule na ploču a onda se naglo opet okrenu ka Kuperu i progovori, bleda lica, ali više ne onako ljutit kao malopre.

„Znam da ti nisi budala, stari Kuperu, barem kad tako rešiš. Recimo kad bi ovde bilo tako nešto kao što je duh, ne uviđaš li, ne bi on išô tim zmijskim ženskim jezicima da priča svoju priču. Šta je s tobom, čoveče, pa da pomisliš nešto drugo nego ono što ja mislim? Imao si nekad dobru glavu na ramenima,

Kuperu, nemoj sad na nju da meće magareću kapu, kako bi moj siroti otac rekô; dođavola, stari momče, ne smeš dopustiti da te glupače prestravljuju jedna drugu tim blebetanjima pa da svet naklapa ono što ne bi trebalo, o Gilingdenu i o familiji. Mislim da ti to ne bi voleo, stari Kuperu, siguran sam da ne bi. Žene su otišle iz kuhinje, 'ajde založi vatricu i spremi svoju lulu. Ja ću da ti dođem kad završim s ovom mojom, pa ćemo zajedno da pušimo, uz čašu brendija i vode."

Dole siđe stari batler, sasvim sviknut na takvu snishodljivost u tom nesređenom i usamljenom domaćinstvu; i neka oni koji sebi mogu da biraju društvo ne budu previše strogi prema plemiću, koji to nije mogao.

Kada je sredio stvari, kako je rekao, zaseo je dole u toj velikoj kuhinji sa nogama na ogradi peći, dok je sveća gorela u velikom mesinganom svećnjaku koji je stajao na stolu na koji se nalaktio, a u blizini behu flaša brendija i čaše kraj nje, kao i spremna lula. A kada je obavio ove pripreme, stari batler, koji se sećao drugih generacija i boljih vremena, zapao je u duboka razmišljanja, pa tako, i u duboki san.

Starog Kupera probudio je zvuk nečijeg pritajenog smeha negde blizu njegove glave. Sanjao je o starim dobrim vremenima u kući i umislio je da je jedan od „mlade gospode" naumio da ga nasamari, pa je promrmljao nešto u snu iz kojeg ga probudi strog i dubok glas koji reče: „Nisi bio na sahrani; mogao bih da ti oduzmem život, ali uzeću ti uho." Istog časa nešto ga snažno ćušnu postrance po glavi i on odskoči na noge. Vatra je zgasla i beše mu hladno. Sveća je palucala u svećnjaku i na bele zidove bacala dugačke senke koje su igrale gore i dole od plafona do poda a njemu se činilo da njihovi obrisi podsećaju na dva čoveka u plaštevima kojih se prisetio s dubokom stravom.

Uzeo je sveću što je brže mogao, žureći niz prolaz na čijim zidovima se nastavi isti ples crnih senki, i beše veoma oran da stigne do svoje sobe pre nego što mu sveća utrne. Umalo ga je

raspametila iznenadna zvonjava gazdinog zvona, odmah iznad glave, koja je besno odjekivala.

„Ha ha! Eto i njega – da, jamačno", reče stari Kuper, ohrabrujući sebe zvukom sopstvenog glasa dok je hitao dalje, svakog časa sve jasnije slušajući istu tu besnu zvonjavu. „Uspavô se, isto kô ja; to je to, i svetlo mu se ugasilo, kladio bih se u pedeset..."

Kada je okrenuo kvaku na vratima hrastove sobe za primanje, plemić je divlje povikao: „Ko je to tamo?" glasom čoveka koji očekuje pljačkaša.

„Ja sam, stari Kuper, sve u redu, gazda Čarli, ipak niste došli u kuhinju, gospodine."

„Veoma mi je loše, Kuperu; ne znam ni sam kako mi je. Jesi li sreo nešto?" pitao je plemić.

„Nisam", reče Kuper.

Zurili su jedan u drugoga.

„Dođi ovamo – ostani tu! Ne ostavljaj me! Dobro razgledaj sobu pa mi reci je li sve kako treba; i daj mi ruku, stari Kuperu, jer moram da je uhvatim." Plemićeva je bila vlažna i hladna i jako je drhtala. Sad već nije preostalo mnogo do svanuća.

Posle nekog vremena on opet prozbori: „Uradio sam mnogo toga što nisam trebô; nisam sposoban da idem, i s božjim blagoslovom postaraću se, što da ne, pa ja sam hrom kô stari Bili – nikad više neću moći ništa dobro da uradim, i ostaviću piće i oženiću se kô što sam trebô odavno – nikakvu finu damu, nego neki dobar devojčurak da mi bude domaćica; ima ona najmlađa ćerka farmera Krampa, dobra cura i odmerena. Što da nju ne uzmem? Ona bi se starala o meni, i ne bi mi ovde došla s glavom punom nekakvih romansi i ko zna kakvih naklapanja, i popričaću sa sveštenikom i učiniću ono što je ispravno sa svakim i pazi, rekoh već da mi je žao zbog mnogih stvari koje sam uradio."

Do tog časa već beše svanula divlja ledena zora. Plemić je, kako Kuper reče, izgledao „baš gadno loše" kad je zgrabio svoj šešir

i štap i zaputio se u šetnju, umesto da legne u krevet kako ga je Kuper preklinjao, budući da je izgledao tako sumanut i poremećen da je bilo očigledno kako mu je jedini cilj da pobegne iz kuće.

Beše dvanaest sati kad je plemić ušetao u kuhinju gde je pouzdano znao da mora zateći nekog od slugu i izgledao je kao da ga je deset godina pregazilo od juče. Privukao je stoličicu do ozidane peći ne rekavši ni reči i seo. Kuper je poslao nekoga u Eplberi po doktora, koji je upravo pristigao, ali plemić ne htede kod njega. „Ako hoće da me vidi, može da dođe ovde", promrmljao je svaki put kad bi ga Kuper ponukao. I tako doktor dođe, prilično oprezno, i zateče plemića u mnogo gorem stanju nego što je očekivao.

Plemić se opirao naredbi da ode u krevet. Ali doktor je insistirao na tome u suprotnom preteći da mu sledi smrt, našta se pacijent pokoleba.

„Pa, učiniću kako kažete – ali samo ovo – morate pustiti da stari Kuper i Dik lovočuvar ostanu uz mene. Ne sme niko da me ostavi samog, i moraju da ostanu budni cele noći; a i vi ostanite malo. Kad se malo oporavim, otići ću da živim u gradu. Dosadno je živeti ovde, sad kad ne mogu ništa da radim, kô što sam bio navikô, i tamo će mi život biti bolji; čuli ste me šta sam rekô i baš me briga dal' će neko da se smeje, i razgovaraću sa sveštenikom. Sviđa mi se ako se smeju, dabogda ih pobesili, jer to je znak da napokon nešto činim kako treba."

Doktor je poslao dve medicinske sestre iz Mesne bolnice, radije nego da se pouzda u to da će pacijent slediti ono što mu je preporučeno, i otišao je uveče i lično u Gilingden da ih obiđe. Starom Kuperu beše naređeno da se smesti u susedni sobičak za presvlačenje i da bdi cele noći, što je zadovoljilo plemića, koji je bio u neobično uzbuđenom stanju, veoma neraspoložen, i na ivici groznice, kako doktor reče.

Sveštenik je došao, stari, ljubazan, „knjiški učevan" čovek, i razgovarao je s njim i molio se zajedno s njim kasno te večeri.

Kada je on otišao plemić je pozvao sestre kraj svog kreveta i kazao: „Ima jedan tip koji ponekad naiđe; na njega ne obraćajte pažnju. On naviri na vrata i doziva – mršav momak pogrbljenih leđa, sav u crnini, i sa crnim rukavicama; znaćete ga po ispijenom licu, smeđem kô drvenarija; ne obraćajte pažnju na njegovo smeškanje. Ne izlazite ka njemu niti ga pozivajte unutra; on ništa neće reći; a ako se naljuti pa vas pogleda popreko, ne bojte se, ne može da vam naudi, i dosadiće mu da čeka, pa će otići; i pazite, za ime božje, ne zovite ga unutra niti idite za njim!"

Sestre se udružiše zatim pa odoše da se šapatom posavetuju sa starim Kuperom. „Bože sakloni, ne, nema nikakav ludak u kući", pobunio se on; „nema ni žive duše osim ovih koje ste dosad videle – to je samo nešto njemu u glavi zbog ove groznice – ništa više."

Kako je noć odmicala plemiću postade gore. Spopade ga težak delirijum, i on poče da brblja o koječemu – o vinu, o psima i o advokatima; a onda poče da razgovara, kako izgleda, sa svojim bratom Skrupom. Dok je to činio, gospođa Oliver, sestra koja je sedela uz njega, začula je, kako joj se učinilo, da nečija šaka lagano naleže na kvaku sa spoljašnje strane vrata i potajno pokušava da ih otvori. „Bože blagoslovi nas! Ko je tamo?" vrisnula je, a srce joj se sjuri u grlo dok je pomišljala na grbavca sveg u crnini koji će sad da naviri smeškajući se i dozivajući – „Gospodine Kuperu! Jeste li tu?" povikala je. „Dođite ovamo, gospodine Kuperu, molim vas – hajdete, brzo!"

Stari Kuper, dozvan iz dremeža kraj vatre, utetura se iz susedne sobe, a gospođa Oliver ga snažno zgrabi kad se ukazao.

„Čovek sa grbom je ispipavao vrata, gospodine Kuperu, sigurna sam u to, očiju mi!" Plemić je jaukao i mrmljao u groznici, ništa ne razumevajući, dok je ona govorila. „Ne, ne! Gospođo Oliver, gospo, to je nemoguće, jer nema takvog čoveka u kući: šta to gazda Čarli govori?"

„Kazuje Skrup, svakog časa, šta god da time želi reći – i još – i... psst! – slušajte – eto opet kvake", i uz glasan vrisak ona dodade: „Pogledajte njegovu glavu i vrat kako vire na vratima!" i u svom drhtanju ona steže starog Kupera u bolan zagrljaj.

Sveća je treperila i mogla se videti drhturava senka na vratima koja je nalikovala glavi čoveka sa dugačkim vratom i izduženim šiljatim nosem kako viri unutra, pa se povlači. „Nemoj da ste prokleta budala, gospo!" povika Kuper, veoma pobledeo, tresući je iz sve snage. „Kažem vam, to je samo sveća – ništa, zaboga, sem toga. Ne vidite li?" i podiže svetlo. „I siguran sam da nije bilo nikoga na vratima, i proveriću smesta, samo ako me pustite."

Druga sestra je spavala na sofi, i gospođa Oliver je u panici pozva da joj pravi društvo dok je stari Kuper otvarao vrata. Nikoga ne beše u blizini, ali na uglu galerije bila je senka koja je nalikovala onoj viđenoj u sobi. On malo podiže sveću i učini se da ona dugačkom rukom doziva dok se glava povukla unazad. „Senka od sveće!" povika glasno Kuper, rešen da se ne prepusti panici gospođe Oliver; i sa svećom u ruci on ode sve do ćoška.

Ničeg tu nije bilo. Nije mogao odoleti da sa ovog mesta ne baci pogled niz dugačku galeriju, i kako je pomerio svetlo tako je video istu onakvu senku, malo podalje, i kako je išao ka njoj tako je ona odmicala i dozivala. „Ma 'ajde!" reče on. „Nije to ništa drugo do sveća." I tako je dalje išao, upola sve ljući a upola sve uplašeniji pred upornošću s kojom se ova rugobna senka – doslovna senka, u to je bio siguran – ukazivala. Kako se primakao tački gde se sada prikazala, činilo se da se ona skuplja a onda gotovo rastače u središnjoj drvenoj ploči starog izrezbarenog kabineta kojem je sad prilazio.

U njegovoj središnjoj ploči bio je duborez u obličju vučje glave.

Svetlo je čudno padalo na njega i zamičuća senka izgledala je kao da se raspada, i iznova čudno sastavlja. Oko je svetlucalo sjajem odraženog svetla, koje je takođe blistalo i na iskeženoj gubici, a on ugleda dugačak, šiljati nos Skrupa Marstona

i njegovo mrgodno oko kako zuri u njega, kako mu se činilo, sa čvrstom namerom.

Stari Kuper stajao je bulјeći u ovaj prizor, nesposoban da mrdne, dok nije ugledao lice, i telo koje mu je pripadalo, kako se postepeno pomalja iz drvenarije. U isto vreme začuo je glasove koji se brzo primiču iz bočne galerije pa se Kuper, uz glasan usklik „Neka nam je bog milostiv!" okrenu i potrča natrag, praćen zvukom od kojeg se činilo da se stara kuća trese kao pod naletom snažnog vetra.

U sobu svog gazde ulete stari Kuper, upola izbezumljen od strave, i zalupi vratima i obrnu ključ u tren oka, sa izgledom čoveka kojeg progone ubice.

„Jeste li čuli ovo?" prošaputa Kuper koji je sad stajao kraj vrata susedne sobe. Svi su osluškivali, ali niti najmanji zvuk nije spolja narušio potpuni noćni mir. „Bog neka nas blagoslovi! Sumnjam sad da je moja matora glava ta koja je poludela!" uzviknu Kuper.

Nije im hteo reći ništa drugo sem da je on sam ispao „matora budaletina" što je pustio da ga zastraše njihove priče, i da je bilo dovoljno „klepetanje prozora, ili iglica koja je odnekud ispala" pa da ga sad uplaši; i tako se on cele noći ispomagao brendijem i sedeo budan i razbrbljan kraj vatre u sobi svog gospodara.

Plemić se polako oporavio od svoje moždane groznice, ali ne sasvim.

I najmanja stvar, rekao je doktor, bila bi dovoljna da ga uznemiri. Još nije bio dovoljno snažan da bi se sklonio radi promene ambijenta i vazduha, što je bilo neophodno za njegovo potpuno ozdravljenje.

Kuper je spavao u susednoj sobi i sada je jedini noću bio uz njega. Ponašanje invalida beše neobično: voleo je da, u polusedećem položaju, u krevetu puši svoj duvan tokom noći, i terao je i Kupera da mu pravi društvo u pušenju dok sedi uz vatru. Način na koji su se plemić i njegov skromni prijatelj upuštali u pušenje nosio je suzdržano i ćutljivo zadovoljstvo, i tek kad je

gospodar Gilingdena završio svoju treću lulu rešio je da zapodene razgovor, a kad je to učinio, tema ne beše ona koju bi Kuper sam odabrao.

„Nego, stari Kuperu, pogledaj me u oči, i ne boj se da prozboriš", reče plemić, gledajući ga sa postojanim, lukavim osmejkom; „ti znaš sve ovo vreme, isto kao i ja, ko je u kući. Ne treba da poričeš, je li? Skrup i moj otac?"

„Nemojte tako da govorite, Čarli", reče stari Kuper, prilično strogo i uplašeno, posle podužeg ćutanja, i dalje ga gledajući u lice koje izraz nije promenilo.

„Kakva je vajda od zavaravanja, Kuperu? Skrup ti je oduzeo sluh na desno uvo – znaš to i sam. Izgleda gnevno. Umalo je i meni život oduzeo ovom groznicom. Ali još sa mnom nije svršio, a izgleda gadno pokvaren. Video si ga i ti – znaš da je tako."

Kuper je bio jezivo uplašen a čudan osmejak na plemićevim usnama uplašio ga je dodatno. Spustio je lulu i stajao zureći u svog gazdu uz osećaj kao da je usred sna.

„Ako to mislite, ne bi trebalo tako da se smeškate", reče Kuper sumorno.

„Umoran sam, Kuperu, i isto mi se 'vata dal' se smejem il' nešto drugo; pa ću zato radije da se smejem, dok jošte mogu. Ti znaš koji oni imaju naum da čine sa mnom. To je sve što sam 'teo reći. Sad, momče, nastavi s tvojom lulom – ja ću da spavam."

Tako se plemić okrenuo u krevetu i legao smireno, položivši glavu na jastuk.

Stari Kuper ga je pogledao, pa bacio pogled na vrata, a onda je dopola napunio čašu brendijem i popio je, i osetio se bolje, pa otišao u svoj krevet u susednoj sobi.

U gluvo doba noći probudio ga je iznenada plemić, koji je stajao u noćnoj haljini i papučama kraj kreveta.

„Doneo sam ti mali poklon. Pokupio sam juče zakupnine od Hejzeldena i to ćeš ti uzeti za sebe – imaš ovde pedeset – a ostatak daj Neli Karvel sutra; bolje ću da spavam zbog ovoga;

a u međuvremenu sam opet video Skrupa; nije on baš tako loš, stari momak! Stavio je crnu traku preko lica – jer kazao sam mu da ne mogu podneti da ga gledam; i za njega bih mnogo toga sad uradio. Nikad nisam mogao da podnesem cile-mile. Laku noć, stari Kuperu!"

I plemić položi svoju drhtavu šaku nežno na starčevo rame, i vrati se u svoju sobu. „Nimalo mi se ne sviđa na šta liči. Doktor ne dolazi ni upola često koliko bi trebalo. Ne dopada mi se taj čudački osmejak a ruka mu je bila 'ladna kô smrt. Nadam se, u božje ime, da mu mozak opet ne popušta!" S ovih misli on skrenu na prijatniju temu, kao što je onaj poklon, i napokon zaspa.

Ujutro, kad je otišao u gazdinu sobu, ovaj je već bio napustio krevet. „Nema veze; vratiće se taj kô zla para", pomislio je stari Kuper, nameštajući sobu kao i obično. Ali on se nije vratio. Onda otpoče nelagodnost, a za njom i panika, kad postade očigledno da plemić nije u kući. Šta je od njega nastalo? Ništa od njegove odeće nije nedostajalo, izuzev noćne haljine i papuča. Zar je napustio kuću, u svom sadašnjem stanju, samo tako odeven? I ako jeste, može li onda biti pri čistoj svesti; i zar ima šanse da je preživeo ledenu, vlažnu noć, tako odeven, na otvorenom?

Tom Edvards, koji je svratio u kuću, reče im da je, šetajući otprilike jednu milju tog jutra, negde oko četiri sata – a budući da nije bilo meseca – zajedno sa farmerom Nouksom, koji je vozio svoja kolica na pijacu, video tri čoveka kako im hodaju ispred konja, ni dvadeset metara ispred njih, sve od zgrade Gilingden pa do grobnog mesta čija je kapija bila otvorena iznutra, a kad tri čoveka uđoše tamo, kapija se zalupi. Tom Edvards je pomislio da su otišli kako bi obavili pripreme za sahranu nekog člana porodice Marston. Ali taj događaj je Kuperu, koji je znao da se ništa tome nalik nije dešavalo, bio jezivo ispunjen zlim slutnjama.

On tad započe pomnu pretragu, i napokon se priseti samotnog gornjeg sprata i sobe kralja Heroda. Tamo nije video nikakve

promene, ali vrata ormana behu otvorena a, u tmini ranog jutra, nešto nalik velikom belom čvoru štrčalo je s one strane vrata, i to mu privuče oko.

Vrata su se neko vreme opirala njegovim naporima da ih otvori; neka velika težina pritiskala ih je ka podu; naposletku, međutim, ona malo popustiše a njega umalo zaprepasti težak tresak od kojeg se zatresao čitav sprat i koji je odaslao odjek kroz tihe hodnike sa zvukom nalik smehu koji se udaljava.

Kada je uspeo da odgurne i otvori vrata, njegov gazda je ležao mrtav na patosu. Kravata mu je bila zategnuta oko vrata poput konopca za stoku, i dobro je obavila svoj posao. Telo je bilo hladno i odavno mrtvo.

U prikladno vreme je mrtvozornik obavio svoju istragu i porota je zaključila da je „preminuli, Čarls Marston, umro od sopstvene ruke, u stanju privremeno pomućenog uma." Ali stari Kuper je imao svoje mišljenje o gazdinoj smrti, iako je držao jezik za zubima i o tome nije nikad govorio. On je otišao i proživeo ostatak svog veka u Jorku, gde još ima ljudi koji ga se sećaju kao ćutljivog i smrknutog starca koji je redovno išao u crkvu, i takođe pomalo voleo da popije, a znalo se i da ima nešto ušteđevine.

FAMILIJAR

The Familiar

Prvi put, pod naslovom „Čuvar" („The Watcher"), objavljena u časopisu *Dublin University Magazine* (novembar 1847).

Revidirana, pod naslovom „Familijar", prvi put objavljena u zbirci *U tamnom ogledalu* (*In a Glass Darkly*, 1872).

* Familijar – Izraz iz terminologije ezoterizma i okultizma. „Familijar, familijarni duh, ili đavolak je skoro ekskluzivni engleski (i škotski) doprinos teoriji veštičarstva; taj koncept se retko raspravlja na kontinentalnim, evropskim suđenjima i u demonološkim priručnicima. Kako se veruje, kada đavo načini ugovor sa vešticom, on joj podari demona nižeg ranga u obličju neke manje domaće životinje da joj bude savetnik i da za nju obavlja zlobna nedela, uključujući i ubistvo." Rossell Hope Robbins, *The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology*, Bonanza Books, New York, 1959, str. 190. U prenesenom značenju, kao ovde, odnosi se na nižeg demona životinjske ili humanoidne pojave, na utvaru, a moguća je i igra reči sa uobičajenim značenjem reči „familiar" (*eng.* poznato). (*prim. ur.*)

Prolog

Od skoro dvesta trideset slučajeva, manje ili više srodnih onom koji sam nazvao „Zeleni čaj", odabrao sam sledeći, i nazvao ga „Familijar".

Na ovaj rukopis doktor Heselijus je, po svom običaju, zakačio nekoliko listova papira, na kojima je napisao, slovima jasnim kao da su štampana, svoje primedbe o slučaju. On kaže:

„Po pitanju savesti, nije mogao biti izabran pouzdaniji pripovedač od prečasnog irskog sveštenika koji mi je dao ove papire o slučaju gospodina Bartona. Međutim, iskaz je medicinski manjkav. Izveštaj inteligentnog lekara, koji bi pratio napredak pacijenta i bio uz njega od ranih faza do samog kraja, pribavio bi mi podatke neophodne da izvedem potpuno pouzdane zaključke. Trebalo bi da mi budu poznate moguće nasledne predispozicije gospodina Bartona, i trebalo bi da znam, poželjno bi bilo – po veoma ranim indikatorima, barem neki daleki uzrok bolesti koju sam ovde utvrdio.

Ugrubo, sve slične slučajeve možemo svesti na tri odvojena tipa. Oni su zasnovani na primarnoj razlici između subjektivnog i objektivnog. Od onih koji su imali utisak tobožnje izloženosti natprirodnim silama – neki su naprosto halucinirali, a iluzije na koje se žale potiču od oštećenja mozga ili nerava. Neki su, nesumnjivo, bili napadnuti od, kako ih nazivamo, spiritualnih sila, koje su izvan njih. A kod nekih, uzroci su mešovite prirode. Tačno je da im se duhovno čulo probudilo, ali to je uzrokovano, i održavano, delovanjem bolesti. Ova vrsta bolesti može se, u izvesnom smislu, uporediti sa gubitkom pokožice i posledičnoj

otkrivenosti površina koje su veoma osetljive, zbog čega nam je priroda podarila malje. Gubitak ovoga pokrova prati uobičajena neosetljivost, koja nas štiti od štetnih uticaja. Ali u slučaju mozga, i nerava direktno povezanih s njegovim funkcijama i sa čulnim utiscima, cerebralna cirkulacija povremeno je poremećena vibracionim smetnjama, što verujem da sam na zadovoljavajući način istražio i obrazložio u svom MS. Eseju, A. 17.[12] Ove vibracione smetnje, što u pomenutom eseju dokazujem, suštinski se razlikuju od smetnji sa začepljenjem, fenomena koji sam istražio u A. 19. Kada su prekomerne, neizbežno su praćene iluzijama.

Da sam video gospodina Bartona i pregledao ga u trenutku kada je ispoljavao simptome koji zahtevaju tumačenje, povezao bih, bez poteškoća, te fenomene sa odgovarajućom bolešću. Budući da nisam, moja dijagnoza je, nužno, samo pretpostavka."

Tako piše doktor Heselijus, uz obilje detalja koji su zanimljivi samo medicinskim stručnjacima.

Priča velečasnog Tomasa Herberta, na osnovu koje znamo sve što je poznato o narečenom slučaju, može se naći u poglavljima koja slede.

I
Koraci

Bio sam mladić u to vreme, i blizak poznanik nekih od aktera u ovoj čudnoj priči – stoga su utisci koje su njeni događaji ostavili na mene tako duboki i dugotrajni. Nastojaću sada da sve te događaje precizno povežem, kombinujući u pripovedanju, dakako, sve što sam saznao iz različitih izvora, s namerom da, koliko je to moguće, osvetlim tamu koja obavija njihov tok i svršetak.

[12] MS. – uobičajena skraćenica za *manuscript* (rukopis, „u rukopisu"). (*prim. prev.*)

Negde oko 1794. godine, mlađi brat izvesnog baroneta,[13] kog ću zvati gospodin Džejms Barton, vratio se u Dablin. Služio je u mornarici kao odlikovani oficir, komandujući jednom od fregata Njenog veličanstva tokom većeg dela Američkog rata. Kapetan Barton imao je četrdeset dve-tri godine, bio je inteligentan i ugodan drug kad je to hteo, ali je načelno bio uzdržan, a povremeno čak i ćudljiv.

U društvu se, međutim, držao kao svetski čovek i džentlmen. Nije poprimio onu bučnu neuljudnost kakvu ljudi ponekad razviju živeći na brodu; naprotiv, bio je miran, tih, čak uglađen. Srednje visine i donekle jake građe, izboranog lica, odavao je utisak melanholije i ozbiljnosti. Budući, kako rekoh, savršeno vaspitan, iz dobre familije i odgajen u izobilju, odmah je, naravno, imao pristup otmenim krugovima u Dablinu, bez potrebe za dodatnim preporukama.

Gospodin Barton nije živeo luksuznim životom. Stanovao je u jednoj od tada pomodnih ulica u južnom delu grada, držao samo jednog konja i jednog slugu, pa iako je smatran slobodoumnim čovekom, živeo je uredno i moralno – nije se kockao, pijančio, niti upuštao u druge grešne zabave, već je vreme provodio sam, bez intimnih veza i prijateljstava. Činilo se da u otmena društva dolazi pre zbog gužve i besposlice, nego zbog mogućnosti da razmeni mišljenja ili osećanja s nekim od prisutnih.

Prema tome, Barton je bio ocenjen kao štedljiv i oprezan osobenjak, koji će ostati neženja i odoleti svim napadima i strategijama, najverovatnije doživeti duboku starost, umreti bogat, i ostaviti sav novac nekoj bolnici.

Međutim, danas je očito da je priroda Bartonovih planova bila potpuno pogrešno tumačena. Mladu damu, koju ću zvati gospođica Montagju, u to vreme je u otmeno društvo uvela njena

[13] Britanska nasledna titula najnižeg reda. Baroneti nisu 'perstvo', tj. privilegovani stalež, već su 'obični ljudi', ispod barona, ali iznad viteza. (*prim. prev.*)

tetka, udovica Ledi L. Gospođica Montagju bila je veoma lepa i doterana devojka, promućurna, vesela i otmena, i neko vreme bila je među viđenijim devojkama u gradu.

Njena popularnost, međutim, nije joj donela ništa sem pukog divljenja, koje je svakako ugodno kao hrana za taštinu, ali ni po kojem osnovu ne prethodi udaji – zato što, na štetu pomenute mlade dame, svi su znali da ona, sem lepote i privlačnosti, nema nikakvog imetka. Kad se to ima na umu, onda je lako poverovati zašto je nemalo čuđenje izazvala vest da je kapetan Barton postao ljubavnik gospođice Montagju, devojke bez cvonjka u džepu.

Očekivano, prosidba je uspela, i Ledi L. je obznanila svakom od svojih sto pedeset prijatelja ponaosob da je kapetan Barton, s njenim odobrenjem, zaprosio ruku njene bratanice, gospođice Montagju, koja je, štaviše, prihvatila ponudu, s tim što još čeka i odobrenje oca, koji se u to vreme vraćao s puta po Indiji, i trebalo je da stigne najkasnije za dve-tri nedelje.

Očev pristanak nije se dovodio u pitanje – odlaganje je bilo čisto formalno – i na njih se gledalo kao da su venčani, a Ledi L. je od tog časa povukla svoju bratanicu sa svih gradskih zabava, sve u skladu sa strogim starinskim običajima, od kojih bi, bez sumnje, njena mlada rođaka volela da je bila pošteđena.

Kapetan Barton bio je stalan posetilac i čest gost njihove kuće, sa svim privilegijama intimnosti koje zaručnik obično dobija. Takav je bio odnos među stranama kada su počeli da se odigravaju tajanstveni događaji koji će ovu priču učiniti mračnijom.

Ledi L. je stanovala u lepoj vili na severu Dablina, a kapetan Barton bio je, kako smo već rekli, smešten na jugu. Razdaljina između njih bila je znatna, a kapetan Barton je, kada bi ostao do kasno sa gospođom i njenom prijatnom rođakom, obično hodao nazad kući bez pratioca.

Najkraći put za te noćne šetnje velikim delom je prolazio ulicama koje tek što su bile formirane, a kuće u njima imale su samo temelje.

Jedne noći, nedugo nakon što se zaručio sa gospođicom Montagju, desilo se da je, u društvu s njom i Ledi L. ostao do kasno, duže nego inače. Razgovor je krenuo putem dokaza za otkrovenje, koje je on poricao sa čvrstim skepticizmom ubeđenog nevernika. Takozvani „francuski principi" u to doba behu se dobrano uvukli u otmeno društvo, naročito onaj njegov deo koji je pripadao vigovcima, pa ni stara gospođa ni njena rođaka nisu sasvim umakle toj zarazi e da bi nazore gospodina Bartona videle kao ozbiljnu prepreku budućoj zajednici.

Diskusija se izrodila u jednu od onih o natprirodnom i čudesnom, u kojima je on uvek iznosio iste argumente i iste stvari izvrgavao ruglu. Pritom se, istinu govoreći, kapetanu Bartonu ne mogu zameriti izveštačenost i pretvaranje: doktrine na kojima je insistirao zaista su bile osnova njegovih nepokolebljivih uverenja, ako se tako može reći; i možda nije najmanje čudna, od svih čudnih stvari povezanih sa ovom pričom, činjenica da je žrtva strahovitog uticaja o kom ću govoriti bio upravo on, po sopstvenom dugogodišnjem uverenju čovek koji nimalo ne veruje u ono što obično zovemo natprirodne sile.

Ponoć je bila davno prošla kada se gospodin Barton otisnuo na usamljenički put prema svojoj kući. Bejaše došao do samotnih ulica sa nedovršenim niskim zidovima koji su pratili temelje planiranog niza kuća s obe strane – mesec je sijao kroz izmaglicu, i njegova nesavršena svetlost učinila je sve dodatno turobnim, a krajem je vladala ona potpuna tišina koja u sebi ima nešto neopisivo uzbudljivo, i činila da svaki korak koji bi je prekinuo zvuči neprirodno glasno i upečatljivo.

Tako je odmicao neko vreme, kada je, odjednom, začuo druge korake kako dobuju u ritmu, otprilike četrdesetak koraka iza njega.

Sumnja da te neko prati nije nikada prijatna, naročito na tako samotnim mestima, ali ta je sumnja postala tako snažna u mislima kapetana Bartona, da se naglo okrenuo, kako bi se suočio sa

svojim progoniteljem: međutim, iako je mesečine bilo dovoljno da obasja ceo put koji je prešao, na tom putu ne beše nikoga.

Koraci koje je čuo nisu mogli biti odjeci njegovih sopstvenih, jer se nikakav eho nije pojavljivao kada je lupao nogama o tlo i hodao ubrzano gore-dole, zaludno pokušavajući da ga izazove; na kraju, iako ni po jednom osnovu nije bio neuračunljiva osoba, morao je priznati da su oni zvuci bili plod njegove mašte, i tretirao ih je naprosto kao iluziju. Umirivši se na taj način, nastavio je da hoda. Ali pre nego što je prešao tuce koraka, ponovo je iza sebe začuo misteriozni bat. Sada se činilo da neko namerno pokazuje da nije reč o odjeku, jer je čas usporavao i skoro zastajao, a čas žurio krupnim koracima, na ivici trka, da bi se zatim vratio normalnom hodu.

Kapetan Barton se, kao i ranije, iznenada okrenuo, ali sa identičnim rezultatom – nikoga nije videlo na pustoj ulici. Krenuo je po istom tragu, odlučan da mu ne pobegne šta god da je uzrokovalo zvuke koji su ga tako uznemirili – ta potraga, međutim, nije uspela.

Uprkos svom skepticizmu, osetio je kako ga obuzima nekakav sujeverni strah, i s tim neuobičajenim i neprijatnim osećanjem još jednom se okrenuo i nastavio svojim putem. Jezoviti zvuci nisu se ponovili sve dok nije stigao tamo gde ih je poslednji put čuo – tu su se opet pojavili, i to u obliku iznenadnog i pretećeg trka kojim je nevidljivi progonitelj krenuo na uznemirenog pešaka.

Kapetan Barton je stao, kao i prošli put – neobjašnjiva priroda te pojave ispunila ga je nejasnim i protivrečnim osećanjima – i predavši se uzbuđenju koje ga je obuzimalo, odlučno je viknuo: „Ko je to tamo?“ Zvuk našeg sopstvenog glasa, ispoljen na tako siloviti način, u potpunoj samoći, a potom praćen totalnom tišinom, u sebi ima nečeg zastrašujuće neprijatnog, i kapetan Barton oseti nervozu kakvu mu verovatno nikada ništa pre toga nije izazvalo.

Koraci su ga progonili sve do samog kraja ulice, i samo ga je tvrdoglavi ponos, u koji je ulagao veliki napor, sprečio da potrči

najbrže što može i negde potraži spas. Tek kada je došao u svoj stan i seo kraj kamina, bio je dovoljno priseban da može ponovo da posloži i razmotri pojavu koja ga je toliko uzbudila. Najzad, tako neznatna stvar je sasvim dovoljna da uznemiri ponos skepticizma i opravda stare i jednostavne zakone prirode unutar nas.

II
Čuvar

Gospodin Barton je sledećeg jutra kasno doručkovao, razmišljajući o incidentu koji se dogodio protekle noći, više radoznao nego zastrašen – tako brzo sumorni utisci nestanu iz pamćenja pod uticajem radosti dana – kada je pred njega doneto pismo koje je poštar upravo isporučio.

Ničeg posebnog nije bilo na koverti, sem što je adresa bila ispisana rukopisom koji mu je bio nepoznat – možda da bi se nešto prikrilo – jer su visoka i uska slova bila iskošena unazad; sa napetošću koju sebi obično namećemo u takvim slučajevima, čitav minut proveo je nad tim zagonetnim natpisom pre nego što je slomio pečat na pismu. Tada je pročitao sledeće reči, ispisane istim rukopisom:

„Gospodin Barton, bivši kapetan *Delfina*, upozorava se na OPASNOST. Učiniće mudro ako bude izbegavao Ulicu – [tu je navedena lokacija sinoćnjeg događaja], ali ako bude tuda ipak hodao susrešće ga velika nesreća – neka bude upozoren, jednom za svagda, jer ima razloga da strahuje.

ČUVAR“

Kapetan Barton pročitao je dvaput ovaj čudan izliv reči; izvrtao je pismo u svim pravcima i stavljao ga na svetlo pod raznim uglovima; ispitao je papir na kom je bilo napisano i proučio rukopis još jednom. Poražen, vratio se pečatu – ništa osim mrlje od voska, na kojoj se slučajni otisak palca jedva video.

Ne beše ni najmanje oznake, ni najmanjeg traga, pomoću kojih bi makar mogao da pretpostavi poreklo pisma. Namera pošiljaoca činila se prijateljskom, a opet kao da je pretio onim „ima razloga da strahuje". Sve u svemu, pismo, njegov autor, i njegova prava namera, za kapetana Bartona bili su nerešiva zagonetka, povrh svega i neugodno sugestivna, i u njegovom umu povezana sa sinoćnjim događajem.

Zbog podređenosti nekom osećanju – verovatno ponosu – gospodin Barton nikom nije govorio, čak ni budućoj supruzi, o događajima koje sam upravo opisao. Naizgled neznatni, oni su toliko opseli njegovu imaginaciju, da se nije usudio da otkrije, čak ni pomenutoj mladoj dami, ono što bi se moglo protumačiti kao znak njegove slabosti. Pismo je naprosto moglo biti lakrdija, a tajanstveni koraci ništa drugo do privid ili trik. Iako je bio sklon da celu stvar tretira kao nedostojnu brige, ona ga je uporno progonila, mučila ga zamršenim sumnjama i neodređenim slutnjama koje su ga činile potištenim. Jedno je sigurno: zadugo potom uredno je zaobilazio ulicu koja mu je u pismu označena kao poprište opasnosti.

Kapetanu Bartonu se tek nakon nedelju dana otkad je primio pismo koje sam prepisao dogodilo nešto što će ga podsetiti na reči u njemu i sprečiti postepeni zaborav neprijatnih utisaka koje su izazvale.

Jedne noći, u kasni sat, koji ću tačno navesti, vraćao se iz pozorišta, tada smeštenog u ulici Krou, gde je video gospođicu Montagju i Ledi L. u kočiji, a potom neko vreme bazao po gradu sa dva-tri poznanika.

S njima se, međutim, razišao nedaleko od koledža, i nastavio dalje sam. Bilo je okruglo jedan sat na pustim ulicama, ali je i sve vreme šetnje sa drugovima, od kojih se maločas rastao, kapetan bio bolno svestan da ih prate zvuci nečijih koraka.

Jedanput-dvaput se osvrnuo, s nelagodnom slutnjom da će ponovo iskusiti iste misteriozne smetnje kao i sedmicu pre,

iskreno se nadajući da će ovaj put ugledati nešto što bi na prirodan način objasnilo pojavu zvukova. Ali ulica beše pusta – nigde nikoga.

Sasvim sâm nastavio je dalje prema kući, postao veoma uzrujan i osećao se nelagodno, jer su mu u svesti odjekivali, jasno i glasno, dobro poznati, strahotni zvuci.

Zvuci su ga pratili i pokraj golog zida koji je opasavao park koledža, pojavljujući se skoro simultano s njegovim koracima. Isti bat, nejednakog tempa – ponekad spor, ponekad ubrzan, kao da će potrčati – čuo se iza njegovih leđa. Iznova i iznova se osvrtao, hitro, krišom bacajući pogled preko ramena, skoro svaki put posle pet-šest koraka; ali nikog nije video.

Razdražljivost koju je izazvao taj neodređen i nevidljiv progonitelj postepeno je rasla i dosegla stepen nepodnošljivosti; kada je konačno došao kući, nervi su mu bili napeti kao strune, i toliko je bio uzbuđen da se nije mogao odmoriti, niti je uopšte pokušao da legne pre nego što je osvanula zora.

Probudilo ga je kucanje na vratima spavaće sobe: sluga je ušao i predao mu nekoliko pisama koja su stigla poštom. Među njima, jedno mu je odmah privuklo pažnju – čim ga je ugledao, potpuno se razbudio. Odmah je prepoznao rukopis, a pisalo je sledeće:

„Kapetane Bartone, pre ćeš umaći sopstvenoj senci nego meni; radi šta znaš, ali ja ću te viđati kad god zaželim, i ti ćeš videti mene, jer ja ne želim da se skrivam, kako si ti umislio. Nemoj da to utiče na tvoj miran san, kapetane Bartone – jer, ako ti je mirna savest, zašto bi se plašio što si na oku

ČUVARA."

Gotovo je nepotrebno zadržavati se na osećanjima koja su pratila čitanje ove čudne poruke. Primećeno je da je kapetan Barton danima posle bio neobično odsutan i slomljenog duha... Ali niko nije naslutio uzrok.

Šta god da je mislio o fantomskim koracima koji su ga pratili, nije moglo biti ni govora o tome da su pisma koja je primio bila

nekakve iluzije, a to što su se pojavila odmah nakon tajanstvenih zvukova koji su ga progonili, izgledalo je kao, u najmanju ruku, čudna podudarnost.

Čitava stvar bila je, u njegovom sopstvenom umu, nejasno i instinktivno povezana sa određenim epizodama iz prošlosti kojih nije želeo da se seća.

Dogodilo se, međutim, da je pored svadbe koja se bližila, kapetan Barton – za njega, verovatno, srećnim spletom okolnosti – imao neka važna i zahtevna posla oko jednog velikog imanja zbog kog je pokrenuta duga sudska parnica.

Žurba i uzbuđenje zbog tog posla prirodno su uticali na postepeno iščeznuće sumornog osećanja koje ga je s vremena na vreme spopadalo. Posle nekog vremena duh mu se potpuno oporavio i ponovo je postao onaj stari.

Ipak, sve to vreme njega bi, tu i tamo, užasnulo iznenadno pojavljivanje iste smetnje, nejasne i skoro nečujne, uvek na samotnim mestima, i danju i noću. Opetovanje tih čudnih utisaka od kojih je toliko patio bilo je, međutim, povremeno, i u manjoj meri, toliko maloj da su mu često izgledali kao sugestije vlastite uzburkane mašte.

Jedne večeri hodali smo prema Domu komuna s jednim članom parlamenta, našim zajedničkim poznanikom. Bila je to jedna od retkih prilika kada sam i ja bio u društvu kapetana Bartona. Dok smo hodali zajedno, primetio sam da je odsutan i ćutljiv, u meri koja je nagoveštavala neku ogromnu teskobu koja ga je potpuno obuzela.

Kasnije sam saznao da je sve vreme tokom šetnje čuo one dobro poznate korake koji su ga pratili u stopu.

Doduše, bilo je to poslednji put da ga je progonitelj, čija je nespokojna žrtva već postao, mučio na taj način. Uskoro se pojavio nov i veoma drugačiji metod.

III
Oglas

Te večeri bio sam svedok prvog u nizu događaja koji će postepeno odrediti njegovu sudbinu, ali da nije bio uvezan u lanac događaja koji su usledili, teško da bih ga uopšte i upamtio.

Dok smo iz Koledž Grina ulazili u prolaz, jedan čovek, o kom sam upamtio samo da je bio nizak, izgledao poput stranca i nosio nekakav krzneni lovački kačket, hodao je veoma brzo pravo ka nama, kao u nekom divljem uzbuđenju, sve vreme silno i žestoko mrmljajući sebi u bradu.

Ova čudna osoba hodala je pravo prema Bartonu, koji je bio ispred nas trojice, zastala, i odmerila ga sa manijakalnim izrazom pretnje i besa na licu. Naglo kako je i došao, tako je i otišao, okrenuvši se od nas i nestavši u susednom prolazu istom ludačkom brzinom. Dobro se sećam da sam bio poprilično šokiran izgledom i ponašanjem tog čoveka, koji me je zaista potresao nedefinisanim osećanjem opasnosti, kakvo nikad pre ni posle toga toga nisam osetio u prisustvu nečeg ljudskog. Ipak, ove senzacije nisu mi bile toliko neugodne da bi me zabrinule ili uznemirile – video sam jedan zao izraz lica, gonjen, po svemu sudeći, uzbuđenjem ludila.

Međutim, bio sam potpuno zaprepašćen učinkom ovog susreta na kapetana Bartona. Poznavao sam ga kao čoveka ponosnog, hrabrog i hladnokrvnog pred opasnošću – što je činjenica koja je njegovo ponašanje ovom prilikom učinila upadljivo neobičnim. Ustuknuo je korak-dva pred strancem i tiho mi stegnuo ruku, kao u grču agonije i užasa! A zatim, kada je ta figura nestala, gurnuo me blago unazad i prešao par koraka za njom, zastao veoma pometen, i seo na betonsku oplatu u blizini. Nikada nisam video nečiju pojavu tako grozno iznurenu.

„Za boga miloga, Bartone, u čemu je stvar?“ rekao je naš drug, odista uplašen njegovim izgledom. „Da nisi povređen? Je l' ti dobro? Šta je?“

„Šta je rekao? – Nisam ga čuo – šta je to bilo?“ govorio je Barton, potpuno zanemarivši pitanje.

„Gluposti“, rekao je, veoma iznenađen, „koga briga šta je tip rekao? Tebi nije dobro, Bartone, baš ti nije dobro. Pozvaću kočiju.“

„Ma kakvi! Ne – dobro mi je“, rekao je Barton, očito se trudeći da dođe sebi. „Ali, da budem iskren, umoran sam, previše sam radio – i verovatno su mi živci prenapregnuti. Znate da sam bio na sudu, a petljanje po sudnicama uvek čini čoveka živčanim. Osećao sam se slabo večeras, ali sad mi je bolje. Hajde, hajde – da pođemo.“

„Ne, ne. Poslušaj me, Bartone, idi kući. Moraš da se odmoriš, zbilja izgledaš bolesno. Zaista insistiram da te otpratim kući“, odgovorio je njegov prijatelj.

Podržao sam predlog, tim pre jer je bilo očito da je Barton sklon da ga ne odbije. Ali on nas je napustio, odbio je našu pratnju. Nisam bio dovoljno blizak sa zajedničkim poznanikom da bismo komentarisali scenu kojoj smo prisustvovali. Međutim, na osnovu nekoliko usputnih komentara i reči sažaljenja koje smo razmenili, bio sam uveren da je i on, kao i ja, nezadovoljan neočekivanim znacima bolesti kojima smo bili svedoci prilikom neobičnog događaja, i da se obojica slažemo u slutnjama neke prikrivene misterije po tom pitanju.

Sutradan sam se raspitivao za Bartona, i njegov sluga mi je rekao da Barton nije napustio sobu otkako je sinoć došao kući, ali da nije ozbiljno bolestan i da će verovatno biti na nogama za nekoliko dana. Te večeri pozvao je doktora R., u to vreme čuvenog i cenjenog u Dablinu, i njihov razgovor bio je, po svemu sudeći, veoma neobičan.

Barton je opisivao svoje simptome uopšteno i nepovezano, što kao da je otkrivalo čudan nedostatak želje da se izleči, i, po

svemu sudeći, činilo evidentnim da postoji neka tema u njegovom umu koja mu je od mnogo veće važnosti nego trenutna bolest. Žalio se na povremeno pulsiranje u lobanji i glavobolju.

Doktor R. ga je pitao, između ostalog, da li je bilo nekih iritirajućih ili teskobnih okolnosti koje su ga brinule. To je negirao brzo i gotovo svadljivo, pa je lekar potom izneo svoje mišljenje: da je Barton bez oboljenja, i da ima jedino blag poremećaj varenja, za koji je prepisao odgovarajući lek. Taman kada je lekar hteo da ode, gospodin Barton ga je pozvao natrag, jer kao da se prisetio neke misli koja mu je umalo pobegla.

„Izvinite, doktore, umalo da zaboravim – mogu li vas pitati dva-tri medicinska pitanja, možda pomalo čudna, ali mi jedna opklada od njih zavisi; oprostićete mi, nadam se, tu malu iracionalnost?“

Lekar se spremno stavio na raspolaganje ispitivaču.

No, činilo se da Barton ima poteškoća da postavi najavljena pitanja, jer je ćutao neko vreme, zatim otišao do ormara s knjigama i odmah se vratio, da bi naposletku seo i rekao:

„Smatraćete ih veoma detinjastim pitanjima, ali ne mogu dobiti opkladu bez odgovora na njih; zato ih moram postaviti. Prvo bih želeo da znam o ukočenosti vilice.[14] Ako je čovek to imao, i ako se čini da je na kraju i umro od toga – to jest, da ga je lekar prosečnog znanja proglasio mrtvim – može li se taj, ipak, oporaviti?“

Lekar se nasmejao i odmahnuo glavom.

„Ali, ali... Možda se dogodila greška“, nastavio je Barton. „Pretpostavimo da je lekar naprosto neznalica i da se pretvara da nešto zna o medicini; bi li takav mogao pogrešiti i proglasiti neku fazu u napretku bolesti za smrt?“

„Niko ko je ikada video smrt“, odgovorio je doktor, „ne može je pomešati sa ukočenom vilicom.“

[14] Najčešće posledica tetanusa, akutne infektivne bolesti uzrokovane bakterijom, koju karakterišu jaki grčevi mišića. (*prim. prev.*)

Barton se zamislio. „Sada ću vam postaviti, može biti, još detinjastije pitanje, ali mi najpre recite jesu li bolnice u inostranstvu, poput onih, na primer, u Napulju, sasvim haotične i neuređene? Zar se tamo ne mogu dogoditi razne vrste prevara i grešaka, prilikom upisa imena, i tako dalje?"

Doktor R. je priznao da nije kompetentan da odgovori na to pitanje.

„U redu, doktore, onda evo mog poslednjeg pitanja. Verovatno će vam biti smešno, ali ga ipak moram postaviti. Postoji li neka bolest, u registru svih ljudskih bolesti, koja za posledicu ima smanjenje čitavog tela – tako da se čovek ravnomerno smanji ali da zadrži sve svoje osobine, do najsitnijeg detalja – izuzev jednog, njegove visine i težine; bilo koja bolest, bez obzira koliko retka, ili koliko se u nju načelno malo veruje – koja bi nekako mogla proizvesti takav efekat?"

Doktor je odgovorio osmehom i vrlo odlučnim negiranjem.

„Onda mi kažite", rekao je Barton naglo, „ukoliko je neko s dobrim razlogom u strahu da ga napadne ludak na slobodi, može li izdejstvovati nalog za hapšenje i pritvor?"

„Zaista mislim da je to pre pitanje za advokata nego za mene", odgovorio je doktor R., „ali verujem da bi zahtevom u magistratu takvo što moglo biti uređeno."

Doktor je zatim otišao, ali tek što je došao do izlaznih vrata, setio se da je gore zaboravio štap, pa se vratio. Njegov ponovni dolazak bio je nezgodan, jer je video parče papira na kom je ispisao recept kako gori u vatri, a Barton je sedeo nedaleko odatle sa sumornim i užasnutim izrazom na licu.

Doktor R. imao je dovoljno takta da ne pravi scenu zbog onoga što je video, ali mu je bilo sasvim jasno da je zapravo um kapetana Bartona, a ne telo, poprište njegove patnje.

Nekoliko dana kasnije u dablinskim novinama pojavio se sledeći oglas:

„Ako Silvester Jeland, bivši glavni čovek fregate *Delfin* Njenog veličanstva, ili njegov blizak rođak, ode do gospodina Hjuberta Smita, advokata, u njegovu kancelariju u ulici Dejm, on, ili oni, obavestiće se tamo o nečemu što će njemu ili njima biti od velike koristi. Poseta se može obaviti bilo kad do ponoći, ako stranke žele da izbegnu da budu viđene; diskrecija zagarantovana, sva komunikacija strogo poverljiva."

Delfin je, kao što sam pomenuo, bio brod kojim je kapetan Barton komandovao, i ta okolnost, povezana sa snažnim učinkom kakav ima dostupnost ovakvih oglasa, uz činjenicu da je oglas nekoliko puta ponovljen, navela je doktora R. na ideju da je ekstremna nelagoda kapetana Bartona nekako povezana sa pojedincem kom je oglas bio upućen, a čiji je Barton bio autor.

Međutim, ne treba ni pominjati da je to bila samo pretpostavka. Nikakvu informacija o pravom smislu ovoga oglasa nije obznanio pomenuti zastupnik, niti je dao ikakav trag po kom bi se moglo zaključiti ko mu je bio poslodavac.

IV
Razgovor sa sveštenikom

Iako je od tada kapetan Barton zaradio etiketu hipohondra, bio je još veoma daleko da to zaista i postane. Mada nije bio živahan, još uvek je bio, kako se to kaže, vedrog duha, i nije se odavao preteranoj potištenosti.

Prema tome, uskoro se vratio predašnjim navikama, i jedan od najozbiljnijih znakova oporavka bila je njegova poseta velikoj večeri slobodnih zidara, čijeg je značajnog bratstva bio član. Barton, isprva sumoran i odsutan, popio je više nego što treba – možda da bi oterao duboku teskobu – i pod uticajem dobrog vina i prijatnog društva, lagano postao govorljiv, čak bučan, što nije ličilo na njega.

U tako neželjenom uzbuđenju napustio je društvo oko pola jedanaest, i pošto je razdraganost snažan podstrek naklonosti prema ženama, palo mu je na pamet da produži do kuće Ledi L. i ostatak večeri provede s njom i suđenom mu nevestom.

Uskoro je i dospeo u Ulicu –, i veselo ćaskao sa damama. Ne možemo pretpostaviti da je kapetan Barton prešao granice koje uljudnost propisuje prijateljstvu – popio je tek dovoljno vina da mu podigne raspoloženje, a da mu ne pomuti razum ili pokvari manire.

U toj euforiji potpuno je zaboravio i prezreo one nejasne strahove koji su mu opsedali um i do izvesne mere ga otuđili od društva, ali kako je noć prolazila, i veštačka radost počela da bledi, bolna osećanja lagano su prodirala napred i on je postao odsutan i zabrinut kao i ranije.

Dugo mu je trebalo da krene kući, jer mu se po glavi motao neugodan nagoveštaj nekog zla koje nadolazi, i progonilo ga je i uporno pritiskalo hiljadu tajanstvenih strahova, iako je pokušavao da ih potisne ili s prezirom odbaci.

Upravo je taj ponosni prkos onome što je smatrao svojom slabošću uzrokovao sledeće događaje i usmerio ih onim putem koji ću opisati.

Gospodin Barton bi rado pozvao kočiju, ali smatrao je da njegova snažna potreba za tim ne proističe ni iz čega drugog osim onoga što je sebi uporno predstavljao kao sopstvene napade sujeverja.

Takođe bi se rado vratio kući nekim drugim putem, a ne onim od kog ga je odvraćao tajanstveni korespondent, ali je iz istih razloga odbacio i tu ideju, i sa nepopustljivom i poluočajničkom odlučnošću da stvari izgura do svojevrsne krize, kako bi ili uvideo stvarne razloge koji uzrokuju njegove patnje, ili, ako ih nema, konačno dokazao njihovu deluzivnost, krenuo baš onom maršrutom po kojoj je hodao one noći koja mu se tako bolno urezala u pamćenje, jer se čudan osećaj da ga neko progoni

pojavio baš tada. Iako je, ruku na srce, Barton naredio sebi da bude odlučan poput kapetana koji prvi put upravlja brodom pod paljbom neprijateljske baterije, put kojim je bez daha išao, uprkos skeptičnim naporima razuma, činio mu se posednut nekim (u odnosu *prema njemu*) zlonamernim bićem.

Napredovao je postojano i velikom brzinom, jedva dišući od intenziteta i napetosti. Ipak, ponovno pojavljivanje sablasnih koraka nije ga mučilo, i samouverenost mu se vraćala dok se, nekažnjeno prešavši više od tri četvrtine puta, približavao dugačkom nizu treperavih uljanih lampi koje su obasjavale prometne ulice.

Međutim, potreba da sebi čestita bila je samo trenutna – oštro ju je razorio pucanj iz puške na nekih sto jardi iza, i zvižduk metka koji mu je prošišao kraj glave. Prvi impuls bio mu je da se okrene i pođe za ubicom, ali je put na toj strani bio, kako smo već rekli, blokiran temeljima ulice, iza kojih se prostiralo polje puno đubreta, ostataka kreča i privremenih ciglara, polje utihnulo i bezvučno kao da nijedan šum nikada nije narušio njegovu mračnu i neuglednu pustoš. Mogućnost da sam samcit, u takvim uslovima, pronađe ubicu, bila je očigledno mala – posebno kad se ima u vidu da se nije čuo nikakav zvuk, ni koraci čoveka koji beži, niti bilo šta drugo, na osnovu čega bi mogao da odredi kuda da krene u potragu.

Uzburkanih emocija, kao čovek koga su upravo pokušali da ubiju, i koji je mogao da pobegne samo u jednom jedinom pravcu, kapetan Barton se okrenuo i naprosto nastavio da užurbano, ali ne u trku, hoda svojim putem.

Okrenuo se, kao što sam rekao, nakon pauze od nekoliko sekundi, i taman počeo da se brzo povlači sa opasnog mesta, kad je iznenada sreo dobro poznatog čovečuljka sa krznenom kapom. Susret je bio munjevit. Poznata figura hodala je ogromnom brzinom, sa istim pretećim izrazom lica kao i ranije,

i dok je prolazila kraj njega, učinilo mu se da govori, besnim šapatom: „Još sam živ, još sam živ!"

Posle toga je duševno stanje gospodina Bartona i te kako uticalo na promenu njegovog zdravlja i izgleda, do te mere da je bilo nemoguće tu promenu prikriti pred drugima.

Iz nekog razloga, samo njemu znanog, nije preduzeo ništa da pokušaj ubistva, od kog se jedva spasao, prijavi vlastima. Naprotiv, sve je to ljubomorno čuvao u sebi, i pomenuo tek nakon nekoliko nedelja, i to strogo poverljivo, jednom gospodinu čiji je savet potražio kada ga je na to naterao duševni jad.

Iako je bio u živim mukama, jadni Barton, međutim, zbog prirode odnosa između njega i gospođice Montagju, nije smeo da dozvoli sebi da se u javnosti pravda zbog bilo kakvog nemara ili neprimerenosti, pa je morao da se predstavi svetu kao pouzdan i srećan čovek.

Pravi uzrok njegove patnje, i sve okolnosti s tim povezane, čuvao je s takvom upornošću, da se činilo kako tu mora postojati makar neki tračak sumnje da on zapravo zna razlog zašto ga neko progoni, i da je u pitanju takva stvar koju on ili ne želi, ili se ne usuđuje sam da otkrije.

I tako mu se pamet pomutila, postao je neprekidno zaokupljen strahom koji ga je progonio, i o kom se nije usuđivao da ikome išta kaže, svakim danom sve više uznemiren, i, naravno, osetljiv za snažne napade na imaginaciju koji su dolazili putem nervnog sistema; u takvom stanju, bio je osuđen da ostane izložen sve češćim posetama pritajenih avetinjskih pojava koje su ga na užasan način obuzimale.

Otprilike u to vreme kapetan Barton pozvao je slavnog propovednika, doktora –, s kojim se tek površno pozvao. Usledio je vrlo neobičan razgovor.

Bogoslov je sedeo u svojoj kancelariji na koledžu, okružen knjigama o njemu omiljenoj temi, duboko u teološkim pitanjima, kada je Barton najavljen.

Bilo je nečeg namah neugodnog i uznemirujućeg u njegovom ponašanju, što je, skupa sa bledilom i iscrpljenošću, navelo učenjaka da pomisli da je njegov gost zasigurno mnogo propatio, jer se stravično, zaprepašćujuće mnogo promenio otkad su se poslednji put videli.

Nakon uobičajene razmene uljudnih pozdrava i opštih mesta, kapetan Barton, očito svestan iznenađenja koje je svojom posetom izazvao, i koje doktor nije uspeo da sasvim prikrije, prekinuo je kratku pauzu u razgovoru, rekavši:

„Moj dolazak jeste neobičan, doktore, i verovatno se ne može opravdati našim površnim poznanstvom. U normalnim okolnostima ne bih sebi dao za pravo da vas uznemiravam, ali verujem da smisao moje posete nije da vas drsko prekidam i uzimam vam dragoceno vreme. Siguran sam da ćete i vi to shvatiti čim vam ispričam kolika me je nesreća spopala."

Doktor – ga je ohrabrio, kako dobro vaspitanje i nalaže, i Barton je nastavio.

„Došao sam da na probu stavim vaše strpljenje, tražeći savet. A kad kažem strpljenje, zapravo mislim i nešto više: možda pre vašu humanost – vaše saosećanje. Jer ja sam bio, i još uvek sam, veliki patnik."

„Dragi moj gospodine", odgovorio mu je duhovni čovek, „zaista će mi biti velika nagrada ako mogu da vas utešim i smirim vašu uzrujanost duha! Ali, znate..."

„Znam šta ćete reći", brzo je nastavio Barton, „da sam ja nevernik, i, prema tome, nesposoban da od religije dobijem ikakvu pomoć; ali nemojte to uzimati zdravo za gotovo. Barem morate pretpostaviti da se ja, ma kako moja uverenja bila promenljiva, veoma, veoma interesujem za religijske teme. Tim pre jer su me na to nagnale okolnosti u koje sam, nedavno, silom prilika upao, i zbog kojih sam bio prinuđen da temeljno preispitam sve te teme, iskreno i sa željom da nešto naučim."

„Uzeću te reči kao dokaz da vaše nevolje potvrđuju otkrovenje", sugerisao je sveštenik.

„Pa, ne, ne sasvim. Zapravo, stid me je da kažem da o pitanjima koja me zanimaju nisam razmislio dovoljno ni da bi ih razložno postavio, ali... Ali postoji jedno pitanje za koje se posebno zanimam."

Zastao je ponovo, a doktor ga je obodrio da nastavi.

„Stvar je u tome", rekao je Barton, „da koliko god da sam nesiguran po pitanju autentičnosti onoga što smo naučeni da zovemo otkrovenjem, u jednu činjenicu sam duboko i strašno uveren – da zaista postoji nematerijalni svet, jedan sistem čiji mehanizmi su, po milosti, uglavnom skriveni od nas, ali sistem koji nam se ponekad može delimično otkriti, i to sa užasnim posledicama. Siguran sam, ja to znam", nastavio je Barton, sve više uzbuđen, „da postoji Bog, strašni Bog, i da za krivicom sledi strašna kazna, i da dolazi na vrlo tajanstvene i neočekivane načine – i da je donose sile neobjašnjive i strašne... Postoji taj nematerijalni, spiritualni sistem – blagi bože, kako sam u to ubeđen! – sistem zloćudan, neumoljiv, svemoćan, koji me progoni i čini da patim kao proklet! Da, gospodine, jeste, ja gorim u plamenu, u jari pakla!"

Dok je Barton govorio, toliko se potresao da je bogoslov bio šokiran, čak uplašen, jer je taj govor bio ubrzan, divlji, uzbuđen, i, povrh svega, obeležen nedefinisanim užasom govornika, bolno i do krajnjih granica u kontrastu sa njemu uobičajenom smirenošću i hladnoćom.

V
Gospodin Barton izlaže svoj slučaj

„Dragi moj gospodine", rekao je doktor –, nakon kratke pauze, „plašim se da ste zaista bili veoma nesrećni; ali usudiću se da predvidim da je potištenost zbog koje patite uzrokovana čisto fizičkim problemima, i da ćete, s promenom vazduha i uz pomoć melema, povratiti zdrav duh, smiriti se i razvedriti svoj um. Na kraju krajeva, ima više istine nego što smo spremni da priznamo u klasičnim teorijama koje su prevlast neke emocije pripisivali preteranoj slabosti unutrašnjih organa. Verujte mi, ako se posvetite dijeti, vežbama, i drugim po zdravlje blagotvornim aktivnostima, pod kompetentnim nadzorom, doći ćete sebi na način koji samo možete poželeti."

„Doktore –", rekao je Barton, i kao da je zadrhtao, „ja ne mogu da zavaravam sebe takvim nadama. Postoji samo jedna slamka spasa za koju se mogu uhvatiti, a to je da se za mene izbori neka druga duhovna sila, jača od one koja me muči, i tako me oslobodi. Ako to ne može biti, ja sam izgubljen – od sada i zauvek izgubljen."

„Ali, gospodine Bartone, vi morate znati", požurio je njegov sagovornik, „da su i drugi patili kao i vi, i da ..."

„Ne, ne i ne", prekinuo ga je Barton, iznerviran, „ne, gospodine, ja nisam lakoveran i daleko sam od sujevernog čoveka. Možda sam baš bio previše na suprotnom kraju, previše skeptičan, suviše nesklon da poverujem u nešto, ma koliko dokaza da mi je predočavano, čak i kada su dokazi dolazili sve češće preko mojih sopstvenih čula, ja sam to prezirao, ali sada sam – sada sam, najzad, prinuđen da poverujem – i od tog uverenja ne mogu pobeći – u stvari da tvrdim, sa ogromnom sigurnošću – da me opseda i prati, gde god da krenem, opseda me i prati – DEMON!"

Na Bartonovom licu ogledala se neka natprirodna snaga užasa dok se, znojav i samrtnog izraza, poveravao sagovorniku.

„Neka ti je bog u pomoći, siroti moj prijatelju", rekao je doktor –, veoma zaprepašćen, „neka ti je bog u pomoći. Zaista, ti jesi patnik, šta god da je uzrok tvoje patnje."

„Jes', jes', bog u pomoći", ponovio je neumoljivo Barton, „no hoće li mi On pomoći – hoće li?"

„Moli se Bogu – moli se skromno, i veruj."

„Moli se, moli se", opet je ponovio Barton. „Ne mogu da se molim – to je kao da ste mi rekli da pomerim planinu svojom voljom. Nemam dovoljno vere da bih se molio. Duboko u meni nešto se protivi molitvi. Vi mi prepisujete nemoguće stvari – doslovno nemoguće."

„Nećete tako misliti, samo pokušajte", rekao je doktor –.

„Da pokušam! Pokušao sam, i samo sam bio pun zbrke, a ponekad i užasa. Uzalud, i opet uzalud. Grozna, nepojmljiva ideja večnosti i beskraja pritiska me i sluđuje kad god počnem da razmišljam o Tvorcu: od tog napora se preplašim i ustuknem. Kažem vam, doktore –, ako treba da budem spasen, to se mora dogoditi na drugačiji način. Ideja večnog Tvorca za mene je neprihvatljiva – moj um to ne želi da shvati."

„Kažite mi onda, dragi moj gospodine, kažite mi kako da vam pomognem – šta želite da saznate od mene? Šta da kažem ili uradim da vam olakšam?"

„Najpre me saslušajte", odgovorio je kapetan Barton, odahnuvši, očito sa željom da smanji svoje uzbuđenje. „Saslušajte me dok vam u detalje ne objasnim okolnosti ovog proganjanja zbog kog mi je život postao potpuno nepodnošljiv – proganjanja zbog kog sam počeo da strahujem od smrti i od zagrobnog života, i da mrzim postojanje kao takvo."

Barton je potom izložio sve okolnosti koje sam već opisao, pa nastavio:

„To je sad postalo uobičajeno – navikao sam na to. Ne da ga viđam glavom i bradom – hvala bogu, to se baš ne događa svakodnevno. Hvala bogu, milosrdno mi je dozvoljeno da povremeno

predahnem od neiskazivog užasa koji u meni proizvode ti susreti, ali ne i da se osetim sigurno. Od svesti da me ta zlokobna sila prati gde god da krenem, nikada nisam, ni na časak, uspeo da pobegnem. Progone me bogohuljenje, krici očaja i strahotna mržnja. Čujem kako me zovu ti grozni glasovi, na svakom uličnom uglu, po danu i po noći, dok sedim sam u svojoj sobi; progone me svuda, optužuju me za gnusne zločine i – blagi Bože – prete mi osvetom i večnim jadom. Pst! Čujete li to?" zavapio je, sa užasnim trijumfalnim osmehom. „Eto, eto! Da li mi sad verujete?"

Sveštenik je osetio kako ga podilazi jeza kada je začuo, ili je bar mislio da čuje, tokom iznenadnog naleta vetra, poluartikulisane urlike besa i poruge kako se mešaju sa hukom.

„Šta kažete na ovo?" zavapio je Barton, stisnuvši zube i duboko uzdahnuvši.

„Čujem vetar", rekao je doktor –. „Šta da mislim o tome – šta u tome ima naročitog?"

„Knez sila vazdušnih", promrljao je Barton i stresao se.[15]

„De, de! Dragi moj gospodine", rekao je učenjak, želeći da ohrabri i sebe, jer mu se činilo da se u pô bela dana u vazduhu zaista pojavilo neko neugodno zagađenje zbog uznemirenosti i uzbuđenosti od koje je njegov gost tako patio. „Ne popuštajte pred tako nesuvislim umišljajima – morate se odupreti impulsima vaše mašte."

„Jes', jes', 'protivite se đavolu i pobeći će od vas'",[16] rekao je Barton, ne menjajući ton, „ali kako da se usprotivim? Jes', eto – eto prepreke. Šta – šta treba da radim? Šta mogu da uradim?"

---

[15] Ovo je doslovan prevod biblijske fraze sa engleskog, iz *Poslanice Efežanima*, 2:2. Fraza se odnosi na đavola. U srpskom prevodu, prva dva stiha Efežanima glase: „I vas koji bejaste mrtvi za prestupljenja i grehe svoje, U kojima nekad hodiste po veku ovog sveta, po knezu koji vlada u vetru, po duhu koji sad radi u sinovima protivljenja;" *(prim. ur.)*

[16] *Jakovljeva poslanica*, 4:7. „Pokorite se, dakle, Bogu a protivite se đavolu i pobeći će od vas." *(prim. ur.)*

„Dragi moj gospodine, to je sve plod vaše mašte", reče mu knjiški čovek. „Vi ste svoj sopstveni mučitelj."

„Ne, ne, gospodine – mašta s tim nema veze", odgovorio je Barton, opet s primesom neumoljivosti. „Mašta! Pa nije valjda ona dovela do toga da i vi, kao i ja, čujete, maločas, zvuke iz pakla? Mašta, ma dajte! Ne, ne."

„Ali vi ste tu osobu često viđali", reče mu duhovnik, „zašto ga niste oslovili i zaustavili? Zar nije pomalo prenagljeno, da ne kažem neku težu reč, pretpostaviti, kao što ste vi učinili, da je sve delo natprirodnih sila, kad, na kraju krajeva, za sve može postojati razuman razlog, koji se može pronaći samo ako se preduzmu prave mere da se stvar ispita."

„Postoje neke okolnosti povezane sa ovom – sa ovom pojavom", rekao je Barton, „koje nema potrebe da otkrivam, ali koje su za mene dokaz njene užasne prirode. Ja znam da biće koje me prati nije ljudsko – kažem vam da to znam, i mogao bih vam to dokazati." Zastao je začas, pa dodao: „A da ga oslovim, to se ne usuđujem, ne mogu, kad ga vidim ja sam nemoćan, stojim tamo i smrt zuri u mene, a nada mnom je trijumfalno prisustvo paklene moći i zla. Sve me izdaje, snaga, sposobnost, pamćenje... O, Bože! Mene je strah, gospodine, da vi ne znate šta govorite. Milosti, milosti! Nek mi se Bog smiluje!"

Naslonio se laktom na sto i dlanovima prešao preko očiju, kao da je hteo da odagna prizore užasa, iznova i iznova mrmljajući poslednje reči u rečenici koju je upravo završio.

„Doktore –", rekao je potom i naglo ustao, gledajući pravo u sveštenika, preklinjućim pogledom, „znam da biste za mene učinili sve što treba da se uradi. Sada znate sve okolnosti i prirodu moje nevolje. Kažem vam da sebi ne mogu pomoći; ne mogu se nadati begu; potpuno sam nemoćan. Preklinjem vas da moj slučaj pažljivo prosudite, i ako se išta može učiniti za mene molitvama posrednika, nekog dobrog, uticajnog čoveka koji bi se zauzeo za mene, ili bilo kakvom drugom pomoći, zaklinjem

vas, u ime Gospoda Boga, da mi tu pomoć pribavite – oslobodite me od tereta ove smrti. Založite se za mene, imajte milosti; znam da hoćete; ne možete mi to odbiti; to je smisao ove moje posete. Dajte mi neku nadu na rastanku, bez obzira koliko malu, neku tanku nadu u potpuno spasenje, i nateraću sebe da izdržim, iz časa u čas, ovaj košmar u koji se moj život pretvorio."

Doktor ga je uveravao da sve što on može učiniti jeste da se iskreno moli za njega, i da mu to svakako neće uskratiti. Rastali su se užurbanim i tužnim „zbogom". Barton je pohrlio u kočiju koja ga je čekala pred vratima, spustio zastore i odvezao se, a doktor se vratio u svoju sobu da na miru razmisli o čudnom razgovoru koji ga je maločas prekinuo u učenju.

VI
Viđen ponovo

Nije se moglo očekivati da će promenjene i ekscentrične navike kapetana Bartona dugo izbeći ogovaranja i rasprave, i pojavile su se različite teorije koje pokušavaju da ih objasne. Jedni su promene pripisivali skrivenim finansijskim nedaćama, drugi, pak, odbojnosti da se ostvari veridba za koju se pretpostavljalo da ju je sklopio suviše naglo i preuranjeno; a treći su, opet, nagađali da je reč o početku neke duševne bolesti, i to je, zapravo, predstavljalo i najuverljiviji odgovor, te ne čudi da je ta hipoteza bila najčešće prihvatana u tračevima.

Od početka tih promena, koje su najpre bile postepene, gospođica Montagju ih je, naravno, bila svesna. Intimnost njihovog specifičnog odnosa, kao i bliskost koja se rodila, dali su joj šansu i motiv za oštroumno i prodorno posmatranje tako karakteristično za lepši pol.

Njegove posete postale su, vremenom, isprekidane, a on je tokom poseta bio tako odsutan, čudan, uznemiren, da je Ledi

L., nakon što je par puta natuknula svoju zabrinutost i sumnju, na kraju otvoreno iskazala tu zabrinutost i zahtevala objašnjenje.

Stara dama je objašnjenje i dobila, i mada je ono isprva razvejalo njene brige, okolnosti koje su ga pratile i strahotne posledice koje je očito nagoveštavalo, a koje su se ticale i duha i razuma tog nesrećnika, bile su dovoljne da i dama i njena bratanica, nakon što su razmislile o tim čudnim izjavama, svoje umove ispune uznemirenošću i uzbunom.

General Montagju, otac mlade dame, naposletku je stigao. On se površno poznavao sa Bartonom već deset ili dvanaest godina i smatrao ga je, zbog bogatstva i veza, izuzetnim čovekom i zbilja najpodesnijim mužem kog bi njegova ćerka mogla poželeti. Na priču o Bartonovim susretima s onostranim samo se nasmejao, i nije časio časa da pozove svog budućeg zeta.

„Dragi moj Bartone", rekao mu je veselo, nakon što su razmenili par reči, „moja sestra mi kaže da si žrtva đavola depresije, i to u novom i originalnom obliku."

Barton je promenio izraz lica i teško uzdahnuo.

„Hajde, hajde, bojim se da ti to neće proći", nastavio je general. „Više izgledaš kao čovek koji ide na vešala nego pred oltar. Vragovi su od tebe napravili pravog sveca."

Barton je pokušao da promeni temu.

„Ne, ne, neće moći", rekao je general, smejući se, „odlučio sam da ti kažem sve što imam povodom ove tvoje veličanstvene i tajanstvene sprdnje. Nemoj da se ljutiš, ali stvarno je ružno da te u tim godinama tako preplaši i natera na lepo ponašanje neka babaroga, kao da si nevaljalo dete, i to babaroga dostojna prezira, koliko se meni čini. Ozbiljno, podosta me iznerviralo to što su mi pričali. A potpuno sam uveren da to nije ništa što se ne može raščistiti, s malo pažnje i odlučnosti, najdalje za nedelju dana."

„Ah, generale, vi ne znate ..." počeo je.

„Znam sasvim dovoljno", prekinuo ga je vojnik. „Misliš da ne znam da tvoje nevolje uzrokuje povremeno pojavljivanje

izvesnog malog čoveka sa kapom i crvenim prslukom, u šinjelu, sa ružnim licem, koji te prati, iskrsava iza uličnih ćoškova, i baca te u groznicu? Čuj, prijatelju, lično ja ću uhvatiti tog malog, bezobraznog šarlatana, pa ili ću ga prebiti svojim rukama na mrtvo ime, ili ću dati da ga provozaju kroz grad vezanog za kočije i dobro ga išibaju, i to ću uraditi pre kraja ovog meseca."

„Da vi znate šta ja znam", rekao je Barton, sablasno potresen, „drukčije biste pričali. Nemojte misliti da sam ja tako slabašan da pretpostavim bez ubedljivih dokaza ono što sam primoran da pretpostavim – a dokazi su tu, zaključani." Potapšao se po grudima i sa nespokojnim uzdahom nastavio da hoda gore-dole po sobi.

„De, de, Bartone", rekao mu je gost, „kladim se u svoju zadnjicu da ću za par dana skembati tog duha i razuveriti te."

Nastavio je da govori u istom maniru kada ga je Bartonovo ponašanje zateklo i nemalo šokiralo, jer ovaj beše prišao prozoru i ustuknuo, posrnuvši, kao da ga je nešto iznenada udarilo u grudi. Ruku je pružio prema ulici, usana i lica bledih kao kreč, i mrmljao: „Tamo – Gospode Bože! Tamo – tamo!"

General Montagju mahinalno se digao na noge, i sa prozora dnevne sobe video osobu koja je po opisu, barem koliko je u toj žurbi uopšte mogao da je raspozna, odgovarala onoj čije je pojavljivanje tako uporno uznemiravalo njegovog prijatelja.

Osoba se upravo okrenula od ograde na koju se naslanjala, a stari gospodin je, istog trena, zgrabio šešir i štap i pohrlio niz stepenice pa na ulicu, u nadi da će tog tajanstvenog stranca stići, uhvatiti i kazniti ga zbog drskosti.

Tražio ga je, ali uzalud, jer nije bilo nikakvog traga čoveku kog je video s prozora. Potrčao je bez daha do najbližeg ugla, očekujući da će odande videti pomenutu osobu, ali nije video ništa. Tamo-vamo, od raskrnice do raskrsnice, jurio je, ali zalud, sve dok ga smeh i radoznali pogledi prolaznika nisu podsetili na apsurdnost njegove potrage – tada je usporio, spustio štap sa

preteće visine na koju ga je bio mahinalno podigao, popravio šešir i smireno krenuo natrag, ali u sebi iznerviran i uzrujan. Bartona je zatekao bledog i u drhtavici od glave do pete; obojica su ćutali, ali različitih emocija. Na kraju je Barton prošaputao: „Jeste li to videli?"

„To – njega, misliš, nekog... Naravno da jesam", odgovorio je Montagju žustro. „Ali kakva mi je korist da ga vidim? Tip je brz kao munja. Hteo sam da ga uhvatim, ali on se iskrao pre nego što sam došao do vrata. No, nema veze, sledeći put ću biti bolje sreće. I kad ga dohvatim, leđa će mu dobro upoznati moj štap."

Bez obzira na upozorenja i prekore generala Montagjua, Barton je i dalje patio od istog, neobjašnjivog uzroka – ma gde išao, ma kada i ma kako, uvek ga je pratilo i napadalo ono isto biće koje je nad njim steklo takvu užasnu moć.

Nikada i nigde nije bio siguran od te grozomorne pojave koja ga je progonila đavolskom istrajnošću.

Barton je svakim danom sve više postajao potišten, jadan, uznemiren, i duševni nemiri koji su ga tako neprekidno potresali na kraju su do te mere ugrozili njegovo zdravlje da su Ledi L. i general Montagju uspeli, doduše, uz mnogo poteškoća, da ga ubede da ode na kratak odmor na Kontinent, u nadi da će promena okoline imati efekta pre svega jer će prekinuti uticaj negativnih asocijacija koje je povezivao sa mestom boravka, a kojima su mnogi njegovi skeptični prijatelji pridavali nemalu ulogu u podsticanju i održavanju onoga što su smatrali pukom iluzijom na nervnoj bazi.

General Montagju bio je uveren da ta osoba koja je progonila njegovog budućeg zeta nikako nije proizvod njegove mašte, već suprotno – čovek od krvi i mesa, odlučan da nadgleda i prati nesrećnog gospodina, i to možda sa ubilačkim namerama.

Ni ta hipoteza nije bila mnogo prijatna, ali je bilo jasno da bi Barton, kada bi se uverio da nema ničeg natprirodnog u fenomenu kog je sve dotad tako tretirao, prestao da njime

bude užasnut i skinuo težak i koban teret sa svog duševnog i telesnog zdravlja. Zato je ovako rezonovao: ako je to nešto pobeglo upotrebljavajući svoje noge da zbriše sa mesta na kom je bilo, onda u njemu očito nije moglo biti nikakvih onostranih sila.

VII
Beg

Popustivši pod njihovom upornošću, Barton je pošao iz Dablina za Englesku, praćen generalom Montagjuom. Iz Londona su brzo otišli u Dover, i odatle poštanskim brodom, po dobrom vetru, za Kale. Generalova uverenost da će put biti povoljan po Bartonov duh rasla je iz dana u dan otkad su napustili obale Irske; na nezamislivo olakšanje i zadovoljstvo ovog drugog, niti jednom se nije ponovilo ono što ga je kod kuće lagano vuklo na samo dno očaja.

Ovaj izuzetak od onoga što je počeo da smatra neizbežnim stanjem u svom žvotu doveo je do neopisivo prijatnog osećanja sigurnosti; smatrao se oslobođenim i egzaltirano razmišljao o hiljadama srećnih trenutaka budućnosti u koju dotad nije imao hrabrosti da pogleda; ukratko, i on i njegov saputnik u potaji su čestitali sebi što su stali na put progonitelju koji je svoju sirotu žrtvu doveo u tako neopisivu agoniju.

Bio je lep dan i grupa dokonih prolaznika skupila se na pristaništu da primi pošiljku ili da uživa u metežu. Montagju je hodao par koraka ispred svog prijatelja, i dok se probijao kroz gužvu, jedan omanji čovek uhvatio ga je za rame i rekao mu, prostačkim provincijalnim dijalektom:

„Misje ide prebrzo, u ovak'oj gužvi zagubiće bolesnog ortaka, a men' s' čini, bogami, da će se onesvesti."

Montagju se brzo osvrnuo i uvideo da je Barton zaista bled kao smrt. Požurio je do njega.

„Dragi moj, jesi li dobro?“ pitao ga je, zabrinut.

Ostao je bez odgovora pa je ponovio pitanje dva puta, i tek tada je Barton promucao:

„Ja sam – sam – ga – video, video sam ga!“

„Njega! Bednik! Ko – sad? Gde je sad?“ zavapio je Montagju, gledajući unaokolo.

„Video sam ga – ali je nestao“, malaksalo je rekao Barton.

„Ali gde – gde? Boga ti tvoga, govori“, žustro ga je požurivao Montagju.

„Malopre je bio – ovde.“

„Ama kako je izgledao, kako je bio obučen, obuven, govori, brzo, brzo!“ Montagju je požurivao svog prijatelja, spreman da se umeša u gomilu i zgrabi prestupnika za kragnu.

„Dodirnuo ti je rame – rekao ti je nešto – i uperio prst u mene. Bože, smiluj se, nema izlaza“, rekao je Barton, prigušenim, pokornim glasom očajnika.

Montagju je već pohrlio u metež, sa mešavinom nade i besa, pa iako mu je lik onoga stranca živo lebdeo pred očima, nije uspeo da u gomili pronađe nikoga ko je makar malo ličio na njega.

Nakon bezuspešne potrage, tokom koje je zatražio i pomoć od nekoliko prolaznika, koji su mu se s poletom priključili jer su mislili da je opljačkan, naposletku je, zadihan i osujećen, odustao.

„Ah, prijatelju moj, ne vredi“, rekao je Barton, slabašnim glasom i sa izgubljenim, sablasnim pogledom čoveka koji je zapanjen i u samrtnom strahu, „nema svrhe opirati se. Šta god da je to, strašna veza između nas je uspostavljena – i ja nikad neću uspeti da pobegnem, nikada!“

„Budalaština, dragi Bartone. Šta to pričaš?“ rekao je Montagju, istovremeno iznerviran i uplašen. „Nemoj tako da govoriš, kažem ti. Isteraćemo mi tog nitkova iz jazbine. Nema veze, kažem ti – nema veze.“

Međutim, od tog časa, pokušaji da se razvedri Barton bili su samo gubljenje vremena; on je sasvim klonuo duhom.

Neopipljiva i po svemu sudeći krajnje bezosećajna sila brzo mu je uništavala energiju intelekta, karakter i zdravlje. Jedini cilj bio mu je da se vrati u Irsku, jer je bio uveren, a kao da se i nadao, da će uskoro umreti.

I tako je u Irsku i došao, a jedno od prvih lica koje je ugledao na obali bilo je lice onoga neumoljivog i grozomornog pratioca. Barton je konačno izgledao kao da je izgubio ne samo zadovoljstvo i nadu u životu, već i sopstvenu volju. Pasivan, prepustio se najbližim prijateljima, koji su se starali o njegovoj dobrobiti.

Kao potpuni očajnik, apatično je pristajao na sve savete i predloge koje su mu davali; na koncu je odlučeno da se preseli u kući Ledi L., u kvartu Klontarf, gde je, po savetu lekara, upornog u odbrani teze da je uzrok svega puko zapaljenje nerava, imao da boravi isključivo u kući, i to samo u onim sobama koje gledaju na zatvoreno dvorište, čije su kapije morale biti stalno zatvorene.

Te mere predostrožnosti trebalo je da ga zaštite od slučajne pojave bilo kog živog bića koje bi njegova uznemirena imaginacija mogla dovesti u vezu sa aveti koju je, kako je već rečeno, prepoznavao u svakome ko je imao bilo kakvu načelnu sličnost sa njom, makar to bio i neki sitan detalj.

Svi su se nadali da će mesec dana do šest nedelja takvog tretmana prekinuti niz užasnih napada, postepeno umanjiti strahove i povezivanja kojima je bio sklon, i koji su potvrđivali pretpostavljenu bolest, a lečenje činili bezuspešnim.

Prijatelji i veselo društvo trebalo je da ga stalno posećuju – sve u svemu, očekivanja su bila velika i svi su se nadali da će opisano lečenje učiniti da uporna hipohondrija pacijenta najzad nestane.

U pratnji, dakle, Ledi L., generala Montagjua i generalove ćerke, a Bartonove zaručnice, jadni Barton, koji još nije sasvim izgubio nadu da će biti spasen od užasa koji su njegov život doslovno uništavali, preselio se u stan, zaštićen od provalnika zbog kojih je osećao nepojmljivu stravu.

Posle nekog vremena, uhodanost sistema počela je da daje rezultate, vidljive po laganom oporavku i napretku duševnog i telesnog zdravlja bolesnika. Doduše, još je bio daleko od potpunog ozdravljenja, a onima koji ga nisu videli otkad su njegove neobične patnje počele, njegova promena bila bi očita, a verovatno bi ih i šokirala.

Ali poboljšanje, takvo kakvo je bilo, dočekano je sa zahvalnošću i oduševljenjem, naročito od mlade dame, koja je, tako privržena Bartonu, takođe patila, i zbog pogoršanja njegove bolesti dospela u stanje jedva nešto manje bolno i manje očajno od njegovog.

Uglavnom, bejaše prošla nedelja, dve nedelje, mesec dana, a od mrskog posetioca ni traga ni glasa. Tretman je, činilo se, potpuno uspeo. Lanac je bio prekinut. Stalni pritisak na preopterećeni duh je prestao, i, u relativno ugodnoj sredini, osećanje društvene zajednice mu se vratilo, i počeo je, ako ne da uživa u svetu, a ono barem da se za njega interesuje.

Otprilike u to vreme Ledi L., koja je, kao i većina starijih dama tog vremena, spravljala meleme za porodicu i petljala sa lekarijama, poslala je služavku u gradinu sa spiskom biljaka, da ih pažljivo ubere i donese kućepazitelju za potrebe već pomenute narodne medicine. Služavka se, međutim, vratila posla obavljenog jedva dopola, i podosta uznemirena i uplašena. Način na koji je prepričavala razloge zbog kojih se povukla iz bašte, i njena očita uzbuđenost, za staru damu bili su čudni i iznenađujući.

VIII
Smekšan

Dogodilo se da je ona otišla u gradinu, uradila sve kako joj je gazdarica naložila, počela da bere biljke iz jednog bujnog i skrajnutog grma u samom uglu, pokraj ograde, i bezbrižno,

iz zadovoljstva i uživanja u tom ugodnom poslu, a i „da se malo razonodi", zapevala delić neke stare pesme, kada ju je prekinuo zloćudni smeh. Podigla je pogled i kroz proređenu živu ogradu, koja je opasavala baštu, ugledala onižeg čoveka izrazito rđavog izgleda, čiji je izraz lica bio obeležen zlobom i mržnjom, kako stoji blizu nje, sa druge strane glogovog drveta koje ga je zaklanjalo.

Tvrdila je da uopšte nije mogla da se pomeri niti da govori, a stranac joj je saopštio poruku za kapetana Bartona – ona je jasno upamtila da je suština poruke bila ta, da kapetan Barton mora izaći van kuće, da se pokaže pred svojim prijateljima, ili da se pripremi za posetu u svojoj sobi.

Za kraj poruke, stranac je, pretećim pokretima, sišao u spoljni kanal, razgrnuo šiblje gloga i pokazao da će ući kroz ogradu – poduhvat koji se mogao izvesti bez većih poteškoća.

Ne čekajući, naravno, da se to i dogodi, devojka se – bacivši nakupljenu majčinu dušicu i ruzmarin – okrenula i potrčala u kuću, gonjena strahom. Ledi L. naredila joj je, pod pretnjom najstrože kazne, da po pitanju tog incidenta ne govori ništa kapetanu Bartonu, i, u isto vreme, poslala momke da pretraže gradinu i susedne površine. Potraga je, kao i obično, bila neuspešna, i Ledi L. je, ispunjena neodređenom slutnjom, razgovarala o incidentu sa bratom. Priča se, međutim, dugo potom nije razvijala, i bila je, dakako, pomno skrivana od Bartona, čije se stanje lagano popravljalo.

Barton je u to vreme počeo povremeno da šeta po dvorištu koje sam već pominjao, i koje je bilo opasano visokim zidom, bez ikakve mogućnosti da se vidi išta izvan dvorišta. Ovde se, prema tome, osećao savršeno sigurnim; i da nije bilo grube greške jednog od slugu, mogao je još dugo biti zaštićen, ili barem još neko vreme uživati u preko potrebnom miru. U dvorište, koje je gledalo na glavni put, ulazilo se kroz veliku drvenu kapiju, sa manjim vratima u sredini, a najpre se moralo proći

kroz gvozdenu kapiju sa spoljne strane. Bilo je strogo naređeno da se obe kapije uvek drže zaključane, pa ipak, jednog dana se dogodilo da je Barton, prešavši preko dvorišta tokom uobičajene šetnje, i pre nego što se okrenuo natrag kući, ugledao da je kapijica odškrinuta, a da oči njegovog mučitelja netremice gledaju u njega kroz gvozdene rešetke. Na trenutak je zastao, prikovan za zemlju – prebledeo i zapanjen – na udaru tog kobnog pogleda, a onda se nemoćno sručio na pločnik.

Tu su ga pronašli nekoliko minuta kasnije i odneli u njegovu sobu – prostoriju iz koje više nikad neće izaći živ. Od tog trena se u njemu dogodila velika promena. Kapetan Barton više nije bio uznemiren i očajan čovek – neka onostrana mirnoća zavladala je njime, nalik na onu kakva ga očekuje u grobu.

„Montagju, prijatelju moj, ova borba je skoro završena", rekao je, mirno, ali nepomičnog pogleda obeleženog strahom. „Najzad mi je stigla i nekakva uteha iz tog sveta duhova s kog je moja kazna i došla. Sada znam da će se moje patnje uskoro okončati."

Montagju ga je osokolio da govori dalje.

„Da", rekao je on, tankim, smekšanim glasom, „moja kazna je pri kraju. Od tuge verovatno neću, ni sad ni u večnosti, moći da pobegnem; ali agonija je skoro gotova. Pokazana mi je uteha, i ovu ću borbu do kraja izdržati pokorno – čak i s nadom."

„Drago mi je da govoriš tako smireno, dragi moj Bartone", rekao je Montagju. „Mir i duševna radost su ti potrebni ako želiš da postaneš što si nekad bio."

„Ne, ne – takav više biti neću", rekao je sa žaljenjem. „Ja više nisam sposoban za život. Uskoro ću umreti. Videću ga još jednom i onda će sve biti gotovo."

„Znači, tako je on rekao?" pitao je Montagju.

„On? – Ne, ne: teško da po njemu ikad dolaze dobre vesti. A ove su bile dobre i dobrodošle; i stigle su na tako uzvišen i nežan način – sa neizrecivom ljubavlju i zanosom, da ja to ne mogu – a da ne kažem više nego što je potrebno, ili prikladno,

o osobama i događajima davno prošlim – ne mogu objasniti." Kada je to izgovorio, Barton je briznuo u plač.

„Dobro, de", rekao je Montagju, pogrešno procenivši uzrok emotivnosti, „ne smeš odustati. Na kraju krajeva, to je sve gomila fantazija i besmislica, ili, u najgorem slučaju, spletka nekakvog dripca koji uživa da se poigrava tvojim živcima, i obožava kad to vidi – podla bitanga koja ti zavidi ili hoće zbog nečeg da ti se osveti, a ne sme da to uradi muški."

„Osvetu, zaista, on hoće osvetu, to je tačno", rekao je Barton, iznenada zadrhtavši. „Osvetu hoće. O, Bože! Kad se zarad nebeske pravde Zlome dopusti da izvrši osvetu, i kada je sprovodi izgubljena duša i žrtva greha, koja svoju propast duguje upravo tom čoveku kog sada progoni – onda će, zaista, muke i strahote pakla stići na zemlju. Ali nebo je milostivo prema meni – najzad se pojavila nada; i kada bi smrt došla bez mučnih prizora koje sam osuđen da gledam, ovoga časa bih rado sklopio oči i otišao sa ovoga sveta. Pa iako željno čekam smrt, drhtim u agoniji koja se ne može razumeti – u plamenu straha – straha od poslednjeg susreta s tim, tim – DEMONOM, koji me je dovukao do ruba ponora i koji će me sa sobom odvući na dno. Videću ga ponovo – još samo jednom – ali u okolnostima strahotnijim nego ikad."

Dok je govorio, Barton se tako snažno tresao da je Montagju bio veoma uzrujan zbog jačine tog iznenadnog napada, i pokušao je da ga brzo vrati na temu koja je pre toga imala umirujući efekat.

„To nije bio san", rekao je, posle nekog vremena. „Bio sam u potpuno drugačijem stanju, osećao sam se čudno, a opet, sve je izgledalo stvarno, tako jasno i živopisno, kao ovo što sada slušam i gledam – bila je to stvarnost."

„A šta si čuo i video?" požurivao ga je prijatelj.

„Budio sam se iz nesvesti u koju sam pao jer sam video njega", rekao je Barton, nastavivši kao da nije ni čuo pitanje, „sporo, veoma sporo – i ležao sam na obali širokog jezera, okruženog maglovitim brdima, a meko, melanholično, ružičasto svetlo

obasjavalo je okolinu. Mesto je bilo samotno i tužno, a opet lepše od svakog mesta na kugli zemaljskoj. Glava mi je bila naslonjena na krilo jedne devojke, a ona je pevala pesmu koja je govorila, ne znam kako – da li rečima ili melodijom – o celom mom životu, o onom što je prošlo i onom što će tek doći. A s pesmom su došla i ona stara osećanja za koja sam mislio da su nestala, i suze su mi potekle – delom zbog pesme i njene tajanstvene lepote, a delom zbog onostrane lepote njenog glasa; pa opet, znao sam taj glas – oh! i te kako sam ga znao! – i bio sam očaran dok sam slušao i gledao taj prizor, bez uzbuđenja, skoro bez daha – ali, avaj! avaj! – nisam ni pogledao lice za koje sam znao da je kraj mene, jer tako me je očarala njena slatka nežnost. I tako su, polagano, pesma i prizor bledeli, bledeli, nestajali iz mojih čula, sve dok nisam ponovo dospeo u mrak i mrtvilo. I tada sam se probudio u ovom svetu, utešen, jer sam znao da mi je oprošteno." I Barton je opet zaplakao gorko i teško.

Od tog trenutka, kako smo rekli, kod njega je prevladavala potpuna mirnoća melanholije. Ali ne sasvim bez smetnji. Bio je pod uticajem svog ubeđenja da će doživeti još jednu posetu, ovaj put fatalnu, koja će prevazići sve prethodne po stepenu užasa. U iščekivanju te neznane agonije on bi se katkad tako jako tresao, sav u grčevima od straha, da su svi ukućani postajali ispunjeni strašnom panikom sujeverja. Čak i oni među njima koji su odbacivali teorije o natprirodnim uzrocima često su u dubinama svojih duša, u gluvo doba, osećali strah i trepet, što, međutim, nisu bili spremni lako da priznaju; a niko od njih nije ni pokušao da ovrati Bartona od odluke, koje se sada slepo držao, da se zatvori u svoju sobu. Roletne na prozorima bile su spuštene, a njegov sluga uvek je bio kraj njega, i danju i noću, i čak je i krevet preneo u gospodarevu sobu.

Taj čovek bio je posvećen i častan sluga, a njegova dužnost, osim uobičajenih sobarskih poslova, bez kojih je Barton načelno mogao, bila je da budno pazi i pedantno sprovodi mere

predostrožnosti, za koje se njegov gospodar nadao da mogu sprečiti stravični upad „Čuvara". Pored staranja da se sve te mere sprovode bez izuzetka, a što je značilo uglavnom sprečavanje da gospodar, kroz neki nezatvoren prozor ili otvorena vrata, bude izložen strahotnoj sili, sobar nije smeo da dopusti da gospodar ostane sam – potpuna samoća, čak i na minut, postala je za Bartona jednako nepodnošljiva kao i ideja da izađe u javnost, što je zapravo značilo da je instinktivno predosećao ono što mu se približavalo.

IX
Rekvijem

Nije potrebno naglašavati da pod ovim okolnostima nikakvi koraci nisu preduzimani da se dovrši veridba. Postojala je velika razlika u godinama, a i u životnim navikama, između mlade dame i kapetana Bartona, tako da se teško mogla razviti nekakva veoma silna i romantična privrženost s njene strane. I mada je bila žalosna i zabrinuta, srce joj nije bilo slomljeno – daleko od toga.

Gospođica Montagju je ipak posvetila dosta vremena strpljivim, ali neplodotvornim pokušajima da razvedri nesrećnog bolesnika. Čitala mu je i s njim razgovarala, ali je bilo očito da je svaki njegov napor da pobegne od straha koji ga je vrebao, pa ma šta da je radio, propadao neslavno i potpuno.

Mlade dame često su posvećene brizi o kućnim ljubimcima i životinjama, a među onima koji su imali naklonost gospođice Montagju nalazila se i jedna vrlo lepa stara sova, koju je baštovan uhvatio, zatekavši je među bršljanom u staroj konjušnici, i pokorno je odneo mladoj dami.

Hirovitost koja upravlja takvim ekstravagantnim naklonostima ispoljila se tako što je ova svirepa i ružna ptičurina odmah

postala miljenica svoje gospodarice, i mada cela ta stvar deluje kao nebitan detalj o kapricioznosti, prinuđen sam da je pomenem, utoliko što je, ćudnim putevima, povezana sa završnom scenom ove priče.

Barton ni izdaleka nije gajio takvu naklonost prema novom ljubimcu, i od prvog dana njegov odnos prema sovi bio je pun antipatije koja je bila agresivna koliko i neobjašnjiva. Bilo mu je neprihvatljivo da se nađe u njenoj blizini. Činilo se da tu pticu mrzi s takvom silinom, da je to bilo naprosto smešno, a onome ko nikad nije prisustvovao ispoljavanju te vrste antipatije – i prilično neverovatno.

Posle ovih nekoliko reči uvodnog objašnjenja, nastaviću da iznosim detalje o poslednjoj sceni ovog neobičnog niza događaja. Bilo je skoro dva sata jedne zimske noći kada je Barton, kao i obično u to doba, ležao u krevetu; sluga kog smo pominjali ranije bio je u manjem krevetu, u istoj sobi, a sveća je bila upaljena. Iznenada je gospodar pozvao slugu i rekao mu:

„Ne mogu da izbacim iz glave misao da je ta prokleta ptica nekako izletela i sad vreba iz nekog ćoška ovde u sobi. Sanjao sam je. Ustani, Smite, i pogledaj; potraži je. Kakvi odvratni snovi!"

Sluga je ustao i počeo da pregleda sobu, i dok se time bavio, čuo je dobro poznat zvuk, više nalik na šum dubokog izdisaja nego na šištanje, kojim sove iz svojih skrovišta jezivo paraju tišinu noći.

Taj sablasni nagoveštaj da je ptica negde blizu – jer je zvuk dolazio iz hodnika u koji su vodila vrata Bartonove sobe – usmerio je sluginu potragu, i on je, otvorivši vrata, krenuo korak-dva napred, ne bi li pticu oterao. No, tek što je stupio u hodnik, vrata iza njega su se lagano zanjihala, činilo se, pod uticajem blage vazdušne struje; ali pošto je iznad vrata bio prozorčić, koji je tokom dana služio da dodatno obasja hodnik, a kroz koji je sada dopirala svetlost sveće, sobar je mogao da vidi sasvim dovoljno da bi obavio zadatak.

Dok je napredovao hodnikom čuo je svoga gospodara – koji je ležao u krevetu okruženom zavesama i činilo se da nije primetio njegov izlazak iz sobe – kako ga doziva po imenu, i zapoveda mu da sveću stavi na stočić kraj kreveta. Sluga, koji je već odmakao niz hodnik, i nije želeo da govori glasno kako bi se javio, jer bi probudio nekog od usnulih ukućana, krenuo je užurbano i tiho nazad, kad je, na njegovo zaprepašćenje, začuo glas iz sobe koji je odgovorio gospodaru, i čak video, kroz prozor iznad vrata, da se svetlo lagano pomera, kao da ga je neko nosio tamo gde je gospodar zapovedio. Paralisan osećanjem bliskim užasnom strahu, ali pomešanim sa radoznalošću, stajao je na pragu i osluškivao, bez daha, nesposoban da skupi hrabrost, otvori vrata i uđe. Začulo se šuštanje zavesa, potom kao da neko tihim glasom uspavljuje dete, a usred toga Barton kako, tonom prigušene strave, nekoliko puta ponavlja: „O, Bože, o, moj Bože!" Usledila je tišina, opet prekinuta istim glasom ćudnovatog umirivanja, dok se najzad nije prolomio gromoglasan i prodoran krik agonije, tako zastrašujuć i grozomoran, da je momak, gonjen impulsom neizrecivog užasa, požurio ka vratima i svom snagom upro da ih otvori. Da li zato što je, u toj žurbi, nespretno okrenuo kvaku, ili su vrata bila zaključana iznutra, tek, ući nije mogao; i dok je gurao i vukao, divlji krici, sve glasniji, dopirali su iz sobe, sve vreme praćeni onim istim glasom utehe i umirivanja. Potpuno smrznut od straha, jedva znajući šta radi, momak se okrenuo i sjurio niz hodnik, stiskajući šake od užasa i neodlučnosti. Na vrhu stepeništa sreo je generala Montagjua, uplašenog i izbezumljenog – tek što su se sreli, a oni strahobni zvuci su prestali.

„Šta je to? Ko – gde ti je gospodar?" rekao je Montagju isprekidano, i u velikoj pometnji. „Šta se kog – za boga miloga, šta nije u redu?"

„Bože me oprosti, gotovo je", rekao je momak, mahnito gledajući prema gospodarevoj sobi. „Mrtav je, gospodine, siguran sam da je mrtav."

Bez daljeg propitivanja i oklevanja, Montagju je požurio ka vratima sobe, u stopu praćen slugom, zgrabio kvaku i pritisnuo je – kako su vrata popustila pod pritiskom i otvorila se, tako je ona zlokobna ptica koju je sluga tražio prhnula od dalje strane kreveta, kao avetinjsko predskazanje, i proletela iznad njihovih glava, ugasivši pri tom sveću koju je Montagju nosio, zaklepetala krilima u krovnom prozoru iznad hodnika i odletela u mrak spoljnog sveta.

„To je to, Gospodi pomiluj", prošaputao je momak, nakon par sekundi ledene tišine.

„Prokleta ptičurina", promrmljao je general, zatečen iznenadnom pojavom te sablasti i nemoćan da sakrije uzbuđenje.

„Sveća je pomerena", rekao je momak, nakon još jednog trenutka ledene tišine, i pokazao na sveću koja je gorela u sobi. „Vidite, stavili su je pored kreveta."

„Otvori zavese, momče, šta si tu zinuo", oštro je rekao Montagju.

Momak je oklevao.

„Onda drži ovo", rekao je Montagju, i gurnuo momku svećnjak u ruke, a sam otišao do kreveta i pomerio zavese. Svetlost sveće koja je još uvek gorela pored kreveta obasjavala je Bartona, skupljenog i poluuspravljenog, u vrhu kreveta – izgledalo je kao da se lagano povlačio unatrag, dokle god je drvena ploča iznad uzglavlja to dozvoljavala, i šakama stezao posteljinu.

„Bartone, Bartone, Bartone!" zavapio je general, sa čudnom mešavinom straha i žestine. Uzeo je sveću i podigao je tako da je u potpunosti osvetlila Bartonovo lice. Ono je bilo ukočeno, strogo i bledo; vilice opuštene; oči bez pogleda još uvek su bile otvorene, a zenice prazno usmerene ka prednjoj strani kreveta. „Blagi Bože! Mrtav je", promrmljao je general, gledajući u taj grozomorni prizor. I on i sluga zurili su u tišini, više od minut. „Sasvim je hladan", prošaputao je Montagju, sklonivši šaku sa ruke mrtvaca.

„I pogledajte, pogledajte – života mi moga, gospodine", dodao je momak nakon pauze, zadrhtavši, „još neko je bio s njim na krevetu. Pogledajte tamo – pogledajte tamo – vidite li to, gospodine?"

Momak je pokazivao na duboko ulegnuće u dnu kreveta, koje kao da je nastalo pritiskom nečeg teškog.

Montagju je ćutao.

„Pođimo, gospodine, pođimo odavde, zaboga", prošaputao je momak, približivši mu se, i zgrabivši ga za ruku, dok je u strahu gledao unaokolo. „Ništa se tu ne može uraditi – pođimo odavde, zaboga!"

Tada su začuli korake nekoliko ljudi koji su išli ka sobi, i Montagju, odlučno rekavši slugi da požuri i zaustavi ih, uze da razdvoji šake mrtvaca, koje su grčevito zgrabile posteljinu, i da ga uspravi, a potom, navukavši pažljivo zavese nad njim, žurno ode da susretne osobe koje su se približavale.

* * *

Nema potrebe da pratimo dalji život likova koji su tako labavo povezani s pričom; dovoljno je da kažemo da ni nagoveštaj rešenja misterije nikada nije pronađen; i s obzirom na to da je mnogo vremena proteklo od završnih događaja ove istorije, koje sam upravo opisao, teško se može očekivati da će vreme baciti neko novo svetlo na njihov mračan i neobjašnjiv razvoj. Prema tome, sve do onog časa kada će se sve tajne zemaljske otkriti, cela ova stvar ostaće u senci.

Jedino što se iz života kapetana Bartona kasnije pominjalo, a što bi moglo da ima neke veze sa patnjama zbog kojih se okončala njegova egzistencija, i što je i on sam pominjao kao, po izgledu, mogući izvor njegovih teških grehova iz prošlosti zbog kojih je kažnjen, pojavilo se tek nekoliko godina nakon njegove smrti. Suština toga što je tada obelodanjeno bila je bolna Bartonovim rođacima, i naknadno ga diskreditovala u očima mnogih.

Ispostavilo se da je nekih šest godina pre nego što se konačno vratio u Dablin, kapetan Barton, u gradu Plimutu, ušao u grešnu vezu sa ćerkom jednog člana posade broda kojim je komandovao. Otac je na posrnuće svoje nesrećne ćerke reagovao veoma strogo, čak brutalno, i priča se da je umrla slomljenog srca. Smatrajući Bartona saučesnikom u njenom sagrešenju, taj čovek se prema njemu odnosio sa očitom drskošću, a Barton je to kažnjavao sa gorčinom i besom, povređen takođe i zbog načina na koji je tretirana nesrećna devojka, primenjujući sistematski sve one gadne i despotske surovosti koje pravila mornarice dopuštaju odgovornima za disciplinu. Čovek je na kraju uspeo da pobegne dok je brod bio u luci u Napulju, ali je umro, kako je rečeno, u bolnici u tom gradu, podlegavši ranama zadobijenim prilikom jedne od skorašnjih krvničkih kazni kojoj je bio podvrgnut.

Da li su ti događaji zaista povezani sa onima iz Bartonovog kasnijeg života, nije, naravno, moguće reći sa sigurnošću. Čini se, međutim, vrlo verovatnim da su makar u njegovom umu bili u veoma bliskoj vezi. No, šta god mislili da je istina o uzrocima i motivima zbog kojih je bio na tako tajanstven način progonjen, kao i o silama i akterima putem kojih se taj progon sprovodio, sve to će, do sudnjeg dana, ostati potpuna i neobjašnjiva misterija.

Urednički postskriptum

Prethodna pripovest data je *ipsissima verba*[17] dobrog sveštenika, čijom rukom je predata doktoru Heselijusu. Bez obzira na povremenu usiljenost jezika i nepotrebno ponavljanje rečenica, uveravam čitaoce da je moja najveća zasluga što sam rukopis ovog izvanrednog izveštaja predao štamparu ne izmenivši ni jedno jedino slovo u originalnom tekstu. [Ur. Spisa doktora Heselijusa]

[17] Istim rečima, tačno onako kako je napisana. (*prim. prev.*)

ZELENI ČAJ

Green Tea

Prvi put objavljena u časopisu *All the Year Round* (nova serija, 23. oktobar – 13. novembar 1869).

Zatim, u zbirci *U tamnom ogledalu* (*In a Glass Darkly*, 1872).

Prolog

Martin Heselijus, nemački lekar

Iako sam bio i te kako potkovan iz medicine i hirurgije, nikada se njima nisam bavio. Međutim, i dalje sam ih sa uživanjem proučavao. Nisam se odrekao ovog časnog poziva za koji sam se spremao zbog lenjosti ili iz kaprica. Uzrok tome bila je krajnje trivijalna ogrebotina naneta nožem za seciranje. Ta sitnica me je stajala dva prsta, koja su mi odmah bila amputirana, i što je bilo još bolnije, narušila mi je zdravlje, koje više nikada nije bilo kao pre, usled čega bih retko kada sastavio dvanaest meseci na jednom mestu.

Tokom svojih lutanja upoznao sam dr Martina Heselijusa, koji je bio lutalica i lekar kao i ja, i isto kao i ja veliki entuzijasta u svojoj profesiji. Za razliku od mene, on je lutao od svoje volje, i bio je, ako ne bogat prema merilima po kojima se bogatstvo procenjivalo u Engleskoj, a ono bar 'dobrostojeći' kako su govorili naši stari. Bio je već starac kada sam ga upoznao; skoro trideset pet godina stariji od mene.

U dr Martinu Heselijusu pronašao sam učitelja. Posedovao je ogromno znanje i odličnu intuiciju koja mu je pomagala da sagleda svaki slučaj. Za mladog entuzijastu kao ja predstavljao je pravu inspiraciju i ja sam ga gledao sa strahopoštovanjem i oduševljenjem. Moje divljenje prema njemu izdržalo je probu vremena i nadživelo smrt. Ubeđen sam da je bilo i te kako zasnovano.

Skoro dvadeset godina bio sam njegov sekretar. Poverio mi je ogromnu kolekciju hartija koje je trebalo srediti, popisati i uvezati. Moram reći da se veoma čudno odnosio prema nekim od tih slučajeva. Služi se sa dva različita pismena. Ono što je video i čuo opisuje rečima kakvog inteligentnog laika, a kada, u ovom stilu naracije, isprati pacijenta ili kroz vrata vlastitog predvorja na svetlost dana ili kroz dveri tame u pećine mrtvih, vraća se naraciji, i stručnim izrazima svoje umetnosti, i sa silinom i originalnošću genija, nastavlja da analizira, postavlja dijagnozu i objašnjava.

Tu i tamo za neki slučaj bih pomislio da treba da zabavi ili užasne neukog čitaoca i izazove kod njega zanimanje sasvim drugačije od onog koje bi mogao imati za kakvog stručnjaka. Uz male izmene, uglavnom jezičke prirode, i razume se promenivši imena, prepisao sam sledeće. Narator je dr Martin Heselijus. Ovaj slučaj pronašao sam među mnogobrojnima koje je zabeležio tokom svog obilaska Engleske pre šezdeset četiri godine.

Povezan je sa nizom pisama koje je uputio svom prijatelju profesoru Van Lou iz Lejdena. Dotični profesor nije bio lekar već hemičar, čovek koji je čitao dela iz istorije, metafizike i medicine i koji je u svoje vreme napisao čak i jednu dramu.

Pripovedanje je stoga možda manje vredno kao medicinski izveštaj, ali će zato vrlo verovatno zainteresovati kakvog neupućenog čitaoca.

Iz priloženog memoranduma vidi se da su dotična pisma bila vraćena dr Heselijusu posle profesoreve smrti 1819. Neka su napisana na engleskom, neka na francuskom, ali najveći broj je na nemačkom. Iako sam svestan toga da nisam naročito sposoban prevodilac, i mada sam tu i tamo pojedine pasuse izostavio, pojedine skratio i zakamuflirao imena, tvrdim da ništa nisam umetnuo.

I
Dr Heselijus pripoveda kako je upoznao velečasnog gospodina Dženingsa

Velečasni gospodin Dženings je visok i mršav. Srednjih je godina i uredan mada se oblači staromodno i sa strogošću visokog crkvenog dostojanstvenika. Po prirodi je dostojanstven, ali nimalo krut. Ne bi se moglo reći da je zgodan, iako ima pravilne crte lica, koje istovremeno izražavaju veliku ljubaznost, ali i stidljivost.

Upoznao sam ga jedne večeri kod ledi Meri Hejdjukove. Njegovo krajnje skromno i dobronamerno držanje naprosto pleni.

Na okupu se našlo malo društvo i on se sasvim prikladno uključio u razgovor. Izgleda da mnogo više uživa da sluša nego da učestvuje u razgovoru; ali sve što kaže uvek je na mestu i lepo sročeno. Veliki je miljenik ledi Meri, koja se, izgleda, savetuje s njim po mnogim pitanjima i koja ga smatra najsrećnijom i najblagoslovenijom osobom na svetu. Kako malo ona zna o njemu.

Velečasni gospodin Dženings je neženja i priča se da ima šezdeset hiljada funti u gotovini. On je milosrdan čovek. Jedva čeka da počne aktivno da se bavi svojim svetim poslom, međutim, uvek kada ode u svoj župni dvor u Vorvikširu da se pozabavi dužnostima svog svetog poziva, zdravlje ga već nakon kraćeg vremena izda i to na veoma čudan način, mada se na svakom drugom mestu oseća sasvim dobro. Tako bar kaže ledi Meri.

Nema nikakve sumnje da zdravlje gospodina Dženingsa zna da se pogorša, uglavnom krajnje tajanstveno i iznenada, a ponekad čak i tokom služenja u staroj i lepoj crkvici u Kenlisu. Možda je u pitanju srce, a možda sve potiče iz mozga. Ipak, dogodilo se tri ili četiri puta, a možda i više, da je tokom službe iznenada zastao i zanemeo posle čega je, pošto očigledno nije bio u stanju da nastavi, počeo u sebi da se moli sa podignutim šakama i pogleda uprtog uvis. Potom je bled kao smrt, neobično

posramljen i užasnut, drhteći silazio sa predikaonice i odlazio u sakristiju prepuštajući svoju pastvu, bez ikakvog objašnjenja, samu sebi. To se događalo u odsustvu njegovog kapelana. Sada se, kada odlazi u Kenlis, uvek postara da obezbedi sveštenika koji će s njim podeliti dužnosti i zameniti ga u slučaju da iznenada bude na ovaj način onesposobljen.

Kada sasvim zanemoća, on napusti župni dvor i vrati se u London gde u jednoj mračnoj ulici na Pikadiliju nastanjuje jednu veoma usku kuću, i ledi Meri kaže da se zdravlje gospodina Dženingsa uvek tada popravi. Ja o tome imam svoje mišljenje. Postoje nijanse, razume se. Videćemo.

Gospodin Dženings je pravi džentlmen. Ljudi, međutim, primećuju kod njega nešto čudno. Ostavlja pomalo dvosmislen utisak. Mislim da ljudi zaboravljaju jednu od stvari koja sasvim sigurno doprinosi tome ili je možda nisu svesni. Ali ja sam je gotovo odmah uočio. Gospodin Dženings ima običaj da postrance gleda tepih, kao da okom prati nekakvo tamošnje kretanje. Razume se, ne radi to uvek. To se dešava samo povremeno. Ali dovoljno često da ga, kao što rekoh, učini u izvesnom smislu čudnim. U tom njegovom putovanju očima po podu ima istovremeno nečeg stidljivog i uznemirujućeg.

Filozof medicine, kako ste bili dobri da me nazovete, koji razvija teorije na osnovu slučajeva koje je sam pronašao, posmatrao i pomno ispitao utrošivši na to više vremena i sledstveno tome obavivši to sa većom iscrpnošću nego što sebi može da dopusti običan lekar, nesvesno poprima naviku da posmatra naviku koje ne može da se oslobodi i koju upražnjava, kako bi neki ljudi rekli, čak drsko, na svakome za koga nasluti da bi mogao da nagradi njegov trud.

Slabašan, plah, ljubazan, ali suzdržan gospodin koga sam upoznao na tom prijatnom večernjem skupu, obećavao je tako nešto. Razume se, uočio sam mnogo više, nego što sam ovde naveo; ali sve što se graniči sa zanatom čuvam za čist naučni rad.

Istakao bih da kada ovde govorim o medicini, to činim sa nadom da ću dočekati dan kada će je više ljudi razumeti u mnogo obuhvatnijem smislu nego što to obično zahteva lečenje tela. Ja verujem da celokupni prirodni svet predstavlja samo krajnji izraz duhovnog sveta iz koga potiče, i u kome jedino i postoji. Verujem da je u osnovi čovek duh, da duh predstavlja organizovanu supstancu, ali sasvim različitu po pitanju građe od onoga što obično podrazumevamo pod materijom kao što je slučaj i sa svetlošću ili elektricitetom; da je materijalno telo, u krajnje bukvalnom smislu, samo ruho, te stoga smrt ne predstavlja prekid postojanja živog čoveka, već jednostavno njegovo oslobađanje iz prirodnog tela – taj proces počinje u trenutku koji nazivamo smrt, a završava se, najkasnije nekoliko dana potom, 'stvarnim' uskrsnućem.

Osoba koja razmotri posledice tih tvrdnji verovatno će uvideti njihovu praktičnu vrednost za medicinsku nauku. Međutim, ovo nije ni u kom slučaju odgovarajuće mesto za iznošenje dokaza i razgovor o posledicama ovih nimalo priznatih činjeničnih stanja.

Držeći se svoje navike, potajno sam i krajnje oprezno posmatrao gospodina Dženingsa – mislim da je on to osetio – i jasno sam uočio da i on mene isto tako oprezno promatra. Kada me je ledi Meri oslovila po imenu, kao dr Heselijusa, uočio sam da me je ošinuo pogledom i nekoliko minuta ostao zamišljen.

Posle ovoga, dok sam razgovarao sa jednim gospodinom na drugom kraju prostorije, primetio sam da me ne ispušta iz vida i da me promatra sa zanimanjem koje sam mislio da mogu da razumem. Potom sam uočio da je iskoristio priliku da popriča sa ledi Meri, i osetio sam, kao što bi i svako drugi, da sam predmet njihovog razgovora.

Taj visoki sveštenik približavao mi se malo po malo i posle kraćeg vremena stupili smo u razgovor. Veoma je čudno kada dvoje ljudi, koji vole da čitaju, koji su dobri poznavaoci knjiga

i raznih mesta, koji su dosta proputovali i imaju potrebu da porazgovaraju, ne mogu da nađu temu za razgovor. On je znao nemački i pročitao je moje *Eseje o metafizičkoj medicini*, koji više nagoveštavaju nego što zapravo govore.

Ovaj učtiv muškarac, nežan i stidljiv, koji je očigledno voleo da razmišlja i čita i koji se kretao među nama i razgovarao sa nama, nije zapravo bio jedan od nas, bar ne u celosti, i za koga sam već podozrevao da u izvesnom smislu vodi nekakav tajni život koji brižljivo i krajnje pomno krije, ne samo od sveta već i od svojih najvoljenijih prijatelja – oprezno je odmeravao u svom umu da li da mi se na neki način poveri.

Prodro sam u njegove misli a da on toga i nije bio svestan i pazio sam da ne kažem ništa što bi omogućilo njegovom istančanom oprezu da razabere sumnje koje sam gajio prema njegovom stanju ili moja nagađanja vezana za njegove planove sa mnom.

Izvesno vreme ćeretali smo o beznačajnim stvarima, a onda je konačno rekao: „Veoma sam se zainteresovao za neke vaše spise, dr Heselijuse, o metafizičkoj medicini kako je vi nazivate – pročitao sam ih na nemačkom, pre nekih deset ili dvanaest godina – jesu li prevedeni?"

„Nisu, siguran sam da nisu – inače bih čuo. Valjda bi tražili moje dopuštenje."

„Zamolio sam pre nekoliko meseci ovdašnje knjižare da mi nabave knjigu na nemačkom, ali su mi rekli da je rasprodata."

„Tako je, rasprodata je još pre nekoliko godina; međutim, meni kao autoru laska što niste zaboravili moju knjižicu", dodao sam smejući se, „ne znam kako ste se uopšte proteklih deset ili dvanaest godina snalazili bez nje, ali pretpostavljam da ste sve vreme mozgali o temi koju obrađuje ili se, pak, možda nedavno dogodilo nešto što vas je ponovo zainteresovalo za nju."

Ova primedba, propraćena upitnim pogledom, izazvala je iznenadnu neprijatnost kod gospodina Dženingsa, istovetnu onoj koja obliva rumenilom obraze mladih dama i usled koje

izgledaju glupo. Bilo mu je toliko neprijatno da je oborio pogled i prepleo prste, jer nije znao šta bi drugo i na trenutak mi se učinio veoma čudan, neko bi čak rekao da je podsećao na krivca.

Pomogao sam mu da se izvuče iz ove neobične situacije na najbolji mogući način, napravio sam se da ništa nisam primetio i odmah sam nastavio: „Često mi se događa da se ponovo zainteresujem za neku temu; jedna knjiga me podseti na drugu i često me natera u uzaludnu potragu za nečim od pre dvadeset godina. Ali ako vam je i dalje stalo da je imate, rado ću vam je dati; još imam dva ili tri primerka – i ako mi dozvolite da vam jedan poklonim, biću veoma počastvovan."

„Veoma ste ljubazni", odvrati on, i u trenu se ponovo opusti. „Umalo već nisam počeo da očajavam – ne znam kako da vam se zahvalim."

„Molim vas, ni reči više. Stvar je toliko bezvredna da se stidim što sam vam je uopšte ponudio, te ako nastavite da mi se zahvaljujete baciću je u vatru u napadu skromnosti."

Gospodin Dženings se nasmejao. Potom se raspitao gde sam odseo u Londonu i posle kraćeg razgovora o raznim temama, napustio je skup.

II
Lekar ispituje ledi Meri i ona odgovara

„Veoma mi se dopada vaš vikar, ledi Meri", rekao sam čim je ovaj otišao. „Dosta toga je pročitao, proputovao i o mnogo čemu je razmišljao, a pošto je dosta i propatio, sigurno je savršeni sagovornik."

„I jeste i štaviše, on je zaista dobar čovek", odvratila je ona. „Daje mi savete od neprocenjive vrednosti vezane za moje obrazovanje, i sve moje male poslovne poduhvate u Doulbridžu,

takođe je veoma pažljiv, i ne žali truda – samo kada biste znali koliko je požrtvovan – uvek kada smatra da može biti od koristi; krajnje je dobroćudan i veoma osećajan."

„Prijatno je čuti toliko hvale na račun njegovih susedskih vrlina. Ja samo mogu da posvedočim da je prikladan i obziran sagovornik, i zahvaljujući onome što ste mi vi kazali, mislim da bih i ja vama mogao da saopštim nekoliko stvari o njemu", primetih ja.

„Stvarno!"

„Da, za početak, nije oženjen."

„Da, to je tačno – nastavite."

„Imao je običaj da piše, to jest *pisao je*, ali ima već dve ili tri godine možda da se ne laća toga, a predmet njegove knjige bio je krajnje apstraktan – teologija, može biti."

„Ovaj, tačno je da je pisao knjigu, kao što kažete; nisam sigurna o čemu je bila, ali znam da je za temu imala nešto što mene uopšte ne zanima; najverovatnije ste u pravu, i sasvim je izvesno da je prestao da piše – tako je."

„I mada je večeras popio malo kafe, on voli čaj, ili ga je bar nekada voleo i to veoma."

„Da, to je *sasvim* tačno."

„Pio je zeleni čaj, u velikim količinama, zar ne?" nastavio sam.

„Ovaj, to je veoma čudno! Gotovo da smo znali da se posvađamo zbog zelenog čaja."

„Ali on ga se potpuno odrekao", rekoh ja.

„Tako je."

„Samo još nešto. Da li ste poznavali njegovu majku ili oca?"

„Jesam, oboje, otac mu je umro pre desetak godina, a kako se njihovo imanje nalazi blizu Doulbridža, poznavali smo ih veoma dobro", odvratila je.

„Ili njegova majka ili otac – mada bih pre rekao da je u pitanju otac, video je duha", izjavih ja.

„Vi ste pravi opsenar, dr Heselijuse."

„Opsenar ili ne, zar nisam u pravu?" veselo sam upitao.

„Svakako da jeste, i u pitanju je otac; bio je to tih, mušičav muškarac koji je gnjavio mog oca svojim snovima. Na kraju mu je ispričao priču o duhu koga je video i sa kojim je razgovarao, zaista veoma čudnu priču. Dobro sam je upamtila, jer sam ga se jako plašila. Ispričao ju je mnogo pre nego što je umro – u to vreme bila sam još sasvim mala – bio je tako tih i potišten, i imao je običaj da ponekad neočekivano svrati do nas u sumrak, kada bih se ja nalazila sama u salonu, te sam uobražavala da oko njega kruže duhovi.

Osmehnuo sam se i klimnuo.

„Pošto sam se dokazao kao opsenar, bojim se da vam moram poželeti laku noć", rekoh ja.

„Ali kako ste to saznali?"

„Zahvaljujući planetama, razume se, kao što to čine Cigani", odvratio sam i mi se rastadosmo u veselom raspoloženju.

Narednog jutra sam poslao gospodinu Dženingsu knjižicu koja ga je zanimala i nekoliko propratnih reči, a kada sam se kasno te večeri vratio, saznao sam da je svraćao do mog konačišta i ostavio podsetnicu. Raspitivao se da li sam kod kuće i u koje doba bi najpre mogao da me zatekne u mom domu.

Da li je nameravao da se „profesionalno" posavetuje sa mnom, kako kažu. Nadam se da je tako. Već sam začeo teoriju o njemu. Odgovori ledi Meri na moja pitanja postavljena pre odlaska išli su joj u prilog. Veoma bih voleo da sve to čujem od njega samog. Ali šta sam mogao da uradim, a da se to ne kosi sa lepim ponašanjem? Da ga nateram da mi se ispovedi? Nipošto. Mada mislim da on razmišlja o tome. U svakom slučaju, dragi moj Van Lo, ja ću mu stajati na raspolaganju; nameravam sutra da mu uzvratim posetu. Civilizovano ću uzvratiti na njegovu ljubaznost i zamoliti ga da me primi. Možda se nešto izrodi iz toga. Hoće li od toga ispasti nešto veliko, malo ili ništa, dragi moj Van Lo, bićeš obavešten.

III
Dr Heselijus pronalazi nešto u knjigama na latinskom

I tako sam svratio u ulicu Blenk.

Raspitao sam se na vratima da li je kod kuće i sluga mi je kazao da je u poseti kod gospodina Dženingsa izvestan gospodin, sveštenik iz Kenlisa, to jest iz njegove parohije na selu. Pošto sam imao nameru ponovo da svratim, i nisam želeo da uludo protraćim datu privilegiju, veselo sam natuknuo da ću pokušati ponovo i okrenuo se da pođem, ali me je sluga zamolio za izvinjenje i upitao, gledajući me nešto pažljivije nego što to dobro odgojene osobe njegovog soja obično čine, da li sam ja dr Heselius; kada je saznao da jesam, rekao je: „Možda biste mi u tom slučaju, gospodine, dozvolili da o vašem dolasku obavestim gospodina Dženingsa, jer sam siguran da i on vas želi da vidi."

Sluga se vratio već posle nekoliko trenutaka sa porukom od gospodina Dženingsa. Zamolio me je da se smestim u njegovoj radnoj sobi, koja je zapravo predstavljala stražnji salon i obećao da će mi se pridružiti već kroz nekoliko minuta.

To je zaista bila radna soba – gotovo biblioteka. Soba je bila visoka, sa dva izdužena vitka prozora i teškim tamnim zavesama. Bila je mnogo veća nego što sam očekivao i bila je pretrpana knjigama od poda do tavanice. Gornji tepih – osećao sam pod nogama da ih je bilo dva ili tri – bio je iz Turske. Koračao sam bešumno. Prozori, oivičeni ormanima sa knjigama koje su štrčale, delovali su poput procepa. Iako je prostorija bila izuzetno udobna i čak luksuzna, činila se mračnom, a kada se tome doda još i tišina, gotovo depresivna. Možda je trebalo da dozvolim sebi nekoliko asocijacija. Moj um povezao je čudne ideje sa gospodinom Dženingsom. Kročio sam u tu savršeno tihu prostoriju u veoma tihoj kući, sa posebnim predosećanjem; tama

u njoj i njena svečana odora od knjiga – osim tamo gde su dva uska ogledala bila umetnuta u zid, knjiga je bilo posvuda – išli su u prilog sumornom raspoloženju.

Dok sam čekao gospodina Dženingsa, zabavljao sam se zavirujući u neke od knjiga kojima su bile pretovarene police. Međutim, nisam na policama, već odmah ispod njih, na podu, naleteo na ceo komplet Svedenborgove *Arcana Coelestia* sa poleđinama okrenutim nagore, na latinskom.[18] Bilo je to veoma lepo kolo knjiga, uvezanih u gizdavi omot, to jest, čistu teleću kožu sa zlatnim slovima i jarkocrvenim ivicama. U nekolicini tomova primetio sam umetnute listiće papira. Podigao sam ih i poređao jednu za drugom na sto, te otvorio na mestima koja su bila obeležena papirićima. Pročitao sam niz rečenica obeleženih olovkom na margini, koje su bile napisane uzvišenom latinskom frazeologijom. Navešću vam ovde nekoliko prevedenih na engleski.

„Kada je čovekov unutrašnji vid otvoren, to jest njegov duhovni vid, onda se pojavljuju stvari iz drugog života, koje je nemoguće videti telesnim vidom..."

„Zahvaljujući unutrašnjem vidu bilo mi je dozvoljeno da vidim jasnije neke stvari iz drugog života nego što vidim one iz stvarnog sveta. Na osnovu tih razmišljanja, očigledno je da

[18] Emanuel Svedenborg (Emanuel Swedenborg; 1688 - 1772) bio je švedski filozof, pronalazač i mistik. Od 56. godine života počeo je da doživljava vizije duhovnog sveta i da tvrdi kako razgovara sa anđelima, đavolima i duhovima, posećujući i Raj i Pakao. O tome je napisao i svoju najpoznatiju knjigu, *Nebo i Pakao* (1758). Tvrdio je da je upućen od strane boga da svetu otkrije doktrine Isusovog drugog dolaska. *Arcana Coelestia* (*Nebeske misterije*, 1749-1756) je njegov magnum opus u osam tomova, a tumači starozavetne knjige Postanja i Izlaska kao opise puteva duhovnog napretka pojedinca. *(prim. ur.)*

spoljašnji vid proističe iz unutrašnjeg, a ovaj iz jednog još unutrašnjijeg i tako dalje..."

„U svakom čoveku postoje najmanje dva zla duha..."

„Opaki dusi govore tečno, ali je njihov govor grub i neugodan. Ima među njima i onih koji ne govore tečno, a to se smatra uzrokom razilaženja u mišljenju koje se ponekad javlja..."

„Zli dusi koji su u vezi sa čovekom zaista potiču iz pakla, ali kada su uz čoveka oni nisu u paklu, već su izvučeni odonud. Tada se oni nalaze između raja i pakla i to mesto zove se svet duhova – kada se zli dusi koji su uz čoveka nađu u tom svetu, oni nisu izloženi nikakvim paklenim mukama već su u svim mislima čovekovim i dobijaju njegovu ljubav, tako da čovek u svemu tome uživa. Ali kada ih pošalju nazad u njihov pakao, oni se vraćaju u svoje prethodno stanje..."

„Ako bi zli dusi mogli da shvate da su povezani sa čovekom, a opet da su duhovi odvojeni od njega, i kada bi mogli da se uliju u njegovo telo, pokušali bi na hiljadu načina da ga unište; jer oni prema čoveku gaje pogubnu mržnju..."

„Pošto su znali da sam ja čovek sa telom, bez prestanka su se upirali da me unište, i to ne samo moje telo, već posebno dušu; jer za sve one koji se nalaze u paklu najveće zadovoljstvo predstavlja uništenje bilo kog čoveka ili duha; ja sam, međutim, bio pod stalnom paskom Gospoda. Izgleda da je veoma opasno po čoveka da se živo druži sa dusima, ako nije u milosti božjoj..."

„Pakao se naslađuje time da čini zlo čoveku, i da ubrza njegovo uništenje za vjeke vjekova."

Pažnju mi je privukla jedna jako dugačka beleška ispisana na dnu stranice veoma oštrom i finom olovkom i urednim rukopisom gospodina Dženingsa. Očekivao sam kritički osvrt na tekst, te sam pročitao reč ili dve, i zastao, jer je u pitanju bilo nešto sasvim drugo, a počinjalo je ovim rečima, *Deus misereatur mei* . „Neka mi se Bog smiluje." Upozoren na ovaj način da je u pitanju privatna stvar, odvratio sam pogled i sklopio knjigu, i vratio sve tomove tamo gde sam ih našao i kako sam ih našao, osim jednog koji me je zainteresovao i u koji sam se udubio kako to samo umeju ljudi skloni učenju i usamljenosti, tako da sam postao nesvestan spoljašnjeg sveta i zaboravio gde se nalazim.

Čitao sam neke stranice koje su se odnosile na „reprezente „ i „korespondente", kako ih je Svedenborg nazivao svojim tehničkim jezikom, i stigao sam do pasusa čija se suština odnosi na to da se zli dusi, kada ih vide oči onih koji nisu njihovi sadruzi iz pakla, predstavljaju po „korespondenciji" u obliku zveri (*fera*) koja predstavlja njihovu određenu žudnju i život, u obličju krajnje užasnom i groznom. Ovo je veoma dug pasus i konkretno nabraja veliki broj dotičnih bestijalnih obličja.

IV
Četvore oči čitale su taj pasus

Povlačio sam vrhom olovke duž reda dok sam čitao, ali me je nešto nateralo da podignem pogled.

Pravo ispred mene nalazilo se jedno od ogledala koje sam pomenuo i u njemu sam ugledao visoku priliku gospodina Dženingsa, koji se naginjao preko mog ramena i čitao pasus, kojim sam i ja bio zabavljen, tako smrknutog i divljeg izraza lica da sam ga jedva prepoznao.

Okrenuo sam se i ustao. I on se ispravio i s velikim naporom se kratko nasmejao, rekavši: „Ušao sam i upitao vas za

zdravlje, ali nisam uspeo da vam skrenem pažnju sa knjige; nisam mogao da obuzdam radoznalost, te sam krajnje drsko, bojim se, zavirio preko vašeg ramena. Ovo nije prvi put da se srećete s ovim stranicama. Ubeđen sam da ste još veoma davno zavirili u Svedenborga?"

„Oh, da! Mnogo dugujem Svedenborgu; otkrićete njegove tragove i u knjižici o metafizičkoj medicini, koje ste bili ljubazni da se setite."

Iako je gospodin Dženings naizgled bio veseo, primetio sam blago rumenilo na njegovim obrazima, i osećao sam da je veoma uznemiren.

„Teško da bi se moglo reći da sam upućen, gotovo ništa ne znam o Svedenborgu. Imam ih tek nepune dve nedelje", odvratio je, „i mislim da su u stanju da unervoze svakog samotnjaka – to jest, sudeći bar po onome što sam do sada pročitao, a to nije mnogo. Mada ne kažem da su i mene unervozile", nasmejao se; „i veoma sam vam zahvalan na knjizi. Nadam se da ste dobili moju poruku?"

Izdeklamovao sam odgovarajuće potvrde o primitku i skromne demante.

„Nikada još nisam pročitao knjigu koja mi je toliko legla, kao ta vaša", nastavio je on. „Odmah sam shvatio da se u njoj krije mnogo toga što nije do kraja razjašnjeno. Poznajete li dr Harlija?" upitao je krajnje neočekivano.

(U daljem razgovoru, urednik primećuje da je upravo pomenuti lekar jedan od najčuvenijih koji su se ikada bavili medicinom u Engleskoj.)

Razmenjivao sam s njim pisma, a tokom posete Engleskoj bio je veoma predusretljiv prema meni i mnogo mi je pomogao.

„Mislim da je taj čovek jedna od najvećih budala koje sam sreo u životu", izjavio je Dženings.

Tada sam ga prvi put čuo da kaže nešto loše o bilo kome, i malo sam se štrecnuo kada je ovim pogrdnim imenom nazvao jednu tako uvaženu osobu.

„Zaista! U kom smislu?" upitao sam.

„U svojoj profesiji", odvratio je.

Osmehnuo sam se.

„Hoću da kažem", nastavio je, „čini mi se da je napola slep – hoću da kažem da je polovina svega u šta pogleda tamna – a sve ostalo neprirodno svetlo i živih boja; a najgore od svega je to, što deluje *svojeglavo*. Ne razumem ga – hoću da kažem – upoznao sam ga donekle kao lekara, i kao lekar, on je za mene poput kakvog nemoćnog uma, napola mrtvi intelekt. Ispričaću vam – znam da hoću, jednom – sve o tome", rekao je pomalo iznerviran. „Ostajete još nekoliko meseci u Engleskoj. Ako se dogodi da kratko odsustvujem iz grada tokom vašeg boravka, da li biste mi dozvolili da vas uznemirim pismom?"

„Bio bih presrećan", stadoh da ga uveravam.

„Baš lepo od vas. Nimalo nisam zadovoljan Harlijem."

„Pomalo se oslanja na materijalističku školu", primetio sam.

„*Puki* materijalista", ispravio me je; „nemate pojma kako takve stvari mogu da zabrinu one koji znaju bolje. Nećete reći nikome – nikome od mojih prijatelja koje poznajete – da sam potišten; niko, na primer, ne zna – čak ni ledi Meri – da sam bio kod dr Harlija, niti bilo kog drugog lekara. Zato vas preklinjem da to ni pred kim ne pominjete; a ako osetim da bih mogao imati napad, budite tako ljubazni da mi dozvolite da vam pišem ili, ako se zadesim u gradu, da malo popričam sa vama."

Bio sam zaokupljen nagađanjima i nesvesno sam se upiljio u njega, usled čega je on na trenutak oborio pogled i rekao: „Jasno mi je da mislite kako bih i sada mogao sve da vam ispričam ili možda stvarate izvesne pretpostavke; slobodno se manite toga. Možete da nagađate do kraja svojih dana, ali nikada nećete pogoditi."

Zavrteo je glavom osmehujući se, a crni oblak je iznenada zaklonio sunce i on je uvukao vazduh kroz zube onako kako to čine ljudi koji trpe veliki bol.

„Razume se, žao mi je što čujem da morate da se savetujete sa bilo kojim od nas, ali uveravam vas da vam stojim na raspolaganju kada god to budete želeli, i ne moram da vas uveravam da je poverenje koje ste mi ukazali za mene svetinja."

Potom je pričao o mnogim drugim stvarima i to dosta veselo, a onda sam ja posle izvesnog vremena otišao.

V
Dr Heselijus je pozvan u Ričmond

Rastali smo se u veselom raspoloženju, ali niti je on bio veseo, niti sam ja to bio. Postoje izvesni izrazi tog moćnog organa duha – ljudskog lica – koji, iako sam često imao prilike da ih vidim, i mada posedujem lekarsku petlju, umeju ipak strašno da me uznemire. Jedan od pogleda dr Dženingsa me je progonio. Ovladao je mojom maštom takvom zlokobnom snagom da sam promenio planove za to veče i otišao u operu sa osećanjem da mi je potrebno da zaokupim misli nekim drugim stvarima.

Dva ili tri dana nisam čuo ništa o njemu niti sam imao vesti od njega, a onda je do mene stigla poruka ispisana njegovom rukom. Bila je vesele sadržine i zračila je nadom. Rekao je da mu je u poslednje vreme mnogo bolje – zapravo, sasvim dobro – da se sprema na jedan mali eksperiment i da će otići na otprilike mesec dana u svoju parohiju i dati sve od sebe da ponovo stane na vlastite noge tako što će se posveti obavljanju svojih dužnosti. U poruci mi se zahvalio svim mogućim svesrdnim religijskim izrazima na oporavku, jer je smatrao da sada već gotovo sa sigurnošću to može tako nazvati.

Dan ili dva kasnije video sam ledi Meri, koja mi je ponovila ono što mi je njegova poruka nagovestila, i koja mi je rekla da se on zapravo nalazi u Vorvokširu i da je ponovo počeo da upražnjava svoje sveštеničke dužnosti u Kenlisu; takođe je dodala: „Počinjem da mislim da se stvarno potpuno oporavio, i da su zapravo u pitanju bili samo živci i uobrazilja; svi smo mi nervozni, ali čini mi se da se ta vrsta slabosti najbolje leči napornim radom, i on je odlučio da to isproba. Ne bih se iznenadila ako se ne vrati i celu godinu."

Bez obzira na sve to, samo dva dana kasnije dobio sam ovu poruku poslatu iz njegove kuće na Pikadiliju:

„Dragi gospodine – vratio sam se razočaran. Ako uopšte budem u stanju da vas primim, biću slobodan da vas ljubazno zamolim da svratite. Trenutno sam suviše potišten i jednostavno ne mogu da vam ispričam sve ono što želim. Preklinjem vas da ne pominjete moje ime pred zajedničkim prijateljima. Nisam u stanju bilo koga da primim. Ako to bude volja Božja, uskoro ćete dobiti vesti od mene. Nameravam da uteknem u Šropšir, gde se nalaze neki od mojih. Neka vas Bog blagoslovi! Možda ćemo se, po mom povratku, sresti pod vedrijim okolnostima nego što su ove u kojima vam sada pišem."

Otprilike nedelju dana posle ovoga video sam ledi Meri u njenoj kući. Rekla mi je da je ona poslednja osoba koja je ostala u gradu, i da se upravo sprema za Brajton, pošto je sezona u Londonu bila pri kraju. Ispričala mi je da je dobila vesti od nećakinje gospodina Dženingsa, Marte, koja je takođe boravila u Šropširu. Iz njenog pisma nije se bogzna šta moglo razabrati osim da je neraspoložen i nervozan. U tim rečima, koje zdravi ljudi tako olako koriste, ponekad se krije čitav svet patnje!

Prošlo je skoro pet nedelja od kada sam dobio poslednje vesti od gospodina Dženingsa. Po isteku tog razdoblja dobio sam pisamce od njega. Napisao je:

„Sve ovo vreme bio sam na selu, promenio sam vazduh, okolinu, lica oko sebe, promenio sam sve živo – samo nisam promenio *sebe*. Bio sam odlučio, onoliko čvrsto koliko to može da uradi najneodlučnije stvorenje na svetu, da vam podrobno iznesem svoj slučaj. Ako vam vaše obaveze to dopuštaju, preklinjem vas da dođete do mene danas, sutra ili prekosutra; ali preklinjem vas da svoj dolazak odlažete što je manje moguće. Dobro vam je poznato koliko mi je potrebna pomoć. Imam u Ričmondu tihu kuću u kojoj trenutno boravim. Možda biste mogli da stignete do večere ili na ručak ili možda čak na čaj. Lako ćete me naći. Sluga iz ulice Blenk, po kome šaljem ovu poruku, doći će po vas kočijom kada god to vama odgovara; uvek me možete ovde naći. Reći ćete da ne bi trebalo da budem sam. Sve sam probao. Dođite i uverite se."

Pozvao sam slugu i odlučio da pođem još iste večeri.

Mnogo bi mu bolje bilo u kakvoj iznajmljenoj sobi ili u hotelu, razmišljao sam dok sam se vozio između kratkog dvostrukog niza javora ka jednoj veoma staromodnoj kući od cigala zaklonjenoj krošnjama drveća koje ju je nadvisivalo i gotovo okruživalo. Bio je to perverzan izbor, jer nisam mogao da zamislim ništa tužnije i tiše od tog zdanja. Kako sam otkrio, kuća je pripadala njemu. Dan ili dva je ostao u gradu, i pošto mu se boravak tamo iz nekog razloga učinio nepodnošljiv, došao je ovamo, verovatno stoga što je kuća bila nameštena i njegova, i nije morao da razmišlja o tome gde će odsesti.

Sunce je već bilo zašlo i crvena svetlost koja se odbijala o nebo na zapadu obasjavala je prizor stvarajući čudan utisak koji je svima nama dobro poznat. Hodnik je delovao veoma

mračno, ali kada sam stigao u stražnji salon, čiji su prozori bili okrenuti ka zapadu, ponovo sam se obreo u istoj onoj svetlosti osobenoj za sumrak.

Seo sam i zagledao se kroz prozor u predeo bogat šumom koji je plamteo na veličanstvenoj i melanholičnoj svetlosti što je iz trenutka u trenutak sve više bledela. Uglovima prostorije već je ovladao mrak; sve je postajalo nejasno i moj um, već pripremljen na sve ono što je bilo zloslutno, neosetno je osvajala seta. Sâm sam čekao da se pojavi, što se uskoro i dogodilo. Otvorila su se vrata koja su vodila u prednju sobu i visoka prilika gospodina Dženingsa, koja se nije baš najbolje nazirala na ovom rumenilu sumraka, uđe u sobu tihim, gotovo nečujnim koracima.

Rukovali smo se i on prinese stolicu prozoru, kroz koji je dopiralo još dovoljno svetlosti da jedan drugome vidimo lice, i sede pored mene položivši šaku na moju mišicu, te gotovo bez ikakvog uvoda otpoče svoju priču.

VI
Kako je gospodin Dženings sreo svog pratioca

Blagi sjaj na zapadu, raskoš tada pustih šuma Ričmonda, bili su pred nama, iza i oko nas soba u kojoj se smrkavalo, a na kamenom licu paćenika – jer se izraz njegovog lica, iako je i dalje bilo nežno i umiljato, promenio – počivao je onaj prigušeni, čudni sjaj koji kao da se spušta i stvara, na mestima koja dodirne, svetlost, iznenadnu mada slabu, koja se gubi, gotovo neprimetno, u tami. Vladala je i potpuna tišina: spolja se nisu čuli ni škripa točkova ni lavež ni zvižduk; a unutra beše depresivno mrtvilo osobeno za kuću nemoćnog neženje.

Naslutio sam prirodu, mada ni izdaleka pojedinosti, otkrića koje ću čuti sa tog ukočenog paćeničkog lica, koje se tako

neobično isticalo svojim rumenilom, poput Šalkenovog portreta, naspram pozadine od tame.

„Počelo je", zausti on, „oktobra petnaestog, pre tri godine, jedanaest nedelja i dva dana – vodim veoma tačnu evidenciju, jer je svaki dan pravo mučenje. Ako uočite bilo kakve nepodudarnosti u mojoj priči, upozorite me. Pre otprilike četiri godine počeo sam da radim na nečemu što je zahtevalo mnogo razmišljanja i čitanja. Na religijskoj metafizici drevnih."

„Znam", primetih ja; „mislite na stvarnu religiju obrazovanih i umnih pagana, koja nema nikakve veze sa obožavanjem simbola? Veoma široko i zanimljivo polje za izučavanje."

„Tako je, ali nije dobro za um – mislim na um hrišćana. Paganstvo je u svojoj biti jedinstveno i na izvestan zlokoban način njihova religija obuhvata kako njihovu umetnost tako i njihovo ponašanje, a tema donosi skarednu opčinjenost i svakako Nemezu. Neka mi Bog oprosti!

Mnogo sam pisao; pisao sam do kasno u noć. Sve vreme sam razmišljao o toj temi, dok sam šetao unaokolo, gde god da sam bio, svuda. Potpuno me je obuzela. Sigurno se sećate da su sve bitne ideje vezane za temu bile manje ili više posvećene lepom, da je sam predmet neverovatno zanimljiv, tako da sam i ja bio potpuno bezbrižan."

Teško je uzdahnuo.

„Verujem da svako ko se ozbiljno prihvati pisanja obavlja svoj posao, kako je to rekao jedan moj prijatelj, dok je *na* nečemu – čaju, kafi ili duvanu. Pretpostavljam da dolazi do telesnog trošenja koje mora biti nadoknađivano, iz sata u sat, dok se čovek bavi takvim poslom, jer bismo inače postali suviše apstraktni, i um bi, u tom slučaju, ako ga ne bismo često podsećali da je u vezi s nama pomoću stvarnih osećaja, napustio telo. Bilo kako bilo, osećao sam potrebu i udovoljavao joj. Čaj je bio moj sadrug – u početku je to bio obični crni čaj, spravljen na uobičajeni način, i ne suviše jak; međutim, pio sam ga u velikim količinama,

i vremenom sam počeo da spravljam sve jači. Nijednom nisam iskusio nikakvu neprijatnost. Počeo sam povremeno da pijem i malo zelenog čaja. Učinak je bio mnogo prijatniji, uspevao je da mi razbistri um i pojača snagu misli. Prešlo mi je u naviku da ga često pijem, ali i dalje je to bio čaj, što se jačine tiče, koji bi neko pio iz zadovoljstva. Mnogo sam napisao ovde, u tišini ove sobe. Ostajao sam budan do kasno i prešlo mi je u naviku da pijuckam čaj – zeleni čaj – s vremena na vreme dok je moj posao odmicao. Na stolu sam imao mali čajnik koji se njihao iznad gorionika, i skuvao bih čaj dva do tri puta između jedanaest uveče i dva ili tri sata ujutro, kada sam obično odlazio u krevet. Imao sam običaj da svaki dan odlazim u grad. Nisam se ponašao kao kaluđer i mada sam provodio sat-dva u biblioteci u potrazi za autoritetima i pojedinostima koje su mogle da pojasne temu kojom sam se bavio, koliko mogu da presudim, nisam bio u morbidnom raspoloženju. Prijatelje sam uglavnom viđao kao i do tada i uživao sam u njihovom društvu i, sve u svemu, život mi nikada nije bio, bar ja tako mislim, prijatniji.

Sreo sam čoveka koji je imao neke čudne stare knjige, nemačka izdanja na srednjovekovnom latinskom i bio sam veoma srećan što mi je bilo dozvoljeno da ih pogledam. Knjige dotične osobe, kojoj dugujem veliku zahvalnost, nalazile su se u Sitiju, i to u skrajnutom delu Sitija. Ostao sam duže nego što sam mislio i kada sam izišao i nisam ugledao nijedan taksi, pao sam u iskušenje da uđem u omnibus koji je prolazio pored te kuće. Bilo je mračnije nego sada u vreme kada je omnibus stigao do stare kuće koju ste možda uočili, one sa četiri jablana sa obe strane vrata i tu je i poslednji putnik osim mene izišao. Nastavili smo dalje mnogo brže. Sumrak se već bio spustio. Opustio sam se u svom uglu pored vrata i prepustio prijatnom sanjarenju.

U omnibusu je bilo prilično mračno. U uglu na suprotnoj strani od mene, to jest na kraju na kome su bili konji, primetio sam nešto što je bar meni ličilo na dva mala kružna odraza

crvenkaste svetlosti. Bili su razmaknuti otprilike pet centimetara i veličine male mesingane dugmadi kakvu su jedriličari nekada prišivali na svoje sakoe. Stao sam da nagađam, kao kakav dokon čovek, o kakvoj je to gluposti ovde reč, jer tada mi je izgledalo da je upravo tako nešto u pitanju. Odakle je dopirala ta slaba, ali tamno crvena svetlost, i o šta se – staklene perlice, dugmad, ukrase na igračkama – odbijala? Polako smo tandrkali ulicom. Trebalo je da pređemo još gotovo kilometar i po. Nisam uspeo da rešim zagonetku, a ona je već u narednom trenutku postala još čudnija, jer su se te dve sjajne tačke, uz iznenadni trzaj, spustile bliže podu, zadržavši otprilike isti razmak i vodoravni položaj, a onda su se, isto tako iznenada, podigle u nivo sedišta na kome sam sedeo i odmah potom nestale.

Moja znatiželja se rasplamsala i pre nego što sam stigao da razmislim, ponovo sam ugledao te dve prigušene svetiljkice, koje se nisu razdvajale, blizu poda; a onda su opet nestale, a naredni put kada sam ih ugledao ponovo su se nalazile u svom prvobitnom uglu.

Ne skidajući pogled sa njih, tiho sam krenuo svojom stranom ka kraju na kome sam i dalje video te sićušne diskove crvenila.

Bilo je poprilično mračno. Nagnuo sam se napred u nadi da će mi to pomoći da otkrijem poreklo tih malih krugova. Malčice su promenili položaj kada sam to uradio. Počeo sam da nazirem konture nečeg crnog i uskoro sam ugledao, prilično jasno, obris malog crnog majmuna koji je gurao glavu napred u susret mome licu oponašajući me; to su bile njegove oči, a nazreo sam mu i zube koje je iskezio na mene.

Povukao sam se, jer nisam znao hoće li skočiti. Pretpostavio sam da je neko od putnika zaboravio ovog ružnog ljubimca, i poželevši da mu proverim ćud, mada mi uopšte nije padalo na pamet da mu poverim vlastite prste, lagano sam krenuo kišobranom – nije se ni pomerio – ka njemu, *kroz* njega. Kišobran je prolazio napred nazad kroz njega bez ikakvog otpora.

Ni izdaleka nisam u stanju da vam opišem kakav me je užas obuzeo. Kad sam se uverio da je posredi iluzija, jer u tom trenutku sam pretpostavljao da je to u pitanju, obuzeli su me neka zla slutnja i užas koji su me opčinili tako da nekoliko trenutaka nisam mogao da odvojim pogled od te beštije. Dok sam je gledao, ona se skakućući povukla sasvim u ugao, a ja sam se u panici obreo kod vrata, proturio glavu napolje i stao da udišem spoljašnji vazduh zureći u svetla i drveće pored kojih smo prolazili, presrećan što sam se uverio da je oko mene i dalje stvarni svet.

Zaustavio sam omnibus i izišao. Primetio sam da me je čovek čudno pogledao dok sam mu plaćao. Usuđujem se da kažem da nisam ni izgledao niti sam se ponašao na uobičajeni način, jer se nikada pre toga nisam tako čudno osećao."

VII
Putovanje: Prva faza

„Kada se omnibus udaljio i ja ostao sam na putu, pažljivo sam se osvrnuo unaokolo da proverim da li je majmun krenuo za mnom. Na moje neopisivo olakšanje nigde ga nije bilo. Ne mogu da vam opišem kakav je to za mene bio šok niti kolika je bila moja iskrena zahvalnost što sam ga se, kako sam pretpostavljao, zauvek rešio.

Izišao sam malo pre nego što smo stigli do ove kuće, na nekih dve ili tri stotine koraka od nje. Duž staze proteže se zid od cigala, a sa druge strane zida nalazi se živica od tise ili nekog drugog sličnog zimzelena, a iza nje opet niz lepog drveća koje ste možda primetili dok ste dolazili.

Zid od cigala mi seže otprilike do ramena, i kada sam slučajno podigao pogled ugledao sam majmuna, koji je pognut i na sve četiri, išao – iliti puzio – tik pored mene po zidu. Zastao sam i zagledao se u njega s prezirom i užasom. Kada sam ja zastao

i on se zaustavio. Svetlost nije bila dovoljno jaka da nazrem nešto više od njegovog obrisa, ali nije bilo ni dovoljno mračno da bi mu do izražaja došla neobična svetlost u očima. I dalje sam ipak jasno video onu crvenu izmaglicu. Nije se kezio niti je na bilo koji drugi način pokazivao da je uznemiren, već je delovao iznureno i zlovoljno, i uporno me je posmatrao.

Povukao sam se do sredine puta. Uradio sam to nesvesno i ostao tamo da stojim, i dalje ga gledajući. Nije se pomerio.

Instinktivno sam odlučio da preduzmem nešto – bilo šta, okrenuo sam se i žurnim korakom se uputio ka gradu gledajući ga ispod oka i sve vreme prateći kretanje zveri. Puzila je duž zida istom brzinom kojom sam se ja kretao.

Na mestu na kome se zid završava i put zavija, sišla je i u jednom ili dva okretna skoka našla se u mojoj blizini i nastavila da se kreće pored mene kada sam ubrzao. Nalazila mi se s leve strane, tik uz nogu, tako da sam imao osećaj da ću je svakog trenutka zgaziti.

Na putu nije bilo nikog i bilo je veoma tiho. Iz trenutka u trenutak sve se više smrkavalo. Zastao sam pometen i zaprepašćen, i pritom se okrenuo u suprotnom pravcu – to jest, prema ovoj kući od koje sam se udaljavao. Kada sam mirno stao, majmun se povukao na nekih pet ili šest metara od mene i nastavio da me gleda ne pomerajući se.

Bio sam mnogo više uznemiren nego što sam rekao. Pročitao sam, razume se, kao i svi, ponešto o 'spektralnim iluzijama', kako vi lekari nazivate dotične pojave. Razmislio sam o situaciji u kojoj sam se našao i zagledao se svojoj nesreći u lice.

Čitao sam da su dotična raspoloženja ponekad prolazna, ponekad uporna. Čitao sam o slučajevima u kojima se prikaza, u početku bezopasna, korak po korak, izmetnula u nešto užasno i nepodnošljivo i završavalo se tako što bi potpuno iscrpla svoje žrtve. Pa ipak, dok sam i dalje tamo stajao u društvu samo svog pratioca-zveri, pokušavao sam da se utešim ponavljajući bez

prestanka: 'U pitanju je samo bolest, dobro poznato fizičko oboljenje kao što su male boginje ili neuralgija. Svi lekari odreda su se složili da je tako, filozofija to dokazuje. Ne smem se ponašati kao budala. Ostajao sam budan do kasno, i usuđujem se da kažem da mi probava uopšte nije u redu, ali uz božju pomoć, biće sve u redu, i ovo su samo simptomi nervne dispepsije.' Da li sam poverovao u sve ovo? Ni u jednu jedinu reč, ni manje ni više nego bilo koje jadno biće koje se našlo u ovakvom satanskom zarobljeništvu. Protivno svojim ubeđenjima, i mogu reći prkoseći svemu onome što sam znao, jednostavno sam primorao sebe da pokažem lažnu hrabrost.

Krenuo sam kući. Preostalo mi je da pređem još svega nekih sto metara. Primorao sam sebe da se na neki način pomirim sa sudbinom, ali nisam uspeo da prebrodim prvobitni mučni šok i pometnju kada sam postao siguran da me je snašla strašna nevolja.

Čvrsto sam odlučio da noć provedem kod kuće. Zver je išla tik uz mene, i meni se učinilo da primećujem kako se nekako zabrinuto vuče prema kući kao što to ponekad čine umorni konji ili psi kada se približavaju svome domu.

Plašio sam se da pođem u grad, plašio sam se da me neko ne vidi i ne prepozna. Bio sam svestan svog nespokoja, ali nisam mogao da ga se oslobodim. Takođe sam se plašio da iznenada promenim svoje navike, da na primer odem na neko mesto zabave ili da se peške udaljim od kuće ne bih li se umorio. Zver je sačekala kod ulaznih vrata dok se nisam popeo uz stepenice, a kada sam otvorio vrata ušla je zajedno sa mnom.

Te noći nisam pio čaj. Pušio sam cigare i popio malo brendija i vode. Smatrao sam da treba da utičem na svoj telesni sistem, ali sam živeći izvesno vreme samo u fizičkom svetu i odrekavši se razmišljanja, zapravo, svom silinom gurnuo sam sebe u novu kolotečinu. Popeo sam se ovamo u ovaj salon. Seo sam upravo tu. Majmun se tada uzverao na stočić koji je tada tamo stajao.

Delovao je ošamućeno i malaksalo. Nisam mogao da se oslobodim nelagodnosti koju je u meni izazivalo njegovo kretanje tako da nisam skidao pogled s njega. Oči su mu bile napola zatvorene, ali video sam da plamte. Postojano je zurio u mene. U svakoj prilici, i u svako doba, on je budan i gleda u mene. To se ne menja.

Neću nastaviti podrobno da pričam o toj posebnoj noći. Opisaću radije fenomen prve godine, koji ni u jednom trenutku nije pretrpeo bitne izmene. Opisaću majmuna onako kako je izgledao danju. Dok su po mraku, kao što ćete uskoro čuti, dolazile do izražaja izvesne neobičnosti. U pitanju je mali majmun, potpuno crn. Poseduje samo jednu neobičnu osobinu – veoma je pakostan – nezamislivo pakostan. Tokom prve godine delovao je zlovoljno i bolesno. Međutim, sve vreme ste iza te mrzovoljne klonulosti mogli da nazrete strašnu pakost i budnost. Sve to vreme ponašao se kao da je zacrtao da mi neće zadavati previše muka, kao da je zaključio da će biti dovoljno da me samo uporno posmatra. Ni u jednom trenutku nije skidao pogled s mene. Stalno mi je bio pred očima, osim u snu, bilo pod svetlom ili u mraku, danju i noću, od kada je došao ovamo, osim kada bi se, u to vreme, povlačio na nekoliko nedelja, za šta nemam nikakvo objašnjenje.

Vidi se po potpunom mraku kao i po danu. Ne mislim samo na njegove oči. I on sam se isto tako dobro vidi u oreolu koji podseća na sjaj užarenog ugljevlja koji ga svuda prati.

Kada me na izvesno vreme napusti, to se uvek dogodi noću, po mraku i na istovetan način. Prvo se uznemiri, zatim pobesni i potom krene ka meni kezeći se i tresući se, stisnutih šapa i istovremeno se stvori prikaz vatre u kaminu. Ja nikada ne palim vatru – ne mogu da spavam u sobi u kojoj gori vatra – i on prilazi sve bliže i bliže dimnjaku, tresući se, naizgled, od besa, a kada njegov bes dostigne vrhunac, uskoči u kamin i nestane kroz dimnjak, posle čega ga više ne vidim.

Kada se to prvi put dogodilo, pomislio sam da sam ga se oslobodio. Preporodio sam se. Prošao je jedan dan – zatim

i noć – i on se nije vratio, potom i cela blagoslovena nedelja – cela nedelja – a za njom još jedna. Sve vreme sam provodio na kolenima, dr Heselijuse, sve vreme, zahvaljujući se Bogu i moleći se. Proveo sam ceo mesec kao slobodan čovek, ali onda iznenada, ponovo je bio sa mnom."

VIII
Druga faza

„Bio je sa mnom, a pakost koja je pre bila zatomljena ispod mrzovoljne spoljašnosti, sada je oživela. U svakom drugom pogledu ostao je potpuno isti. Ova nova energija ispoljavala se u njegovoj aktivnosti i novom izgledu, a uskoro i na druge načine.

Izvesno vreme se dotična promena, morate shvatiti, ogledala jedino u većoj živahnosti i pakosnom izgledu, kao da je sve vreme smišljao nekakav krvoločni plan. Pogled, međutim, kao ni ranije, nije skidao sa mene."

„Da li je i sada ovde?" upitao sam.

„Nije", odvratio je, „odsutan je tačno dve nedelje i jedan dan – petnaest dana. Ponekad ga nije bilo i po skoro dva meseca, jednom i tri. Uvek je odsutan više od dve nedelje, mada se desi da ga nema i samo jedan dan. Prošlo je petnaest dana od kada sam ga poslednji put video, može se vratiti svakog časa."

„Da li je njegov povratak", upitao sam, „propraćen bilo kakvom neobičnošću?"

„Ničim – ne", odvratio je. „Jednostavno je ponovo sa mnom. Podignem pogled s knjige ili okrenem glavu i ugledam ga, kako kao i obično, zuri u mene, i potom ostaje, kao i uvek, određeno vreme. Nikada do sada nikome nisam pričao o tome ovoliko dugo i potanko."

Primetio sam da je uznemiren, bled kao smrt i da često prinosi maramicu čelu; natuknuo sam mu da je možda umoran

i rekao mu da ću, veoma rado, svratiti ujutro, ali on reče: „Ne, ako nemate ništa protiv da sve čujete sada. Stigao sam dovde i biće mi draže da učinim i taj poslednji napor. U vreme kada sam razgovarao sa dr Harlijem, nisam imao ni izdaleka ovoliko da mu ispričam. Vi ste lekar filozof. Vi duhu pridajete odgovarajuće mesto. Ako je ta stvar stvarna..."

Zastao je i zagledao se u mene uznemireno i upitno.

„Možemo o tome natenane da popričamo. Izneću vam sve šta ja o tome mislim", odvratio sam posle nekog vremena.

„Ovaj – odlično. Ako je u pitanju bilo šta stvarno. Kažem vam, malo-pomalo prevlađuje i uvlači me sve dublje u pakao. Optički nervi, kad već govorimo o tome. Ah! ovaj – postoje i drugi nervi komunikacije. Neka mi je svemoćni bog na pomoći! Čućete već. Povećala se njegova moć delanja, kažem vam. Njegova opakost je na neki način postala agresivna. Pre otprilike dve godine, sredile su se neke nerešene stvari između mene i biskupa i otišao sam u svoju parohiju u Vorvokširu jedva čekajući da se posvetim svojoj profesiji. Nisam bio pripremljen na ono što se dogodilo, mada od tada mislim da je trebalo da predvidim nešto slično. Razlog zbog koga to kažem je ovaj..."

Sve je teže i nevoljnije govorio, često je uzdisao i povremeno mi se činilo da će posustati. Međutim, tada još nije bio uznemiren. Više je ličio na potištenog pacijenta koji se predao.

„Ipak ću prvo da vam ispričam nešto o Kenlisu, o mojoj parohiji.

Ta stvar bila je sa mnom kada sam krenuo odavde za Doulbridž. Bio je moj saputnik iz senke, i ostao je pored mene i u župnom dvoru. Kada sam se posvetio svojim dužnostima došlo je do nove promene. Ta stvar je rešila da me po svaku cenu osujeti. Bila je uz mene u crkvi – za pultom za čitanje – u predikaonici – unutar ograde. Na kraju je došlo dotle da je skakao na otvorenu knjigu dok bih čitao okupljenim vernicima i ostajao tamo da čuči tako da nisam video stranicu. To se dogodilo više puta.

Na izvesno vreme sam napustio Doulbridž. Prepustio sam se dr Harliju. Činio sam sve što bi mi naložio. Mnogo je razmišljao o mom slučaju. Mislim da ga je zainteresovao. Činilo se da ima uspeha. Skoro tri meseca bio sam oslobođen prisustva te stvari. Počeo sam da mislim da sam bezbedan. Dozvolio mi je da se vratim u Doulbridž.

U velikoj žurbi krenuo sam na put. Bio sam dobro raspoložen. I više od toga – bio sam srećan i zahvalan. Mislio sam da sam se oslobodio užasne halucinacije i da se vraćam svojim dužnostima koje sam jedva čekao da počnem da obavljam. Bilo je predivno sunčano veče, sve je delovalo tako vedro i veselo i sećam se da sam bio oduševljen kada sam kroz prozor, među drvećem, ugledao vrh tornja svoje crkve u Kenlisu. To mesto, sa koga ga prvi put možete ugledati, nalazi se tamo gde mali potok, koji opasuje parohiju, prolazi ispod puta kroz kanal, i pojavljuje s druge strane i gde je postavljen kamen sa starim zapisom. Dok smo prolazili pored tog mesta, uvukao sam glavu i seo, i u uglu kočije ugledao majmuna.

Na trenutak sam mislio da ću se onesvestiti, a potom samo što nisam podivljao od očajanja i užasa. Doviknuo sam vozaču da stane, izišao i seo pored puta. U sebi sam se molio Bogu da mi se smiluje. Obuzelo me je očajanje i pomirio sam se sa sudbinom. Moj saputnik je bio sa mnom kada sam se vratio u župni dvor. Usledilo je isto onakvo proganjanje. Posle kraće borbe sam se predao i uskoro sam napustio to mesto.

„Rekao sam vam već", nastavi on, „da je zver na neki način još pre toga postala agresivna. Pojasniću to malo. Izgleda da ju je obuzimao strašan i sve jači bes uvek kada bih se molio, ili čak razmišljao o molitvi. To je na kraju kulminiralo užasnim prekidom. Pitate se kako je nemi bestelesni fantom mogao to da uradi? Uvek kada bih razmišljao o molitvi, nalazio se ispred mene i sve mi se više približavao.

Imao je običaj da skoči na sto, na naslon stolice, na dimnjak, i da se lagano njiše s jedne na drugu stranu, sve vreme me

gledajući. To njegovo kretanje poseduje neverovatnu moć da vam razori misli, i razbije pažnju, tako da se misli skupe u jednu tačku i na kraju nestanu – i ako ne bih naglo poskočio i stresao sa sebe ukočenost mišića, imao sam osećaj da sam na pragu da skrenem s uma. Radi i druge stvari", teško je uzdahnuo; „dok se molim zatvorenih očiju, on mi prilazi sve bliže i bliže i ja ga vidim. Znam da ne poseduje telo, ali ja ga stvarno vidim, iako su mi kapci spušteni, i on mi na taj način pomuti um, savlada me i primora da ustanem iz klečećeg položaja. Da ste ikada iskusili ovako nešto, znali biste šta je to očajanje."

IX
Treća faza

„Vidim da me pomno slušate, dr Heselijuse. I zato ne moram da vas molim da obratite naročitu pažnju na ono što ću sada da vam kažem. Svi govore o optičkim nervima i spektralnim iluzijama, kao da je organ vida jedini bio pogodan za uticaje koji su se okomili na mene – ali ja znam da nije tako. To je ograničenje važilo cele dve godine u mom groznom slučaju. Ali kao što hranu prvo nežno obuhvatamo usnama, a zatim je prepuštamo zubima, isto kao kada ručica mlina zahvati vrh malog prsta ona povuče i celu šaku, a potom i ruku i celo telo, isto tako i bednog smrtnika koji je nekada bio čvrsto uhvaćen za kraj najosetljivijeg nerva polako uvlači mašinerija pakla, dok ne postane isto ovakav kao ja. Da, doktore, kao što sam ja, jer dok razgovaram s vama i vapim za olakšanjem, osećam da je moju molitvu nemoguće uslišiti i da preklinjem neumoljivog."

Pokušao sam da ga smirim, jer se vidno sve više uzbuđivao, i rekao sam mu da ne sme da očajava.

Dok smo razgovarali spustio se i mrak. Mutna mesečina obasjavala je prizor uokviren prozorom i ja rekoh: „Možda biste

voleli da upalimo sveće. Ova svetlost je, znate, čudna. Voleo bih da, koliko god je to moguće, budete u uobičajenim uslovima dok postavljam dijagnozu, da to tako nazovem. Inače mi ne smeta."

„Meni su sva svetla ista", rekao je; „osim kada čitam ili pišem, svejedno mi je da li je napolju stalno noć. Ispričaću vam šta se dogodilo pre otprilike godinu dana. Ta stvar je progovorila."

„Progovorila! Kako to mislite – hoćete da kažete da govori kao neki čovek?"

„Da; koristi reči i uzastopne rečenice, i to savršeno suvislo i razgovetno; ali ima u tome i nešto čudno. Boja tog glasa nije ljudska. Ne dopire do mene kroz moje uši – prolazi mi kroz glavu kao pevanje.

Taj njegov dar, moć da mi se obrati, predstavljaće moju propast. Ne dozvoljava mi da se molim, prekida me užasnim bogohuljenjima. Ne usuđujem se da nastavim, ja to ne bih mogao. Oh! doktore, zar nijedno čovekovo umeće, misao ili molitva ne mogu da mi pomognu?"

„Morate mi obećati, dragi moj gospodine, da se nećete nepotrebno uzbuđivati zbog razdražujućih misli; ograničite se samo na iznošenje *činjenica*; i pre svega nemojte zaboraviti, da čak i ako je ta stvar koja vas saleće, a izgleda da vi pretpostavljate da je tako, stvarna i poseduje nezavisan život i volju, ona ipak ne može da poseduje moć da vas povredi osim ako je ne dobije odozgo: njen pristup vašim čulima uglavnom zavisi od vašeg fizičkog stanja – to je, bogu budi hvala, ono što treba da vas teši i u šta treba da se pouzdate; svi smo mi okruženi sličnim stvarima. Samo što je u vašem slučaju, 'paries', telesni veo, zastor, malo oštećen, tako da se prizori i zvuci prenose. Moramo krenuti novim putem, gospodine – samo hrabro. Noćas ću brižljivo razmotriti ceo slučaj."

„Veoma ste dobri, gospodine; mislite da vredi pokušati, nećete sasvim dići od mene ruke; ali vi, gospodine, ne znate, to ima sve

veći uticaj na mene: naređuje mi, strašan je tiranin, a ja sam sve bespomoćniji. Bože, oslobodi me!"

„Naređuje vam – svakako mislite rečima?"

„Da, da, stalno me huška da počinim neki zločin, da povređujem druge ili sebe. Vidite, doktore, situacija je veoma hitna, zaista. Dok sam bio u Šropširu pre nekoliko nedelja" (gospodin Dženings govorio je veoma brzo i tresao se, držao me je za ruku i gledao u lice), „jednog dana izašao sam sa nekim prijateljima u šetnju: moj mučitelj je u to vreme bio sa mnom, samo da znate. Vukao sam se za ostalima; predeli oko Dija su, znate, prelepi. Staza kojom smo išli prolazi pored rudnika uglja i na ivici šume nalazi se vertikalni otvor za koji se priča da je dubok pedeset metara. Moja nećaka je zaostala da bi meni pravila društvo. Ona, razume se, ništa ne zna o mojim patnjama. Zna, međutim, da sam bio bolestan i da sam neraspoložen, te je zaostala kako ne bih bio sasvim sam. Dok smo lagano zajedno napredovali i često zastajkivali, beštija koja me je pratila nagovarala me je da se bacim u okno. Kažem vam – oh, gospodine, razmislite o tome! – od te užasne smrti spasala me je samo bojazan da bi šok koji bi doživela jadna devojka, koja bi tome prisustvovala, bio previše za nju. Rekao sam joj da ne mogu dalje i zamolio sam je da pohita napred i pridruži se prijateljima. Stala je da iznalazi razne izgovore, i što sam više navaljivao to je ona bila sve odlučnija. Sumnjičavo i uplašeno me je gledala. Pretpostavljam da ju je uznemirilo nešto u mom izgledu ili ponašanju; međutim, nije htela da ode i to me je bukvalno spaslo. Nemate pojma, gospodine, kakav kukavni satanin rob može da postane živi čovek", rekao je on sablasno zastenjavši i stresavši se.

Iskoristio sam nastalu pauzu da kažem: „Ipak ste *bili* spaseni. To je bio čin Božji. U njegovim ste rukama i nijedno drugo biće nema moć nad vama: verujte stoga u budućnost."

X
Dom

Naterao sam ga da upali sveće i postarao se da soba deluje veselo i ispunjeno pre nego što sam ga ostavio. Rekao sam mu da ne sme smetnuti s uma da je njegova bolest fizičke prirode, mada su posredi *retki* fizički uzroci. Rekao sam mu da je izbavljenje, koje mi je upravo opisao, dokaz da ga Bog nije zaboravio i da ga voli, i da sam s bolom uočio da on izgleda misli da neobične osobine tog izbavljenja ukazuju na to da će njegova duša biti prokleta. Uporno sam tvrdio da je taj zaključak potpuno neosnovan; i ne samo to, već se protivi činjenicama, jer nam njegovo tajanstveno izbavljenje od smrtonosnog uticaja za vreme boravka u Šropširu govori upravo suprotno. Prvo, njegova nećaka ostala je pored njega iako on nije imao nameru da je zadrži pored sebe; i drugo, njegov um bio je preplavljen neodoljivim gnušanjem prema ideji da se povinuje tom užasnom predlogu u njenom prisustvu.

Dok sam ga ubeđivao u to, gospodin Dženings je plakao. Izgleda da mi je pošlo za rukom da ga utešim. Uspeo sam da izvučem od njega bar jedno obećanje, da će, čim se majmun vrati, smesta poslati nekoga po mene; pošto sam mu takođe ponovio da ničemu drugom neću posvetiti vreme niti ću o bilo čemu drugom razmišljati dok podrobno ne ispitam njegov slučaj i da ću mu sutra saopštiti rezultat toga, otišao sam.

Pre nego što sam ušao u kočiju rekao sam njegovom slugi da mu gospodar uopšte nije dobro i da bi trebalo često da ga obilazi u njegovoj sobi.

Zatim sam se postarao da me niko ne prekida. Svratio sam do svog obitavališta, uzeo putni sto i putnu torbu i uputio se fijakerom ka krčmi *Rogovi* koja se nalazi na oko tri kilometra izvan grada, jednoj veoma tihoj i udobnoj kući sa stamenim debelim zidovima. Tamo me sigurno niko neće ometati niti mi odvlačiti

pažnju, jer sam rešio da ove noći u svojoj udobnoj dnevnoj sobi posvetim nekoliko sati slučaju gospodina Dženingsa, kao i deo jutra, ukoliko to bude potrebno.

(Sledi iscrpan prikaz mišljenja dr Heselijusa o slučaju, o navikama, ishrani i lekovima koje je prepisao. Sve je to čudno – neko bi čak rekao mistično. Ali sve u svemu, sumnjam da bi moglo dovoljno da zainteresuje čitaoce, bar one do kojih postoji mogućnost da doprem, tako da ne bi bilo opravdano sve to ovde navesti. Očigledno je celo pismo bilo napisano u krčmi u koju se sklonio tom prilikom. Naredno pismo bilo je napisano u njegovom stanu u gradu.)

Iz grada sam otišao u krčmu, u kojoj sam spavao prethodne noći, u pola deset i nisam se vratio u svoju sobu u gradu sve do jedan sat danas popodne. Zatekao sam na stolu pismo napisano rukom gospodina Dženingsa. Nije stiglo poštom, i posle kraćeg raspitivanja, saznao sam da ga je doneo sluga gospodina Dženingsa koji se, kada je saznao da ću se tek danas vratiti, izgleda dosta uznemirio i rekao da mu je gospodar naredio da se ne vraća bez odgovora.

Otvorio sam pismo i pročitao:

Dragi dr Heselijuse – Ovde je. Nije prošao ni sat kako ste otišli kada se vratio. Govori. Zna sve što se dogodilo. Sve zna – poznaje vas, pomahnitao je i krvoločan je. Psuje. Šaljem vam ovo. Upoznat je sa svakom reči koju sam vam napisao – koju napišem. Obećao sam i zato vam pišem, ali bojim se da je to što sam napisao zbrkano i nesuvislo. Stalno me prekida, uznemirava.

Zauvek i iskreno vaš,
Robert Linder Dženings

„Kada je ovo doneto?“ upitao sam.

„Sinoć negde oko jedanaest; čovek je još jednom sinoć dolazio, a i danas je već tri puta svraćao. Poslednji put pre, recimo, jednog sata.“

Kada sam dobio ovaj odgovor i gurnuo u džep beleške koje sam sačinio o njegovom slučaju, krenuo sam već posle nekoliko minuta kočijom ka Ričmondu, kod gospodina Dženingsa.

Kao što vam je sigurno jasno, uopšte nisam očajavao zbog slučaja gospodina Dženingsa. On je na sebe primenio, mada na sasvim pogrešan način, princip koji sam izložio u svojoj *Metafizičkoj medicini*, a koji upravlja svim takvim slučajevima. Nameravao sam iskreno da mu se posvetim. Bio sam veoma zainteresovan i jedva sam čekao da ga vidim i ispitam u prisustvu „neprijatelja“.

Odvezao sam se do sumorne kuće, trčeći se popeo uz stepenice i pokucao. Posle kraćeg vremena, vrata je otvorila neka visoka žena odevena u crnu svilu. Delovala je bolesno i stekao sam utisak da je plakala. Naklonila se, saslušala moje pitanje, ali mi nije odgovorila. Okrenula je lice od mene i ispružila šaku prema dvojici muškaraca koji su silazili niz stepenice i pošto me je na taj način, zapravo, bez ijedne reči, predala njima, žurno je prošla kroz bočna vrata i zatvorila ih.

Odmah sam oslovio čoveka koji je bio najbliži hodniku, ali kako sam sada već bio sasvim blizu njega, zaprepastio sam se kada sam video da su mu obe šake umrljane krvlju.

Povukao sam se malo, a čovek, koji je upravo sišao, samo reče tihim glasom: „Evo sluge, gospodine.“

Sluga je zastao na stepenicama, pomeo se i zanemeo kada me je video. Brisao je šake maramicom već natopljenom krvlju.

„Džonse, šta je bilo? Šta se desilo?“ upitao sam dok me je plavila crna slutnja.

Pozvao me je da se popnem u predvorje. U trenu sam se stvorio pored njega, a on mi je mršteći se i sav ubledeo, skupljenih očiju, ispričao o užasu koji sam već napola naslutio.

Njegov gospodar je sebe lišio života.

Popeo sam se zajedno s njim do sobe – neću vam ispričati šta sam tamo video. Sam je sebi presekao grlo brijačem. Bila je to zastrašujuća posekotina. Dvojica muškaraca su ga položila na krevet i namestila mu udove. To se dogodilo, o čemu je svedočila ogromna lokva krvi na podu, između kreveta i prozora. Jedan tepih nalazio se ispod njegovog kreveta i jedan ispod toaletnog stočića, i to je bilo sve, ostatak poda nije bio zastrt jer, kako čovek reče, on nije voleo tepihe u spavaćoj sobi. U toj sumornoj i sada stravičnoj prostoriji, senka jedne velike grane ogromnog bresta koji je zaklanjao kuću, lagano se pomerala po tom užasnom podu.

Dao sam slugi znak da priđe i mi zajedno sidosmo. Skrenuo sam hodnikom ka staromodnoj sobi obloženih zidova, i stojeći tamo, saslušao sam ga. Nije imao bogzna šta da mi kaže.

„Zaključio sam gospodine, iz vaših reči i izraza lica, po vašem odlasku sinoć, da mislite da je moj gospodar ozbiljno bolestan. Pomislio sam da se bojite da ne dobije napad ili nešto slično. Zato sam se slepo pridržavao vaših uputstava. Ostao je budan do kasno, prošlo je bilo tri. Nije ni pisao ni čitao. Mnogo je razgovarao sam sa sobom, ali to nije bilo neuobičajeno. Otprilike u to doba, pomogao sam mu da se razodene i ostavio sam ga u papučama i kućnom ogrtaču. Tiho sam ga obišao otprilike pola sata kasnije. Zatekao sam ga u krevetu, bio je skinuo kućni ogrtač, a par sveća gorelo je na stočiću pored kreveta. Ležao je oslonjen na lakat i gledao na drugu stranu kreveta kada sam ušao. Pitao sam ga da li nešto želi, i on mi je odrično odgovorio.

Ne znam da li zbog onoga što ste rekli, gospodine, ili je bilo nečeg pomalo neobičnog u vezi s njim, ali sinoć sam se osećao neprijatno, neuobičajeno neprijatno u njegovom prisustvu.

Ponovo sam se popeo posle narednih pola sata ili nešto više. Nisam ga čuo da govori kao ranije. Odškrinuo sam vrata. Obe sveće bile su ugašene, što nije bilo uobičajeno. Poneo sam

sveću iz svoje spavaće sobe, i delimično sam njome osvetlio unutrašnjost prostorije, polako se osvrnuvši unaokolo. Video sam ga kako sedi u toj tamo stolici pored toaletnog stočića; ponovo je bio obučen. Okrenuo se i pogledao me. Učinilo mi se čudno što je ustao, obukao se i pogasio sveće da bi sedeo u mraku. Međutim, ponovo sam ga samo pitao da li mogu bilo šta da učinim za njega. Odgovorio mi je: 'Ne', i to prilično oštro, čini mi se. Upitao sam ga da li da upalim sveće, a on mi je odgovorio: 'Kako god želiš, Džonse.' Upalio sam ih i stao da se motam po sobi, a on je rekao: 'Reci mi istinu, Džonse; zašto si se ponovo popeo – da nisi čuo nekoga kako psuje?' 'Ne, gospodine', odvratio sam pitajući se šta je time hteo da kaže.

'Ne', ponovio je za mnom, 'svakako da nisi', a ja sam njega upitao: 'Zar ne bi bilo bolje da legnete, gospodine? Već je pet sati", a on mi je samo rekao: 'Vrlo verovatno da bi, laku noć, Džonse.' Potom sam izašao, gospodine, ali vratio sam se posle manje od jednog sata. Vrata su bila zaključana, ali me je on čuo i pitao me iz kreveta, bar se meni učinilo da je glas dopro iz kreveta, šta želim, a onda mi je rekao da ga više ne uznemiravam. Legao sam i malo odspavao. Mora da je bilo negde između šest i sedam kada sam se ponovo popeo. Vrata su i dalje bila zaključana i on nije odgovorio, a kako nisam želeo da mu smetam, jer sam mislio da spava, ostavio sam ga na miru do devet. Imao je običaj da pozvoni kada želi da dođem; nismo bili utanačili određeno vreme za buđenje. Vrlo tiho sam pokucao, i pošto nije odgovorio, dosta dugo se nisam vratio, pretpostavivši da se odmara. Tek negde oko jedanaest sam se uznemirio – jer nikada nije, koliko sam mogao da se setim, ostao u krevetu posle pola jedanaest. Nije mi odgovorio. Kucao sam i dozivao ga, ali odgovora nije bilo. Pošto nisam bio u stanju sâm da razvalim vrata, pozvao sam Tomasa iz štala i zajedno smo uspeli to da uradimo. Zatekli smo ga u groznom stanju u kakvom ste ga videli."

Džons nije imao više ništa da mi ispriča. Jadni gospodin Dženings bio je veoma nežan i ljubazan. Svi njegovi ljudi su ga voleli. Primetio sam da je sluga prilično potresen.

Potišten i uznemiren, izišao sam iz te užasne kuće i prošao ispod mračnih krošnji brestova. Nadam se da je nikada više neću videti. Dok vam ovo pišem osećam se poput čoveka koji se samo napola probudio iz zastrašujućeg i monotonog sna. Moj um odbacuje tu sliku s nevericom i užasom. Iako znam da je istinita. To je priča o postupnom trovanju, trovanju koje podstiče recipročno delovanje duha i nerava, i parališe tkivo koje razdvaja te kognitivne funkcije čula na spoljašnje i unutrašnje. Tako dobijamo neobične partnere, a smrtno i besmrtno prerano stupaju u vezu.

Zaključak

Nekoliko reči onima koji pate

Dragi moj Van Lo, vi ste patili od bolesti slične ovoj koju sam upravo opisao. Dva puta ste se žalili da se vratila.

Ko vas je, za ime sveta, izlečio? Sluga vaš pokorni, Martin Heselijus? Dozvolite mi da se poslužim krajnje pobožnim rečima izvesnog dobrog starog francuskog hirurga od pre tri stotine godina: „Ja sam vas lečio, a Bog vas je izlečio."

Prijatelju moj, ne budite utučeni. Izneću vam neke činjenice.

Sreo sam i lečio, kao što se to vidi iz moje knjige, pedeset sedam slučajeva koji su patili od ove vrste priviđenja; proizvoljno sam ih podelio na „sublimarne", „prevremene" i „unutrašnje".

Postoji još jedna klasa uzbuđenja verno nazvana – mada se obično mešaju sa onima koja ja opisujem – spektralne iluzije. Smatram da se ova druga mogu isto tako jednostavno izlečiti kao i prehlada ili beznačajne smetnje u probavi.

Ali zato one koje spadaju u prvu kategoriju stavljaju na probu našu spremnost da valjano razmišljamo. Nabrojao sam pedeset sedam takvih slučajeva, ni manje ni više. U koliko slučajeva sam pretrpeo neuspeh? Ni u jednom jedinom.

Ne postoji nijedna smrtna bolest koja se može lakše i sigurnije izlečiti, s malo strpljenja i ako se lekaru ukaže racionalno poverenje. Smatram da je izlečenje potpuno sigurno ako se steknu ti jednostavni uslovi.

Ne smete zaboraviti da nisam ni počeo da se bavim slučajem gospodina Dženingsa. Uopšte ne sumnjam da bih ga potpuno izlečio za osamnaest meseci ili bi se to lečenje možda proteglo na dve godine. Neke slučajeve je moguće veoma brzo izlečiti, dok su drugi krajnje dosadni. Svaki inteligentni lekar koji reši da se marljivo pozabavi slučajem, svakako će pronaći lek.

Poznat vam je moj traktat o „Osnovnim funkcijama mozga". U njemu ja, zahvaljujući brojnim činjenicama, dokazujem, bar mislim da je tako, da postoji velika verovatnoća da se u mehanizmu zvanom mozak cirkulacija, kako arterijska tako i venska vrši kroz nerve. Ako na taj način posmatram ovaj sistem, onda je mozak srce. Tečnost, koja se odatle širi kroz jednu klasu nerava, vraća se u izmenjenom stanju kroz drugu, a priroda dotične tečnosti je duhovna, mada ništa manje nematerijalna od svetlosti ili elektriciteta što sam već pomenuo ranije u izlaganju.

Raznim zloupotrebama, među koje spada i navika da se uzimaju sredstva kao što je zeleni čaj, može se uticati na kvalitet dotične tečnosti, ali mnogo češće dolazi do poremećaja ravnoteže. Tečnost koja nam je zajednička sa duhovima, koja vrši pritisak na masu mozga ili nerava, a koja je povezana sa unutrašnjim čulom, obrazuje prekomerno izloženu površinu na kojoj bestelesni duhovi mogu da delaju; komunikacija je na taj način manje-više efikasno uspostavljena. Između ove cirkulacije u mozgu i cirkulacije kroz srce postoji intimno razumevanje. Sedište ili bolje reći instrument spoljašnjeg vida, jeste oko. Sedište

unutrašnjeg vida su nervno tkivo i mozak, koji se nalaze neposredno oko i iznad obrve. Sećate se kako sam efikasno raspršio vaše slike jednostavnim nanošenjem smrznute toaletne vodice. Međutim, malo je slučajeva koji se mogu brzo izlečiti na isti način. Hladnoća veoma uspešno sprečava upijanje nervne tečnosti. Ako se dovoljno dugo primenjuje može čak da izazove trajnu neosetljivost koju nazivamo otupelost, a ako se nastavi sa primenom, može doći kako do paralize mišića tako i do paralize čula.

Ponavljam da uopšte ne sumnjam da je trebalo prvo da umanjim, a na kraju i da zapečatim to unutrašnje oko koje je gospodin Dženings nehotično otvorio. Ista čula otvaraju se i u delirijum tremensu i potpuno se ponovo zatvaraju kada preterana aktivnost cerebralnog srca i zakrčenje nerava koji je prate, biva okončana odlučnom promenom u telesnom stanju. Postojanim i jednostavnim uticanjem na telo dolazi do takvih rezultata – to jest neizbežno dolazi. Do sada još nijednom nisam omanuo.

Jadni gospodin Dženings je sebi oduzeo život. Međutim, ta katastrofa bila je posledica sasvim drugačijeg oboljenja, koje se, kako stvari stoje, projektovalo na dotičnu već postojeću bolest. Njegov slučaj je očigledno bio veoma složen, i on je zapravo podlegao naslednoj samoubilačkoj maniji. Jadnog gospodina Dženingsa ne mogu smatrati svojim pacijentom, jer zapravo i nisam počeo da ga lečim niti je on, ubeđen sam u to, imao puno i bezrezervno poverenje u mene. Ako se pacijent sam ne preda bolesti, njegovo izlečenje je sasvim izvesno.

MRTVI CRKVENJAK

The Dead Sexton

Prvi put objavljena u časopisu *Across the Bridge: The Christmass Number of Once a Week* (31. decembar 1871)

Sutoni behu crveni, noći behu duge a vreme prijatno mrazovito; a Božić, taj sjajni glasnik Nove godine, bio je nadohvat ruke, kada se odigrao jedan događaj – o kojem se još uvek priča kraj ognjišta, sa stravom koju prijatnom čini ublažujuće dejstvo prohujalih godina – u prekrasnom malom mestu Golden Frajars, a poprište ove katastrofe bila je stara krčma poznata širom nortambrijskih oblasti pod imenom „Georgije i zmaj".[19]

Tobi Kruk, crkvenjak, ležao je mrtav u starom spremištu za kočije u dvorištu krčme. Telo je bilo pronađeno samo pola časa pre početka ove pripovesti, pod neobičnim okolnostima, i na takvom mestu gde je moglo da počiva veći deo sedmice a da ga ne pronađu; i grozna sumnja zabezeknula je selo Golden Frajars.

Zimski suton bleštao je kroz klanac u zapadnim planinama, pretvarajući u plamen grančice bezlisnih brestova i sve tanušne vlati trave u zelenilu kojim je starinsko mestašce bilo okruženo. Ono je sagrađeno od laganog, sivog kamena, sa šiljatim zabatima i uzanim dimnjacima što se s vazdušastom lakoćom izdižu nad ravno ispruženim travnjakom kraj ivice prelepog jezera, a u pozadini mu je veličanstveni amfiteatar padina s druge strane čiji se snežni vrhovi nejasno ukazuju naspram nebesa opervaženi magličastim crvenilom svetla sa zapada. Kako silazite ka ivici jezera, i ugledate Golden Frajars, sa njegovim dimnjacima nalik svećama i vitkim zabatima, sa

[19] Nortambrija – rano srednjovekovno anglijsko kraljevstvo smešteno u današnjoj severnoj Engleskoj i jugoistočnoj Škotskoj. Ime je dobilo po reci Hamber koja je predstavljala njenu južnu granicu. (*prim. prev.*)

njegovom čudesnom starom krčmom pod veličajnim znakom, a nad svim tim graciozni toranj i šiljati vrh prastare crkve, u ovaj čas ili pod mesečinom, u ozbiljnom veličanstvu i miru prirodnog krajolika koji ga okružuje, to mesto stoji pred vama poput vilinske naseobine.

Tobi Kruk, suvonjavi crkvenjak, preko pedeset godina star, proveo je prethodne noći sat ili dva sa nekim kompanjonima iz sela nad svečanom šoljom toplog piva sa pelinom u kuhinji te udobne gostionice. Obično bi se tamo pojavio oko sedam sati i saslušao novosti. To bi ga zadovoljilo; jer on je slabo pričao i uvek je delovao namrgođen.

Mnoge su stvari o njemu sada iskopane i pretresene.

U ranoj mladosti bio je pomalo nitkov. Prekršio je nagodbu i pobegao od svog gazde, kožara iz Brejmira; upao je u pedeset drugih zavrzlama i izvukao se iz njih; i baš onda kad je maleni svet Golden Frajarsa došao do zaključka da bi za sve strane bilo ponajbolje – izuzev, možda, baš za njega – pa čak bi se i bolna majka srećno njega otarasila, kad bi ovaj potonuo sa nizom krčaga s pićem vezanim oko vrata na dno jezera u kojem se odražavaju sivi zabati i brestovi i uzvišene padine Golden Frajarsa, Kruk se naprasno vratio kao preobraćen čovek u zrelom dobu sa svojih četrdeset godina.

Dvanaest godina ga nije bilo i niko nije imao pojma šta je s njim. Onda, odjednom, kao što rekoh, iznova se pojavio u Golden Frajarsu – veoma pomračen i utihnut čovek, staložen i miran. Majka mu beše mrtva i sahranjena; ali „bludni sin" beše primljen dobrodušno. Dobri vikar, doktor Džener, prijavio je svojoj ženi:

„Njegovo tvrdo srce je omekšalo, draga Doli. Video sam ga kako briše oči, sirotan, tokom jučerašnje propovedi."

„Ne sumnjam, dragi moj Hju. Znam i na kojem delu – 'Ima radosti na nebesima'. Sigurna sam da je na tom delu, nije li? Bilo je prelepo. I ja sâma umalo nisam zaplakala."

Vikar se nežno nasmejao, nagnuo se nad njenu stolicu i poljubio je, i s ljubavlju joj pomazio obraz.

„Imaš preterano dobro mišljenje o propovedima tvog starine", rekao je on. „Vidiš, Doli, ja propovedam *siromašnima*. Ako me *oni* razumeju, prilično sam ubeđen da onda mora i svako drugi; i verujem da moj jednostavan stil podjednako dopire do osećanja kao i do savesti..."

„Trebalo je ranije da mi kažeš za njegovo plakanje. Ti zaista jesi rečit", uskliknu Doli Džener. „Niko ne pridikuje kao moj čovek. Nigde takve propovedi nisam čula."

A zasigurno ih nije mnogo ni čula; jer dobra gospa nije saslušala više od šest od bilo kog drugog božjeg čoveka u poslednjih dvadeset godina.

Uglednici Golden Frajarsa pričali su o Tobiju Kruku nakon njegovog povratka. Doktor Linkot je kazao:

„Mora da je težak život vodio; toliko se sparušio, i stekao poprilično čvrstih mišića; i prilično je bio naklonjen vojevanju – stajao je poput vojnika; a beleg iznad desnog oka izgledao je kao od metka."

Mogli bi se ljudi pitati kako je ovaj mogao preživeti metak iznad oka; ali nije li Linkot bio doktor – i to još vojni doktor – u mladosti, i ko bi u Golden Frajarsu mogao s njim da raspravlja o hirurškim pitanjima? I ja verujem da je istina, da je taj beleg uistinu bio načinjen metkom iz pištolja.

Gospodin Džarlkot, advokat, „bi i na sudu branio" stanovište da je ovaj stekao nešto mudrosti na svojim putovanjima; a čestiti Ternbul, gazda „Georgija i zmaja", od srca reče:

„Moramo mu naći kakvo zanimanje da se njime uposli. *Sad* je vreme da od njega načinimo čoveka."

Rezultat toga beše da je postao, pored ostalog, crkvenjak Golden Frajarsa.

Savestan crkvenjak bejaše on. Nije se uplitao u tuđe rabote; ali bio je ćutljiv i nimalo u društvu popularan. Sa drugima je bio

suzdržan; i običavao je šetati sam kraj jezera dok su drugi momci igrali petice ili kegle; a kad bi navratio u kuhinju „Georgija" svoje piće bi sam ispijao, a usred opšte vreve on je bio smrknuti slušalac. Bilo je nečeg zlokobnog na licu tog čoveka; i ako bi s njim stvari pošle po zlu, umeo je da izgleda sasvim opasno.

Šaputale su se razne priče o Tobiju Kruku u Golden Frajarsu. Niko ne bi umeo reći otkud su one došle. Nema ničeg tajanstvenijeg od toga kako se glasina širi. To je kao da se bočica mirisa otvori na vazduhu. To putuje poput epidemije nevidljivim strujama u atmosferi ili zakonima zemaljskih sila podjednako neodredivim. Ove pripovesti bavile su se, u mračnim bojama, dugačkim periodom njegovog izbivanja iz rodnog sela; ali nisu imale neki jasan oblik niti ih je iko mogao povezati s nekim autentičnim izvornikom.

Vikarova dobrostivost bila je od sorte koja nije sklona zlim primislima; i u takvim slučajevima on je uvek zahtevao dokaz. Kruka, naravno, niko nije uznemiravao u njegovom zaposlenju.

One večeri pre nego što se tragedija razotkrila – a tričarije se uvek dozovu u sećanje tek nakon što se desi katastrofa – jedan dečak koji se vraćao kući uz obalu jezera prošao je kraj Kruka koji je sedeo na oborenom stablu drveta, pod okriljem jedne stene, i brojao srebrnjake. Mršavo telo i udovi bili su mu zgrčeni a kolena dignuta do brade dok je dugačkim prstima užurbano brojao novčiće na dlanu druge šake. Osmotrio je dečaka, kako stara engleska poslovica kaže, „poput đavola koji nadgleda Linkoln."[20] Ali mračan i ogorčen pogled od gospodina Kruka, koji nikad nije detetu uputio osmeh niti pozdrav namerniku, to ne beše ništa čudno.

Tobi Kruk je živeo u sivoj kamenoj kući, hladnoj i uskoj, što stoji blizu crkvenog trema, sa prozorom stepeništa koji je gledao na crkveno grobište na kojem je toliko mnogo njegovog

[20] Fraza preuzeta od Voltera Skota, a odnosi se na Linkoln koledž u okviru Oksforda. (*prim. prev.*)

posla, tokom brojnih već dana, bilo obavljano. Veći deo njegove kuće beše pust.

Starica koja se o njoj brinula spavala je u donesenom krevetu, među polomljenim stolicama, starim vrećama, istrulelim sanducima i ostalim drangulijama, u sobičku u zadnjem delu kuće sa popločanim podom.

U koje doba noći ni ona nije umela da odredi, tek – probudila se, i videla čoveka, sa šeširom na glavi, u svojoj sobi. Imao je sveću u ruci, koju je ogrtačem zaklanjao od njenog pogleda; leđima joj je bio okrenut, i preturao je po fioci u kojoj je obično držala novac.

Budući da je, međutim, tog dana dobila četvrtinu penzije od dve funte, ona ju je ostavila, presavijenu u maramici, u ćošku kutije za čaj, i zaključala je u kredencu.

Uplašila se kada je videla tu priliku u sobi, i nije mogla odrediti nije li njen posetilac tu dospeo sa obližnjeg grobišta. I tako, dok je sedela sasvim ukočena u krevetu, a sede vlasi joj se nakostrešile na glavi toliko da su maltene podigle maramu, a „po celom telu je žmarci obuzeli", kako je sama kasnije kazala, ona je zapitala:

„U ime božje, šta 'oćeš ti tamo?"

„Gde ti je ona nana koju si imala uz sebe, ženo? Preseca me nešto u stomaku."

„Otišlo to još pre mesec dana", odgovorila je ona; i ponudila da mu skuva vruć čaj, ako hoće da se vrati u svoju sobu.

Ali on je kazao:

„Pusti to, pokušaću sa gutljajem džina."

I okrenuvši se na petama napustio je sobu.

Ujutro crkvenjaka nije bilo. Ne samo što u njegovoj sobi ne beše ni traga od njega nego, kada je potraga bila proširena, nije ga se moglo naći nigde u Golden Frajarsu.

Ipak, možda je otišao svojim poslom u neko udaljeno selo pre nego što je mesto bilo uzburkano; a crkvenjak nije imao bliske

srodnike koji bi lupali glavu zbog njega. Ljudi su, prema tome, bili voljni da sačekaju i da podrazumevaju njegov povratak.

U tri sata je dobri vikar, stojeći na ulaznim vratima i posmatrajući preko vodene površine prema plemenitim padinama što se uzdižu, strme i pošumljene, sa tog prelepog jezera, ugledao dva čoveka kako prilaze preko livade, u pravoj liniji, od čamca ukotvljenog na ivici vode. Nosili su među sobom nešto što se, iako nije delovalo veliko, činilo veoma teško.

„Ovo će prepoznate, gospo'n", kazao je jedan od tih iz čamca kada su spustili, maltene pred njegovim stopalima, malo crkveno zvono, od sorte koja u starovremenskim zvonicima proizvodi visoke tonove.

„Ovo ga ima barem ko pet krčaga. Rekô bi' da mora da je od ovog vašeg zvonika."

„Šta! Jedno od naših crkvenih zvona?" uskliknu vikar – načas izgubljen u strašnom čuđenju. „Oh, ne! Ne, to ne može nikako biti! Gde ste ga pronašli?"

Čovek reče da je jutros pronašao čamac, privezan pedesetak metara dalje od mesta gde ga je ostavio prethodne večeri, i nije mogao da se doseti kako je do toga moglo doći; a sada, kad su on i njegov sadrug krenuli da uzmu vesla, otkrili su ovo zvono na dnu čamca, pokriveno platnom, kao i crkvenjakov pijuk i lopatu – veliko, prepoznatljivo njegovo oruđe.

„Sasvim izvanredno! Moramo proveriti da li zvono nedostaje u tornju", rekao je vikar, uzbuđujući se sve više. „Je li se Kruk vratio? Zna li iko gde je on?"

Crkvenjak se ne beše pojavio.

„To je čudno – to baš izaziva", rekao je vikar. „Međutim, mojim ključem ćemo ući. Dok ga ja uzmem, vi ostavite zvono u hodniku; a onda ćemo videti šta sve ovo znači."

U crkvu su, potom, otišli za vikarom koji je u ruci držao ključ. Okrenuo ga je u bravi i stao u senku trema u prizemlju i zatvorio vrata.

Vreća, dopola puna, beše na tlu, otvorena, a parče kanapa ležalo je kraj nje. Nešto je zazveckalo unutra kad ju je jedan od tih ljudi trapavo nogom zakačio.

Vikar je otvorio crkvena vrata i navirio unutra. Sjaj sutona sa zapadnog neba koji je prodirao kroz uzak prozor obasjavao je zidove i lukove, stare rezbarije u hrastovini i izbledele spomenike melanholičnim odsjajem vatre što zgašnjava.

Vikar je povukao glavu i zatvorio vrata. Sumornost ispod trema je bila dublja no ikad, i on, pognuvši se, uđe kroz uska vrata što su se otvarala u podnožju krivudavih stepenica koje vode na prvi sprat; odatle se grube merdevine od drveta, visoke nekih dvadeset i pet stopa, penju kroz otvor u podu što vodi u zvonarevu prostoriju.

Uz uske stepenice popeo se vikar, a za njim njegovi pratioci, do prvog sprata. Bilo je veoma mračno: uzak prorez za strelce u zidu propuštao je jedino svetlo koje ih je vodilo. Lišće bršljana, viđeno iz duboke senke, crveno je bleštalo i treperilo, i vrapci su u njemu cvrkutali.

„Da li bi neko od vas bio ljubazan da ode gore i prebroji zvona, i vidi da li su sva na broju?" rekao je vikar. „Trebalo bi da ih je..."

„Ama! Šta je to?" uzviknuo je jedan od ljudi uzmičući od podnožja merdevina.

„Za ime...!" uskliknu drugi u jednakom iznenađenju.

„Blagi bože!" zavapi vikar koji se, nejasno škiljeći pred tamnim obličjem što je ležalo na podu, sagnuo da proveri šta je, i spustio šaku na hladno, mrtvo lice.

Ljudi su povukli telo do pruge svetla koja je prelazila preko poda.

Bio je to leš Tobija Kruka! Na čelu je imao jezivi ožiljak.

Dat je znak za uzbunu. Doktor Linkot i gospodin Džarlkot i Ternbul iz „Georgija i zmaja" nađoše se odmah na licu mesta, kao i brojni radoznali i užasnuti posmatrači od manje važnosti.

Prva stvar koju su ustanovili beše da taj čovek mora da je već više časova bio mrtav. Sledeće, da mu je lobanja smrskana, preko čela, gadnim udarcem. Sledeća, da mu je vrat bio slomljen.

Šešir su mu pronašli na podu, gde ga je verovatno sam odložio, sa maramicom unutra.

Sada je misterija počela polagano da se razjašnjava; jer zvono – jedno iz grupe obešene u zvoniku – beše pronađeno tamo gde se bilo otkotrljalo, uza zid, i na rubu beše krvavo i sa tragovima kose, što je objašnjavalo groznu frakturu preko prednjeg dela Krukove glave.

Proučili su džak koji je ležao u predsoblju i otkrili da sadrži sve crkvene tanjire; srebrni poslužavnik koji je bio nestao oko mesec dana pre toga, iz zalihe vrednih stvari doktora Linkota; vikarovu zlatnu kutiju za olovke za koju je mislio da ju je zaboravio u sakristiji; srebrne kašike i razne druge priloge kakvi su s vremena na vreme iščezavali iz domaćinstava a zbog čijih je nestanaka u ovoj maloj i časnoj zajednici ljudima već počelo da biva neprijatno. Dva zvona bila su skinuta iz niza; i sada su umniji pripadnici ove grupe počeli da sabiraju dva i dva i da shvataju podmukli plan crkvenjaka koji je sad ležao mrtav na podu zvonika gde je samo dva dana ranije zvonio svetim zvonom kako bi dobre hristijane Golden Frajarsa dozivao na službu božju.

Telo je bilo odneseno u dvorište „Georgija i zmaja" i položeno u staro spremište za kočije, a meštani dođoše u grupama da bace pogled na leš, i stajali su okolo, mračno gledajući i tiho pričajući kao da su u crkvi. Vikar, u dokolenicama i sa šeširom nalik lopati, stajao je uspravno, okružen uglednim građanima – doktorom, advokatom, ser Džefrijem Mardajksom, koji se zatekao u mestu, i domaćinom Ternbulom – nasred popločanog dvorišta, nakon što su pregledali telo, posle čega su dokoni seljani u gomilama dolazili i odlazili, zverali i mrštili se šapćući svoja grozna nagađanja.

„Šta veliš na ovo?" rekao je Tom Skejls, stari konjušar „Georgija", sav bled, sa ozbiljnim, neznatnim smeškom na usnama, dok su se on i Dik Linklin zajedno gegali iz spremišta za kočije.

„Đavo će sad da si uzne svojega", odgovorio je Dik, prijatelju na uvo. „Crkvenjak je opaučen posred čela baš ko on što je tresnô jedno momče kamenom u Skarsdejlu; se sećaš šta nam je stari vojnik pričô kad je ono bio u kuhinji ovde kod „Georgija"? Ti bokca! Nikad tu priču neću da zaboravim."

„Izgleda da je to sve bilo istinito", odvratio je konjušar. „I kako je uspavanom čoveku uzeo meru mašicama posred čela. Viš gde ga je ivica zvona zakačila i smrskala mu čelenku, na istom mestu. Svega mi, čudi me da mu đavo nije odnô lešinu tokom noći isto ko što je odnô lešinu Tama Landera iz Multern Mila."

„Ćuti, bre, tamo, pa ko je još vidô đavola unutar crkve?"

„Lešina sad izgleda tol'ko gadno da bi se i sam satana uplašio, kad smo kod toga; al' istina je što veliš. U pravu si za to, jeste; jer Belzebub ne sme da promoli njuškom u crkvu, ama ni za kol'ko je crnog ispod mog nokta."

Dok se odvijala ova diskusija, ljubezni meštani koji su nasred avlije raspredali o ovim stvarima poslali su glasnika da dozove mrtvozornika čak iz gradića Hekstana.

Poslednji tračak sutona izbledeo je s nebesa do tog časa; i tako nije moglo biti reči o zvaničnom uviđaju pre narednog jutra.

U međuvremenu bilo je jezivo očigledno da je crkvenjak nameravao da opljačka crkvene posude i da je izgubio život u pokušaju da prenese drugo zvono, kao što smo videli, niz pohabane merdevine u zvoniku. Izgubio je ravnotežu i prevalio se unazad slomivši vrat na podu prvog sprata, a teško zvono, kad je palo, sručilo mu se ivicom posred čela.

Nikad još neki čovek nije tako, u jednom trenu, izgubio život dvostrukom katastrofom.

Zvona i sadržaj vreće, pretpostavljalo se, nameravao je da te noći prebaci preko jezera, i uz pomoć pijuka i lopate da ih

zakopa u šumi Klousted, pa da se otud vrati, nakon odsustva od nekoliko sati, kao što je lako i mogao izvesti, pre jutra, a da ga niko ne primeti niti vidi da ga nema. On bi bez sumnje, nakon što bi pohranio svoj plen, namestio sve tako da izgleda kao da je neko provalio u crkvu. Kruk bi, naravno, preduzeo sve mere da skrene sumnju sa sebe, i tražio bi pogodnu priliku da ponovo dobavi zakopano blago i bezbedno ga se otarasi.

I sada se jasnije ocrtaše sve one priče koje su, na ovaj ili onaj način, za njim dospele u mesto. Stara gospođa Palen se onesvestila kad ga je videla, i kazala je potom doktoru Linkotu kako misli da je on bio drumski razbojnik koji je pucao u kočijaša one noći kad su bili opljačkani na Hunslou pustari. Bile su tu i priče starog vojnika, namernika, sa drvenom nogom, i još pedeset drugih, na koje se dosad maltene nije obraćala pažnja, ali koje su sada zapanjujuće snažno obuzele verovanje mase.

Sve slabije svetlo uskoro je iščezlo a za sutonom je usledilo veče.

Dvorište krčme postepeno postade tiho; a mrtvi crkvenjak ležao je sam, u tami, na leđima, zaključan u starom spremištu za kočije, čiji je ključ bezbedno počivao u džepu Toma Skejlsa, vernog starog konjušara kod „Georgija".

Bilo je oko osam sati, i konjušar je stajao sam na drumu ispred otvorene kapije „Georgija i zmaja" i upravo završio pušenje lule. Blistav mesec visio je na mraznom nebu. Padine su se penjale sa suprotne strane jezera poput sablasnih planina. Ne beše ni daška vetra. Kroz grane i stabla bezlisnih brestova nije bilo ni šuma ni pokreta, ma koliko pritajenih. Ni mreška da naruši površinu jezera koje je na jednom mestu odražavalo sjajni mesec sa njegovih tamnoplavih prostranstava poput uglačanog čelika. Drum koji prolazi kraj kapije krčme, uz ivicu jezera, sjao je zaslepljujućom belinom.

Beli poput duhova, među tamnom zelenikom i klekom, stajali su stubovi vikarove kapije, a na njihovim vrhovima kamene kugle, nalik glavama, posmatrale su isti taj drum, nekoliko

stotina metara uz jezero nalevo. Ranolegajuće malo mesto Golden Frajars je do tog časa već bilo utihnulo. Izuzev meštana koji su se bili okupili u kuhinji same krčme, nijedan stanovnik mesta sada nije bio izvan svog praga.

Tom Skejls je pomišljao da se i sam baci u krpe. Počeo je nekako čudno da se oseća. Razmišljao je o crkvenjaku i nikako iz glave nije umeo da izbriše oštro upamćene crte lica tog čoveka, kad je začuo zvonak, mada udaljen odjek konjskih kopita po smrznutom drumu. Tomov instinkt upozorio ga je da se to primiče gost ka „Georgiju i zmaju". Njegovo iskusno uho kazivalo mu je da konjanik pristiže Dardejlskim drumom koji, nakon što prođe kroz onu prostranu i gadnu močvaru, ide kraj južnih padina pored Danerskog klanca i napokon ulazi u Golden Frajars spojivši se sa drumom za Mardajks, na ivici jezera, blizu kapije vikarove kuće.

Skupina visokog drveća beše na ovom mestu; ali mesec je u punom sjaju osvetljavao drum i njihove senke bacao unatrag.

Kopita su jasno prilazila u galopu koji je potmulo odjekivao. Konjaniku je dugo vremena trebalo da se ukaže. Tom se čudio kako je mogao čuti taj zvuk – toliko je vazduh bio naoštren mrazom – tako veoma daleko od sebe.

Njegovo nagađanje pokazalo se ispravnim. Posetilac je dolazio planinskim putem iz Dardejla; i sad on ugleda konjanika, koji mora da je zaokrenuo za ugao kod vikarove kuće u času kad je Tomu oko bilo umorno; jer, kad ga je prvi put ugledao, ovaj je napredovao, u magličastoj mesečini, kao senka konjanika, u galopu, ravnom deonicom druma što ide kraj ivice jezera, između „Georgija" i vikarovih stubova.

Konjušar nije imao mnogo vremena da se pita zašto je jahač gonio životinju tako furioznim tempom, i kako je mogao da ga čuje, kako je sad izračunao, barem tri milje dalje uz put. Samo nekoliko trenutaka beše dovoljno da konj i jahač dospeju pred kapiju krčme.

Bio je to moćan vranac, nešto nalik velikom irskom lovačkom konju kakvi su postojali pre sto godina i mogli bez pô muke da prenesu sto kilograma preko cele zemlje. Bio bi od njega odličan jurišnik. Ni dlakom nije mrdnuo. Onda je frktao, zakopao kopitom, istegao vrat; zatim je zabacio uši i pognuo glavu, i činio se spreman da se otrgne i vine u trk; kao da je nestrpljiv da opet krene, nesposoban da mirno stoji makar i na čas.

Jahač siđe, lagan, kô što senka pada.

Ali beše to visoka, žilava prilika. Nosio je plašt ili kratak ogrtač, trorogi šešir i par visokih čizama do kolena kakve su se nosile u pojedinim primitivnim delovima Engleske skoro do pred kraj prošlog veka.

„Prihvati ga, momče", kazao je Skejlsu. „Ne treba da ga šetaš ni timariš – on se ne znoji niti umara. Daj mu ovsa i pusti ga neka jede brzinom koja njemu odgovara. Domaćine!" prodra se stranac – na staromodni način dozivanja kakav je ponegde još važio, u to vreme, u zabačenim mestima – dubokim i prodornim glasom.

Dok je Tom Skejls vodio konja u štalu ovaj je okrenuo glavu ka gospodaru, kratko i oštro njišteći.

„Što se tiče *tvog* posla, gospodine stari – s tim ne treba da žurimo", odvrati stranac svom konju sa grubim, odjekujućim smehom, pa se zaputi u kuću.

Konjušar je odveo konja u dvorište krčme. Prolazeći pokraj spremišta za kočije, u kojem je ležao mrtvi crkvenjak, konj frknu, zakopa kopitom i naglo spusti glavu, s uhom blizu dasaka, kao da osluškuje neki zvuk iznutra; a onda opet ispusti isto onakvo kratko, oštro njištanje.

Konjušar se sledio od ovog tajanstvenog šurovanja s mrtvacem. Ta zver mu se svakog časa sve manje dopadala.

Za to vreme, njegov gospodar je produžio.

„Ja bih u kuhinju krčme", kazao je basom od koga je sve drhtalo slugi kojeg je sreo u prolazu.

I produžio je pravo, kao da celog svog života poznaje ovo mesto: nije delovalo da žuri – koračao je ležerno, pomislio je sluga – ali klizio je takvim tempom, uprkos tome, da je pretekao svog vodiča i bio u kuhinji „Georgija" pre nego što je ovaj bio prešao i pola puta.

Pucketava vatra od suvih drva, treseta i uglja osvetljavala je ovu ušuškanu ali prostranu prostoriju i obasjavala lonce i tiganje i kredence do vrha natrpane kalajnim tanjirima i posudama; i činila je da nepouzdane senke dugačkih „venaca" crnog luka i brojnih komadeški sušenica i šunke, okačene sa tavanice, igraju po njenim sjajnim površinama.

Doktor i advokat, pa čak i ser Džefri Mardajks i ovom su prilikom zauzeli stolice i pušili svoje lule uz kuhinjsku vatru, u žaru nagvaždanja i raspravljanja raspirenih užasnim događajem.

Stranac je ušao nepozvan.

Izgledao je kao visok, atletski građen Španac starosti oko četrdeset godina, gotovo do crnila opaljen suncem, sa koščatim, spljoštenim nosem. Par užarenih crnih očiju jedva se nazirao ispod oboda šešira; a ispod brkova kao da se nazirao rascep, ožiljak od zečje usne.

Ser Džefri Mardajks i gazda „Georgija", uz pomoć doktora i advokata, raspredali su i podešavali, po treći ili četvrti put, svoje teorije o smrti i verovatnim namerama Tobija Kruka, kada je stranac ušao.

Pridošlica je na trenutak podigao svoj šešir, s nekom vrstom osmejka.

„Kako zovete ovo mesto, gospodo?" upitao je.

„Ovo mesto je Golden Frajars, gospodine", odvrati doktor učtivo.

„'Georgije i zmaj', gospodine; Entoni Ternbul, vama na usluzi", odgovori domaćin, ozbiljno se naklonivši u isti čas – tako da su se dva glasa čula zajedno, kao da doktor i krčmar pevaju u duetu.

„'Georgije i zmaj'", ponovi konjanik, pružajući duge ruke ka vatri kojoj je prišao. „Sveti Georgije, kralj Đorđe, zmaj, đavo; veliki vam je onaj idol, tamo ispred vrata, gospodine. Mora da hvatate sve sorte vernika – dvorjane, fanatike, nitkove; od svega pomalo, eh? Svako je dobrodošao, samo ako pije kô čovek. Recimo da spravite jednu ili dve činije punča. To bi mi leglo. Koliko nas ima? Evo – prebrojte, i dajte neka ima dovoljno za sve. Gospodo, planiram da ovde prenoćim, a moj konj je u štali. Kakav je to praznik, zabava ili vašar okupio toliko prijatnih lica zajedno? Kad sam ovde poslednji put bio – jer, sad se prisećam, video sam ovo mesto ranije – svi ste izgledali tužno. Bilo je to neke nedelje, tog najgroznijeg od svih praznika; i sve bi bilo potpuno sumorno da samo tu ne beše vaš crkvenjak – taj svetac među ljudima – gospodin Kruk." Osvrnuo se oko sebe i preko ramena, pa dodao: „Ha! Ne vidim li i njega ovde?"

Poprilično prestrašeni behu pojedinci u toj družini. Svi su zverali u pravcu u kojem je ovaj, klimnuvši glavom, bio usmerio svoj pogled.

„*Nema* ga tu – *ne mož'* on biti tu – *vidimo* da nije tu", reče Ternbul zadrto – jer ne beše mu stalo do toga da „Georgije" stekne reputaciju uklete kuće. „Zadesio ga je nesrećni slučaj, gospodine; mrtav je – sad je negde drugde – pa, prema tome, ne može biti ovde."

Nakon ovoga ta družina iznese strancu pripovest – olakšanu podelom rada, tako što su dvojica ili trojica stalno pričali uglas, a nikom ne beše dopušteno da završi rečenicu a da ga neko drugi ne ispravi i dopuni.

„Taj čovek je u raju isto tako sigurno kao što je da vi niste", rekao je putnik čim su oni okončali pripovest. „Šta? Petljao se sa crkvenim zvonom, je li, i zbog toga je proklet, a? Domaćine, daj tog pića. Crkvenjak proklet što je svukao crkveno zvono koje je povlačio deset godina!"

„Vi ste, gospodine, ako se ne varam, došli Dardejlskim putem?" reče doktor (narod na selu je radoznao). „Gadna močvara je Dardejlska močvara, gospodine; i sumoran je uspon padinama s druge strane."

„Odvraćam 'da' na sve to – od Dardejlske močvare, crne ko gar i trule ko grob, pa uz onaj krivudavi zid što ga vi nazivate putem koji izgleda kao kreda na mesečini, kroz Danerski klanac, mračan ko u rudniku, pa naniže sve dovde do „Georgija i zmaja", gde imate pucketavu vatru, mudri ljudi, i dobar punč – ah, evo ga – i lešinu u spremištu za kočije. Tamo gde lešina leži, tu će se orlovi sakupljati. Hajde, krčmaru, naspi tog nektara. Pijte, gospodo – pijte svi. Zagrej još jedan krčag na peći. Kako božanski miriše po alkoholu! Nadam se da vam prija, gospodo; sve miriše na začine, ko neka mumija. Pijte, prijatelji. Naspi, krčmaru. Pijte, svi. Posluži to sve."

Gost je preturio po džepovima i ispovrnuo tri gvineje koje spusti u debelu Ternbulovu šaku.

„Pusti nek punč teče za sve pare. Ja sam stari prijatelj ove kuće. Navraćam ovde još otkad. Znam te, dobro, Ternbule, iako me ti ne prepoznaješ."

„Tu ste me zatekli, gospodine, priznajem", reče Ternbul, dobro osmatrajući tu mračnu i zlokobnu pojavu – koju, mogao se zakleti, nikad u životu nije opazio, ma ni blizu. Ali sviđala mu se težina i boja tih gvineja i on ih ubaci u svoj džep. „Nadam se da će vam biti udobno dok ste ovde."

„Odredili ste mi spavaću sobu?"

„Da, gospodine – sobu od kedrovine."

„Znam je – prava stvar. Ne – meni nemojte punča. Nešto malo, možda, kasnije."

Razgovor se nastavio ali stranac je zaćutao. Zaseo je na hrastovu klupicu kraj vatre ka kojoj je ispružio stopala i ruke naizgled prepušten uživanju, a trorogi šešir mu je, međutim, bio malko naheren preko lica.

Postepeno družina poče da se osipa. Ser Džefri Mardajks prvi otide; onda neki od prostijeg sveta. Poslednji krčag punča je umalo bio iskapljen. Stranac je ušetao u prolaz i kazao slugi:

„Donesi mi fenjer. Moram da pogledam onu moju ragu. Pripali ga – hej! To je dovoljno. Ne – ne treba da pođeš za mnom."

Visoki putnik uze fenjer i krupnim koracima ode niz prolaz do vrata štalskog dvorišta, koja je otvorio i izašao.

Tom Skejls je, stojeći na pločniku, kroz prozor štale posmatrao konje kada ga stranac povuče za rukav. Užasnuti konjušar se nađe sam samcit u društvu baš one osobe o kojoj je upravo razmišljao.

„Nego – kažu mi da tamo ima nešto da se pogleda", pokazao je palcem ka starim vratima spremišta za kočije. „Daj da bacim pogled."

Tom Skejls se u tom trenutku zadesio u stanju uma koje je bilo naročito naklonjeno svakome ko traži podatan instrument. Bio je veoma zbunjen, pa čak i uznemiren. Pustio je da ga stranac odvede do vratnica spremišta za kočije.

„Moraš da uđeš da mi pridržavaš fenjer", rekao je. „Bogato ću ti platiti."

Stari konjušar je obrnuo ključ i uklonio katanac.

„Čega se bojiš? Kroči unutra i baci svetlo na njegovo lice", reče stranac sumorno. „Otkrij fenjer: stani *tamo*. Nadvij se nad njega – neće da te ugrize. Mirno, ili možeš da provedeš noć sa njim!"

* * *

Za to vreme družina u „Georgiju" se raspršila, a ubrzo potom Entoni Ternbul – koji je, kao dobar krčmar, uvek bio poslednji u krevetu, a prvi na nogama u svojoj kući – sam je obavljao zadnji obilazak kuhinje pre nego što po poslednji put ode do štalskog dvorišta, kad se Tom Skejls uteturao u kuhinju, bled kao smrt, nakostrešene kose; i on sede u hrastovu stolicu, sav

u drhtavici, brišući čelo šakom, i umesto da progovori, samo jednom ili dvaput glasno uzdahnu.

Nije mogao ranije, nego tek kad je popio čašicu brendija povratio mu se glas, pa je kazao:

„Imamo sâmog đavola u kući! Isusa mi! Bolje da pozovete gospodina" (sveštenika). „On bi mogô svetim pismom da ga u'vati za ruku i pošalje odavde u bestraga. Bože sakloni! Ja sam grešan čovek. Kažem vam, gos'n Ternbul, ja noćas ne smem da kročim u „Georgija" pod isti krov s onim."

„Misliš na onog crnolikog momka izdaleka, sa slomljenom njuškom? Ama, to ti je gospodin s džepovima punim dukata, čoveče, i ima konja vrednog bar pedeset funti!"

„Taj konj nije ništa bolji od tog što ga jaše. Rage koje su bile u konjušnici s njim, sve su se naplašile i preznojile ko da su pokisle. Sve sam ih izveo napolje, podalje u drugu štalu, i mislio sam da neću moći da prođem kraj njega. Al' to nije sve. Dok sam zverao kroz prozor da vidim kako su konji, onaj mi prišô sleđa i spustio mi kandže na rame, i naterô me da mu otvorim vrata od starog spremišta za kočije, i da mu pridržavam sveću dok on ne zagleda lice mrtvaca; i, bog mi je svedok, vidô sam kako leš otvara oči i mrda ustima, ko čovek kad žvaće i pokušava da progovori. Nisam mogô ni da maknem ni da beknem, al' sam osetio kako mi se kosa diže na glavi; al' napokon sam uspeo da vrisnem 'Ama! Šta je to?' i on se izbeči u mene kô đavo, što i jeste; i uz glasan smeh ote mi fenjer iz ruke. Kad sam došô sebi, bili smo napolju, ispred vrata. Mesečina je sjala unutra i mogô sam da vidim lešinu ispruženu na stolu gde smo je ostavili; i on šutnu vrata nogom i zalupi ih. 'Zaključaj', reče mi; pa tako i učinih. A evo vam i ključa – uzmite ga, gospodine. Ponudio mi je pare: rekô je da će me učiniti bogatim ako mu prodam leš i pomognem mu oko njega."

„Svašta, čoveče! Šta bi on mogô da radi s lešom? Nije on doktor, pa da mu treba za to. Mora da se sprdao s tobom, momče", reče Ternbul.

„Jok, jok – on 'oće leš. Ima tu nešto što ti i ja ne mož' da dokučimo šta će njemu leš; a on bi ga radije stekô kroz greh i krađu, i da mojoj duši naudi. On je jedan od oni' đavolaka il' zloduha iz Dardejlske močvare, ona vrvi od nji' kad padne mrak; osim – bog nek nam je napomoć! – ako nije sâm đavo."

„Gde je on sad?" upita krčmar kome već postade neprijatno.

„Popeo se stražnjim stepeništem do svoje sobe. Čudi me da ga niste čuli kako treska nogama kô divlji konj; a kad je zalupio vrata kuća se opet zatresla – ali bog će ga sveti znati 'de je on sad. 'Ajde da navabimo vikara da dođe ovamo pa nek *on* priča s njim."

„Tandara-broć, čoveče – mnogo lako se plašiš", rekao je krčmar, sad već prilično bled. „Baš bi lepo bilo da se razglasi da mi je krčma ukleta, da je opsednuta samim đavolom! Ama, to bi bila propas' za „Georgija". Jesi l' siguran da si zaključô vrata za lešom?"

„Jes', gospodine – jamačno."

„Pođi sa mnom, Tome – zajedno ćemo po poslednji put da obiđemo avliju."

I tako, jedan uz drugog, uz mnogi obazriv pogled levo i desno, i preko ramena, odoše u tišini. Ušavši u staromodno uređeni kvadrat, oivičen štalama i drugim nusprostorijama – izgrađenim na drevni način, nalik kavezu – zastali su malo pod senkom zabata krčme, i osvrnuli se po avliji, i oslušnuli. Sve beše tiho – nigde ništa ni da mrdne.

Fenjer kod štale bio je upaljen; i s njim u ruci Toni Ternbul je produžio, držeći Toma Skejlsa za rame. Gurao je Toma pred sebe na korak-dva, onda je zastao pa ga gurnuo još dva-tri koraka dalje, i tako su oprezno, kao dva pešadinca pod neprijateljskom vatrom – stupali sve bliže ka vratima spremišta za kočije.

„Eto, vidite – sve bezbedno", prošaputa Tom, pokazujući katanac koji je visio – jasan pod mesečinom – na svom mestu. „Da se mi vratimo, velim!"

„Ma 'ajde kad ti kažem!" odbrusi krčmar junački. „Ne bi valjalo da se neko poigrava s tim momkom unutra" – on pokaza na vrata.

„Da mi dođe mrtvozornik ujutro, a leša da nema!" Ovim rečima on otključa katanac pošto je predao fenjer Tomu. „Evo, upadaj, Tome", produži on, „drž' fenjer – i vidi da l' je sve kako si maločas ostavio."

„Ne ja – jok, ni za „Georgija" i sve što ima u njemu!" reče Tom, uzdrhtavši, smrknuto, dok je zakoračio unatrag.

„Ama šta – čega se plašiš? Daj mi taj fenjer – svejedno je; 'ajde *ja* ću."

I oprezno, malo-pomalo, on otvori vrata; i, držeći fenjer iznad svoje glave kroz uzak procep, on naviri unutra – mršteći se, sav bled – jednim okom, kao da se boji da će mu nešto naleteti na lice. Zatvorio je vrata bez reči i ponovo ih zaključao.

„Sigurno je kô lopov u vodenici", prošaputao je klimajući glavom svom kompanjonu. A u tom času grohotan smeh se prolomi iznad njih i naglo razbi tišinu tako da se sva pospala živina u avliji raskokodakala.

„To će biti on!" reče Tom, grabeći krčmarevu ruku, „Na prozoru, gle'j!"

Prozor kedrove sobe, uz dva niza stepenica, beše otvoren; a u senci se videlo mračnije obličje čoveka, nalakćenog na kameni okvir, kako ih odozgo gleda.

„Gle'jte mu oči – ko dva užarena ugarka!" zavapi Tom.

Krčmar to nije mogao baš jasno da vidi, budući zbrkan i ne tako dalekovid kao Tom.

„Vreme je, gospodine", viknu Toni Ternbul, sledivši se kad mu se učinilo da vidi par očiju kako crveno sjaje odozgo ka njemu, „vreme za pošten svet da bude u krevetu, i da spava!"

„Tvrdo kao vaš crkvenjak!“ reče podrugljiv glas odozgo.

„Hajdemo odavde“, prošaputa krčmar oštro svom konjušaru, žestoko ga vukući za rukav.

Ušli su u kuću i zatvorili vrata.

„Voleo bih da nam ovaj nije za vratom“, rekao je krčmar uz nešto kao stenjanje kad se navalio na vrata u prolazu. „Ja ću u svakom slučaju da ostanem budan – a ti, Tome, i ti ćeš da sediš sa mnom. Dođi u sobu za oružje. Niko neće da mi ukrade mrtvaca iz avlije dokle god sam u stanju da stisnem oroz.“

Soba za oružje u „Georgiju“ ima oko dvanaest kvadratnih stopa. Ona gleda na štalsko dvorište i iz nje se direktno vidi staro spremište za kočije; a kroz uski prozorčić sa strane vidi se iskosa i stražnji ulaz u krčmu kroz koji se u dvorište dospeva.

Toni Ternbul je spustio staru kremenjaču – to je bilo najjače oružje u kući – i dobro je napunio mecima za pištolj.

Na sebe je metnuo veliki ogrtač koji je tu visio i služio mu kao kamuflaža kad je noću išao da lovi divlje patke. Tom se na sličan način smestio. Seli su uz prozor, koji je bio otvoren, i osmatrali avliju čija je suprotna strana bila bela pod sjajnom mesečinom.

Krčmar je položio kremenjaču preko kolena i zurio u avliju. To je činio i njegov sadrug. Vrata sobe za oružje behu zaključana, tako da su se osećali umereno sigurno.

Jedan čas prođe; ništa se ne desi. I drugi. Časovnik izbi jedan sat po ponoći. Senke su se malo pomerile; ali i dalje je mesec sjao direktno na staro spremište za kočije i na štalu u kojoj je stajao konj ovog gosta.

Ternbulu se učini da je začuo korak na stražnjem stepeništu. Tom je osmatrao zadnja vrata kroz prozor sa strane a oči su mu svetlucale od napora s kojim je buljio. Entoni Ternbul je, zadržavajući dah, osluškivao na vratima sobe. Bila je to lažna uzbuna.

Kad se ponovo vratio na prozor što gleda u avliju:

„Pst! Vidi onamo!“ kazao je užurbanim šapatom.

Iz senki levo spaziše kako se pomalja prilika mršavog konjanika, u kratkom ogrtaču i sa visokim čizmama. Odgurnuo je vrata štale i izveo svog moćnog vranca. Vodio ga je duž prednjeg dela zgrade sve dok nije dospeo do vrata starog spremišta za kočije; i tamo, sa ularom oko vrata ostavio ga je da stoji, dok se on odšunjao do avlijske kapije; i kad se postarao za nju jednim šutom pete, ova se odbila od zida, zatresla sva i ostala otvorena. Stranac se vratio uz bok konju; a vrata koja su čuvala leš mrtvog crkvenjaka kao da se lagano otvoriše sama od sebe dok je on ulazio pa se, zatim, vratio s lešom, i prebacio ga preko leđa konju i smesta uskočio u sedlo.

„Pali!“ povika Tom, i „bang!“ odjeknu kremenjača sa zaglušujućim pucnjem. Hiljadu krila vrabaca zalepršа kroz vazduh sa gustog bršljana. Pas čuvar se oglasi besnim lavežom. Začuo se čudan odjek i zviždanje kroz vazduh. Kremenjača se rascepila na froncle od vrha sve do kundaka. Trzaj je krčmara bacio leđima na pod a Toma Skejlsa je gurnuo uz sporedni prozor što ga je spaslo takvog kotrljanja. Tako oboreni začuli su prodorni smeh odlazećeg konjanika i videli ga kako jaše kroz kapiju noseći svoj grozni teret.

* * *

Možda su neki od mojih čitalaca, baš kao i ja, čuli ovu priču od Rodžera Ternbula, sadašnjeg gazde „Georgija i zmaja“, unuka istog ovog Tonija koji je u to vreme odvrtao slavinu te krčme, u istoj onoj kuhinji u kojoj je nečastivi tolike meštane častio punčem.

* * *

Kakvoj je paklenoj svrsi poslužilo posedovanje tela mrtvog zlikovca, to nisam saznao. Ali veoma čudna priča, u kojoj figurira

vampirsko oživljavanje Kruka, crkvenjaka, može da baci nešto svetla na ovaj deo priče.

Rezultat Ternbulovog pucnja u nečastivog dok je iščezavao svakako daje za pravo rečima Endrjua Mortona, ovako sročenim u njegovoj čudnoj *Istoriji prikazanja*: „Upozoravam brzoplete junake koji su, praveći se da se ne boje đavola, skloni tome da na nj' udare uobičajenim nasiljem, kakvim napadaju običnog čoveka – ili, isto tako, na neku prikazu, jer tom prilikom im ne gine kakva nevolja. Znam jednog koji je pucao na prikazu i puška mu se u rukama raspala na stotinu komada; jedan drugi je na utvaru udario sabljom a ova mu se raspala na parčiće i teško mu povredila šaku; i blisko je bezumlju bilo kome da na takav način udari na ma kakvog duha, bio to anđeo ili đavo."

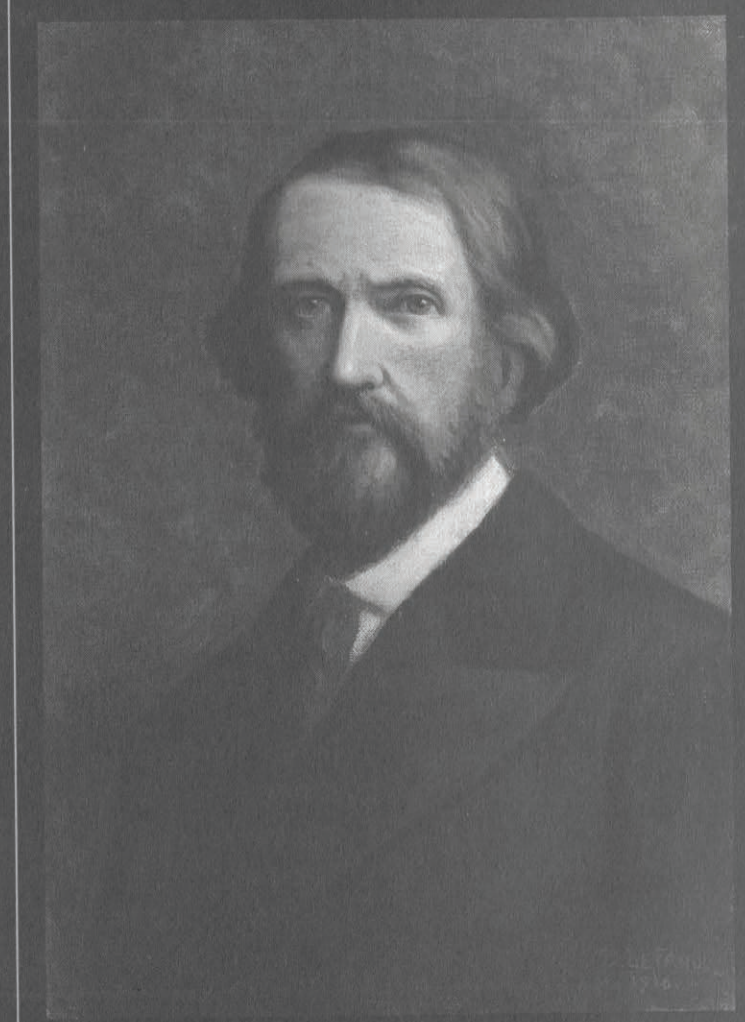

Džozef Šeridan le Fanu

Šeridan le Fanu: Slikar demonskog

„Možemo biti sigurni da će među autorima iz sredine 19. veka Le Fanu doći na svoje, jer tehnički, kao pripovedač, njegova najbolja dela su prvorazredna, dok mu kao izazivaču jeze nema ravnog. Niko drugi nije imao tako sigurnu ruku u spravljanju tajanstvene atmosfere u kojoj se strava mračno začinje."

—E. F. Benson[1]

Džozef Šeridan le Fanu (Joseph Sheridan Le Fanu) je relativno malim, ali kondenzovanim delom opusa povećenom jezovitom, sa ukupno tridesetak priča, definisao priču o duhovima kao dominantni oblik horor književnosti tokom druge polovine 19. veka. Brojni autoriteti, uključujući tu i M. R. Džejmsa, smatraju ga vrhunskim predstavnikom ovakve proze: „Džozef Šeridan le Fanu (...) bio je u svojoj osobenoj vrsti jedan od najboljih autora priča devetnaestog veka (...). On stoji apsolutno u prvom redu kao pisac priča o duhovima."[2] Le Fanu, dakle, „stoji na samom začetku

[1] E. F. Benson, "Sheridan Le Fanu" in: Gary William Crawford, Jim Rockhill, Brian J. Showers, *Reflections in a Glass Darkly*, Hippocampus Press, New York, 2011, str. 107.

[2] M. R. James, "Prologue" in: J. S. Le Fanu, *Madam Crowl's Ghost and Other Stories*, Wordsworth Editions Limited, Ware, 1994, str. i.

zlatnog doba priča o duhovima",[3] dok M. R. Džejms navedene redove piše 1923. godine, kao predstavnik vrhunca tog doba.[4]

O značaju ovog pisca konsenzus je gotovo univerzalan: „Nijedan autor nije češće terao čitaoca da se osvrće preko ramena u gluvo doba noći," pisao je *Satrdej Rivju*.[5] „Jedna od najznačajnijih i najinovativnijih figura u razvoju priče o duhovima... Vodeći pisac priča o duhovima u devetnaestom veku," kaže *Pingvinova enciklopedija horora i natprirodnog*.[6] „Otac engleske priče o duhovima", kaže za njega Geri Vilijam Kroford, autor bio-bibliografske studije o ovom piscu (*J. Sheridan Le Fanu: A Bio-Bibliography*, 1995).[7] „Prvorazredni majstor priča strave iz srednjeviktorijanskog doba," tvrdi Edvard Vageneht koji o Le Fanuu piše kao o jednom od sedam majstora natprirodne proze.[8] „U istraživanjima psihološke strave, njegova poznija dela ustanovila su Le Fanua kao jednog od majstora i utemeljitelja moderne priče o duhovima," kaže Vejn Hol.[9] „Podario sam Le

[3] Jack Sullivan, "Golden Age of the Ghost Story" in: Jack Sullivan (ed), *The Penguin Encyclopedia of Horror and the Supernatural*, Viking Penguin, New York, 1986. Salivan je autoritet za navedeno određenje, budući da je autor referentne studije *Elegant Nightmares: English Ghost Story from Le Fanu to Blackwood* (1978).

[4] Za kritički izbor najboljih priča M. R. Džejmsa videti knjigu *Zazviždi i ja ću ti doći*, Orfelin, Novi Sad, 2015.

[5] *Saturday Review* (19 June 1880), str. 802-03. Nav. prema: *Reflections in a Glass Darkly*, ibid, str. 262.

[6] Jack Sullivan (ed), *The Penguin Encyclopedia of Horror and the Supernatural, ibid,* p. 257.

[7] Gary William Crawford, "The Landscape of Sin: Ghost Stories of J. S. Le Fanu", in Darrell Schweitzer (ed), *Discovering Classic Horror Fiction I*, Starmont House inc, 1992, str. 94.

[8] Edward Wagenknecht, *Seven Masters of Supernatural Fiction*, Greenwood Press, 1991, str. 3.

[9] Wayne Hall, "Le Fanu's House by the Marketplace", in: *Reflections in a Glass Darkly* , ibid, str. 187.

Fanuu počasno mesto među onim autorima čije priče sačinjavaju tranziciju od gotske priče prema pravoj kratkoj priči natprirodnog," kaže Peter Pencolt u svojoj uticajnoj studiji *Natprirodno u prozi*.[10] I tako dalje.

Iako nema dokaza da je Le Fanu uopšte bio svestan postojanja E. A. Poa, svoje prve priče strave objavio je u Irskoj u isto vreme kada je, s druge strane okeana, veliki američki i svetski genije izvodio revoluciju upravo u ovoj formi. Le Fanu je sa Poom delio uvid u to da je roman nepodesna forma za stravu i zbog toga to nije ni pokušao: od četrnaest njegovih romana samo jedan, *Čika Sajlas,* uslovno se može smatrati i hororom (mada je to pre svega triler roman, odnosno misterija). Početkom 1820-ih u Engleskoj je praktično zamro gotski roman, a jedan od poslednjih velikih primera, *Melmot lutalica,* napisao je takođe Irac, Čarls R. Matjurin (Charles Robert Maturin, *Melmoth the Wanderer*, 1820). Kada se činilo da je sa prozom strave svršeno, pokazalo se – kao što će se i kasnije, brojnim prilikama, stalno pokazivati – da horor, kao i njegova čudovišta, nikad ne umire, već samo menja oblik. U tom preobražaju veliku ulogu odigrao je upravo Le Fanu, koji je jezovitu tematiku obrađivao isključivo u formi kratke priče, pripovetke i novele. Na tom polju je doneo značajne inovacije, kako u pogledu forme tako i sadržine. Pogledajmo pomnije u čemu se te inovacije sastoje.

Priča o duhovima između gotika i modernog doba

Priča o duhovima kakvu je utemeljio Le Fanu započela je, u okvirima engleske književnosti, sa tendencijom oslobađanja od gotskog balasta, premeštajući čudovišne sablasti iz inostranih feudalnih zamkova u domaće buržoaske domove. Strava

[10] Peter Penzoldt, "From *The Supernatural in Fiction*", in *Reflections in a Glass Darkly* , ibid, str. 121.

više nije „tamo negde", u nepoznatom i dalekom, već „ovde", u toplini doma ili u njegovom bliskom susedstvu, u kući na kraju ulice. Bio je to i kvantitativan i kvalitativan skok, što ističe Robert F. Giri: „Viktorijanska priča strave izbegava dobar deo zbrke i neprijatnosti što opterećuju gotsko natprirodno, time što insinuira novi kontekst za numinozno. Ovo, pak, omogućava piscu da odbaci trapava gotska sredstva za distancu, kao što su kartonski srednjovekovni ambijenti i likovi zarad savremene scene i oštro ocrtanih karaktera."[11]

Istina je: Le Fanu ne donosi oštar rez u odnosu na dotadašnju tradiciju, niti je to uopšte smisleno očekivati. On je tranzicioni pisac. Ni mnogo veći revolucionari, poput pomenutog Poa, nisu mogli odjednom da odbace gotik. I kod Poa se mogu pronaći i srednji vek, i starinski zamkovi, i porodična prokletstva, i inkvizicija, s tim što su kod njega, po pravilu, ovi elementi rekontekstualizovani i preobraženi. Le Fanu nije toliko radikalan prema tradiciji kao Po, ali čak i kada obrađuje tradicionalne motive – u to unosi dozu dotad neviđene svežine.

Uzmimo za primer toga jednu od njegovih najranijih priča, „Šalken slikar" (1839). Ona sadrži čak dva tradicionalna gotska motiva: demonski ljubavnik i ugovor sa đavolom, s tim što potonje treba uslovno shvatiti, jer mada nije sasvim jasno kakva je tačno priroda nosioca pretnje u ovoj priči – živi leš? demonski stvor? – po svemu sudeći on nije sam đavo već, eventualno, đavolov sluga. Uprkos tome, ugovor koji u priči biva potpisan, kojim staratelj maltene prodaje svoju štićenicu u zamenu za veliko bogatstvo, moderna je i sasvim svetovna parafraza demonske nagodbe, a takav je i njen rezultat – jer, ko šuruje s đavolskim silama, ne može se nadati srećnom kraju, što se može videti i u drugim Le Fanuovim pričama koje obrađuju taj motiv, kao

[11] Robert F. Geary, *The Supernatural in Gothic Fiction: Horror, Belief, and Literary Change*, Edwin Mellen Press, Lewiston / Queenston / Lampeter, 1992, str. 110.

što su „Mrtvi crkvenjak" i „Nagodba ser Dominika" (u ovoj knjizi), ili „Sudbe ser Roberta Ardaga" („The Fortunes of Sir Robert Ardagh"). U svim ovim delima đavo doslovno dolazi po svoje i lično sa sobom odnosi telo grešnika pravo u pakao.

„Šalken" se razlikuje od pomenutih po tome što u ovoj priči nečastivi ne odnosi sa sobom pravog krivca, onog koji je načinio prestup i potpisao ugovor, nego sasvim nedužnu i bespomoćnu osobu – njegovu mladu i ljupku štićenicu. Time je Le Fanu započeo obradu jednog od svojih čestih lajtmotiva: ničim zasluženo stradanje nedužne osobe. To i Salivan zapaža kad kaže za ovu priču: „Ovde je Le Fanu preobrazio gotsku priču o zlikovcu koji dobija zasluženu kaznu u moderniju, zastrašujuću priču o običnom, nedužnom protagonisti koji se odjednom, niotkuda, nađe u smrtonosnoj opasnosti."[12]

Količina ničim izazvane patnje u ovoj priči neuobičajena je, ne samo za taj period nego i inače za jednu klasičnu priču strave, jer se ne svodi samo na stradanje devojke (u priči indirektno nagovešteno) već i na mladog Šalkena koji je doveden u dvojako bolnu situaciju: ne samo što mora da nemoćno posmatra kako se njegova draga prodaje nakaznom živom lešu kao žena, nego je primoran još i da stavi svoj potpis na dokument o toj prodaji, postajući tako saučesnik u njenoj propasti. Na samom kraju, patnja je povećana lažnom nadom: kad se učini da je devojka umakla demonskom supružniku i da je na bezbednom, Šalken ima da se svojim očima osvedoči u njen još jedan, još bolniji, definitivni gubitak, kada mu je maltene doslovno iz šaka ugrabljena po drugi put.

Ali ni to nije kraj: Le Fanu u ovoj antologijskoj priči na kraju izvodi još jedan, najbolniji „okretaj zavrtnja". Mnogo godina kasnije Šalken u jednoj crkvi doživi viziju u kojoj opazi svoju nekadašnju ljubu pretvorenu u demonsku konkubinu: ona

[12] Jack Sullivan (ed), *The Penguin Encyclopedia of Horror and the Supernatural, ibid*, str. 259.

više nije samo nedužno čeljade u satanskim kandžama, već je pretvorena u *jednu od njih*, a „isti onaj nestašni osmeh koji je nekada davno očarao umetnika" sada poprima lascivno-satanske dimenzije. Scena u kojoj svom nesuđenom ljubavniku nekadašnja voljena „s istim onim nestašnim osmejkom" pokazuje prizor u kojem se bračna ložnica pretvara u grobnu kriptu sa lešom koji sedi posred kreveta-odra arhetipski je košmar svakog čoveka koji voli: ne samo da će ostati bez svoje voljene, nego i da će ona završiti s nekakvom nakazom, i da će naposletku dragovoljno biti s njim i uživati. Da je devojka njegova nevoljna robinja, to se još i nekako može podneti; ali da se ona s tim živim lešom nestašno smeška, to je zaista vrhunac užasa. I Le Fanu ovu pakleno nekrofilnu (ali pre svega psihološki devastirajuću) kulminaciju prikazuje sa umećem i smelošću maltene bez presedana u dotadašnjoj tradiciji gotske priče. „Niko nije umeo da priču okonča na tako opsesivno jeziv način," kaže Salivan.[13] I zaista: uprkos ambijentu davno prošlog doba, ova Le Fanuova priča je psihološki i emocionalno sasvim moderna i aktuelna čak i danas, skoro dva veka od nastanka.

„Mrtvi crkvenjak" je jedna od poslednjih priča koje je Le Fanu napisao, ali ona u izvesnom smislu predstavlja i povratak njegovoj ranijoj fazi, kada su tradicionalni i folklorni uticaji u njegovom delu bili snažniji. Zaplet je gotovo neverovatno sveden: čovek načini greh (pokuša da krade iz crkve) i za to bude kažnjen ne samo na ovom svetu (pogine u pokušaju da skine zvono) nego i na onom (đavo ga doslovno nosi u pakao). Prosta, linearna struktura priče sasvim je u skladu sa legendama i narodnim pričama kojima je nadahnuta. Ono što, međutim, ovu priču izdvaja od sličnih pripovesti, kako narodnih tako i umetničkih, jeste retko viđena snaga. Naboj demonskog prevazilazi potrebe moraliteta, a vrhunski smisao za dramsko

[13] Ibid, str. 259.

i dramatično čini čitavu njenu drugu polovinu vanredno uzbudljivom, napetom i jezivom.

Malo je pisaca koji su đavola umeli da prikažu tako plastično, opipljivo, kao da je tu, u sobi zajedno sa čitaocem, a da ga pritom na jarkoj svetlosti ne trivijalizuju i svedu na petparačku babarogu. U drugim gorenavedenim pričama sa temom nagodbe s đavolom, nečastivi je uglavnom prikazan indirektno, u senkama ili u kratkim vinjetama (kao u „Nagodbi ser Dominika"). „Mrtvi crkvenjak" đavola izvodi nasred pozornice, dovodi ga u prozaični ovozemaljski ambijent jedne seoske krčme, a opet uspeva da ovaj sve vreme bude tajanstven, preteći i zlokoban čak i dok greje ruke nad vatrom – i naročito dok naručuje piće okupljenim meštanima. Malo je umetnika koji su se uopšte osmelili na ovako nešto, a još je manje onih kojima je ovakav poduhvat pošao za rukom.

Za Le Fanua ni greh ni đavo nisu apstrakcije i otrcani klišei koji se gotovo mehanički vade iz asortimana tradicionalnih motiva. On kreira naizgled idilični ambijent, a onda u njegov centar posadi gadno unakaženi leš koji se pretvara u središte vrtloga što u sebe uvlači sve ostalo. Svaki opis, svaka pomisao, svaka asocijacija vuče nazad na njega i priča je prožeta snažnom jezom i pre nego što na scenu dođe đavo lično, sa svojim jednako jezivim demonskim vrancem. Ne kao šunjalo i lopov u noći nego kao prkosno odvažni, podsmešljivi princ tame, on autoritativno stupa među ljude poput kralja koji putuje inkognito i poigrava se njima svojim ironičnim, uvek višesmislenim opaskama samo kako bi im po ko zna koji put pokazao da, uprkos svim njihovim naporima, protiv njega ne mogu ništa – a naročito ne ovozemaljskim oružjem.

Sa đavolom nema vrdanja: kada, na kraju priče „Nagodba ser Dominika" naslovni junak šalje poruku demonskom posetiocu kako ne može da ga primi, sluga mu donosi odgovor: „Ako ne siđete, on će se popeti." Ovo je refren identične situacije iz priče „Sudbe ser Roberta Ardaga"; kada đavo dođe u suđeni čas po

svoje, antijunak pokušava da odloži prijem i susret, a ovaj preko sluge kaže: „Ako ser Robert neće da siđe k meni, ja ću morati da se popnem do njega." Preteća zlokobnost ove jednostavne opaske veoma se dopala M. R. Džejmsu, koji je parafrazira u svojoj „Školskoj priči" („A School Story", 1911) gde utvara svojoj žrtvi, nastavniku latinskog, šalje poruku: "si tu non veneris, ego veniam ad te", odnosno, „ako ti ne dođeš, doći ću ja tebi".[14]

Najzad, kada se govori o Le Fanuovoj obradi tradicionalnih motiva, nezaobilazna je njegova priča „Duh madam Kroul". Ona se može smatrati utemeljiteljem tradicionalne viktorijanske priče o duhovima sa svojom središnjom situacijom – da utvara preminule osobe pokazuje neki deo sobe gde se, u nekoj tajnoj ladici, ili iza tapeta, u plakaru, ili u tajnoj zazidanoj odaji nalazi rešenje stare misterije. Nekada je to dnevnik, ili stari dokument (kao u „Zaveštanju plemića Tobija" i u „Zločestom kapetanu Velšou"), a nekada je to, kao u „Duhu madam Kroul" – doslovno leš, odnosno kostur. Ova arhetipska situacija poslužila je kao osnova za američki idiom „skelet u ormaru" („skeleton in a closet") koji označava brižljivo skrivanu tajnu.

Uprkos grotesknoj prikazi prastare madam Kroul, našminkane i s perikom, koja pruža duge prste ka nevinoj devojčici, ova priča zapravo i nije naročito jezovita: sablast u njoj nema demonske niti ubilačke namere već je, pre, gonjena krivicom i željom da makar posthumno ispovedi ono što za života nije imala snage. Pored toga, idejni podtekst priče je pozitivistički i optimistički, utemeljen na veri da „svako zašto ima svoje zato", odnosno da razum može da izađe nakraj sa onostranim i „natprirodnim", te da se do kraja priče svaka misterija ima razrešiti bez ostatka. U pitanju je benigna varijanta priče o duhovima koja je upravo

[14] Od stvari koje je Džejms preuzeo od Le Fanua valja istaći i izrazitu materijalnost njegovih duhova i demona: nimalo eterični i prozračni, oni se kreću među ljudima ponekad nerazlučivi od njih, uvek korpulentni, opipljivi, konkretni.

stoga bila popularnija i zastupljenija u viktorijanskom dobu. Le Fanu je, međutim, bio majstor i za znatno maligniju vrstu demonskog, takvu koja se ne svodi na manje-više indiferentnog glasnika s onoga sveta, već na preteću i uništiteljsku silu.

Prelazni oblik između ove dve varijante je izvrsna pripovetka „Zaveštanje plemića Tobija". S jedne strane, onostrane sile rukovođene su jasnom i razumljivom motivacijom: pokojni otac, a zatim i brat, samo žele da protagonistu navedu da postupi kako je pravo, odnosno da razotkrije staru tapiju prema kojoj imanje pripada starijem bratu. Takođe, moralitet je jasan, i krivac na kraju biva grozno kažnjen. Nema misterije, nema fantomskog ostatka: na kraju je sve jasno i raščišćeno. S druge strane, međutim, Drugost poprima toliko snažne preteće aspekte da je gotovo izjednačena sa demonskim.

Deo razloga tome je u činjenici, krajnje netipičnoj za viktorijansku priču o duhovima, da u ovoj pripovetci zapravo ne postoje pozitivni likovi, makar među glavnim akterima između kojih se dešava dramski konflikt (otac i dvojica sinova); pozitivan je jedino epizodni lik sluge. U sukobu oko imanja, oko kojeg se sve vrti, svi su krivi, i svi su žrtve, i niko nije žrtva. Otac je ponajviše kriv jer je njegovo „zaveštanje bilo tako sročeno da dvojicu braće smesta smrtno zavadi"; ali nisu manje kriva ni braća, kako onaj stariji, oštećeni, tako i mlađi, kojem je naizgled legalno dodeljeno ono što mu po nepisanom pravilu ipak ne pripada (a onda se ispostavi da mu ne pripada ni po pisanom, ali skrivenom dokumentu).

Intenzitet sablasnih ukazanja, a naročito sa demonskim psom koji kao da inkarnira promenljivu i nepredvidivu ćud starog, pokojnog plemića, toliko je snažan da prevazilazi puku onostranu poruku, kao u „Duhu madam Kroul"; naposletku, kada dve fantomske prilike počnu da terorišu ne samo mlađeg brata nego i celokupnu poslugu u njegovoj sve pustijoj kući, na delu imamo višak iracionalnosti. Ingenioznost ove priče, pored

čitavog niza istinski jezovitih prizora i scena, sastoji se upravo u tome što predstavlja savršeni objektivni korelat iracionalnosti unutarporodičnih gloženja, suštinski samouništiteljskih i jalovih, u kojima svi bivaju okaljani i gde niko, zaista, ne dobija a svi gube. Retko kada je ova nažalost univerzalna situacija (imovinski sporovi koji dovode do porodičnih raskola i tragedija) bila prikazana ovako plastično i kondenzovano, a osnažena uz pomoć jezovitih motiva tako da se, i bez obzira na podtekst, u priči može uživati kao u jednoj od najstravičnijih ne samo u Le Fanuovom opusu nego i u celokupnoj engleskoj književnosti.

Ona je, takođe, odličan primer jalovosti onih kritičara koji su pokušavali da odvoje „psihološko" od „natprirodnog" (kod Le Fanua, Džejmsa i drugih), jer „Le Fanu je zamaglio razlike čineći oboje podjednako realnim, tako što je svoje sablasne scene učinio toliko psihološki ubedljivim da je materijalnost ili nematerijalnost invazivnog elementa postala sasvim irelevantna."[15] Snažna psihološka podloga u pozadini njegovih sablasnih manifestacija čini nemogućim da se odredi gde prestaju griža savesti, košmari i vizije a počinju „stvarni" duhovi. Takav je slučaj i u priči „Familijar", gde čoveka doslovno progoni „duh iz prošlosti", odnosno demonski vaskrsnuta prikaza čoveka kojega je glavni junak oterao u grob.

Ali, šta ćemo onda kad nema čak ni griže savesti – kad žrtva baš nikakvim prestupom nije zaslužila da bude progonjena? Tu već počinje ozbiljna strava.

Slučaj „Zelenog čaja"

Pre analize *tematskih* inovacija u priči „Zeleni čaj" valja nešto reći o Le Fanuovom doprinosu razvitku *forme* kratke horor priče – za šta je pomenuta priča takođe sjajan primer. U ovom

[15] Jack Sullivan, ibid, str. 261.

pogledu je Le Fanu takođe tranzicijski pisac, na prelazu iz gotika u moderniju formu strave, i dao je veliki doprinos uobličenju horora kakav danas poznajemo.

Književnost strave do njegovog vremena pretežno je imala formu dugačkih romana, često objavljivanih u dva ili tri toma. Kraće forme postojale su u zametku, ali uglavnom kao bastardizacije koje su parazitirale na dominantnoj, dugačkoj formi, nesposobne da se uobliče kao nešto samosvojno. Kao što to Robert Giri zapaža, „bezbrojne kratke gotske priče u magazinima i pamfletima između 1790. i 1820. nisu se razvile u trajan modus. Većinu su činile skraćene verzije punih gotskih romansi, bez preobražavanja forme kako bi bila prikladna skraćenoj dužini. Ostatak su bili gotski fragmenti, 'bez ekspozicije, bez razrešenja.'"[16] U tom kontekstu Le Fanu je bio jedan od onih koji su praktično izmislili, odnosno stvorili kratku horor priču u današnjem obliku.

Edgar Alan Po se, s pravom, ističe kao otac kratke priče uopšte, pa tako i kratke horor priče. Njegov koncept bio je zasnovan na brzom, ponekad gotovo senzacionalističkom, ali svakako efektnom grabljenju čitaoca od prvog pasusa, od prve rečenice. Smelom temom ili njenim smelim tretmanom, živopisnom frazom, provokativnom rečenicom ili snažnim opisom, maltene šokom, ponekad i doslovno usklikom (kao npr. na početku „Izdajničkog srca"), Po se trudi, i u svojim najboljim momentima itekako uspeva, da smesta privuče pažnju čitaoca i održi je sve do efektnog, dobro proračunatog kraja. Uopšteno govoreći, moglo bi se reći da je ovo postao karakterističan oblik pre svega za američku varijantu horora.

Le Faunova priča strave, međutim, predstavlja unekoliko drugačiji, manje radikalan koncept, iako je ta vrsta horora podjednako legitimna i može se smatrati paralelnom onoj koju

[16] Robert F. Geary, ibid, str. 108.

je uveo Po. Le Fanu, naime, po uzoru na svog omiljenog romanopisca, Voltera Skota (čije romane je u par navrata oponašao), preferira da čitaoca polagano uvede u ambijent, da ga postepeno upozna sa likovima, da izgradi atmosferu pre nego što, malo po malo, počne da nagoveštava preteću Drugost, odnosno začudne i natprirodne elemente. Uopšteno govoreći, ovakva vrsta horora više je karakteristična za engleski i evropski pristup žanru. O takvom načinu građenju strave u kratkoj priči govori u jednom predgovoru M. R. Džejms, veliki Le Fanuov učenik:

> Budimo, dakle, uvedeni među aktere na smiren način; dajte da ih vidimo kako se bave svojim uobičajenim aktivnostima, neuznemireni pretećim slutnjama, zadovoljni svojim okruženjem; i u ovo smireno okruženje pustimo da zloslutna stvar pomoli svoju glavu, isprva nenametljivo, a zatim sa više insistiranja, sve dok ne zauzme pozornicu. Nije pogrešno ponekad ostaviti prostor za prirodno objašnjenje; ali, rekao bih, neka je taj prostor toliko uzak da ne bude zaista praktičan.[17]

Jednom drugom prilikom (tačnije, 16. marta 1923.), Džejms je održao govor u Kraljevskom institutu Velike Britanije (Royal Institution of Great Britain) pod naslovom „Romani i priče Dž. Šeridana le Fanua" ("The Novels and Stories of J. Sheridan Le Fanu"), gde je, pored ostalog, pojasnio: „Ali šta on tačno preduzima kako bi izazvao stravu? On to čini delom, verujem, zahvaljujući veoma umešnom korišćenju krešenda, da se tako izrazim. Polaganim uklanjanjem jedne zaštite za drugom, žrtvine nejasne slutnje o tome šta će se dogoditi postepeno postaju

[17] M. R. James, "Introduction" in: V. H. Collins (ed), *Ghosts and Marvels*, Oxford, 1924, nav. prema: "M. R. James on Ghost Stories" <http://ebooks.adelaide.edu.au/j/james/mr/collect/appendix.html> (Pristup: 05.07.2014)

jasnije; ovo su procesi koji uopšteno dovode do pojačanja napetosti i uzbuđenja. 'Familijar' i završna poglavlja *Čika Sajlasa* su najbolji primeri ovoga."[18] Dakle, tamo gde Po često kreće *in medias res*, Le Fanu više voli postepeno uvođenje u scenu, gradacijom vodeći ka „krešendu", odnosno eksplozivnoj kulminaciji (ponekad i doslovno s praskom, kao u „Mrtvom crkvenjaku").

Ovakvu strukturu horor priče zapazili su i hvalili i mnogi drugi, kao što je, recimo, jedan od boljih predstavnika klasične engleske priče o duhovima, E. F. Benson, koji je o Le Fanuovim pripovestima pisao: „One počinju sasvim mirno, pipci strave prikradaju se toliko nežno da ih čitalac jedva primeti dok mu isisavaju kuraž iz krvi. Tmina se zgušnjava, poput sumraka koji nežno pada, a onda se nešto nejasno u njoj promigolji... Ovaj tihi, kumulativni metod koji vodi do nepodnošljivog užasa karakterističan je za sva Le Fanuova najbolja dela i on je taj koji ga čini tako istaknutim izazivačem strave."[19] Na upravo opisani način građena je i njegova pozna priča „Zeleni čaj" (1869), zreli primer forme kakvu je gradio od samih početaka spisateljske karijere, u kojoj se čitalac veoma postepeno, preko nekoliko uvoda, približava središtu zapleta, odnosno stravičnog konflikta čija priroda u ovom slučaju počinje da se ukazuje tek negde oko polovine pripovesti.

Ovu priču s pravom većina proučavalaca ističe kao jednu od nekolicine najboljih u Le Fanuovom opusu, ako ne i kao najbolju, što joj priznaju čak i oni koji njenog pisca ne smatraju naročito vrednim (kao što je npr. S. T. Džoši). Ona je, međutim, i formalno i sadržinski previše radikalna a da bi se posmatrala kao tipična Le Fanuova: ona ni po čemu nije prosečna, a po svemu je izuzetna. Počnimo od forme.

[18] M. R. James, "M. R. James on J. S. Le Fanu" in *Reflections in a Glass Darkly* , ibid, str. 92.

[19] E. F. Benson, "Sheridan Le Fanu", in *Reflections in a Glass Darkly* , ibid, str. 106.

„Zeleni čaj" odlikuju prolog i epilog, jer se čitaocu predstavlja kao „slučaj" iz arhive doktora Heselijusa, svojevrsnog preteče psihijatra koji ima i odlike mistika, okultiste i detektiva. Ovakvim likom Le Fanu je ustalio tradiciju „psihičkih detektiva" kakve su prvi primenili Fic-Džejms O'Brajen i Balver Liton (Fitz-James O'Brien, Edward Bulwer-Lytton), a dalje razvili drugi pisci strave, kao što su Vilijam Houp Hodžson, Brem Stoker, Aldžernon Blekvud, Robert E. Hauard (William Hope Hodgson, Bram Stoker, Algernon Blackwood, Robert E. Howard) i drugi. Najpoznatije oličenje ove vrste junaka jeste Abraham van Helsing iz Stokerovog *Drakule*: obično se radi o marginalnoj i kontroverznoj osobi upitnog, neinstitucionalizovanog autoriteta koja u sebi spaja odlike naučnika, istraživača, detektiva, ekscentrika i maga. Ova vrsta lika opstala je, sa preobražajima, i u novijoj horor književnosti: npr. doktor Montagju iz romana *Ukleta Kuća na brdu* Širli Džekson prikazan je kao profesor antropologije koji se zanima za kontroverzno polje spiritizma i ukletih kuća i nada se da će svojim otkrićima u Kući na brdu uspeti da se proslavi u akademskoj zajednici.[20]

U „Zelenom čaju", međutim, prolog i epilog nemaju samo uobičajene uloge kao u dotadašnjoj tradiciji horor priče, odnosno, 1) da omoguće postepeno uvođenje čitaoca u svet priče (medijacija), i 2) da pruže dodatni ugođaj autentičnosti time što se sama pripovest iznosi kao dokumentovano istinita, u formi dnevnika, pisama, izveštaja i slično. U ovom slučaju okvirna priča sudara se sa uokvirenom, a proizvod tog sudara je snažna ironija koja ozbiljno problematizuje doktora Heselijusa, pa sa njim i ono što on oličava. U konvencionalnoj horor prozi „psihički detektiv" prikazuje se kao neupitno stručan i umešan, kao neka vrsta okultnog Šerloka Holmsa, nepogrešivog rešavača misterija i borca protiv zla. Kod Le Fanua, začudo, iako se on nalazi na samom početku te tradicije (a ironija obično dolazi kasnije, sa

[20] Videti: Širli Džekson, *Ukleta Kuća na brdu*, Orfelin, Novi Sad, 2016.

sazrevanjem), njegov detektiv je skoro neverovatno nesposoban. Salivan to zapaža kada kaže: „Predstavnik psihologije, Heselijus je otprilike isto toliko od pomoći koliko i Le Fanuovi sveštenici i doktori što obavljaju egzorcizme koji ne deluju (kao u „Šalkenu") i prepisuju pilule za stomak ljudima koje progone smrtonosni demoni (kao u „Familijaru"). Žrtve u ovim pričama su dublje usamljene nego bilo koji drugi likovi natprirodne proze."[21]

Salivan ispravno ovu priču smešta u kontekst ostatka opusa ovog pisca i njegovog svetonazora. Na ličnom planu, posle smrti žene i nekoliko drugih životnih razočarenja, Le Fanu je postao usamljeni melanholik i skeptik prema ljudima uopšte kao i prema moćima čistog razuma da se nosi sa tajanstvima koja ga prevazilaze a koja, doslovno i metaforički, oličava zabran tzv. natprirodnog. „'Zeleni čaj' se zasniva na širokom rasponu viktorijanskih napora da se što više i više stvari podvede pod zvanično, institucionalizovano znanje, od geografskog do istorijskog i metafizičkog. Način na koji je priča uređena slaže ove napore jedne preko drugih i čineći to asocijativno ih povezuje jedne sa drugima i sa natprirodnim elementima pripovesti."[22] U kontekstu viktorijanske kulturne klime u kojoj su činjeni napori da se putem nauke i razuma, objektivno pojmi i izmeri i definiše sve što je dotad bilo nepoznato, i gde se ta strategija aproprijacije natprirodnog i njegovog prevođenja u prirodno ogleda i u fantastičnoj i horor prozi tog vremena – a najeksplicitnije u antologijskoj priči „Opsednuti i opsedači" Balvera Litona („The Haunted and the Haunters, or: The House and the Brain", 1859, Bulver Lytton), ali i u horor pričama A. K. Dojla, H. Dž. Velsa i drugih – Le Fanu stoji po strani od dominantnog naginjanja ka racionalizaciji svega tajanstvenog i nepoznatog,

[21] Jack Sullivan (ed), *The Penguin Encyclopedia of Horror and the Supernatural, ibid,* str. 260.

[22] John Langan, „Conversations in a Shadowed Room: The Blank Spaces in 'Green Tea'" in *Reflections in a Glass Darkly*, ibid, str. 314.

i u svojim nazorima bliži je sumornoj skepsi po pitanju projekta racionalne spoznaje onostranog.

U njegovim pričama iznova i stalno iznova javlja se identična situacija: čovek je sam, slab i bespomoćan, a ni eventualno društvo ni „autoriteti" nisu ni od kakve pomoći. Zatvaranje na spratu i jadni pokušaji lukavstva (kao u „Nagodbi ser Dominika") neće oterati đavola; stražarenje pred sobom žrtve neće sprečiti zlu silu da je junacima ipak ugrabi doslovno pred nosom (kao u „Šalkenu slikaru" i u „Familijaru") baš kao što ni krčmarevo junaštvo udvoje, sa nabijenom puškom, ne sprečava đavola da smejući se odjuri sa svojim plenom (u „Mrtvom crkvenjaku"); doktori i sveštenici s kojima se konsultuju junaci „Familijara" i „Zaveštanja plemića Tobija" ama baš nimalo im ne pomažu i ne zaustavljajaju nakane mračnih sila; čak i egzekucija od strane lovaca na vampire u „Karmili" dolazi prekasno za pravi spas (videti niže). U tom pogledu „Zeleni čaj" je najradikalniji jer u prvi plan stavlja ono što je u drugim pričama bilo tek nagovešteno: ne samo nemoć razuma (kojeg Heselijus oličava) da se nosi sa onostranim, nego i njegovu neutemeljenu samouverenost, oholost, pa i pogubnost preteranog oslanjanja na njega.

Što se tiče Le Fanuovih verovanja po pitanju nepoznatih sila, ona su sažeto iskazana u „Familijaru": „U jednu činjenicu sam duboko i strašno uveren – da zaista postoji nematerijalni svet, jedan sistem čiji mehanizmi su, po milosti, uglavnom skriveni od nas, ali sistem koji nam se ponekad može delimično otkriti, i to sa užasnim posledicama. Siguran sam, ja to znam, (...) da postoji Bog, strašni Bog, i da za krivicom sledi strašna kazna, i da dolazi na vrlo tajanstvene i neočekivane načine – i da je donose sile neobjašnjive i strašne... Postoji taj nematerijalni, spiritualni sistem – blagi Bože, kako sam u to ubeđen! – sistem zloćudan, neumoljiv, svemoćan." Greši, stoga, inače često lucidni, ali ponekad previše kratkovidi i jednoumni proučavalac horor proze, S. T. Džoši, kada deklamuje kako Le Fanu „nije uspeo

da unapredi natprirodnu književnost izvan izanđalih gotskih modusa koje je preferirao"[23] i da „značajan deo Le Fanuovih priča, ranih i poznih, jesu relativno konvencionalne pripovesti o duhovima i prikazama."[24]

Mada, istina, ima i takvih u njegovom opusu, one vrhunske, po kojima svakog umetnika valja odmeravati, nesumnjivo odstupaju od gotskih konvencija po svom značajno mračnijem svetonazoru i po ugođaju melanholije, sete i neizlečive ukletosti koji prožima sve. To se ogleda kako u ikonografiji (Le Fanuova omiljena slika, kojoj se stalno, maltene u svakoj priči, iznova vraća jeste – smiraj dana, suton, i nailazak noći) tako i u gorenavedenom tretmanu humanih aktera i njihovih vrednosti u sudaru sa onostranim. Ako nekakav bog i postoji (a Le Fanu se, ipak, trudio da ne bude blasfemičan i da makar pokušava da veruje u hrišćanskog boga), sudeći po njegovim pričama, to je uistinu „strašni Bog" koji dela „na vrlo tajanstvene i neočekivane načine" a za njega rade „sile neobjašnjive i strašne", stvarajući tako „sistem zloćudan, neumoljiv, svemoćan".

U takvom svetu razum je skoro bezvredan: šta, recimo, vredi Čarlsu Marstonu u „Zaveštanju plemića Tobija" što njegov racio vrlo dobro *zna* šta je ispravno učiniti i na šta ga kontinuirano, mesecima, podseća čitav niz košmarnih znakova u snu i na javi, kad ga od toga odvraća iracionalni spoj tvrdoglavosti i sebičnosti, odnosno varijacija poovskog „Đavola perverznosti" (svesno delanje u korist svoje štete). U takvom svetu, znatno mračnijem od onog koji opisuju konvencionalne pripovesti o duhovima i prikazama, agenti zloćudnog sistema nisu ograničeni samo na uklete kuće i pusta groblja: oni se šetkaju među ljudima, u masi, poput zloslutnog pratioca iz „Familijara" koji glavnog junaka progoni čak i u rulji što se tiska u luci; oni se ukazuju čak i usred

[23] S.T. Joshi, *Unutterable Horror: A History of Supernatural Fiction*, Hippocampus, New York, 2014, str. 234.

[24] S.T. Joshi, *Unutterable Horror*, ibid, str. 236.

grada, u omnibusu, i u obličjima nimalo humanoidnim, poput demonskog majmuna u „Zelenom čaju".[25]

Taj je majmun pravi dodir genija – smeo rizik koji se itekako isplatio; jer, u toj priči, Le Fanu za nosioca preteće Drugosti uzima stvorenje koje obično služi za lakrdiju i podsmeh. Način na koji on to i takvo stvorenje pretvara u itekako zastrašujuću kreaturu, igrajući na oštrici brijača između (nenamerne) komedije i dubinski uznemirujuće strave genijalno je prodoran – i protomoderan. „Humor, naročito kada je ironičan ili apsurdan," zapaža Salivan, „neraskidivo je povezan sa natprirodnom stravom u prozi... Apsurdnost premise – smrtonosna prikaza je, na kraju krajeva, jedan majmun – ama baš nimalo ne oslabljuje učinak; zapravo, čudna snaga ove priče leži u ironiji da nešto što je suštinski ridikulozno može čoveka navesti da sebe uništi."[26]

Mnogo je različitih tumačenja izazvala ta životinjica: za psihonalitički nastrojene kritičare radi se o „očiglednom" simbolu potisnute seksualnosti koja se, maskirana, vraća u osvetu. Drugi, znatno smislenije, tog majmuna posmatraju u kontekstu Darvinove revolucije – sveže i veoma kurentne u vreme nastanka ove priče – koja je potakla popularnost strahova od devolucije i atavizma za koje je majmun postao savršen simbol, pored ostalog i u horor prozi tog vremena.[27] Najzad, valja istaći da je za Svedenborga, koji se eksplicitno priziva u ovoj priči, „majmun povezan sa mimikrijom, sa oponašanjem ljudskog ponašanja,

[25] M. R. Džejms je preuzeo i razvio ove ideje u brojnim svojim pričama, a naročito u „Čaranju runama", gde ni sav moderni svet železnice i tramvaja ne uspeva da odbije fantomsku kletvu. Videti u *Zazviždi i ja ću ti doći*, Orfelin, Novi Sad, 2015.

[26] Jack Sullivan, "'Green Tea': The Archetypal Ghost Story" in *Reflections in a Glass Darkly* , ibid, str. 271.

[27] O viktorijanskom strahu od atavističkog srozavanja na bestijalni nivo, od „Dr Džekila i g. Hajda" do *Drakule*, videti: Dejan Ognjanović, *Poetika horora*, Orfelin, Novi Sad, 2014 (poglavlje o *Drakuli*).

lišenim razumevanja."[28] To je, u svakom slučaju, majmun iracionalnog koji se ceri u lice svakom pokušaju težnje ka višim stremljenjima i koji čovekovu umišljenu uzvišenost nemilosrdno svrgava u blato atavističkog mraka, u nerazum i krv.

Ne treba zaboraviti da „Zeleni čaj" predstavlja dramatizaciju pokušaja da se čovek uhvati ukoštac sa onim što ga prevazilazi putem dve svoje najuzvišenije odlike: razuma (intelekt) i vere (duhovnost). Ovu potonju oličava vikar Dženings, koji na sve svoje vapaje bogu ne dobija otuda nikakve pomoći i završi samoubistvom, najočajnijim od svih postupaka, i još velikim grehom u očima sopstvene religije. Njegov pad ne može biti veći. Molitve bogu nailaze samo na ruganje demonskog majmuna: „Dok se molim zatvorenih očiju, on mi prilazi sve bliže i bliže i ja ga vidim. Znam da ne poseduje telo, ali ja ga stvarno vidim, iako su mi kapci spušteni, i on mi na taj način pomuti um, savlada me i primora da ustanem iz klečećeg položaja. Da ste ikada iskusili ovako nešto, znali biste šta je to očajanje." Le Fanu je znao šta je očajanje, kako iz sopstvene krize vere tako, još snažnije, iz one koja mu je prerano otela mladu ženu, progonjenu osećajima vlastite grešnosti i bezvrednosti. I neke od najjezivijih scena koje je uopšte napisao tiču se tih naizgled blasfemičnih deonica u kojima nešto demonsko remeti pokušaje obraćanja bogu; njih nalazimo ne samo u „Zelenom čaju" nego i pred kraj „Zaveštanja plemića Tobija", kada gospođa Beket više nije u stanju da izgovori svoje molitve od beslovesnog brbljanja i huljenja demonskih glasova iz zidova oko sebe (s kojima, uzgred, ona nema ništa, jer u kući su kako bi proganjali grešnog gazdu a ne njegove nedužne sluge).

Ali, istovremeno, pad doživljava i doktor Heselijus, oličenje razuma – doktor koji neoprostivom nebrigom dopusti da mu strada pacijent, i čija je čitava pripovest prožeta neutemeljenim

[28] John Langan, "Conversations in a Shadowed Room: The Blank Spaces in 'Green Tea'", ibid, str. 326.

samohvalisanjem, gomilom paranaučnog praznoslovlja o „mentalnim fluidima" i – prozirnim pokušajem da opravda sopstveni neuspeh i krivicu prebaci na pacijenta, i na zeleni čaj! Njegov pad nije tako transparentan kao vikarov, ali zahvaljujući snažnom kontrastu uvoda i prologa sa uokvirenom pripovešću, pažljivi čitalac će zapaziti da na kraju i doktor (razum) doživljava pad. Jedina pamet ovde na delu je tzv. naknadna pamet, a ni ona nije sinonim za mudrost, makar i odocnelu, već samo za jalovu demagogiju kojom sumnjivi doktor pere ruke od svega i samom sebi čestita na svojim ranijim navodnim uspesima, iako ga ovde opisani promašaj itekako snažno diskvalifikuje.

Ne može se osporiti krajnji saldo ove priče: jedan majmun iracionalnog povukao je za nos i vikara i doktora a da nijedan pritom ne zna čak ni šta ga je, i zašto, snašlo.

Jezovitost ove priče utemeljena je upravo u tome što se snažno odupire svođenju na bilo kakvu parabolu (o seksualnoj represiji, o atavizmu, o kolonijalizmu) – što ne postoji ni najmanji nagoveštaj mogućeg „greha" kojim bi vikar zaslužio svoju groznu „kaznu" onako kako je to slučaj u jasnom moralitetu „Familijara", „Zaveštanja plemića Tobija" i „Mrtvog crkvenjaka", recimo. Dokle god u hororu stradaju samo „krivci" i „grešnici", strava je ublažena distancom pretpostavljeno vrlog čitaoca koji može da samozadovoljno kaže: „Ovo se meni nikad ne bi dogodilo jer ja sam dobar i pošten, sledim pravila i ne činim prestupe."

Onda kada u horor priči, kao i u životu, počnu da stradaju dobri, čestiti, oni koji to ničim vidljivim nisu zaslužili, kada „zlo" spopada svakoga, ne birajući, ili vodeći se nekakvim nepredvidivim, proizvoljnim merilima, bez jasnog koncepta pravde i smisla – onda tek dolazimo na teren prave strave. Kada shvatimo da se nešto loše može desiti i nama samima, uprkos svoj našoj dobroti i poštenju, da majmun svetlucavih očiju svakog časa, bez najave i povoda, iz čista mira, može da iskoči iz senki i počne da nam se ceri u lice – e, tek tu počinje pravi horor. I „Zeleni čaj" ga jasno iscrtava.

A taj horor se ne iscrpljuje u psihološkom, odnosno u stravi od „Đavola perverznosti" s kojim je ovaj majmun u nesumnjivom srodstvu. Pored religiozno-numinoznog aspekta ovog horora, skiciranog gore u vezi sa „prekidom na vezama" između čoveka i boga i sa vrlo glasnim „šumom" koji u tu imaginarnu konverzaciju unosi blasfemični entitet, „Zeleni čaj" prejudicira i kosmičko-metafizičku stravu H. F. Lavkrafta. Iako donekle opterećena Svedenborgovim hristijanskim konceptima anđela, đavola, raja i pakla, Le Fanuova vizija implicira svet znatno mračniji nego što slutimo ili možemo opaziti, sem slučajno, kada se odškrinu vrata percepcije: „Kada je čovekov unutrašnji vid otvoren, to jest njegov duhovni vid, onda se pojavljuju stvari iz drugog života, koje je nemoguće videti telesnim vidom..."

To je situacija koja ingeniozno najavljuje koncept Lavkraftove priče „S one strane" („From Beyond", 1920) u kojoj glavni junak takođe otvara svoj „unutrašnji vid" samo da bi mu se svet razotkrio u još paklenijem obličju nego do tada i omogućio mu da opazi neslućene monstruoznosti što egzistiraju paralelno sa svetom koji naivno smatramo našim. Isto kao u Le Fanuovoj priči, tako i kod Lavkrafta – najgora stvar koja može da se desi jeste da stanovnici paralelnog sveta opaze posmatrače iz našeg. Onog trena kad postanu svesni da ih neko odavde gleda uspostavlja se kontakt koji donosi uništenje... Implikacija je jasna: svet u kojem živimo prožet je užasima koje i ne slutimo i za koje je bolje i da ne znamo, jer protiv njih krhko je i nemoćno znanje, a ko znanje uvećava – samo uvećava bol.

U zanosu ogromnog poniženja

„Karmila" je opravdano najpoznatija Le Fanuova priča (tačnije, novela) i njegov je najkrupniji pojedinačni doprinos književnosti strave. Iako je motiv vampira u engleskoj književnosti već bio pomalo obrađivan pre ove novele, ona se može

smatrati prvom velikom, umetnički zrelom i vrednom obradom te tematike, ali takođe i prvorazredno uticajnim delom koje je poslužilo kao idealni uzor čitavom jednom podžanru, pričama i romanima (a kasnije i filmovima, stripovima, itd) o – vampiricama sa lezbijskim sklonostima. „Karmila" je direktno inspirisala jednog drugog Irca i Dablinca, Brema Stokera, za roman *Drakula* koji je objavljen četvrt veka posle ove novele, i već sam taj podatak činio bi je delom od posebnog značaja. Ova suptilna, pametno osmišljena i dobro napisana novela varniči od naḅujalih, potisnutih viktorijanskih strasti, uz neočekivanu primesu snažno impliciranog lezbijstva, što je za to vreme bilo naročito šokantno.

„Karmila" je za tradiciju horora, a naročito sa vampirskom tematikom, značajna iz više razloga.

1) U njoj se Le Fanu vraća izvornoj slovenskoj *tradiciji* iz koje je vampir potekao, umesto naglašeno poetizovane i previše slobodno fikcionalizovane obrade u doba romantizma. Konkretno, on koristi slovenski izraz „upir" paralelno sa „vampirom", zakonitosti delovanja vampira i načine borbe protiv njih preuzima iz slovenskih verovanja, a završna egzekucija, izvedena na zvaničan način, uz prisustvo predstavnika crkve i vlasti, jasno aludira na kulminaciju epidemije vampirizma u srpskom selu Medveđa, 1731. godine, čiji je vinovnik bio Arnaut Pavle koga je navodno na Kosovu ujeo vampir, pa se i on povampirio posle smrti i počeo da spopada ljude. Seljani su u prisustvu predstavnika austrijskih vlasti iskopali sumnjive grobove, glogovim kocem proboli sumnjivo neraspadnute, odsekli im glave i spalili im tela. Austrijski izveštaj od 26. januara 1732. godine, koji je potpisao vojni lekar Johanes Fluhinger (Johannes Fluchinger), bio je prvi koji je na Zapad preneo srpsku reč „vampir", a ona se, kroz brojne prevode ovog teksta na francuski i engleski, brzo proširila Evropom.

2) Le Fanu u ovoj noveli razrađuje aspekt *homoseksualnosti* (ovde: ženske), koji će nakon toga često biti povezivan sa motivom vampira, a naročito u drugoj polovini 20. i na početku 21. veka. U tom smislu njegov rani direktni naslednik jeste „Istinita priča o vampiru" grofa Stanislausa Erika Štenboka („The True Story of a Vampire", 1894, Stanislaus Eric Stenbock), engleskog dekadentnog pisca i poete baltičkog porekla. Njegova kratka priča uvodi vampira, grofa Vardaleka, i njegovu žrtvu, mladića Gabrijela, i naglašeno je ironijski, gotovo parodijski usmerena prema „Karmili", što je očigledno već iz uvodnog pasusa: „Priče o vampirima obično su smeštene u Štajersku, pa je tako i moja. Štajerska ni u kom slučaju nije romantično mesto od sorte koju opisuju oni koji tamo sigurno nikada nisu bili. To je ravna, nezanimljiva zemlja, slavna jedino po svojim ćurkama, pevcima, i po gluposti svojih stanovnika."[29]

3) U „Karmili" se po prvi put u književnost uvodi tipski lik stručnog *lovca na vampire* (Baron Fordenberg), što je očit uzor za Van Helsinga u *Drakuli*, nakon koga će on prerasti u gotovo nezaobilaznog junaka vampirskih priča.

4) Najzad, od najvećeg značaja jeste uvođenje *dvosmislenosti i složenosti*, ne samo u lik vampira, koji u ovoj noveli nije oličenje čistog zla, nego još izraženije u liku žrtve i njene ambivalentne fascinacije pa čak i čežnje za vampirovim (ovde: vampiričinim) zagrljajem i „poljupcem". U dotadašnjim pričama vampiri i vampirice bili su prikazani kao uništitelji, kao oni koji neminovno upropašćavaju čast i život onih koje zavedu. „Karmila" uvodi motiv *žrtve koja želi da bude zavedena*, i ne samo to, već se novela i okončava upravo sa izrazom te čežnje.

[29] Stanislaus Eric Stenbock, "The True Story of a Vampire", *Les Vampires*, <http://www.lesvampires.org/stenbock.html> (Pristup: 28.09.2016).

Takođe vredi istaći dvosmislenost završetka kojim se implicira da Karmila nije zaista uništena: možda se radi o njenom doslovnom telesnom preživljavanju, a možda o njenom metaforičkom životu kroz svoju žrtvu, Loru. Pritom ovo ne mora da se odnosi samo na „život" u Lorinim mislima i snovima, već i konkretnije, kroz njenu krv, jer u noveli se ističe da oni koje vampir ugrize i sami postaju vampiri, pa su devojčine slutnje i snovi na kraju utoliko dvosmisleniji i sugestivniji. U tom pogledu je „Karmila" takođe inovativna za žanr, budući da u to vreme još uvek nije bilo učestalo da se horor priča okončava pobedom monstruma, makar ona bila i dvosmislena.[30]

U noveli „Karmila" su erotski i zlokobni, krvoločni i poetski potencijali motiva vampira adekvatno iskorišćeni. Tek u ovom delu prepoznata je i potpuno umetnički ostvarena bliskost erotskih i jezovitih žmaraca, odnosno opšte prepoznate erotske simbolike vampirskog ugriza: „Čak i kada se čini da pisanje ne naglašava seksualnost, taj čin (ugriz) je sam po sebi toliko seksualan da se čini skoro perverznim ne videti ga kao takvog."[31] Ali ono što Le Fanuovu novelu čini još radikalnijom nije naglasak na senzualnom, pa čak ni prisustvo homoseksualnosti kao takve, koliko je smeo njen osobeni tretman. „Nedavno vozdignuta

[30] Ovim se misli na pobedu nad silama dobra, dakle u pričama i romanima u kojima su glavni akteri nominalno dobri. Monstrumi (duhovi, đavoli itd) često odnose pobedu u pričama u kojima je glavni junak grešnik, odnosno neko ko je načinio izvestan prestup pa je time i zaslužio kaznu. U takvom slučaju njegova pogibija na kraju, iako pod dejstvom nečistih sila, zapravo ne znači pobedu zla, već dobra, jer je tradicionalni moral osnažen takvim krajem. „Karmila" je, dakle, smela i inovativna utoliko što ovde implicirano preživljavanje nečistih sila nema konotaciju kazne nad grešnicima, već poraza tradicionalnog dobra.

[31] Richard Dyer, "Children of the Night: Vampirism as Homosexuality; Homosexuality as Vampirism" in: Susannah Radstone, ed. *Sweet Dreams: Sexuality, Gender and Popular Fiction*, Lawrence & Wishart, London, 1988, str. 55.

kao 'jedna od nekolicine homoseksualaca u viktorijanskoj ili bilo kojoj drugoj književnosti koji prihvataju sebe kao to što jesu', Karmila je postala heroina za dvadesetovekovne feministe time što je izvršila invaziju na zamak, podrila autoritet njegovog muškog vlasnika i pružila zavodljivi prototip ženske intimnosti."[32] Iznenađujuće smela za svoje vreme, „'Karmila' je priča koju bi svaki roditelj trebalo da hitro skloni van dometa svoje dece. Ni Po ni Rišepin nisu izmislili nešto užasnije od sumračnog, lelujajućeg noćnog obličja one koja je lepa žena po dnevnom svetlu a nezasita đavolica po noći."[33]

Ono što ponajviše iznenađuje u ovoj noveli jeste vanredna uživljenost i simpatija prema „neprirodnim" osećanjima koja bujaju između dve junakinje, kao i dubinsko razumevanje mehanizama koji su tu na delu, istovremeno psihološki realistično i poetizovano na način tipičniji za nemački romantizam nego za englesku viktorijansku horor priču: „U zanosu ogromnog poniženja živim u tvom toplom životu, a ti ćeš umreti – umreti, slatko umreti – ulazeći u moj", kaže vampirica Karmila. A, nešto dalje, njena „žrtva" Lora priznaje: „Doživljavala sam neko čudno, burno uzbuđenje koje je čak postajalo i prijatno, ali se sa uživanjem mešalo nejasno osećanje straha i gađenja. Nisam imala nijednu jasnu misao o Karmili dokle god je neka od tih scena trajala, ali sam bila svesna ljubavi koja prerasta u obožavanje ali i u užasnuto gađenje." Potisnute strasti često su u viktorijanskoj prozi dobijale svoj snažno iskrivljen, metaforički, fantastičan oblik, ali malo gde su dospele na površinu, iz podteksta u sam tekst, ogoljene toliko kao u „Karmili."

[32] Richard Davenport-Hines, *Gothic: Four Hundred Years of Excess, Horror, Evil and Ruin*, North Point Press / Farrar Straus and Giroux, New York, 1998, str. 252.

[33] *Saturday Review* (19. jun 1880), nav. prema: *Reflections in a Glass Darkly*, ibid, str. 263. Rišepin (Jean Richepin) je francuski pisac čija su se dela odlikovala direktnim izrazom, nasiljem i groteskom.

Ono čime je Le Fanu pogodio u srž problema, i time načinio delo koje je trajni *arhetip*, a ne prolazna *fusnota*, nije bila puka dosetka da njegova lamija umesto muškaraca, kao u tradiciji, zapravo ispija devojke, već to što je pronikao u delikatnosti složenih osećanja koja su tu na delu, potencirajući sve vreme ambivalentnosti i paradokse. Zanos usred poniženja, odnosno (nametnutog) srama zbog sopstvenog stanja; uzajamno stapanje koje je vrhunska prijatnost i – smrt; prijatno uzbuđenje s kojim se mešaju osećanja straha i gađenja; obožavanje ali i u užasnuto gađenje... U kulturi u kojoj je homoseksualnost i dan-danas prokazana, sumnjiva, nepoželjna (a u vreme objavljivanja ove novele bila je doslovno kriminalni čin) razumljivo je što je o takvim osećanjima teško govoriti drugačije nego sa belegom nametnutog stida, pa i samogađenja, odnosno u senkama indirektnosti, prikrivanja i opšte goticizacije i hororizacije tih osećanja – ne zbog njihove suštinske prirode, već zbog društvenog žigosanja kojim su praćena.

Zbog toga, Le Fanu u vampirizmu pronalazi savršeni diskurs da govori o homoseksualnosti, a u homoseksualnosti da govori o vampirizmu. „U većini vampirskih priča", kaže već navođeni Dajer, „činjenica da je neki lik vampir tek se postepeno otkriva – to je tajna koju treba dokučiti. Analogija sa homoseksualnošću kao potajnom erotskom praksom deluje u dva kontradiktorna pravca. U jednu ruku, poenta sa seksualnom orijentacijom je u tome da se ona 'ne vidi', ne možete odrediti ko jeste a ko nije pukim gledanjem; ali, u drugu ruku, takođe postoji rasprostranjen diskurs kako postoje odajući znaci da neko 'jeste'. Vampirski mit reprodukuje ovo dvostruko gledište u samoj strukturi svoje napetosti."[34]

Indikativno je da Lora, ni u vreme naracije, a ni sa distance od deset godina u odnosu na pripovedane događaje, ne ispoljava

[34] Richard Dyer, "Children of the Night...", ibid, str. 58.

ni trunku gađenja ili ma kakve osude prema Karmili: čak i onda kada postane jasno šta njena prijateljica „jeste", Lora ne pada u paroksizme viktorijanskog gađenja i proklinjanja. Umesto toga, njen dotad prilično bogat, poetičan jezik na kraju naprasno postane suvoparan i ona, pomalo zbrzano, samo prepriča sadržaj „izveštaja" o egzekuciji koji su načinili branioci heteronormativnog, patrijarhalnog poretka. Posmatrano iz ugla žanra, ovakav kraj može delovati skoro antiklimaktično i razočaravajuće jer, iako sadrži mnoštvo konkretne akcije, opis toga je štur, lišen životnosti i dramatičnosti koje krase ranije deonice. Međutim, ovo „iskakanje" veoma je smisleno ako shvatimo da Lora iz svog dotadašnjeg diskursa slobodoumne devojke otvorene za igru i eksperiment – jednom kad se otkrije ko šta „jeste" – mora da se povuče u zaklon vladajućeg diskursa proskribovanog Zakonom Oca.

Pritom, valja istaći način na koji su u ovoj noveli prikazani predstavnici tog Zakona. Sumnjivi doktor Heselijus u „Karmili" uopšte nije akter – što je možda i bolje, ukoliko bi bio od „pomoći" kao nesrećnom protagonisti „Zelenog čaja" – nego samo pasivni primalac Lorine ispovesti koju, srećom, lišava svojih mudrijaških, kvazinaučnih komentara, prepuštajući *njoj* završnu reč. Lorin otac okarakterisan je kao toliko kratkovid da se to graniči sa tragikomičnim, odnosno parodijskim. Ne videći šta mu se zbiva pred nosom, on recituje otrcane pobožne fraze: „Svi smo mi u božjim rukama: ništa ne može da se dogodi bez njegove dozvole, i sve će se završiti dobro za one koji ga vole. On je naš verni stvoritelj; on je sve nas napravio, i on će se o nama brinuti." On uporno odbija da vidi znake koji su svuda oko njega (npr. frapantna sličnost devojke koju je primio u kuću sa onom na portretu od pre sto pedeset godina), i hitar je da sebi čestita što je pronašao „najprirodnije objašnjenje za ovo što se desilo, a to je tačno objašnjenje, u kome ne postoji nikakvo drogiranje, niti upad provalnika, niti trovača, a ni veštica

– ničega što bi bilo razlog da se Karmila, ili bilo ko od nas, plaši za svoju bezbednost." Dešavanja ga, međutim, na svakom koraku demantuju i ogoljavaju njegovu samouverenost kao čistu zadrtost, slepilo i arogantni egoizam bez pokrića. Da je ostao prepušten sebi i svojim „objašnjenjima", ovaj nesposobnjaković svakako bi doveo ćerku do propasti, pa bi onda i sam imao da se vajka onako kao general Špilsdorf: „Proklinjem nadmenu svoju nesklonost da poverujem onda kad je poverovati trebalo; svoju prezira dostojnu glumu nadmoćnog znanja; svoju slepoću, zadrtost – sve – ali prekasno..."

Na samom kraju, Lorina „dilema između kolektivno sankcionisane vrline i individualnog greha, između propisanog pravila i ličnog prava na izuzetak",[35] razrešena je umesto nje: sekirom, glogovim kocem i lomačom. Nemajući kuda dalje, ona se povlači na bezbedno, navodno pristajući uz nasilno odsecanje i egzekuciju intruzivne, neželjene strasti, ali implicitno, na samom kraju, jasno nagoveštava da ova nije sasvim zakinuta: da joj se Karmila „vraća u uspomene, sve do današnjeg dana, dvosmisleno i dvojako" a snagu neukinute želje priziva slućeni zvuk, „njen laki korak na vratima dnevne sobe".[36] Na taj način prividno konvencionalni završetak (egzekucija vampira, trijumf patrijarhalnosti i heteronormativnosti) dobija nadasve smislen preokret u subverzivnom epilogu, možda praćenom „nestašnim osmejkom" po uzoru na Šalkenovu nesuđenu verenicu, koji jezgrovito ilustruje zbog čega vampiri nikad stvarno ne umiru.

Dr Dejan Ognjanović

[35] Ranko Munitić, *Čudovišta koja smo voleli 3*, Kreativni centar, Beograd, 2008, str. 10.

[36] Indikativno je i sledeće: Lora svoju pripovest kazuje u doba kada ima 29 godina – vreme kada je, prema merilima svog doba, odavno već trebalo da bude udata, a opet, ona nigde ne čini ni najmanju aluziju na muža ili decu.

Džozef Šeridan le Fanu – Biografija

Džozef Šeridan le Fanu (Joseph Sheridan Le Fanu) rođen je 28. avgusta 1814. godine u Dablinu. Potekao je iz hugenotske porodice sa dalekim francuskim plemićkim poreklom. Njegov praujak bio je poznati engleski dramski pisac, Ričard B. Šeridan (Richard Brinsley Sheridan, 1751-1816). Otac mu je bio protestantski sveštenik u pretežno katoličkom okruženju u nekoliko manjih provincijskih mesta u Irskoj, gde se mali Le Fanu po prvi put zainteresovao za narodne priče i legende.

Progovorio je tek sa dve godine, ali odmah je počeo da reči stiče brzo i da ih koristi tačno. Uprkos unajmljenom tutoru koji njega i njegovog brata Vilijama ničemu nije učio, od detinjstva je pokazivao radoznalost i sam se obrazovao u bogatoj biblioteci svog oca; takođe je od najmlađih dana pokazivao sklonost ka pisanju, pre svega poezije. Otac je umro u dugovima zbog čega je porodica morala da proda veći deo njegove biblioteke.

Šeridan le Fanu je diplomirao pravo na Triniti koledžu u Dablinu, gde se kao student isticao smislom za humor i govorničkim darom koji je iskazivao u debatama. Ipak, nije se bavio advokaturom za koju se spremao već se, umesto toga, posvetio novinarstvu.

Prozu (kratke priče) počeo da objavljuje 1838. Prva objavljena priča o duhovima bila mu je „Duh i nameštač kostiju" u *Magazinu Dablinskog Univerziteta* (*Dublin University Magazine*, "The Ghost and the Bone-Setter"). Kupio je deonice

i, počev od 1839. bio suvlasnik nekoliko listova (*The Warder*, zatim *Dublin Evening Mail*).

Decembra 1844. venčao se Suzan Benet, ćerkom uglednog dablinskog advokata. Imali su četvoro dece (dva sina i dve ćerke). Suzan je bila fanatično religiozna ali je patila i od krize vere, osećaja vlastite bezvrednosti i duboke grešnosti (bez realnog povoda) i bila je sklona histeričnim napadima. Nakon jednog takvog napada, osnaženog skorašnjim smrtima bliskih srodnika, umrla je 1858. u trideset i četvrtoj godini.

Le Fanu je bio duboko potresen ženinom smrću, osećajući se i sam krivim, budući da je nekoliko godina pre njene smrti prestao da ide na crkvene službe. Povukao se iz društva i prekinuo skoro sve socijalne kontakte, izuzev susreta sa nekolicinom najbližih prijatelja i rodbine, zbog čega su ga ubrzo nazvali „Nevidljivi princ". Zapravo, bio je rezigniran politički (zbog angažmana tokom velike gladi u Irskoj 1840-ih ostao je, kasnije, bez poslaničkog mesta), razočaran u ljude i u veru, pritisnut finansijskim nedaćama i posvećen poslu vezanom za časopise koje je posedovao i uređivao, pokušavajući da prehrani i podigne četvoro dece.

Godine 1861. umire mu majka, a iste godine postaje vlasnik *Magazina Dablinskog Univerziteta*. Od tada počinje sa aktivnijim pisanjem kratkih priča, kao i romana, koje najpre objavljuje u nastavcima, u *Magazinu*, a tek potom kao knjige. Njegov engleski izdavač insistirao je da lokacije i teme njegovih romana budu prepoznatljivo engleske, a ne irske, čemu se Le Fanu privoleo. Tome je težio, ali ne tako strogo, i u svojim kratkim pričama, u kojima je ipak slobodnije koristio baštinu irskog folklora.

Objavio je četnaest romana, od toga se samo dva i dan-danas smatraju vrednim šire čitalačke publike: *Kuća kraj groblja* (*The House by the Churchyard*, 1861-2 u *Magazinu*; 1863. kao knjiga) i *Čika Sajlas* (*Uncle Silas*, 1864; 1865). Pritom se jedino *Čika Sajlas*, uslovno, može smatrati horor romanom (uprkos

nagoveštajima natprirodnog, u romanu toga, na kraju, ipak nema), dok je *Kuća kraj groblja*, bez obzira na naslov, zapravo „roman senzacije" sa raznorodnim, ne baš skladno skoplje-nim elementima. Preostalih dvanaest njegovih romana spadaju ponajviše u „romane senzacije" i „misterije" (protokrimiće), na tragu Čarlsa Dikensa a naročito Vilkija Kolinsa, ali ima i istorijskih (po uzoru na ser Valtera Skota). Danas su ovi, izuzev *Čika Sajlasa*, koji se i dalje preštampava, s pravom zaboravljeni.

Napisao je tek tridesetak priča, pretežno jezovitih. Imao je običaj da neke od njih kasnije prerađuje u romane. Npr. „Odlomak iz tajne istorije jedne irske grofice" („Passage in the Secret History of an Irish Countess", 1839) prvo je izdao još jednom pod naslovom „Ubijeni rođak" („The Murdered Cousin") a kasnije je isti zaplet preradio u *Čika Sajlasa*. „Poglavlje iz istorije porodice Tajron" („A Chapter in the History of a Tyrone Family", 1839), inače moguća inspiracija za roman *Džejn Ejr* Šarlote Bronte, preradio je u roman *Vajvernska misterija* (*The Wyvern Mystery*, 1869).

Takođe je i svoje priče prerađivao i izdavao opet pod drugim imenom; nekad je to bilo sa manjim, skoro neznatnim izmenama (npr. „The Watcher", 1851 pretvoren u „The Familiar", 1872), nekad sa primetnom razlikom (npr. „The Drunkard's Dream", 1838 – „The Vision of Tom Chuff", 1870; „The Fortunes of Sir Robert Ardagh", 1839 – "The Haunted Baronet", 1871; „An Account of Some Strange Disturbances in Aungier Street", 1853 – „Mr Justice Harbottle", 1872).

Od 1869. počeo je da objavljuje priče u najuticajnijem i najčitanijem engleskom listu, *All the Year Round*, koji je uređivao Čarls Dikens, s kojim je odlično sarađivao. Priča koja mu je otvorila ovaj unosni posao bila je „Zeleni čaj".

O njegovim radnim navikama svedoči ovaj zapis: „Brinsli le Fanu, dao mi je ovaj izvanredan izveštaj o metodama rada svog oca. On je pisao uglavnom u krevetu, uveče, koristeći beležnice

za svoje rukopise. Uvek je imao dve sveće kraj uzglavlja na malom stolu; jedna od njih bi ostala da treperavo gori dok bi načas zaspao. Onda bi se probudio oko dva sata po ponoći među mračnim senkama teškog nameštaja i tapiserija svoje staromodne sobe, skuvao bi jak čaj – koji je obilato i često pio celog dana – i pisao bi još par sati tokom tog jezovitog dela noći kada je čovekova vitalnost na svojim najnižim granama a sile tame su najdivljije i najstrašnije. Treba li se čuditi, onda, budući da mu je mozak i danju i noću bio nastanjen tajanstvenim i zastrašujućim stvorenjima, da su počeli da ga proganjaju jezivi snovi koji su, kao što sam već nagovestio, bili izvorišta njegovih poslednjih priča o natprirodnom."[37]

Njegov sin svedoči i o drugim očevim navikama: „Osim što je pio mnogo jakog čaja – ali, po svemu sudeći, to ipak nije bio zeleni! – bio je krajnje umeren čovek i nepušač. Le Fanu je uvek doručkovao u krevetu, a oko podneva bi sišao do trpezarije u stražnjem delu kuće, gde bi nastavio s radom, pišući za malim stolom koji je bio njegovo najdraže imanje, preostalo od praujaka, Ričarda Brinslija Šeridana. Ova soba gledala je na malu baštu, prijatnu u proleće kad procvetaju jorgovan i cvetno žbunje i voćke, i u ovaj mali zabran nalik manastirskom nosio je svoju beležnicu..."[38] Njegov brat Vilijam potvrdio je, u svojim memoarima, da je le Fanu od detinjstva pa sve do kraja života, imao izraženu sklonost ka praktičnim šalama kojima je podvrgavao sve, od rođenog oca do bliskih prijatelja.

Sin opisuje i samotnjačke očeve navike: „Tokom ovih poslednjih godina retko je odlazio do grada. Tek bi kad padne noć izlazio napolje, a i tada najčešće do knjižara, kako bi tražio dela

[37] S. M. Ellis, "Extracts from *Wilkie Collins, Le Fanu and Others*", in Gary William Crawford, Jim Rockhill, Brian J. Showers (eds), *Reflections in a Glass Darkly*, Hippocampus Press, New York, 2011, str. 43.

[38] S. M. Ellis, ibid, str. 43.

koja se bave demonologijom i duhovima... Povukao se i nije hteo da vidi nikoga sem najbližih..."[39]

Većina Le Fanuovih biografija nekritički prenosi i sledeći odlomak iz Elisovog napisa, iako on ne potiče od Le Fanuovog sina, a Elis ne navodi izvor za ove podatke: „Jezivi snovi mučili su ga do samog kraja, a jedan od najučestalijih i najupornijih bila je vizija ogromne i mračno preteće stare palate (nalik onima koje je tako često opisivao u svojim romansama), u stanju propadanja, kao da će se svakog časa srušiti na snevača i prignječiti ga na licu mesta. Toliko mu je bolan bio ovaj stalno ponavljajući užas da bi se on borio i vikao u snu. Ovu nevolju pomenuo je i svom lekaru. Kada mu je došao kraj, doktor je stajao kraj Le Fanuove postelje i gledao mrtvačeve oči izbečene od užasa, i kazao je: 'Bojao sam se ovoga – ta kuća se napokon srušila.'"[40]

Ova tvrdnja, objavljena pedeset godina nakon Le Fanuove smrti, lepo zvuči utoliko što sugeriše da je veliki pisac strave i sam završio poput junaka neke od svojih priča. Međutim, za nju nema potvrde; naprotiv. Le Fanuova kćer, koja je bila uz očevo uzglavlje, ovako u pismu opisuje njegovu smrt: „Moj dragi otac umro je u petak ujutro (7. februara) u šest sati. Umalo je preboleo težak napad bronhitisa ali njegova snaga je posustala i on je potonuo veoma brzo i umro je u snu. Njegovo lice izgleda tako srećno, i ima prelep osmeh sada."[41]

Većina čitulja slagala se da Le Fanu nije bio vrhunski, već vrlo dobar pisac, i da je umro prerano, ne dosegavši svoj zenit, te da je najbolja dela tek mogao da napiše. Dve svoje danas najpoznatije (i najbolje) priče, „Karmilu" i „Zeleni čaj", objavio je u knjizi *U tamnom ogledalu* samo godinu dana pre smrti, ali nije doživeo zasluženu slavu. Takođe, u vreme smrti, što se takođe vidi po

[39] S. M. Ellis, ibid, str. 44.

[40] S. M. Ellis, ibid, str. 44.

[41] "Letter from Emmie Le Fanu to Lord Dufferin, 9 February 1873", in: *Reflections in a Glass Darkly*, ibid, str. 77.

objavljenim prigodnim napisima, Le Fanua je malo ko isticao kao majstora jezivih priča, i uglavnom se o njemu govorilo kao o irskom piscu romansi i misterija i kao o autoru *Čika Sajlasa*.

Bio je gotovo potpuno zaboravljen punih pola veka nakon smrti; iščezao je iz svesti čitalaca i kritičara a njegove knjige nisu uspeli pronaći čak ni oni malobrojni zainteresovani, kao npr. H. F. Lavkraft, koji početkom 1920-ih nije nikako mogao da dođe do izdanja sa Le Fanuovim pričama, zbog čega ovog pisca ne obrađuje u svom znamenitom eseju „Natprirodna strava u književnosti".

Za njegovo književno vaskrsenje presudnu ulogu odigrao je veliki, daleko slavniji pisac priča o duhovima, M. R. Džejms, koji je u Le Fanuu video vrhunskog pisca ove vrste proze i svog velikog uzora. On je 1923. godine priredio i predgovorom opremio zbirku *Duh madam Kroul i druge priče tajanstva* (*Madam Crowl's Ghost and Other Tales of Mystery*) koju su činile brojne priče, nepotpisano objavljivane u časopisima ali neprisutne u Le Fanuovim zbirkama i dotad neprepoznate kao njegove. Tek od tog izdanja Le Fanuovo ime izlazi iz senke i postaje nezaobilazno u bilo kojoj potonjoj antologiji najboljih horor priča i priča o duhovima, što traje do današnjih dana.

Džozef Šeridan le Fanu je sahranjen na groblju Maunt Džerom (Mount Jerome Cemetery) u Dablinu. Danas jedan put i park blizu mesta gde se rodio, u jugozapadnom predgrađu Dablina, nose njegovo ime.

Džozef Šeridan le Fanu – Bibliografija na srpskom

Karmila /i *Zeleni čaj*/ – J. Sheridan Le Fanu
Tisa, Beograd, 2004
preveli: Aleksandar B. Nedeljković („Karmila"),
Mirjana Živković („Zeleni čaj")

Drugo izdanje (bez priče „Zeleni čaj"):
Karmila – Šeridan le Fanu
Tisa, Beograd, 2009

„Grešni kapetan Volšo od Volinga"
(„Wicked Captain Walshawe of Wauling")
u: ***Priče strave i misterije*** (izabrao Ivan Pavićević)
Tisa, Beograd, 2005
preveo: Aleksandar B. Nedeljković

The Ghost and the Bone-Setter – Duh i čovjek koji namješta kosti ; The Drunkard's Dream - Pijančev san – Joseph Sheridan Le Fanu
(Dvojezična edicija odabranih štiva, knj. 10)
Liber novus, Beograd; Daily press, Podgorica, 2007
prevod, adaptacija: Westerna Comunicazione

„Bela mačka iz Dramganjola"
(„The White Cat of Drumgunniol")
„Pripovest o sablasnoj ruci"
(„Narrative of the Ghost of a Hand")
u: ***Horor priče*** (priredili Mirko Bižić,
Petar Nikolić i Dejan Nikolić)
Otvorena knjiga, Beograd, 2009
preveo: Mirko Bižić

„Izveštaj o čudnim neprijatnostima u Ulici Ongijer“
(„An Account of Some Strange
Disturbances in Aungier Street”)
u: ***Najbolje horor priče*** (prir. Mirko Bižić)
Algoritam, Beograd, 2013
preveo: Mirko Bižić

Šapat duhova: irske legende i sablasne priče –
Šeridan le Fanu
Otvorena knjiga, Beograd, 2015
izabrao i preveo sa engleskog: Mirko Bižić

Sadržaj:
„Priče iz Loh Gira“ („Stories of Lough Guir”)
„Izveštaj o čudnim neprijatnostima u ulici Ongijer“
(„An Account of Some Strange Disturbances in
Aungier Street”)
„Dete koje je otišlo sa vilama“
(„The Child that went with the Fairies„)
„Seoski siledžija (iz „Priča o duhovima Čejplizoda“)“
(„The Village Bully” from “Ghost Stories of Chapelizod”)
„Šta je to bilo?“ („What Was It?“)[42]
„Šapat duha“ („The Spirit's Whisper“)
„Ultor de Lejsi – Legenda iz Kaperkalena“
(„Ultor de Lacy”)
„Avanture Džima Salivena u velikom snegu“
(„Jim Sulivan's Adventures in the Great Snow”)
„Ser Dominikova nagodba – Legenda o Dunoranu“
(„Sir Dominick's Bargain, a legend of Dunoran”)

[42] Priča je čudnim putevima zalutala u ovu zbirku. Njen autor nije Le Fanu već američki pisac Fic-Džejms O'Brajen.

Sadržaj

Karmila
(*prevod* Aleksandar B. Nedeljković) 7
Čudnovati događaj u životu slikara Šalkena
(*prevod* Sava Kuzmanović) 99
Duh madam Kroul
(*prevod* Sava Kuzmanović) 129
Nagodba ser Dominika: Legenda iz Danorana
(*prevod* Ivan Velisavljević) 149
Zaveštanje plemića Tobija
(*prevod* Dejan Ognjanović) 167
Familijar
(*prevod* Ivan Velisavljević) 205
Zeleni čaj
(*prevod* Mia Kefer) 249
Mrtvi crkvenjak
(*prevod* Dejan Ognjanović) 291

Dr Dejan Ognjanović,
Šeridan le Fanu: Slikar demonskog 315
Džozef Šeridan le Fanu – Biografija 343
Džozef Šeridan le Fanu – Bibliografija na srpskom 349